

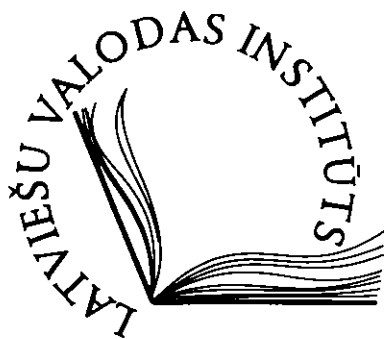
LINGUISTICA

4

LETTICA

1999

LINGUISTICA LETTICA

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS

1999

RĪGA

4

Dibinātājs
LU Latviešu valodas institūts
Reģistrācijas apliecība Nr. 000311118

Redakcijas kolēģija
Aina BLINKENA, Ojārs BUŠS, Ina DRUVIETE,
Ilga JANSONE, Jānis VALDMANIS,
Andrejs BANKAVS (franču val. red.), Agris TIMUŠKA
(vācu val. red.), Andrejs VEISBERGS (angļu val. red.)

Korektore
Dorisa ŠNĒ

Redakcijas adrese
Akadēmijas lauk. 1, 902. ist., Rīgā, LV-1050, tālr. 7227696,
fakss 7227696, e-pasts <latv@lakis.lza.lv>

Mākslinieks J. Riņķis

ISSN 1407 – 1932

© LU Latviešu valodas institūts, 1999

SATURA RĀDĪTĀJS

Jānis ROZENBERGS. Aizdaugavas <i>leiši</i> latviešu tautas dziesmās un viņu etniskā piederība. .	5
Ilva SKULTE. Personvārds kā īpašvārds un tā nozīme.	20
Anitra TISIŅA. Krāsu nosaukumu vārdkopas latviešu literārajā valodā. .	37
Māra ŠNĒ. Ieskats topošajā latviešu valodas putnu nosaukumu vārdnīcā. .	47
Brigīta BUŠMANE. Verbi ar nozīmi 'gatavot (sviestu)' latviešu valodas izloksnēs.	60
Iveta PŪTELE. Dažas problēmas profesiju nosaukumu lietošanas praksē.	74
Regīna KVAŠĪTE. Lietišķie termini dažādās vārdnīcās.	85
Valentīna SKUJIŅA. Terminu modeļi J.Endzelīna caurlūkotajā elektrotehnikas vārdnīcā.	100
Jolanta VASKELIENĒ. Darybiniai veiksmāžodžiu abstraktų sinonimai.	110
Kersti BOIKO. Igaņu valodas savienojuma verbi ar prefiksāladverbiem <i>alla</i> un <i>alt</i> .	144
Kazimieras ŽUPERKA. Dėl gretinamosios latvių ir lietuvių kalbų stilistikos.	194
Daiga BALTAISKALNA. Sintaktiski stilistiskie spēcinājumi 18.gs. beigu rokraksta literatūrā.	200
Laimute BALODE, Ojārs BUŠS. -o- un -uo- Latvijas vietvārdos.	211
GRĀMATU APSKATS.	
Plašs pētījums par Baltijas tautu valodām. (<i>A. Bankavs</i>).	223

IN MEMORIAM.

Terje Matiasens. (*J. Valdmanis*). 226

HRONIKA.

XVI pasaules socioloģijas kongress Kanādā. (*V. Poriņa*). 228

Latviešu valodnieki slāvistu kongresā (līdzdalība un vērojumi) (*O. Bušs*). 231

Konference "Likums, valoda un multilingvālās pilsētas" Vāsā (Somija) 10.09.1998.-13.09.1998. (*D. Baltaiskalna*). 233

Ģermānistu dienas '98 Rīgā. (*I. Migla*). 236

Zinātniska konference "Pētnieki un pētījumi" Viļņā (*A. Stafecka*). 238

Profesorei M. Rudzītei veltītie dialektoloģijas lasījumi (*B. Bušmane*). 241

Astotā teksta konference Šauļos (*R. Kvašīte*). 244

Profesores Antoņinas Reķēnas piemiņas konference Liepājā (*I. Ozola*). 246

BIBLIOGRĀFIJA. 251

ZIŅAS PAR AUTORIEM. 287

Jānis ROZENBERGS

**AIZDAUGAVAS LEIŠI LATVIEŠU TAUTAS
DZIESMĀS UN VIŅU ETNISKĀ PIEDERĪBĀ¹**

Ievada vietā pāris paskaidrojumu
Pirmais paskaidrojums

Vārdkopa *Aizdaugavas leiši* ir uz latviešu klasisko tautas dziesmu leksikas pamata darināts jauninājums, resp., kopnosaukums, lai īsi un trāpīgi raksturotu to leišu tematikas tautas dziesmu grupu, pēc kuras liecībām spriežot, leiši mituši Daugavas kreisajā krastā, t.i., Augšzemes un Zemgales pusē. Interpretējot šais tautas dziesmās *leišu* vārdu kā īsto leišu etnonīmu, varētu netieši secināt, ka tieši Daugava kādreiz senāk it kā bijusi latviešu un leišu etniskā robeža. *Aizdaugavas leiši* viņi ir, raugoties no Daugavas labā, t.i., Vidzemes, krasta. Tā kā tautas dziesmas par Aizdaugavas leišiem cilmes ziņā, kā tiks noskaidrots nedaudz vēlāk, pamatā ir Vidzemes dziesmas, tad šāds vidzemniecisks skatījums no Daugavas labā krasta uz Aizdaugavas leišiem ir vēsturiski pamatots. Pašas dziesmas, kas daudzina šos Aizdaugavas leišus, īsuma labad turpmāk tiks dēvētas par *Aizdaugavas leišu tematikas tautas dziesmām*.

Otrs paskaidrojums

Jau ilgāku laiku akadēmiķa Jāņa Endzelīna dzimundienas atceres sanāksmēs Zinātņu akadēmijā daudzreiz tiku ziņojis par latviešu klasiskajās tautas dziesmās biežāk pieminēto tautību nosaukumiem jeb etnonīmiem, sākot šos sistemātiskos apskatus ar igauņiem un lībiešiem un noslēdzot ar zviedriem un žīdiem. Īpaša uzmanība tika pievērsta attiecīgo etnonīmu leksiskās

¹ Raksta pamatā ir ziņojums, kas nolasīts akadēmiķa Jāņa Endzelīna 108. dzimundienas atceres sanāksmē 1981. gada 23. februārī.

nozīmes variantiem un to funkcionālajam lietojumam dažādos tautas dziesmu tematiskajos ciklos. Biju stingri pārliecināts, ka mans sākotnējais darbs par dažādu tautību nosaukumiem tautas dziesmās izziņas pirmajā pakāpē ir paveikts. Turpmāk bija iecerēts izdarīt plašākus vispārīnājumus par etnonīmu specifiku pēc tautas dziesmu liecībām kopumā, kā arī mēģināt noskaidrot un noteikt klasisko tautas dziesmu vietu un nozīmi latviešu etniskās vēstures ļoti sarežģīto problēmu risinājumā. Taču no šī iecerētā nodoma īstenojuma mani pagaidām atturēja prof. Martas Rudzītes kādā sarunā izteiktais ierosinājums sakarā ar Daugavas labā un kreisā krasta sēļu problēmas izpēti aplēst Aizdaugavas leišu tematikas tautas dziesmu izplates areālu un precizēt šo dziesmu cilmes vietu, kā arī iespēju robežās noteikt pašu Aizdaugavas leišu varbūtējo etnisko piederību. Viņa bija arī tā, kas man atgādināja par Pētera Šmita rakstu "Par zemgaliešu un sēļu tautību", kas publicēts 1921. gadā "Filologu biedrības rakstu" pirmajā krājumā. Šis P. Šmita raksts man bija zināms jau krietni agrāk. Biju to lasījis studiju gados, kad vēl nebiju sācis interesēties par etnonīmiem latviešu tautas dziesmās. Tieši tāpēc man no atmiņas bija pagaisuši P. Šmita minētie apsvērumi par leišiem tautas dziesmās latviešu un leišu varbūtējo etnisko robežu noteiksmē, balstoties pamatā uz Aizdaugavas leišu tematikas dziesmās atrodamām liecībām.

Nule minētā raksta beigu daļā P. Šmits pilnīgi (divas četrriņdes) vai daļēji (sešas dziesmu divriņdes un vienas dziesmas vienriņdi) publicējis no Kr. Barona "Latvju Dainām" 9 dziesmas par Daugavas kreisā krasta leišiem (tātad vairāk nekā pusi no visiem Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu tiptiem, neskaitot tekstuāli vairāk vai mazāk atšķirīgās versijas un variācijas). Klasiskajās tautas dziesmās bieži daudzinātā *leišu* vārda semantiskās struktūras izpētes labad vispār un Aizdaugavas leišu etniskās piederības noteiksmes dēļ jo īpaši svarīgi un vēl šodien uzmanības vērti šķiet trīs P. Šmita izvirzītie secinājumi.

"No šiem piemēriem" raksta autors – "varam taisīt trīs slēdzienus. Pirmkārt, nav šaubu, ka šo dziesmu sacerētāji

ir vidzemnieki. Otrkārt, dziesmu saturs aizrāda uz senākiem laikiem, ka leitis vēl varēja būt latvieša ienaidnieks, ka latviešiem vēl bija tiesība brīvi ceļot un ka sievietes vēl apkopa vīriešu zirgus.

Skaidrības un vēsturiskās patiesības labad aprādāms, ka otra apgalvojuma pirmā puse gan balstīta uz aplam saprasta tautas dziesmu piemēra pamata. P. Šmita rakstā citētās četrindes teksts:

Rūci, rūci, pārkonīti,
Skaldi tiltu Daugavā,
Lai nenāca poļi, leiši
Manā tēvu zemītē.

LD 32149

Šai dziesmā nekas neliecina par Daugavu kā latviešu un leišu varbūtējās dzīves vietas robežupi, un tamdēļ vien pati četrinde nebūtu pieskaitāma pie Aizdaugavas leišu tematikas tautas dziesmām. Tā ir tipiska kara tematikas dziesma, kas, domājams, vēstī par Livonijas kara (1558. - 1583.) notikumiem, kad leišu un poļu (kopš Ļubļinas ūnijas 1569. gadā) karapulki iebruka Livonijā kā svešu zemju iekarotāji un svešu tautu varmācīgi pakļāvēji savai varai. Livonijā tolaik asiņaini un nežēlīgi izrīkojās arī krievu karaspēks Jāņa (Ivana) IV vadībā. Arī šis moments radis atspoguļojumu latviešu kara dziesmās. Pati Daugava šai citētajā četrindē nav minēta latviešu un leišu dzīves vietas sakarā, bet rādīta kā stratēģiski svarīgs kara objekts, kura krastos citzemju karapulki kopš senseniem laikiem izcīnīja nozīmīgas kaujas. Tātad šai tautas dziesmā stāstīts par īstajiem leišiem, tāpat kā par īstajiem poļiem, t.i. Lietuvas un Polijas pamatiedzīvotājiem. Ne velti šais kara dziesmās parasti nostaģitī blakus poļi un leiši (arī krievi un leiši), pie kam stingri noteiktā secīgumā - vispirms poļi (arī krievi), tad leiši, bet nekad otrādi.

Ka četrinde "Rūci, rūci, pārkonīti" atspoguļo Livonijas kara notikumus, to netieši apstiprina kāda cita radniecīgas tematikas kara dziesma:

Poļi, leiši naudu skaita
Juglas tilta galiņā,

Dzīrās pirk't Vidzemīti
Ar visām zeltenēm.

LD 32141

"Treškārt" turpina P. Šmits – "viņpus Daugavas netiek daudzināti tautas brāji. Ejot savos spriedumos vēl tālāki, mēs varētu pārprast tautas dzejnieka vienkāršo un brīvo izteiksmi. Nav jādomā, ka visi šie tautas dziesmu leiši runājuši īsto leišu valodu, un ka Daugava būtu bijusi latviešu valodas robeža uz dienvidiem. Tikpat nepareizi būtu spriest, ka šās dziesmas būtu cēlušās no Kurzemes nezināšanas jeb tīšas faktu sagrozīšanas. Tādā ziņā tautas dziesmas tikai pastiprina veco chroniku liecības, ka tagadējā Kurzemē senāk dzīvojušas citas baltu ciltis, kuras vismaz vidzemnieki nav skaitījuši pie latviešiem. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka ikdienišķā runā par leišiem tika saukti nevien īstie leiši, bet arī viņu kaimiņi. Pēc vecām atmiņām tā varēja vēl runāt un dziedāt arī 15. un 16. gadu simtenī, kad Kurzemi jau varam turēt par pārlatvjotu."²

No teiktā nojaušams, ka P. Šmits uzskata, ka latviešu tautas dziesmās var būt saglabājušās vecvecu atmiņu pēdas par seno zemgaļu un sēļu cilšu etniskajām robežām. Un pati Daugava tad it kā bijusi, no vienas puses, Vidzemes latviešu, resp., latgaļu, no otras puses, zemgaļu un sēļu robežupe. Turklāt P. Šmits atzīst, ka Vidzemes latvieši dēvējuši Daugavas kreisā krasta sēļus un zemgaļus par leišiem jau senlatviešu cilšu, resp., tautību, laikmetā. P. Šmits gan nemin pietiekami drošus argumentus šāda pieņēmuma stingrākam pamatojumam. Paliek arī neskaidrs, kāpēc Vidzemes latgaļiem tolaik vajadzēja Daugavas kreisā krasta zemgaļus un sēļus saukt par leišiem. Ir zemgaļiem, ir sēļiem jau toreiz bija savs etnonīms, ko acīmredzot pazina arī viņu abu tuvākie kaimiņi - Vidzemes latgaļi.

² Šmits P. Par zemgaliešu un sēļu tautību. Filologu biedrības raksti. 1., Rīgā 1921., 50. lpp

Trešais paskaidrojums

Man divreiz jau nācies runāt par tautas dziesmās minētajiem leišiem, gan apskatot leksēmas *leiši* funkcionālo semantiku, gan iztirzājot latviešu un leišu kultūrvēsturiskos sakarus tautas dziesmu attēlojumā. Šai sakarā esmu analizējis arī Aizdaugavas leišu tematikas dziesmas, vēl gan nelietojot pašu nosaukumu *Aizdaugavas leiši*. Šīs dziesmas tiku izmantojis kā pamatojumu tēzei, ka tieši Daugava bijusi senāk tā dabiskā robeža, aiz kuras uz dienvidiem sākusies dziļāka un būtiskāka leišu materiālās un garīgās kultūras ietekmes josla, arī daudz spēcīgāki etniskie sakari. Pats *leišu* vārds šais dziesmās tad tika skatīts kā Augšzemē un Zemgalē mitušo leišu etnonīms vai arī kā Lietuvas pamatiedzīvotāju nosaukums. Tagad ir apzinātas jaunas papildu liecības, kas ļauj tautas dziesmu Aizdaugavas leišus etniskās piederības ziņā interpretēt arī citādāk, iespējams, pareizāk. Vēl piebilstams, ka savukārt savā ziņojumā par *zvedru* vārda semantiku tautas dziesmās tiku teicis, neatkarīgi no P. Šmita raksta, ka dziesmās par leišiem aiz Daugavas leksēma *leiši* funkcionē ar nozīmi 'Augšzemes latvieši, augšzemnieki'. Šādam atzinumam tobrīd gan netika sniegts argumentēts pierādījums.

Lasītāji lai man piedod par pagaro ievadu, sīki apcerot Aizdaugavas leišu problēmas vēsturi. Ir jau dažkārt tā, ka kādas problēmas vēsture ir interesantāka un vērtīgāka nekā pašas problēmas šodienīgs (reizumis tas ir arī viendienīgs) skaidrojums. Turpmāk tomēr vairāk par pašiem tautas dziesmu Aizdaugavas leišiem un viņu etnisko piederību.

1.

Kādas liecības par Aizdaugavas leišiem dokumentētas pašās tautas dziesmās? Lai uz šo jautājumu atbildētu, vispirms lietderīgi iepazīties ar Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu saturu. Dziesmu skaits nav liels, tamdēļ citēti tiks visi pamattipi, neminot mazāk svarīgas tekstuālās atšķirības šo dziesmu versijās un variācijās. Tātad dziesmas par Aizdaugavas leišiem, kas

apzinātas Kr. Barona "Latvju Dainās" un Folkloras nodaļas, resp., Latviešu folkloras krātuves, rokrakstu fondos

Tprušiņ kaukš leišu govs
Pār Daugavu maurodama;
Pakaļ nāk leišu meita,
Zīdautiņu rakstīdama.

K, Z, V LD 16491v.

Ēdat, manas leišu govis,
Aiz Daugavas ābulā;
Leišu meita pakaļ nāca,
Zīžu valgi rociņā.

Rg Nītaure LD 29183,1

Līgosim div` bitītes,
Kamēr trešo atrodam.
Ņemsim trešo leišu meitu
No Daugavas otras malas.

Vlk Sinole LD 1264¹

Dodiet man eža cimdus,
Eža cimdu pirkstainiekus,
Lei es eju par Daugavu
Leišu meitu ķircanāt.

Md Dzelzava LD 13251

Saulīt` mazu gabaliņu,
Man notika nelaimīte:
Man nojūdza leišu meita
Aiz Daugavas kumeliņu.

Md Bērzaune LD 34297

Ko tie leišu suņi rēja,
Daugavāi raudzīdami?
Tur noslika Rīgas meita,
Zīdautiņu mazgādama.

Rg Pļaviņas LD 30978

Grozni rieja leiša suņi,
Aiz Dougavas gulādami;
Nadrīksteju zyrga dzyt,
Ni īmovu zvārdzynuot.

Ab Šķilbēni FS 1680, 2146

Leiši manu nēzdodziņu
Par Daugavu pārsvieduši;
Visi četri zelta stūri,
Vidūj saule, mēnesītis.

Azp Basi LD V 5668¹

Velti, velti tas bāliņš
To māsiņu rūdināja:
Sakās iet pār Daugavu,
Leišos ņemt līgaviņu.

D Krustpils LD 12457

Šķērsu braucu par Daugavu,
Griežu leišu maliņā,
Ni bēdāju leišu kungu,
Ni to leišu stārastiņu.

C Gatarta LD 30845

Šķērsu braucu pār Daugavu,
Šķīru leišus maliņā;
No tā leišu šķīrumiņa

Steidžu, steidžu, jūdžu, jūdžu
Baltām krēpēm kumeliņ`;
Braucu šķērsu Daugavai,

Kļūst man leišu ligaviņa. Vlk Lejasciems LD 22474	Šķīru leišus maliņā. Md Bērzaune FS 1730, 1924

Svilpēdama sniedze skrēja Pār Daugavu siliņā; Tā nebija sila sniedze, Tā bij leiša dzeltenīte. K,Z,V LD 12935,1	Svilpe viena leišu irbe Aiz Daugavas siliņā; Tā nebija leišu irbe, Tā bij leišu dzeltainīte. Vlm Vecate LD 1037

Agri dziedā gaigaliņas, Agri kāpu laiviņā; Jau atradu leišu meitu Aiz Daugavas velējot. Iemet`vāli ūdenī, Iepem`pašu laiviņā. Rg Pļaviņas LD 13310v.	Agri mani gaiļi dzied, Agri kāpu Daugaviņā; Es atradu leišu meitas Samalušas sijājot. D Krustpils FS 935,2002

Celies agri, zviedru meita, Sukā savus garus matus, Aiz Daugavas suņi rēja, Atjās leišu precenieki. Md Bērzaune LD 14130,6v.	Celies agri, leišu meita, Sukā savus garus matus, Aiz Daugavas suņi rēja, Jāj no Rīgas precenieki. Md Tirza LD 14130,7 v.

Kur cēlās Pēterim
Tik greznoti lakatiņi?
Aiz Daugavas leitietei
nodirājis.
Md Lode (Kusa) LD 34922

Pamatojoties uz tikko citēto tautas dziesmu dotumiem, secināms, ka senāk leiši mājājuši Daugavas kreisajā krastā, pie pašas upes vai netālu no tās. Līdzko Daugavai pāri, tā uzreiz leišos iekšā. Varētu iebilst, ka tautas dziesmās viss teiktais nav uztverams burtiski. Varbūt arī dziesmās par Aizdaugavas leišiem attēlotais lielā mērā ir dzejiskas fantāzijas auglis? Arī tautas dziesmu pasaulē bieži vien dzejas patiesība nav mērojama ar

dzīves patiesības mēraukļu. Šī vienkāršā patiesība tautas dziesmu pētniecībā nereti tiek ignorēta. Tā, piem., metaforiski hiperbolizētā izteiksmē Aizdaugava, resp., Daugavas novads, kreisajā krastā varētu sniegties līdz pašai Augšzemes un Zemgales dienvidnomalei gar īsto leišu zemes robežām t.s. Leišmalei, kur sensenis leišu etniskajam elementam bijis daudz prāvāks īpatsvars nekā citos Augšzemes un Zemgales novados, kas atrodas tālāk no Lietuvas pierobežas. Taču tai gadījumā tautas dziesmas nerunā vis par leišiem aiz Daugavas, bet par Leišmali un turienes leišiem. Uz šo Augšzemes un Zemgales Leišmali tautu dēls dodas lūkot sev līgavu, un Leišmalē ieprecēta tautu meita savukārt brauc sērst uz tēva sētu. Turpretī tautas dziesmās par Aizdaugavas leišiem pats dziesmu saturs un visa tēlu sistēma neapstrīdami liecina, ka leišu apdzīvotā zeme stiepusies līdz pašam Daugavas kreisajam krastam. Kā tad citādi varētu nonākt leišos, t.i. leišu zemē, braucot pāri Daugavai ar laivu. "Šķersu braucu par Daugavu, Griežu leišu maliņā" - tātad, pārairējot Daugavai, laiva piestāj leišu malā, t. i., leišu zemē. Arī govīs leišu meita gana Daugavas krastā, un leišu suņi rej, Daugavā vērdamies, un leiši pārsviež pār Daugavu tautu meitas nēzdodziņu. Ne velti Aizdaugavas leišu tematikas dziesmās leiši tiek aizvien minēti kopā tādā vai citādā sakarā ar Daugavu. Tas netieši apstiprina, ka tieši pie Daugavas vai tās tuvumā meklējama šo leišu dzīves un darbības vieta.

Jāatzīst, ka, interpretējot Aizdaugavas leišus kā īstos leišus, t. i., Augšzemē un Zemgalē mitušos leišus, gribot negribot nonākam pretrunā ar vēstures patiesību.

Senāk - senleišu un senlatviešu cilšu un tautību laikmetā - Daugavas labā krasta latgaļus un sēļus no senleišiem (augštaišiem un žemaišiem) šķīra sēļi, zemgaļi un Daugavas lībieši, bet vēlāk - leišu un latviešu tautības laikmetā - leišus no Vidzemes un Latgales latviešiem seno latgaļu pēctečiem atdalīja Augšzemes latvieši, augšzemnieki - seno sēļu pēcteči un Zemgales latvieši, zemgalieši - seno zemgaļu pēcteči. Tātad nedz agrāk, nedz vēlāk Daugava nav bijusi latviešu un leišu etniskā robežupe. Ar 2. g.t. p.m.ē. beigām un 1. g.t. sākumu Daugava gan

bija etniskā robeža, kas šķīra somugru un baltu etniskās grupas. Ziemeļos no Daugavas tolaik mājāja somugri, dienvidos - balti. Taču tad senleišu ciltis vēl nebija konsolidējušās un atdalījušās no senlatviešu ciltīm, kaut arī, pēc arheoloģiskā materiāla liecībām spriežot, baltu cilšu veidošanās sākusies jau l. g. t. p. m. ē. Tik tālā senatnē baltu etniskajām grupām nevarēja būt pazīstams nedz *leišu*, nedz *Daugavas* vārds. Starp citu, *Daugavas* kā Latvijas dižākās upes nosaukums nav pārāk sens.

Protams, varēja jau kāds leitis aizlaikos apmesties uz dzīvi Daugavas kreisajā krastā vai tās tuvumā. Vēstures avotos toties nav ziņu, ka senāk ap Daugavu mitinātos prāvi kompakti leišu etniskie grupējumi. Turpretī pēc Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu satura var netieši noskārst, ka leiši bijuši turienes iedzīvotāju galvenā daļa, t.i., pamatiedzīvotāji.

2.

Kas tad īsti ir šie noslēpumainie *Aizdaugavas leiši*? Kāda ir viņu etniskā piederība? Un kā šai konkrētajā gadījumā saskaņot vēstures avotu ziņas ar tautas dziesmu liecībām? Vispirms atbildot uz pēdējo jautājumu, jāuzsver, ka ir tikai viena vienīga iespēja, kā likvidēt pretrunu starp vēstures avotu ziņām un tautas dziesmu liecībām. Proti: ja atzīstam, ka šais dziesmās par Aizdaugavas leišiem nav vis apdziedāti īstie leiši - Lietuvas pamatiedzīvotāji vai Latvijā mitušie leiši, bet gan Augšzemes un Zemgales iedzīvotāji, resp., turienes latvieši - augšzemnieki un zemgalieši. Tādā gadījumā Aizdaugavas leišu tematikas dziesmās *leišu* etnonīms visnotaļ funkcionē ar nozīmi 'Augšzemes latvieši, augšzemnieki' vai 'Zemgales latvieši, zemgalieši' Līdz ar to tautas dziesmās par Aizdaugavas leišiem īstenībā nekā nepatiesa nav. Tur viss teiktais tagad atbilst vēstures patiesībai un ir labi saskaņojams ar arheoloģiskā materiāla liecībām un rakstīto avotu ziņām.

Kādi argumenti balsta šādu Aizdaugavas leišu etniskās piederības skaidrojumu un tamlīdzīga *leišu* vārda semantiskā varianta izvirzi? Pagaidām minēsim tikai vienu, pašu galveno

pamatojumu. Proti: Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu variantu izplatē areāla un varbūtējo cilmes vietu noteiksmi.

Par Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu daudzumu un to ģeogrāfisko izvietojumu.

Kr. Barona "Latvju Dainās" (I-VI, 1894.-1915.) konstatēti pavisam 26 Aizdaugavas leišu tematikas tautas dziesmu varianti (nosacīti kādi 15 dziesmu tipi). Pa kultūrvēsturiskajiem apgabaliem šie 26 varianti sadalās šādi: Kurzemē iegūti 2 varianti (Azp 1, Kld 1), Zemgalē - 2 (Jk 2), Vidzemē - 19 (C 2, Md 7, Rg 6, Vlk 3, Vlm 1), Latgalē - 1 (D 1), Kurzemē, Zemgalē vai Vidzemē bez tuvāk precizētām vietu norādēm - 2 varianti. Tātad, pamatojoties uz variantu daudzumu, to koncentrācijas pakāpi un ģeogrāfisko izvietojumu, nosacīti secināms, ka dziesmas par Aizdaugavas leišiem bijušas pazīstamas visā Latvijā, lielā pārsvarā Vidzemē, pavisam maz Kurzemē, Zemgalē un Latgalē. Vidzemē pierakstīti vai no turienes iesūtīti 73,1 % no Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu variantu kopskaita. Raksturīgi, ka pēc variantu absolūtā skaita pirmajā vietā atrodas bij. Madonas apriņķis - 7 varianti, otrā vietā - Rīgas apriņķis ar 6 variantiem. Pa abiem apriņķiem kopā - 13 varianti jeb 50% no visā Latvijā pierakstīto dziesmu daudzuma. Iespējams, ka šim faktam rodams savs likumsakarīgs pamatojums, kura noskaidrošana varbūt palīdzētu noteikt Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu relatīvi lielāka īpatsvara iemeslus tieši Vidzemes sēlisko izlokšņu zonā.

Balstoties uz Vidzemē izplatīto dziesmu variantu daudzumu un izvietojuma blīvumu, var diezgan ticami apgalvot, ka tautas dziesmas par Aizdaugavas leišiem cilmes ziņā pamatā laikam ir Vidzemes dziesmas, resp., vidzemnieku sacerētas dziesmas. Tie pāris variantu par Aizdaugavas leišiem varēja nokļūt līdz Aizputes un Kuldīgas novadam, dziesmām migrējot līdz ar šo dziesmu zinātājiem, kas acīmredzot no Vidzemes būs pārcēlušies uz Kurzemi. Tā vai citādi, taču Aizdaugavas leišu tematikas dziesmas pēc cilmes nekādi nav piekritīgas Lejaskurzemei. Tas pats sakāms par diviem dziesmu pierakstiem Jēkabpils apriņķī - Secē un Jēkabpilī. Vienīgais Latgales variants

nāk no Krustpils novada, tātad no Vidzemes pierobežas, un tāpēc tas Latgalē it viegli varēja iekļīst arī no Dienvidaustrumvidzemes. Bez tam etnogrāfi un folkloristi Krustpils apvidus materiālajā un garīgajā kultūrā konstatējuši daudz vidzemniecisku iezīmju. Jāatzīst, ka tik droši noteikt kādas zināmas tematikas dziesmu grupas varbūtējo cilmes vietu, kā tas iespējams ar dziesmām par Aizdaugavas leišiem, folkloristu praksē ir samērā reta parādība.

Zinot, ka dziesmas par Aizdaugavas leišiem ir Vidzemes dziesmas, jāsecina, ka tieši vidzemnieki bijuši tie, kas kādreiz dēvējuši Augšzemes un Zemgales latviešus par leišiem, līdzīgi kā Latgales pierobežas vidzemnieki saukuši Latgales latviešus par poļiem (dažkārt arī par leišiem).

Šis fakts ļauj daļēji izskaidrot leišu tematikas dziesmu variantu izplates lielo īpatsvaru tieši Vidzemē, kā tas vērojams pēc Kr. Barona "Latvju Dainu" dotumiem. No 460 leišu tematikas dziesmu variantiem 221 jeb apmēram puse (48%) dzirdēta Vidzemē. Daļā no šīm Vidzemē dzirdētajām dziesmām *leišu* vārds var būt lietots 'Augšzemes latviešu, augšzemnieku' vai 'Zemgales latviešu, zemgaliešu' nozīmē. Tas savukārt liek leksiskās nozīmes ziņā diferencēti skaidrot *leišu* vārda biežo lietojumu klasiskajās tautas dziesmās vispār un Vidzemes cilmes dziesmās it īpaši. Taču tikai uz tautas dziesmu liecību pamata vien to ir daudz grūtāk izdarīt nekā dziesmās par Aizdaugavas leišiem. Ieskatam daži piemēri, kur par leišiem, šķiet, dēvēti Augšzemes vai Zemgales latvieši

Žagatīna čarināja	Skaisti dzied leiš' irbītes
Leiša kalna galīnā.	Leiš' upītes maliņā;
Vai tā bija žagatīna?	Tās nebija leiš' irbītes,
Tā bij leiša dzeltainīt'	Tās bij leišu (al.: tautu) zeltenītes.
Vlm Mazsalaca LD 12935	Md Meirāni LD I 1037
Agri mani gaiļi dzied,	Leišu puiši savas meitas
Agri lēcu laiviņā,	Tiltiņāi sagrūduš';

Vēl atradu leišu meitu Bez brunčiem gubenī. Vlk Ape, Smiltene LD 13242,3	Vidzemnieki pāri brauca, Vara tiltu dēvēdam` Md Bērzaune FS 1730,1912
Leišu puiši savas meitas Par tabaku pārdevuš`; Vidzemnieki nepārdotu Ne par zelta gabaliņ` Md Bērzaune FS 1730, 1911	Viena pati kupla liepa Leišu zemes tīrumos, Tai pašai zari līka Uz Vidzemes ozoliem. Rg Bieriņi vai Ziepjū kalni, K,Z,V LD 12441v.

Pēdējās trīs dziesmas, pēc satura un dzejas tēliem spriežot, apstiprina, ka leišu zeme atradusies Vidzemei kaimiņos un ka leišu puiši bijuši vidzemnieku kaimiņi. Paturot prātā reālo situāciju, tamlīdzīgi vidzemnieku kaimiņi varēja būt vienīgi par leišiem daudzīnātie Augšzemes vai Zemgales latvieši augšzemnieki vai zemgalieši. Šādi interpretētas, šīs dziesmas reizē noder arī argumentācijas pastiprinājumam, skaidrojot Aizdaugavas leišu tematikas dziesmās *leišu* vārda semantiku un nosakot Aizdaugavas leišu etnisko piederību.

Mana ziņojuma galvenais nolūks bija identificēt latviešu klasisko tautas dziesmu Aizdaugavas leišus un mēģināt noteikt viņu etnisko piederību. Neko nebildu par tiem vēsturiskajiem nosacījumiem, kas varēja sekmēt *leišu* vārda piesaisti tieši Augšzemes un Zemgales latviešiem augšzemniekiem un zemgaliešiem. Tas tad būtu jau kāda cita apskata temats.

Nobeigums jeb daži secinājumi

Pamatojoties uz Aizdaugavas leišu tematikas dziesmu satura un dzejas tēlu analīzi, kā arī saskaņojot tautas dziesmu liecības ar vēstures avotu ziņām, secināms, ka dziesmās par Aizdaugavas leišiem etnonīms *leiši* funkcionē ar nozīmi 'Augšzemes latvieši, augšzemnieki' vai 'Zemgales latvieši, zemgalieši'. Šais dziesmās *leišu* vārds neveic parastās etnonīma funkcijas, t.i., nenosaka iedzīvotāju etnisko piederību, bet

raksturo leišu etnosa un leitiskā elementa īpašo intensitāti un nozīmi Augšzemes un Zemgales latviešu materiālajā un garīgajā kultūrā, kā arī kādreizējo - vairāk nekā divsimt gadu ilgo (1561. - 1795.) - Augšzemes un Zemgales politisko pakļautību Polijas un Lietuvas karaļvalstij. Aizdaugavas leišu tematikas dziesmās *leišu* vārda semantiskais variants 'Augšzemes latvieši, augšzemnieki' vai 'Zemgales latvieši, zemgalieši' ir vēsturiski nosacīts un tā cilme, domājams, nav senāka par XVI/XVII gs. Tātad tautas dziesmu Aizdaugavas leiši etniskās piederības ziņā ir latvieši. Pašas dziesmas par Aizdaugavas leišiem pēc cilmes vietas pamatā ir vidzemnieku dziesmas. Pagaidām neatzīstu, ka Aizdaugavas leišu tematikas dziesmās varētu būt saglabājušās tāltālu atmiņu pēdas par seno zemgaļu un sēļu cilšu etniskajām robežām. Tik vecu kultūrvēsturisko slāņu reliktus šais dziesmās nesaskatu. Tāpat neesmu kaut cik pārliecināts, ka dziesmas par Aizdaugavas leišiem varētu būt noderīgas, risinot gan Augšzemes, gan Vidzemes sēļu etniskās vēstures jautājumus. Vedas domāt, ka šīs dziesmas pēc cilmes laika ir samērā jaunas.

Pašās beigās vēl kāds vēlams ieteikums

Tā kā klasiskajās tautas dziesmās dažkārt arī paši latvieši dēvēti labā, pozitīvā nozīmē par leišiem, tad šodien maldīgi neuzskatīsim šo mūsu dienvidkaimiņu vecāko etnonīmu tikai par sarunvalodas vārdu ar nievīgu nokrāsu, bet atdosim šim skaistajam *leišu* vārdam tā kādreizējo labo slavu, kas uz laiku laikiem iemūžināta un cildeni apliecināta latviešu tautas dziesmās. Lietosim *leišu* vārdu bez pašu izdomātajiem aizspriedumiem ne vien ikdienā, bet arī zinātnisko darbu valodā. Patiesi cienot un godinot visu laiku dižākā latviešu valodnieka Jāņa Endzelīna piemiņu un nopelnus, nesniegsim viņa stingri zinātniskajiem darbiem nezinātniskus komentārus, ieteicot J. Endzelīna apzināti lietoto *leišu* vārdu tagad aizstāt ar *lietuvju* etnonīmu, jo leiši paši sevi tā saucot. Tad būsīm konsekventi un dēvēsim krievus par *rusiem (ruskiem)*, igauņus par *ēstiem*, vāciešus par *deučiem*, zviedrus par *svenskiem* u. tml. Runājot par

etnonīmu senāko slāni latviešu valodā, nav jau svarīgi, kā kāda tauta pati sevi tagad sauc, bet gan tas, kā vēsturiski, resp., sākotnēji, šo tautu pierada dēvēt paši latvieši vai viņu priekšteči.

Rakstā lietotie saīsinājumi

LD - Latvju Dainas. 1., Jelgavā 1894., 2. - 6., Pēterburgā 1903. - 1915.

FS 740, 4894 - LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves rokrakstu fondu materiāli. Pirmais cipars apzīmē iesūtītā manuskripta, resp., kolekcijas, numuru, otrs - folkloras varianta kārtas numuru kolekcijā.

Apriņķu nosaukumu saīsinājumi:

<i>Kurzeme</i>	<i>Zemgale</i>	<i>Latgale</i>	<i>Vidzeme</i>
Azp - Aizputes	B - Bauskas	Ab - Abrenes	C - Cēsu
Kld - Kuldīgas	Jg - Jelgavas	D - Daugavpils	Md - Madonas
Lp - Liepājas	Jk - Jēkabpils	Ldz - Ludzas	Rg - Rīgas
Tl - Talsu	Il - Ilūkstes	Rz - Rēzeknes	Vlk - Valkas
Vp - Ventspils	Tk - Tukuma		Vlm - Valmieras

Rīgā

1981. gada ziemā

un 1998. gada vasarā

**LITHUANIANS OVER DAUGAVA (AIZDAUGAVAS
LEIŠĪ) IN LATVIAN FOLKSONGS AND THEIR
ETHNIC IDENTITY**

Summary

Analysis of the contents and the poetic characters of folksongs about Lithuanians over Daugava as well as comparison of the data fixed in the folksongs with those of the historical sources leads to the conclusion that ethnonym "leiši" (Lithuanians) in these songs means "Latvians from Augšzeme" or "Latvians from Zemgale". In these folksongs the word "leiši" does not signify the ethnic identity of population. It characterizes intensity of Lithuanian elements in Latvian culture in Augšzeme and Zemgale region as well as the former political subjection of this region to the Union of Poland and Lithuania (1561-1795). Semantic version of the word "leiši" meaning "Latvians from Augšzeme" or "Latvians from Zemgale" is historically conditioned and its origin, perhaps, is not as ancient as XVI / XVII centuries. Thus "Lithuanians over Daugava" are Latvians by ethnicity. These folksongs according to their place of origin are from Vidzeme. Therefore a hypothesis that traces of ethnic boundaries between the ancient tribes - zemgaļi and sēji could be preserved in these songs is not acceptable.

Ilva SKULTE (Rīga)

PERSONVārds kā Īpašvārds un tā NOZĪME

Tradicionālās skolas gramatikas klasifikācijā īpašvārdi veido substantīvu apakšklasi. Šī klasifikācija tomēr izrādās nepietiekami operacionāla. Lai iegūtu priekšstatu par iespējamām grūtībām, atliek novērtēt faktu, ka īpašvārdu nozīmes saturs pragmatiskā aspektā (pēc to lietojuma) ir citāds kā leksiski semantiskā aspektā¹. Lai pilnīgi atrastu PV vietu valodas leksiskajā sistēmā un to leksisko vērtību, jāpievēršas arī citu zinātņu atziņām loģikai, sociālpsiholoģijai, komunikācijas teorijai un literatūrzinātnei.

PV un ĪV vispār kā īpašu vienību var akceptēt tikai kādā plašākā komunikatīvās sapratnes perspektīvā metavalodiskā skatījumā. Pamats tam ir elementārsecinājums, ka ĪV no sugas vārda atšķiras ar to, ka tiem ir dažādas funkcijas: sugas vārds *apzīmē*, bet īpašvārds *nosauc*. Vācu valodnieks V.P.Šmidts² uzskata, ka iezīmējas divi dažādi nozīmes mantošanas ceļi (līdz ar to arī nozīmes atklāšanai ir pretēji virzieni), proti, sugas vārdi satur leksiski dotas īpašības, bet īpašvārdi ir vārdi, kas iegūst nozīmi no nosauktā. Pat tad, ja tie vēsturiski saistīti ar kādas valodas sugas vārdu, tie kļūst par īpašvārdiem tikai tad, kad saņem jaunu nozīmi, iekļaujas jaunos sakaros un sāk atšķirties arī formāli

¹ Kleiber G. Problèmes de référence: descriptions définies et nomes propres. 1981.

² Schmidt W.P. Die alteuropäische Hydronymie. Beiträge zur Namensforschung. 16 (1981.), S. 2.

(piemēram, saglabājot vecāku formu iepretim sugas vārda vēsturiskajai attīstībai)³

Līdzīgi par otrās pakāpes apzīmēšanas sistēmu IV uzskata R. Jakobsons⁴. Viņš īpašvārdus pieskaita tā saucamajiem "pārslēdzējiem" (shifters) koda zīmēm, kas atkal attiecas uz kodu. Īpašvārdi veic savu identifikācijas funkciju kā etiķete nosauc indivīdu, kas tiek attiecīgi apzīmēts (zīme, kas nozīmē zīmi). Šādā gadījumā PV uzskatāmi par skaņu kompleksiem bez klasifikatīvām pazīmēm, kas savu nozīmi iegūst pēc runātāju vienošanās un jēgu iegūst tikai attiecīgā komunikācijas situācijā un attiecīgā sociālā telpā. Ja attiecīgajam indivīdam tiek piekārtots attiecīgais PV, tad tā nozīme saglabājas nemainīga visu attiecīgā indivīda eksistēšanas laiku un bez papildus lietošanas nosacījumiem, kā rezultātā tā nozīme ekvivalenta lietošanai pietiekamam konkrēta indivīda apelatīvajam apzīmējumam. Tagad skaidrs, ka, lai noskaidrotu PV nozīmes apgabalu, vispirms nepieciešams noskaidrot tā references objekta vietu un apjomu.

Gramatiskie rādītāji norāda uz piederību konkrētajiem substantīviem. Loģiskie apvieno personvārdu kā īpašvārdu kopīgā klasē ar norādāmajiem un personu vietniekvārdiem, artikulu un īpašības vārdu ar noteikto galotni, kuras izšķirošā iezīme ir singularitāte jeb monoreferencialitāte apstāklis, ka īpašvārdu lieto, lai izdalītu indivīdu no klases (sugas). Katram personvārdam jāattiecas tikai uz vienu objektu.

Pēc B. Karnivala nozīmes sakara lingvistiskais aspekts uzrāda referentiem dubultu sēmisko saturu: 1) reference, 2) situācijas (definējošais) elements.

³ Sk. arī Kuryłowicz J. "Esquises linguistiques" Wrocław, Kraków, 1960, 182-192. lpp.

⁴ Jakobson, R. Essais de linguistique générale. Paris, 1963.

Izšķiroša pie tam ir otrā sēma, bet abu salīdzinājums ļauj izveidot funkcionālu dihotomiju, kas ir semantisko kategoriju pamatā un balstās uz dabisko es-tu/viņš opozīciju komunikācijas procesā. Pēc šīm kategorijām īpašvārdi, kas attiecas uz objektiem ārpusaulē un nosauc tos ilgākā laika posmā (pie tam pašiem objektiem klāt neesot), atšķiras no citiem singulārajiem terminiem, kas indicē vēstījuma apstākļus un stāvokli.

Pretrunā ar pielīdzinājumu augstākminētajām vārdu šķirām ir arī fakti, ka 1) viens personvārds vienlaicīgi var būt vairākām personām, 2) gramatiski var izveidot daudzskaitļa formas (Jāņi, Annas, Mārtiņi ir netikai svētki, bet arī divi cilvēki ar vienu vārdu), 3) iespējami atvasinājumi (piemēram, dažādi deminutīvi vai sievas vārda atvasināšana no vīra vārda - Bronņkiene). Bez tam, ja par īpašvārda nozīmi uzskata tikai tā denotācijas apgabalu, tad rodas jautājums, kā noteikt šo apgabalu, ja nozīmes sakars norisinās tieši. Var pieļaut aprakstošo konstrukciju⁵ (piemēram, Jānis cilvēks, ko pazīstu kā es, tā sarunas partneris, un kas mums abiem reiz ir stādījis priekšā ar tādu vārdu) implicītu ietvērumu, vai arī

⁵ Loģikā šādu traktējumu uzsāka G. Frēge (Über Sinn und Bedeutung. Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik, NF, 100, 1892.), ievēdot līdzās pirmajai valodas zīmei (īpašvārdam) otru, kas pārstāv to pašu objektu reālajā dzīvē un dod vairāk informācijas. To vēlāk aplūko B. Rasels (Logic and Knowledge.-London / New York, 1977.), papildinot ar atziņu, ka nozīme un jēga realizējas lietojumā - runātājs nodrošina klausītājam, ka viņš spēs identificēt vienu vienīgu priekšmetu ar īpašu vārda lietojumu. Savukārt, viens no runas aktu teorijas pārstāvjiem Dž. Serls, turpinot šo domu, rakstīja ('Proper Names' Mind'67, 1958., 166.-173. lpp.): "Tagad mēs vairāk vai mazāk varam atrisināt paradoksus: vai īpašvārdiem ir jēga? Ja tas ir jautājums par to, vai īpašvārdi ir loģiski saistīti ar objekta īpašībām, ko tie apzīmē, tad atbilde ir - 'nē'" Bet, ja tiek jautāts, vai īpašvārdi ir loģiski saistīti ar objekta īpašībām, ko tie apzīmē, atbilde ir "jā, brīvā nesaistītā veidā".

intencionālā līmenī no konteksta un lietojuma konotatīvi iegūtu papildinformāciju. Bet, kā te parādās individualitāte un kas nodrošina lietojuma precizitāti un atbilstību⁶?

Īpašvārdu nozīmes saturs un leksiskās vērtības jautājums valodas leksiskajā sistēmā vienmēr bijis valodnieku uzmanības lokā un pretrunīgi atbildēts, atkarībā no tā, ko tie akceptējuši kā vārda nozīmi. Ja akcents tiek likts uz attiecīgā vārda intensiju kā leksēmas izmantojuma nosacījumu kopumu, tad īpašvārdiem nozīme nepiemīt vispār, t.i. tie ir skaņu kopums, kas ar dažādu konvenciju palīdzību tiek attiecināts uz kādu viennozīmīgu ekstensiju apjomu. Tādā gadījumā PV kā ĪV ir vienkārša zīme, kurai nepiemīt patstāvīga leksiski semantiskā vērtība, taču piemīt semiotiska rakstura īpašības, kas balstās uz semantiskām attiecībām un gramatiskiem rādītājiem.

Attiecīgā situācijā PV sajūtu līmenī iedarbojas uz otru personu, asociatīvo mehānismu darbības dēļ izraisot noteiktu reakciju un eventuāli ietekmējot tālāko notikumu gaitu. Tā izpaužas personvārdu signālfunkcija. PV pieminēšana sabiedrībā izsauc noteiktu psiholoģisku reakciju cieņu, bailes, smaidu u.t.t. Šis elements darbojas tad, kad mēs izvēlamies, uzrunā lietot vārdu vai uzvārdu, mīļvārdu vai iesauku. Pārejot citā valodā, uz šādas asociācijas pamata, kas balstās jau citas valodas skaņu ekspresijā, var rasties naivas jeb t.s. "tautas etimoloģijas", kas palīdz tam vai citam PV variantam nostiprināties otrajā valodā un specifizē tā formu.⁷

⁶ Sk. Dž. Serls, turpat: "Jautājums, kas sastāda kritērijus īpašvārdam "Aristotelis", vispārīgi ir palicis atklāts jautājums, lai gan tas faktiski ļoti bieži parādās, un kad tas parādās, tad tie esam mēs, vārda lietotāji, kas vairāk vai mazāk arbitrāli izšķir, kas būs šis kritērijs."

⁷ Piemēram, par Bībeles PV sonori stilistisko analīzi sk. Strus A. Nomen - Omen. Analecta Biblica, Rome, 1978.

Kā simptomi PV dod liecību par doto indivīdu par tā piederību noteiktai sociāli kulturālai videi, noteiktai vēsturiskai situācijai un pozīcijai. Simptomi veido PV motivāciju kādēļ tiek izvēlēts tieši šāds vārds. Tā piemēram, vārds "Austra", kas pēc statistikas datiem (K.Siliņš. Latvijas personvārdu vārdnīca. – R., 1990. 75. lpp.) Latvijā bijis apmēram 10 reizes iecienītāks 20.gs. 30. kā 70. gados, Latvijā dzīvojošajam dod spēcīgākas asociācijas ar 60 nekā 30 gadus vecu sievieti. Motivācijas var būt ļoti dažādas. Daži vārdi ir tīri morfoloģiski vai sintaktiski savienojumi, citi kā sugas vārdi implicē pazīmes, kuras piemīt (vai arī ir vēlams, lai piemītu) nosauktajai personai: *Andrejs* (gr. Andreas) 'drosmīgais', latviešu *Jautrīte*, *Visvaldis*. Daudzi PV radušies uz topoloģiskās līdzības pamata. Šeit parādās PV kā zīmes ikoniskie elementi, kas alegorijas rezultātā apzīmē kādu personu tādi ir latviešu vārdi Ausma, Rota, Alnis u.c.

Ikdienā PV funkcionē kā indekss personvārda lietošanas pamatnosacījums ir reāli eksistējoša un nesaraujama saite ar nosaukto personu. Indeksam ir kategoriāla vērtība. Indeksikālā nozīme ir arī vārda devēju pašidentifikācija un pašizteiksme vārda izvēlē un došanas momentā. PV kā indeksa statuss palīdz vārda došanas aktā savienot kādu personu ar kādu noteiktu konceptu jeb propozīciju. Tā, piemēram, daudzi Bībeles ebreju vārdi ir teikumi, kas apliecina Dieva atzīšanu (Abdiēls - Dieva kalps, Īsbāls - Kunga cilvēks), pateicību un jaunpiedzimušo bērnu nozīmi dzimtai (Zabads Viņš ir dāvājis, Jāzeps Dievs ir pievienojis klāt). Līdzīgu motīvu dēļ varbūt arī dažās latviešu ģimenēs tiek izvēlēti tēvu vai vecmāmiņu vārdi, lai gan pašreiz, liekas, vadošo konceptu veido vecāku priekšstats par labskaņu vai oriģinalitāti.

Tieši indeksikālajam elementam ir izšķirošā nozīme identitātes uzturēšanā visā personas dzīves laikā. Identifikācija plašākā nozīmē ir visu vārdu jēga, bet PV identificē specifiski personību, līdz ar to indeksikālā līmeņa būtiskākā nozīme ir forma, kas atbilst PV uzbūves un lietošanas normām attiecīgajā valodā un spēj nodrošināt attiecīgus sakarus, kā arī saturs, kas konstituējas ārpus valodas, komunikācijā un psiholoģijā. Tas ir zināmais, apjēgtais, pazīstamais, kas tomēr ir pārejošs un mainīgs tā ir atklāsme: maģisks moments, kas tiek fiksēts vārda došanā.

Par semiotiskā līmeņa lomu personvārda lietošanā un uztverē liecina arī fakts, ka personvārds ar nozīmes sakara individuālo fiksāciju atrodas opozīcijā visai klasei, līdzīgi kā skaitlis 50 ir opozīcijā visiem pārējiem skaitļiem, kamēr apelatīvi veido opozīciju ar vienu gramatiskās klases locekli uz savas nozīmes bāzes. Bet pastāv homonīmi, kas tomēr ir atsevišķi īpašvārdi vienai un tai pašai dažādās situācijās personai var būt (doti un lietoti) atšķirīgi vārdi. Secinājums: pilna PV kā ĪV nozīme un statuss meklējami ārpus tā: komunikatīvajā situācijā, onomastiskajā telpā, plašāk kultūrtelpā, specifiskajā psihognomijā.

Atkarībā no tā, kādā līmenī valodas vai runas -, nozīme tiek meklēta, atkarībā no vārda lietotāju attieksmes pret to pazīšanās pakāpes, ieraduma un psiholoģiskajām īpatnībām, PV nozīmes pētījumiem var būt ļoti atšķirīgi rezultāti. Vācu valodnieks K.Hilgemans⁸ sniedz trīs dažāda līmeņa ĪV definīcijas. Pirmā aplūko ĪV kā konkrētu lietvārdu, kas radies no sugas vārda, bet tagad

⁸Hilgemann, K. 'Die Semantik der Eigennamen' Untersuchungen zur Struktur der Eigennamenbedeutung anhand von norwegischen Beispielen. - Arbeiten zur Germanistik. Goppingen, 1978., S. 38.

nesatur tā pazīmes un iegūst nozīmi no konkrētās situācijas. Nozīmi iespējams atrast, ja analizē attiecīgo vārdu visos kontekstos un situācijās.

Pēc otras definīcijas, ĪV nozīme sevī apvieno vārda formas asociāciju ar tā nesēju (lai identificētu vārda nesēju, pie tam vārda saturs atkarīgs no situācijas) un vārda nosaukšanas laikā izraisītās konotācijas, kas racionālā un emocionālā veidā rezultē kā no runas sabiedrības momentiem (sociāli dialektiski/dialektiski), gan arī no individuāliem momentiem (idioletiski). K. Hilgemans sniedz sekojošu ĪV struktūrformulu:

$$\text{BFN} = \text{Si T ident (S k (g=i)(r+e))},$$

kur BFN izteikuma formas, t.i. vārda nozīme, Si no situācijas atkarīgais saturs, T vārda nesējs, SiT ident vārda nesēja no situācijas atkarīgā identifikācija, S summa; k- konotācija, g- runas sabiedrības momenti, i-indivīda momenti, r- racionālie momenti, e- emocionālie momenti.

Trešajā definīcijā asociācija, lai identificētu nosaukto, vārda formu attiecina uz vārda nesēju. Tā saistās ar konotāciju, kas rodas vārda nosaukšanas momentā un var būt intralingvāli paradigmātiska, asociatīva, situatīva, afektīva un stilistiska veida. Šī sakara rezultātā runātāju kopums vai indivīds iegūst īpašvārda nozīmi. Nozīme šajā gadījumā ir attieksme, identifikācija un asociācija. Precīzāk, ĪV nozīme ir vārda nesēja referenciālai identifikācijai domātās vārda formas asociācija ar tās nesēju (T) kopā ar konotāciju (k), kas rodas, nosaucot vārdu, un ir intralingvāla (i-p), asociatīva (ass), situatīva (sit), afektīva (aff) un stilistiska (stil) veida, kas atkarīgs no valodas sabiedrības (g) vai indivīda (i):

$$\text{BFN} = \text{Si T ref (Sk (i-p+ass+sit+aff=stil)(g+i))}^9$$

⁹ Salīdzinājumā ar to parastas valodas zīmes nozīmes saturam viņš dod formulu $ZI = (I+k) (g+i) (r+s)$, kur ZI - val. zīmes saturs, I - saturs, k -

Tātad svarīgākā nozīmes atšķirība starp ĪV un sugas vārdu parādās kā sugas vārda nozīmes neatkarība un ĪV nozīmes atkarība no situācijas (jautājums ir tikai, vai šādā gadījumā nozīme, kas tiek atrasta, ir leksiska, vai tikai onīmiska).

B.Potjē savā modernās semantikas modelī¹⁰ leksiskas vienības elementu sarakstā paredz arī virtuēmu pieredzes noteikto kombinatorisko elementu, kas atkarīgs no (sintagmatiskās) situācijas. Šķiet, ka īpašvārdu nozīmes izpratnē šādam elementam varētu būt sevišķi liela nozīme, jo tā nozīme rodas tikai atkarībā no situācijas un to var variēt laikā un telpā. Tā kā mums nav iespējams izolēt savu pieredzi, tad mēs nevaram aplūkot īpašvārdus kā vienkāršu sēmas/semēmas leksisko realizāciju (leksēmu), kas iegūst savu jēgu leksijā klasēmas un arhisemēmas raksturojumā.

Pēc loģiķa Saula Kripkes¹¹ personvārds nosauc un tikai nosauc vienā vienīgā situācijā krustību situācijā. Citās situācijās personvārda nozīme izsakāma no konteksta un iepriekšējām zināšanām, kas katram personvārda lietotājam vai nejaušam uztvērējam var būt ļoti atšķirīgas. Šo infomāciju var aprakstīt ar B.Potjē *virtuēmu* variablu sēmu, kam ir konotatīva, bet ne denotatīva nozīme. Funkcionālā aspektā raugoties, virtuēma šķiet īpašvārda svarīgākais elements, jo tādā veidā vārda nozīme "virtualizējas" attiecībā pret objektu ārējā pasaulē, ar

konotācija, r racionālie momenti, g val. sabiedr.momenti, s
emocionālie momenti.

¹⁰ Pottier B. piem., grāmatā "Strukturelle Bedeutungen", Darmstadt, 1978, S. 45-90.

¹¹ Kripke S. Naming and Necessity, in D. Davidson, G. Harman, Semantics of Natural Language, Dordrecht 1972., 253.-355. Kripke atsakās no aprakstošās definīcijas koncepta, uzskata, ka nozīmes sakars norisinās tieši.

ko šī nozīme tiek asociēta. Savukārt aprakstošā un skaidrojošā aspektā iespējams atrast ideju (*signifie* nozīmē), ko attiecīgais skaņu vai burtu komplekss nosauc. Bet īpašvārda īpašā nozīme nav ne nosauktais indivīds, ne ideja par to.

Grūti izpētāmajā un daudzslāņainajā procesā, kur virtuēmas iedarbības rezultātā var notikt pārslēgšanās no viena designāta/denotāta kompleksa uz citu (no sugas vārda uz īpašvārdu), notiek līdzīga nozīmes izmaiņa kā gadījumos ar metaforu un simbolu.

Kā jebkura cita valodas zīme PV ir divdaļīgs, tas ietver sevī apzīmējamo un apzīmēto un var tikt aplūkots divās sistēmās. Statiski kā kādas vienas valodas leksiskās sistēmas sastāvdaļai leksēmai tam piemīt nozīme, kas atklājas dažāda veida sakaros ar citām dotās valodas leksiskās sistēmas vienībām, pie tam PV var sakrist ar kādu leksēmu, kam ir stabila nozīme atsevišķas valodas leksiskajā sistēmā. PV kā ĪV atšķir tā opozicionālais sakars nevis ar vienu, bet ar visiem citiem attiecīgās leksiskās sistēmas locekļiem, t.i. tā vienreizīgums. No otras puses PV nav tieši piesaistīts kādam konceptam, tam, kā redzams no iepriekšējā, bez deskriptīvās piemīt paplašināta leksiskā nozīme. Tā realizējas mazāk leksiskajā sistēmā vairāk dotajā onomastiskajā telpā un konkrētajā references sakarā PV funkcionē tikai komunikācijā un kāds simbols, ietverot ne tikai zīmes īpašības, bet arī konotāciju, pieredzes un pārdzīvojuma rezultātā radušos. Pie tam simbols, kas izpaužas personvārdā, nebalstās tik daudz uz vārda kā leksiskās vienības simbolismu, kā uz apzinātās personas simbolismu.

M.Breals, balstoties uz ekstensīvās nozīmes definīciju, leksisko nozīmi, kam pamatā PV sakari ar kādu no dotās valodas vārdiem, saista ar ekstensiju.

Ja šī ekstensīvā nozīme samazinās, maksimāli palielinās intensīvā nozīme¹², jeb, kā to definē J. Solemsens¹³ nozīmes apjoms samazinās, bet nozīmes saturs palielinās. Intensīvo nozīmi savukārt atkal jāsaista ar kādiem ārpusvalodiskiem elementiem, ar uztveri un psiholoģiju, t.i. psihgnomiju saistītiem faktoriem.

Vārda ekspresīvo vērtību, kas sugas vārda gadījumā saistās ar tā leksisko vērtību, PV piedāvā tīrā formā. Mītiskajā pasaules uztverē robeža starp sugas vārdiem un īpašvārdiem ir praktiski nemanāma. Toties liela nozīme ir maģiskajām "krustībām" Mīta regulētajās sabiedrībās valodas vārdam vispār ir pasaules radīšanas funkcija ar vārdu lietas tiek izsauktas apziņā, no haosa rodas kosmoss. Bībelē, piemēram, šis akts parādās 1. Mozus gr. (2;19):

"Tad Dievs tas Kungs veidoja no zemes visādus lauka zvērus un putņus gaisā, un lika viņiem iet pie cilvēka, vērodams, kādā vārdā tas tos nosauks, un kā cilvēks nosauktu ikvienu dzīvību, tā to sauktu"

1. Mozus gr. 3.20: *"Un cilvēks nosauca savas sievas vārdu Ieva (Hava ebr. dzīvā. latv. tulk. dots parindē), jo viņa kļuva visu dzīvo māte."*

Mīta ietvaros īpašvārdi varēja būt ne tikai personām, bet arī ieročiem un līdzīgi nozīmīgām lietām un pat to daļām. Tam vajadzēja ļaut vārdu zinātājiem šīs lietas pareizi lietot. Vārda zinātājs var manipulēt ar tā nesēju, atklājot vārdu, reāli eksistējošais kļūst atkarīgs no zinātāja. Tas attiecas pat uz dievu vārdiem, kādēļ mitoloģiskajās sistēmās stiprākajiem dieviem parasti ir ļoti daudz vārdu (Ozīrisu, piemēram, vidējās valsts periodā sauca par to, "kam daudz vārdu"), kuru uzdevums ir noslēpt

¹² Bréal M. Essai de sémantique. Science des significations. Paris, 1897.

¹³ Solemsen J. Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte, Heidelberg, 1892. 2. lpp.

īsto. Sevišķi daudz liecību par vārda kultu ir no Senās Ēģiptes tātad no tieša Bībeles notikumu tuvuma. Kāds ēģiptiešu stāsts stāsta par Rā, ko Izīda piespiež pateikt viņa vārdu, kuru vecāki pateikuši viņam un ko viņš no tā laika slēpis savā ķermenī, lai kāds nevarētu izmantot tā burvju spēku¹⁴ Dieva dažādo vārdu pārnesums uz faraonu tā kronēšanas brīdī nozīmē tā dažādo varu pārnesumu. Vārda maģiskā nozīme paredz īpašu attieksmi pret to (piemēram, sevišķi bargie sodi par faraona vārda necienīgu izrunāšanu). Kā liecina vecākie dokumenti piramīdu teksti (2563.-2242. pr. Kr.), vārds ne tikai bijis svarīgs personas elements, bet pat varējis dzīvot patstāvīgu dzīvi reālajā pasaulē. Kā lai savādāk uztver faktu, ka zināmās formulās viena frāze tiek atkārtota divreiz vienreiz attiecībā uz personu un otrreiz attiecībā uz personas vārdu¹⁵ Līdzīgas iezīmes ir arī citās Austrumu kultūrās, kas pamatos ietekmējis arī PV lietojumu un vārda kā tāda uztveri Bībelē.

Vārda maģija neslēpjas valodā, bet mītā, taču psiholoģiski tā nav nodalāma no vārda, kādēļ daudzi dievu un dēmonu vārdi saistīti ar īpašiem tabu. Tas ir arī iemesls, kāpēc dažās kultūrās maziem bērniem vispār neliek vārdu, bet citās vārdu izmaina slimniekiem, lai tie izveseļotos, maldinot slimības dēmonu. Tas gan iezīmē jaunu personības dzīves fāzi un lielā mērā arī jaunu patību, jaunu identitāti. Līdzīga motivācija ir viduslaikos ļoti izplatītajai patronātu vārdu likšana attiecīgo aprindu bērniem un līdz mūsdienām kristīgajā pasaulē pazīstamajai

¹⁴ Erman S. Aegypten u. aegyptisches Leben im Altertum // Die aegyptisches Religion. 173.lpp

¹⁵ Les fonctions, les pouvoirs et la nature du nom propre dans l'ancienne Egypte d'après les textes des Pyramides: Journal de Psychologie, 4.

orientācijai uz svēto vārdiem un vārdiem ar "Krist-" jaundzimušo vārdu izvēlē.

Sabiedriskā līmenī šī vienošanās nozīmē morālas darbības prasību un citu, arī mirušo, vārda godāšanu un respektēšanu. Vārds ietver personas integritāti, liekot saglabāt identitāti visā dzīves laikā un visās lietās. Vārds piemīt cilvēkam pat pēc nāves¹⁶

Tomēr dotās analīzes iespējas, neņemot vērā vārdu simbolisko raksturu un procesus, kuru rezultātā atsevišķs vārdu krājuma vārds vai skaņu komplekss kļūst par simbolu, dod tikai pašsaprotamus rezultātus. Process, kurā simbols kļūst par simbolu, piesaista visus cilvēka uztveres kanālus, dažāda veida garīgo intensivitāti. Cik šis saspringums atstāj iespaidu uz nervu sistēmu, kas piedalās skaņu artikulācijā, un kādā mērā tam tiek vispārīgi piešķirta nozīme, vai var sasaistīt šo psiholoģisko formu ar konkrētu valodisko formu, par to grūti gūt priekšstatu.

Taču fakts, ka simboliskās komunikācijas apstākļos psiholoģiskajam apstāklim ir svarīga loma, nav noliedzams. Sevišķi signāliskā līmenī vārda skaniskās ekspresīvās īpašības iezīmē PV kā zīmes uztveramo ne mazāk kā reāliju, ko tas nozīmē.

Pēc K.O.Erdmana¹⁷ vārda nozīmē ietilpst 1) jēdzieniskais saturs, 2) blakusnozīme, 3) "sajūtu vērtība", pie tam divi pēdējie ir asociatīvi izsecināmi un dod asociatīvu saturu.

Strīds par to, vai skaņas no vienas puses satura vienību formelementi, no otras fiziski elementi, kas tiek psihiski adaptēti un attiecīgi saistīti, ietver sevī saturu vai neietver, ir tikpat sens kā valodniecības vēsture. Skaidrs, ka onomatopoeze

¹⁶ Theologische Realenzyklopädie. Berlin, New York, 1977.-1996.

¹⁷ Erdmann K.O. Die Bedeutung des Wortes. Aufsätze aus dem Grenzgebiet des Sprachpsychologie und Logik. Dresden, 1910.

jeb imitācija piedāvā šādu ceļu vārda radīšanai un kā iespēja ir klātesoša jebkurā runas ģenerēšanas procesā. Jautājums ir tikai par to, vai tā ir īpatnēja savrupstāvoša parādība, kas balstās uz nervu sistēmas spēju saglabāt stāvokli sajūtu, vai arī skaņas ietver sevī nozīmi. Strukturālajā valodas modelī ekspresīvās īpašības ietvert nav iespējams; valodas dubultajā dalījumā semantiskās un fonoloģiskās likumības balstās uz prāta analīzes likumiem. Taču, ietverot nozīmes realizācijas aprakstā plašāku indivīda psihisko pieredzi, iespējams vienas valodas ietvaros uzstādīt emocionāli ekspresīvo opozīciju, kas, piemēram, parādās sinonīmijā.

Attiecībā uz PV, kuru leksiskā vērtība ir minimāla, to ekspresīvā nozīme balstās tikai ārpusvalodiskos sakaros, likumos un nosacījumos, kas atstāj iespaidu uz valodas līdzekļu izvēli vārdu došanā. Piemēram, Indijā cilvēki jaundzimušā vārdu atvasina no pirmās zilbes, ko tiem dod astrologs. Citus PV nosaka pēc dzimtas paudžu skaita un stihijas, kuras ietekmes laukā bērns dzimis. Arī sveša PV ārējā forma var radīt pārdzīvojumu un asociācijas uz savas valodas pieredzes bāzes, tādēļ daudziem Bībeles PV pazīstamas t.s. "tautas etimoloģijas"

Psihognomiskā vārda nozīmes elementa darbība balstās uz: 1) specifisku valodas formu, kas iegūst 2) valodas kolektīva īpašu novērtējumu (kas neapzināti nonāk arī pie PV nesēja). 3) Valodas zīmes ekspresīvais lauks tiecas radīt 4) priekšstatu par kādu noteiktu fiktīvu vārda nesēju, kā rezultātā vārds iegūst patstāvīgumu, var veidoties valodas PV krājums un viens PV var būt vairākām personām.

Bibliogrāfija

- Blese E. Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. Rīga, 1929.
- Bréal M. Essai de sémantique. Science des significations. Paris, 1897.
- Bussman H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart, 1990.
- Cassirer E. Sprache und Mythos. Ein Beitrag zum Problem der Gotternamen. Leipzig, Berlin, 1925.
- Erdmann K.O. Die Bedeutung des Wortes. Aufsätze aus dem Grenzgebiet der Sprachpsychologie und Logic. Dresden, 1910.
- Habermas J. Theorie des kommunikativen Handelns. I. Frankfurt am Main, 1981.
- Frege G. Über Sinn und Bedeutung. - Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. 100,1892.
- Hilgemann K. Die Semantik der Eigennamen. Untersuchungen zur Struktur der Eigennamenbedeutung anhand von norwegischen Beispielen. Arbeiten zur Germanistik. Goppingen, 1978.
- Kany W. Inoffizielle Personennamen. Bildung, Bedeutung und Funktion. - Tübingen, 1992.
- Kleiber G. Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres. 1981.
- Krien R. Namenphysiognomik. Tübingen, 1987.
- Kuryłowicz J. La position linguistique du nom propre. 'Esquises linguistiques' Wrocław, Kraków, 1960. p. 182-192.
- Laur W. Der Name. Beiträge zur allgemeinen Namenkunde und ihrer Gründung. Heidelberg, 1989.
- Layons J. Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge, 1968.; tulk. Einführung in die theoretische Linguistic. München, 1980.
- Namenforschung. Name Studies. Les nomes propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. I. Berlin, New York, 1995.
- Obs U. Eigennamen in und zwischen Sprachen. Beiträge zur Namenforschung. Bd 31. Hft 1.
- Readings in Philosophy of Language. Englwood, New Jersey, 1971.

=====

Schmidt V.P. Die alteuropäische Hydronymie. Beiträge zur Namensforschung 16. 1981.

Schmoldt H. Kleine Lexikon der biblischen Eigennamen. Stuttgart, 1990.

Searle J. Sprechakte. Frankfurt am Main, 1971.

Searle J. Proper Names. - "Mind" 67. 1958.

Siliņš K. Latviešu personvārdu vārdnīca. Rīga, 1990.

Solemsen J. Indogermanische Eigennamen als Beispiel der Kulturgeschichte. Heidelberg, 1892.

Strukturelle Bedeutungen. Darmstadt, 1978.

Strus A. Nomen - Omen. Analecta Biblica. Rome, 1978.

Tugenhat E., Wolf U. Logisch-semantische Propädeutik. Stuttgart, 1983.

Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва, 1973.

Структура имени собственного. Москва, 1969.

Системы личных имен у народов мира. Москва, 1989.

Теория и методика ономастических исследований. Москва, 1986.

Сталтмане В.Э. Ономастическая лексикография. Москва, 1989.

Семиотика. Москва, 1983.

Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва, 1966.

Реформатский А. А. Орфография собственных имен. - В кн.: Орфография собственных имен. Москва, 1965.

О кодировании транскрипции. В кн.: Исследования по структурной типологии. Москва, 1963.

PERSONAL NAME AS A PROPER NAME AND ITS MEANING

Summary

In school grammar, proper names are usually placed under nouns as one of their subdivisions. This division seems to be necessary, but is not operational. Proper names, especially, personal names do not include lexically given qualities of the named like other nouns, they obtain the meaning directly from the persons (or objects) named. Thus, the only way to understand the meaning of the personal names is to take into consideration different extra-linguistic factors.

Grammatical features point to the belonging to concrete nouns, logical features place proper names in one category with demonstrative and personal pronouns, definite adjectives and articles. The a main feature of proper (also personal) names is their monoreferentiality the fact that a name is used just to point out individual from the class. If other words of this category are characterizing the conditions of communication, proper names have not even this information. They function like signs: their only sense is successful use and their only meaning is a person or object named - field of reference in the real life.

Thus, personal name as proper name can be described as a sign with its different aspects. On the first level it is creating the associative reaction as signals. On the second level it is functioning as a symptom and giving information about belonging of concrete person to the concrete historical and cultural society. Use of personal names is possible also because they are icons - at least often if not always we are connecting the name with a person through a picture. A very important feature of naming is identification - personal name acts here as an index, ensuring direct, real and permanent connection between the name and the named.

Are personal names only denoting signs that do not include connotation? By treating personal names as signs we can find out that their full meaning is out of a narrow linguistic field

of research and must be found by regarding other fields such as communicative situation, onomastic space, cultural space, special psychognomy.

German linguist K. Hilgemann gives 3 definitions of the proper names. In the first definition proper name is a specific noun, arising from common noun that does not now contain its features. In the second definition the associative connection of the form of word with the owner of the name comes into consideration, but also rational and emotional connotations arising on the individual and speech community bases in the moment of saying the name. The step defines proper name as form of the word referred to the owner of the name, is connected to the connotation arising in the moment of saying name and can be described as intra-linguistic paradigmatic, associative, situation, affective and stylistic.

The meaning of personal name arises in the *hic et nunc* situation and is very intensive. This makes it comparable to symbol and a part of magic act of speech. Examples of ancient world approve it. But in the modern world one name can usually name many persons.

Nowadays, in using and understanding of personal names the psychognomic moment plays a big role. This element of the meaning of the name is based on the 1) specific language form obtaining 2) special assessment by the speech community, whereas 3) expressive field of the language sign tends to create 4) fictive owner of the name. As a result of that the name becomes stable. It is possible to create the stock of personal names in the language and one name can name different persons.

Anitra TĪSINA (Rīga)

KRĀSU NOSAUKUMU VĀRDKOPAS LATVIEŠU LITERĀRAJĀ VALODĀ

Mūsdienu latviešu valodā nereti līdzās eksistē kā salikteņi, tā salikteņos nesaplūdušas vārdkopas. Tā tas ir arī ar krāsu nosaukumiem. Vārdkopas vai salikteņa lietošanu nosaka valodas ritms un autora individuālā valodas izjūta. Pastāv arī uzskats, ka salikteņī nesaplūdušam vārdu savienojumam dažkārt piemīt lielāks svarīgums nekā saliktenim, jo vārdkopā abus komponentus izrunā katru ar savu uzsvāru.¹ Tomēr, runājot par krāsu nosaukumu vārdkopām, jāatzīmē, ka, atšķirībā no citām salikteņu un vārdkopu pāru grupām, starpība semantiskā ziņā starp salikteni un vārdkopu ir gandrīz nemanāma un subjektīva. Vārdkopās lielāka ir atkarīgā komponenta nozīme, tā semantikai ir lielāka ietekme uz neatkarīgā komponenta nozīmes niansēšanu. Atkarīgais komponents uzsvērtāk ienāk ar savu patstāvīgo semantiku un nav zaudējis polisēmiju, kā tas ir vairumā gadījumu ar salikteņiem, kas tiek uztverti kā viens vesels vārds.

Pievēršoties krāsu nosaukumu vārdkopu sīkākai izpētei, jānoskaidro, kā šīs vārdkopas veidotas un kādas ir krāsu nosaukumu vārdkopu atkarīgo un neatkarīgo komponentu funkcijas. Šādā sakarā konstatējams, ka krāsu nosaukumu vārdkopas latviešu valodā iedalāmas divās lielās grupās: *divkomponentu* un *trīskomponentu* krāsu nosaukumu vārdkopās. *Pirmajā grupā* ir vienkāršas vārdkopas, kuras veido divi pilnnozīmes vārdi, no kuriem viens ir pakārtotājs jeb neatkarīgais vārds, otrs – pakārtojamais jeb atkarīgais vārds.²

Krāsu nosaukumu vārdkopu lielākā daļa ietilpst *divkomponentu vārdkopnosaukumu grupā*. Šī grupa sīkāk sadalāma trijās apakšgrupās.

¹ Ēdelmane I. Krāsu nosaukumi latviešu valodā. - Latviešu valodas kultūras jautājumi. 7. laidniens. R., 1971, 74. lpp.

² Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. II. R., 1962, 5.lpp.

Pirmajā krāsu nosaukumu vārdkopu *apakšgrupā* ietilpst vārdkopas, kuru neatkarīgo komponentu veido krāsas nosaukums adjektīvs, bet atkarīgais komponents ir

- a) adverbs, kas niansē krāsas, krāsas toņa intensitāti, piesātinātības pakāpi, bet pats nav krāsas nosaukums. Tas ir kādības apstākļa vārds ar adverbiālo galotni *-i*. Te minami tādi adverbji kā *gaiši, tumši, bāli, blāvi, maigi, vizmaini, koši, trekni, šūnaini, īpatnēji, vecīgi, sulīgi, žilbinoši, nefīri, drūmi, tīri, spilgti* u. c. Piemēram:

Kad acīs sariesas miklums
 No kāda vējpilna ceļa.
 Pie acīm saullēktu piekļauj
 Ar *gaiši sarkanu* slāpi.

(S.Kaldupe "Avotkrūze". R., 1985, 122.)

Man pieder magonīte, kas uzsmaida no nezālēm. Vasaras tveices izkveidētajā laukā viņa uzplaukusi kā mazs brīnums: trausla liesmiņa līganā kātā, *spoži sārtām* musulīna ziedlapām.

(R.Ezera "Zvaigžņu lietus" R., 1994, 87.)

Silts jūnija vējiņš nes pāri pļavām pieneņu pūkas un nevar atgūties. Pakalni balti, bet miklās lejas *sulīgi dzeltenas*.

(A.Kalve "Staba galā" - "Stāsti". R., 1988, 5.)

- b) adverbs, kas niansē pamatkomponenta krāsu, tuvinot to kādai citai krāsai, piešķirot tai citas krāsas niansi un pats arī ir krāsas nosaukums. Arī šai *apakšgrupā* tas ir kādības apstākļa vārds ar adverbiālo galotni *-i*. Te minami tādi adverbji kā *violeti, sarkani, sārti, zili, zaļi, dzeltenī, balti* u.c. Piemēram:

Viņas [Viktorijas] skatiens ir tukšs, vienaldzīgs un rāms. Rūpīgi sasukātie, izlaistie mati pār melno blūzi izplūduši kā rāvains, *brūni dzeltens* ūdens.

(G.Repše "Septiņi stāsti par mīlu" R., 1992,99.)

pamale dega briesmīgi sarkana, kā ugunsgrēkā, gluži vai visas pasaules nelaimes tur būtu kopā salijušas, es vēros kā noburts *sārti baltajā* sniegā un baigajās debesīs..

(A.Auziņš “Lietus slapja sniega veidā” R., 1994, 18.)

Allard Pierson (elārd pīrson) [tulpe], ..., *sarkani brūna*..
(K.Ruks “Tulpjkopība” R., 1983, 120.)

Atkarīgo komponentu šī tipa vārdkopnosaukumos var veidot gan vienkāršs (*sarkani brūns* – *sarkani, rudi rozīgs* – *rudi, mēļi sārtens* – *mēļi*), gan salikts (*purpurvioleti sārts* – *purpurvioleti*) krāsas nosaukums adverbs.

Šīs apakšgrupas krāsu nosaukumu vārdkopas var sadalīt arī divās citās nosacītās daļās pēc to semantiskajām īpašībām. Tās ir, pirmkārt, tāda tipa vārdkopas kā *rudi balts* u. tml. Tās šeit dēvētas par “ģeometriskajām” krāsu nosaukumu vārdkopām un raksturo nevis vienas krāsas niansi, bet gan katru līdzās atrodošos krāsu atsevišķi, piemēram:

Mājas priekšā auga kastaņi. Cauru gadu zem tiem dzīvojās pagraba kaķi – pelēki svītrainie, *rudi baltie*.., nesdami pazišanās smakas pa visu kvartālu.

(G.Repše “Koncerts maniem draugiem pelnu kastē” R., 1987, 27.)

Pretstatā “ģeometriskajiem” krāsu vārdkopnosaukumiem, kur katrs komponents apzīmē atsevišķu krāsu, vārdkopnosaukumi, kas izsaka krāsas niansi, dēvēti par “saplūstošajiem”, piemēram, *balti dzeltenīgs*:

Auseklis atvēra šķūnīša durvis. Starp *balti dzeltenīgajām* malkas grēdām pie iešķībā sešrūšu loga bija iespiests no dēļiem sanaglots galds.

(G.Repše “Koncerts maniem draugiem pelnu kastē”. R., 1987, 27.)

Pirmās apakšgrupas vārdkopu otro neatkarīgo komponentu var veidot a) gadījumā visi latviešu valodas primārie un sekundārie krāsu nosaukumi, izņemot (vai reti): pretstata krāsu nosaukumus (*balts, melns*), metālisko krāsu nosaukumu tipa krāsas (*zelts, sudrabs, bronza, varš*) un latviskas cilmes krāsu nosaukumus (*mēļš, loss, salns, sirms* u. c.); b) gadījumā – visi latviešu valodas primārie un sekundārie krāsu nosaukumi, kā arī metālisko krāsu nosaukumu tipa krāsas un to atvasinājumi un senie³ krāsu nosaukumi. Kā neatkarīgais komponents šai apakšgrupā gandrīz nekad nav sastopams krāsas nosaukums, kas apzīmēts ar svešvārdu (*haki, indigo, marengo* u. c.). Neatkarīgo komponentu var veidot gan vienkāršs (*zilgani brūns brūns, sārti balts – balts*), gan salikts (*sārti mandarīnsarkans – mandarīnsarkans*) krāsas nosaukums adjektīvs.

Otrajā apakšgrupā ietilpst krāsu nosaukumu vārdkopas, kuru abus komponentus veido substantīvi. Neatkarīgais komponents ir substantīvs vārds “krāsa”, atkarīgais komponents – substantīvs (vienmēr ģenitīva locījumā: *ķiršu krāsa – ķiršu, smilšu krāsa smilšu*), kas tuvāk apzīmē, papildina un semantiski konkretizē neatkarīgo komponentu. Pirmo – atkarīgo – komponentu veido galvenokārt konkrētam valodas lietotājam tuva, pazīstama reālija ar tai piemītošu raksturīgu krāsu, piemēram, *lašu krāsa, apelsīnu krāsa, zelta krāsa, sudraba krāsa, dzērveņu krāsa, ziloņkaula krāsa, ābeļziedu krāsa* u. tml.

Prieks *dzērveņu krāsas* zābakos

Kā stārķis klīst Malienas jomās.

(S.Kaldupe “Avotkrūze” R., 1985, 100.)

Blue Parrot (blū perot) [tulpe],.. , koši violeta, ar sarkanu un *bronzas krāsu*..

(K.Ruks “Tulpjkopība” R., 1983, 122.)

es skrienu uz tevi, vēl

³ Edelmane I. Krāsu nosaukumi latviešu valodā. - Latviešu valodas kultūras jautājumi. 7. laidziens. R., 1971, 77. lpp.

manas drānas *dzirksteļu krāsā*,
 vēl steidzos, pirms drosme kā pelni
 izbirst no saujām..

(B.Bičole "Atgriezšos" R., 1991, 172.)

Un tikai dažu metru atstatumā man no acīm nokrita zvīņas
 – vītols ziedēja ar apzāģēto zaru rētām, kur atsegtā koksne
 sārtojās *apelsīnu krāsā*.

(R.Ezera "Zvaigžņu lietus" R., 1994, 27.)

Šī tipa krāsu nosaukumu vārdkopām piemīt diezgan liels subjektīvisms.

Trešajā apakšgrupā ietilpst krāsu nosaucošas vārdkopas, kuru neatkarīgo komponentu veido krāsas nosaukums adjektīvs, bet atkarīgo komponentu – substantīvs ģenitīva locījumā, kas tuvāk raksturo un niansē neatkarīgajā komponentā ietverto krāsas nosaukumu. Šai apakšgrupā atkarīgais komponents nosaka neatkarīgajā komponentā ietverto krāsu raksturojošo adjektīvu, piemēram, *kafijas brūns, vīna sarkans, mandarīnu oranžs, pelnu pelēks* u. tml.

Vējš – vakar sudrabots
 Un šodien – *rieta sarkans*
 Un sudrabsārtas ogles
 Kamīnplaukstās gailē.

(S.Kaldupe "Avotkrūze" R., 1985, 70.)

viņi [Leonora un Maksis] gāja uz kapiem katru dienu.
 Maksis sarunāja *pelnu pelēku* pieminekli un kopēju.

(G.Repše "Koncerts maniemi draugiem pelnu kastē" R., 1987, 95.)

un jūra vērpjas kamzoļos, un prievēs priedes stīdz
 kā tumši zili, gaiši zili, cielavzili, zaļizili, *upju zili*,
dzīslu zili, zili, zili tavi zilie, dzeltenie un sarkanie,
 un melnie mūžam zaļie tīrumi..

(J.Peters "Priekšnojautas". R., 1979, 139.)

Modeles [modes skatē] soļoja pa rožu ziediem kaisītu mēli,.. sievietes tēls bija krasi svārstīgs savās izpausmēs – no piegulošas *pistāciju zaļas* korsetes.. līdz satīna veļas kleitiņām..

(“SestDiena” 1998., 80. nr., 8.)

Atkarīgajā komponentā ietvertais substantīvs, tāpat kā otrajā apakšgrupā, nosauc kādu valodas lietotājam pazīstamu, viegli iedomājamu (ne svešu vai specifisku, kā atšifrēšanai būtu nepieciešamas speciālas priekšzināšanas) reāliju, kas saistās ar konkrētu krāsu, krāsas toni. Neatkarīgais komponents šai apakšgrupā ir galvenokārt primārs (*kafijas brūns – brūns, vardes zaļš – zaļš*) krāsas nosaukums adjektīvs.

Daudzējādā ziņā šo triju aplūkoto apakšgrupu vārdkopnosaukumu semantiskais lietojums ir tāds pats kā attiecīgo krāsu nosaukumu saliktniem.

Otra vārdkopu krāsu nosaukumu grupa ir trīskomponentu vārdkopnosaukumi. Trīskomponentu vārdkopnosaukumi pieskaitāmi saliktajām vārdkopām. Šai gadījumā tās ir saliktas vārdkopas, kur neatkarīgajam vārdam pakārtoti divi pilnnozīmes vārdi. Šī grupa sīkāk sadalāma četrās apakšgrupās. Trīskomponentu salikto krāsu nosaukumu lielākā daļa ir tieši krāsu nosaukumu vārdkopas, saliktnu īpatsvars ir daudz mazāks. Tāpēc arī būtu lietderīgi trīskomponentu vārdkopas analizēt atsevišķā grupā, kaut arī tai ir daudz paralēlu ar iepriekšaplūkoto divkomponentu vārdkopnosaukumu grupu.

Pirmā trīskomponentu krāsu nosaukumu vārdkopu grupas apakšgrupa ir vārdkopas, kuru neatkarīgo komponentu veido krāsas nosaukums adjektīvs, pirmais atkarīgais komponents ir adverbs, kas niansē krāsu pēc intensitātes, piemēram, *tumši, spilgti, koši*, otrais atkarīgais komponents ir krāsas nosaukums adverbs, kas tuvina neatkarīgajā komponentā ietverto krāsu kādai citai krāsai. Tas var būt gan primārs (*tumši sarkani brūns – sarkani*), gan sekundārs (*spilgti brūngani sarkans – brūngani*). Tādi ir, piemēram, saliktie krāsu nosaukumi *tumši sarkani brūns, tumši violeti brūns, spilgti brūngani sarkans*.

Queen of Sheba (kvīn of šeba) [tulpe], *spilgti brūngani sarkana*, ar oranžu malu..

(K.Ruks "Tulpjkopība". R., 1983, 138.)

Neatkarīgais komponents šais vārdkopnosaukumos ir primārs krāsas nosaukums adjektīvs (*tumši violeti brūns brūns*).

Otrajā šīs grupas apakšgrupā ietilpst salikteni, kuru neatkarīgo komponentu veido krāsas nosaukums adjektīvs, pirmo atkarīgo komponentu adverbs vai adjektīvs, kas niansē krāsas intensitāti (*tumši, spoži, bāli, gaišs, spožs, bāls*), otro atkarīgo komponentu – substantīvs ģenitīva locījumā, kuram šī krāsa raksturīga un kas šo krāsu niansē pēc toņa. Tādi ir, piemēram, vārdkopnosaukumi *bāli ceriņu zils, spoži ķiršu sarkans, gaišs pārļu pelēkais*. Piemēram:

Blue Dream (blū drīm) [tulpe], .., *bāli ceriņu zila..*

(K.Ruks "Tulpjkopība. R., 1983, 122.)

Gaišā, debeszilā krāsa, starp citu, ir īstā sezonas atslēga [modē]. Kopā ar *gaišu pārļu pelēko* – gan vēsā, gan siltā tonī, tā veido ansambli, kurš piestāv gan blondinēm, gan tumšmatēm..

("Mūsmājas" 1998, aprīlis, 51.)

Neatkarīgais komponents šī tipa vārdkopās ir galvenokārt primārs krāsas nosaukums adjektīvs (*bāli ceriņu zils – zils, spoži ķiršu sarkans – sarkans*).

Jāpiebilst, ka abu minēto apakšgrupu krāsu vārdkopnosaukumi nav plaši izplatīti, to niansētība ir specifiska un tie tiek izmantoti galvenokārt specifiskiem mērķiem katalogos, kur nepieciešams vienai krāsai noteikt un sīki diferencēt daudzas dažādas nianses.

Trešo apakšgrupu veido salikteni, kuru neatkarīgais komponents ir krāsas nosaukums adjektīvs, bet atkarīgie komponenti – substantīvi, kas savstarpēji paskaidro cits citu un niansē attiecīgo krāsu. Piemēram:

Dāsnā atvasara izgreznojusi mazo dārzu ar dālijām visos toņos un nokrāsās: maigi violetā, liesmu sarkanā, vizmaini zeltainā, *sniega pārslas sudrabainā*.

(“Bērnība” 1959, Nr. 11, 12.)

Šosezon viņas [modes dizaineres] kolekcijā dominē tikai trīs krāsas – melns ar baltu un *kafijas pupiņu brūnu*.

(“Santa” 1997, Nr. 62, 25.)

Ceturto apakšgrupu veido vārdkopu krāsu nosaukumi, kuru neatkarīgais komponents ir substantīvs “krāsa”, bet abi atkarīgie komponenti, pirmajam precizējot otro, apzīmē, papildina un semantiski konkretizē neatkarīgo komponentu. Piemēram:

Tad Pēra seja saspringst, noraustās, viņš.. rāda uz ielas pretējā pusē pamestu melnu mercedesu. Mašīnas logā pazīstams, violetsārts zīda elkonis, plecs un matu jūklis *gaiša medus krāsā*. Asja ir aizmigusi.

(G.Repše “Septiņi stāsti par mīlu” R., 1992, 108.)

Laivās ir lefkojas *bieza krējuma krāsā*, violetu lavandu grozi un hiacintes, balto ceriņu klēpji un ovālas bļodas ar narcisēm, tulpēm un orhidejām.

(G.Repše “Ēnu apokrifs” R., 1996, 100.)

“Tev tas maskēšanās tērps.” – “Kāda vaina?” – “Nekāda. *Netīra sniega krāsā*.” Fakts. Cepurīte balta, mētelis iepelēks.

(A.Auziņš “Lietus slapja sniega veidā” R., 1994, 187.)

Kopumā jāsecina, ka valodas lietotāju izdarītā izvēle starp krāsas nosaukuma salikteņa vai attiecīgās vārdkopas lietošanu ir subjektīva un patvaļīga, izņemot salikto krāsas nosaukumu

lietojumu dzejā, kur kāda cita saliktā krāsas nosaukuma izvēli nosaka pantmērs, ritms vai atskaņa.

Svārstības.. ir sena un dabiska, tāpēc arī nenovēršama parādība valodas attīstībā.⁴

GROUPWORD NAMES OF COLOURS IN LITERARY LATVIAN

Summary

Wordgroups can be divided into two-component and three-component names. The first can be subdivided into three groups: 1) groups with the independent component being an adjective colour name, while the subordinate component is a) an adverb adding a nuance to the intensity of the colour, with itself not being a colour name (e. g., *tumši zaļš, spilgti dzeltens* – ‘*dark-green*’, ‘*bright-yellow*’); b) an adverb nuancing the colour of the main component by approximating it to some other colour expressed by this component (e. g., *violeti zils, dzeltenī brūns* – ‘*purple blue*’, ‘*yellow-brown*’); 2) groups where both of the components are nouns with the independent one being *krāsa* ‘colour’ and the subordinate – a noun always in the Genitive case, semantically determining the other component (e. g., *dzērveņu krāsa, ziloņkaula krāsa, ķieģeļu krāsa* – ‘*cranberry-colour*’, ‘*ivory*’, ‘*brick-colour*’); 3) groups where the independent component is the colour name – adjective – but the subordinate component a noun in the Genitive case, determining and nuancing the main component (e. g., *kafijas brūns, vīna sarkans* – ‘*coffee-brown*’, ‘*wine-red*’).

Three-component word groups can be subdivided into four groups: 1) groups with the independent component being an adjective – colour name first subordinate component – an adverb nuancing the intensity of the colour, the second – a colour name approximating the colour defined by the independent component to some other (e. g., *tumši sarkani brūns* – ‘*dark-red-brown*’); 2) groups where the independent component is a

⁴ Ahero A. Salikteņi ar norobežotu nozīmi. - Latviešu valodas kultūras jautājumi. [1. laidziens]. R., 1965, 18. lpp.

colour name (an adjective), first subordinate component – an adverb or adjective nuancing the intensity, the second subordinate component – a noun in the Genitive case, representing an object for which such a colour is characteristic (e. g., *bāli ceriņu zils* – ‘*pale lilac blue*’); 3) groups with the independent component being an adjective, the subordinate components – nouns determining the colour and nuancing it (e. g., *sniega pārslas sudrabains, kafijas pupiņu brūns* – ‘*snow flake silvery*’, ‘*coffee-bean brown*’); 4) groups where the independent component is the noun *krāsa* ‘colour’, while the subordinate components determine the particular colour (e. g., *gaiša medus krāsa, bieza krējuma krāsa* – ‘*light honey-colour*’, ‘*the colour of thick cream*’).

Māra ŠNĒ (Rīga)

IESKATS TOPOŠAJĀ LATVIEŠU VALODAS PUTNU NOSAUKUMU VĀRDNĪCĀ

Kaut arī ir jau sagatavoti un izdoti dažādi Latvijas putnu nosaukumu rādītāji, visi tautā lietojamie putnu nosaukumi vēl aizvien nav apkopoti. Tāpat nav apkopoti arī dažāda laika zinātniskajā literatūrā reģistrētie putnu nosaukumi. Izmantojot pēc iespējas plašāku avotu klāstu dažādā laikā izdotus zinātniskus darbus, vairākas vārdnīcas, LU Latviešu valodas institūta izlokšņu leksikas kartotēkas materiālus un arī folkloras materiālus (sīkāk par to sk. saīsinājumu skaidrojumā) – esmu mēģinājusi veidot Latviešu valodas putnu nosaukumu vārdnīcu. Šajā rakstā dota tikai neliela šīs vārdnīcas daļa – vārdi, kas sākas ar burtu *b*.

Vārdnīcā aplūkoti putnu nosaukumi sakārtoti alfabētā pa putnu ģintīm un sugām.

Vārdnīcas šķirkli veido:

- 1) putnu ģints vai sugas nosaukums. Aiz katra putnu sugas nosaukuma norādīts arī attiecīgais latīniskais nosaukums;
- 2) putnu ģints vai sugas nosaukuma nozīmes skaidrojums;
- 3) visi zinātniskajā literatūrā, vairākās vārdnīcās (sk. saīsinājumus), folkloras materiālā un izlokšņu leksikas kartotēkā atrodamie putnu ģints vai sugas nosaukumi alfabēta kārtībā;
- 4) avota (avotu) norāde aiz katra putnu ģints vai sugas nosaukuma;
- 5) iespēju robežās putnu nosaukumu etimoloģija un motivācija;
- 6) izskatītajos avotos atrodamie putnu sievišķo un vīrišķo īpatņu un putnu mazuļu nosaukumi, kā arī nosaukumi, kas putnu raksturo pēc tā ārējām pazīmēm, un deminutīvi;
- 7) putnu sugas nosaukuma šķirklja beigās norādīti arī attiecīgie putnu sugas nosaukumi vācu un lietuviešu valodā.

balodis

Baložveida kārtas vidēja lieluma putns ar druknu ķermeni, mazu, iecapaļu galvu un vāji attīstītu knābi.

baladis, Dundagā, Liepupē, Lubezerē, Rojā, Ugālē, Zlēkās, Zūrās (ILK). Sk. *baluôdis*.

baludis, Varakļānos (EH I 203). Sk. *baluôdis*.

baluôdis, Lg 28, St 15, Dr 32, U25, Cēsīs, Valmierā (ME I 259), Konv 1, 1636; Bērzaunē (PŠ I 347, 375), Burgē (Ld I 392), Gatartē (PŠ I 336), Ikšķilē (PŠ I 368), Jaunrozē (PŠ I 347), Kuldīgā (Ld I 411), Latgalē (Ldz III 184, 208), Lielvārdē (PŠ I 345), Raunā (PŠ I 344); Briņķos, Cirgaļos, Daudzesē, Dignājā, Dricēnos, Gaviezē, Gulbenē, Īvandē, Jaunrozē, Kalncempjos, Kalupē, Kandavā, Kursišos, Laucienā, Lejasciemā, Lielupē, Liepupē, Liezerē, Lubejā, Ogrē, Palsmanē, Pļaviņās, Praulienā, Raunā, Sausnējā, Sinolē, Stāmerienē, Stirnienē, Svētciamā, Valmieras apk., Vecatē, Vecpiebalgā, Zvirgzdenē (ILK).

baluôdis pamatā adjektīvs *balts* (ME I 260), kurš atvasināts no verba *balt** 'balot' (LEV I 101). *baluôdis* vairākās valodās cilmes ziņā saistāms ar kādu krāsu, kura gan ir atšķirīgi izvēlēta (v. *Taube*, lat. *Columba* 'tumšais', kr. *Голубь* saistāms ar gaiši zilo krāsu).

Dem. *baluodiņš*, Kurzemē (Ldz III 185).

baluodītis, ME I 259; Aizupē (Ld I 411), Dzērbenē (Ld I 393), Džūkstē (Ld I 393), Jelgavā (Ld I 392), Kabilē (Ld I 411), Kurzemē (Ld I 393, Ldz III 184, 185, 186, 325), Latgalē (Ldz III 183, 184, 185, 186), Lieliecovā (Ld I 410), Nītaurē (Ld I 393), Skrundā (Ld I 393), Valtenbergā (Ld I 407), Vērgalē (Ld

I 437), Vidzemē (Ld I 393, Ldz III 185, 186), Zasā (Ld I 393), Zemgalē (Ldz III 183, 184, 185, 186); Dignājā (ILK).

Dz. *baluôde*, ME I 259, Kurzemē (EH I 203).

Dem. *baluodīte*, ME I 259; Bikserē (Ld I 393), Vidzemē (Ldz III 184).

baluodene, Sunākstē, Zasā (EH I 203); Raunā (PŠ I 344).

baluodine, Viļānos (EH I 203).

Dem. *baluodinīte*, Viļānos (EH I 203).

baluodiene, EH I 203.

baluoža māmuliņe, Dunalkā (Ld I 403).

baluoža māmūļite, Kurzemē (Ldz III 227).

bāluotne, Aknīstē (ILK).

M. *baluodēns*, Dignājā (ILK).

C. *mazais baluodītis*, Kurzemē (Ldz III 185).

pelēks baluodītis, Zemgalē (Ldz III 215).

zelta baluodītis, Rendā (Ld I 394).

baluodītis, garkaklītis, Latgalē (Ldz III 184).

lauku balodis – *Columba polumbus*

lauka baluodis, LD 1, 106, LLPA 189, LPN 9.

lauka baluodis ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā uzturēšanās vietas (lauku balodis uzturas tīrumos). Sk. *baluôdis*.

lauku baluodis, BP 89, LDz N 87, LDz P 60, 72, LP 69, LP₁ 241, LPSS 14, PL 136; ME I 259, Konv 1, 1636. Sk. *lauka baluodis*.

lielais baluodis, LMN 145, LP₁ 241

lielais baluodis ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā

ķermeņa lieluma (lauku baloža ķermenis ir salīdzinoši lielāks par mājas vai meža baloža ķermeni). Sk. *baluōdis*.

puoģuma baluodis, ME III 375.

puoģuma baluodis ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā apspalvojuma krāsas (pār lauku baloža spārniem plata balta šķērsjosla, kakla sānos balti plankumi). Sk. *baluōdis*, *puoģis*.

puoģis, ME III 375.

puoģis pamatā īpašības vārds *puogs* 'balts' (ME III 455) (pār lauku baloža spārniem plata balta šķērsjosla, kakla sānos balti plankumi).

V. Ringeltaube L. Keršulis

mājas balodis – *Columba livea*

dūda, Sinolē (ILK).

dūda aizgūts no slāvu valodām (LEV I 235).

Dem. *dūdiņa*, St 53, Konv 3, 6011.

dūja, Dr 59, ME I 524, Konv. 3, 6011; Kurzemē (Ltdz III 179);

Sinolē, Valmieras apk., Vecatē (ILK).

dūja pamatā ide. **dheu-* **dhū-* 'putēt, virpuļot, pūst' (LEV I 235) (skaņu verbs *pūst*, domājams, raksturo baloža balss skaņas).

Dem. *dūjiņa*, ME I 524.

dūjs, Svētcimā (ILK). Sk. *dūja*.

Dem. *dūjiņš*, Svētcimā (ILK).

dūve, St 54.

dūve aizgūts no vidusleļvācu *dūve* 'balodis' (LEV I 236).

Dem. *dūviņa*, St 54.

klinšu baluodis, LPN 9; Konv 1, 1638.

klinšu baluodis ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais

komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā uzturēšanās vietas (mājas balodis ir klinšu baloža domesticēta forma). Sk. *baluōdis*.

mājas baluodis, LD 1, 106, LLPA 187, LPSS 14, PL 136.

mājas baluodis ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā uzturēšanās vietas (mājas balodis uzturas cilvēku sētā). Sk. *baluōdis*.

māju baluodis, LDzP 32, 61; Dignājā (ILK). Sk. *mājas baluodis*.
pule, Sinolē (ILK). Sk. *pulis*.

pulis, Lejasciemā, Trapenē (ME III 407), Konv 17, 34412.

pulis pamatā interjekcija *pul* (ME III 406).

pulitis, Konv 17, 34412. Sk. *pulis*.

pulīte, Sinolē (ILK). Sk. *pulis*.

pulītis, ME III 407; Sinolē (ILK). Sk. *pulis*.

V. Strasentaube L. Naminis karvelis

meža balodis – *Columba oenas*

dūja, Sinolē (ILK). Sk. *dūja* (mājas balodis):¹⁰¹¹.

meža baluodis, BP 90, LD 1, 106, LDzN 88, LDzP 61, LLPA

188, LMN 145, LMP 44, LP 69, LP₁ 240, LPN 10, LPSS 14, PL 135; St 15, ME I 259, Konv 1, 1637; Anneniekos, Kalupē, Kursīšos, Laucienā, Purmsātos, Strazdē (ILK).

meža baluodis ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā uzturēšanās vietas (meža balodis uzturas vecākās mežaudzēs). Sk. *baluōdis*.

Dem. meža baluodītis, Latgalē (Ltdz III 184), Zemgalē (Ltdz III 325).

mežas baluodis, Lg 28. Sk. *meža baluodis*.

V. Hohлтаube L. Uldukas

baltacis – *Aythya nyroca*

Zosveida kārtas vidēja lieluma ūdensputns ar tumšu muguras apspalvojumu un tumšiem spārniem.

baltacis, LDzN 136, LP 26, LPN 22, LPSS 14, PL 44.

baltacis ir saliktenis, kurā apvienots krāsu nosaukums, kas raksturo acu krāsu (ar baltām acīm), un substantīvs *acs*. *acs* pamatā ide * *okʰ* – ‘redzēt, acs’ > b.* *ak* – (LEV I 55).

baltacu nirpīle, LPN 22.

baltacu nirpīle ir vārdkopnosaukums, kura abi komponenti ir salikteni. Pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā ārējā izskata (sk. *baltacis*), bet otrais komponents – pēc tā dzīves veida (*baltacis* labi nirst). *pīle* pamatā pīļu balss skaņu atdarinājums – **pī-* (ar reduplikāciju **pīp-*) (LEV II 48).

baltaču pīle, LMN 137, LP₁ 222; Konv 15, 29013.

baltaču pīle ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā ārējā izskata. Sk. *baltacis*; *baltacu nirpīle*.

V Moorente L. Baltakis

baltvēderis – *Anas penelope*

Zosveida kārtas vidēja lieluma ūdensputns ar pelēcīgu muguru un sāniem, baltu vēderu, mazu galvu un īsu kaklu.

baltvēdera pīle, LP₁ 218; Konv 16, 32212.

baltvēdera pīle ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents ir saliktenis, kas raksturo apzīmējamo putnu pēc tā ārējā izskata (*baltvēderim* raksturīgs balts vēders). Sk. *baltaču pīle* (*baltacis*); *baltvēderis*.

baltvēderis, LD 1, 129, LDzN 131, LDzP 45, LLPA 99, LP 23, LPDz 10, LPSS 14, PL 60, PR 10; Konv 16, 32212.

baltvēderis ir saliktenis, kurā apvienots krāsu nosaukums, kas raksturo vēdera krāsu (ar baltu vēderu), un substantīvs *vēders*. *vēders* pamatā ide. **uēdero-*: **udero-* ‘vēders’ (LEV II 498).

[*Eirāzijas*] *baltvēderis*, LPN 22. Sk. *baltvēderis*.

raudava, Konv 16, 32212.

raudava pamatā adjektīvs *rauds* ‘sarkans’ (ME III 483) (baltvēderim raksturīgas sarkanīgas krūtis).

švukšķis, BP 126, LMN 135, LP₁ 218; Konv 16, 32212.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

švunkšķis, St 254.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

švūkšķis, LDzN 131.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

V. Pfeifente L. Cyplé

bārdzīlīte – *Panurus biarmicus*

Neliels zvirbulveida kārtas dziedātājputns ar dzeltenīgi rūsganu muguras apspalvojumu un garu pakāpienveida asti.

bārdas zīlīte, LP 104, LP₁ 91.

bārdas zīlīte ir vārdkopnosaukums, kurš darināts līdzīgi kā saliktenis *bārdzīlīte* (sk.).

bārdzīlīte, LD 1 133, LLPA 253, LPN 18, LPSS 14, PL 208.

bārdzīlīte ir saliktenis, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā ārējā izskata (bārdzīlītei raksturīga bārda). *zīlīte* ir substantīva *zīle* deminutīvs, kura pamatā ir adjektīvs *zils* (ME IV 732). Arī krievu valodā substantīva *синица* pamatā ir adjektīvs *синий*.

V. Bartmeise L. Ūsuotoji zylé

bezdelīga – *Hirundo rustica*

Neliels zvirbuļveida kārtas dziedātājputns ar zilganmelnu mugurpusi, baltu vēderu, gariem, smailiem spārniem un garu, šķeltu asti.

begzdaliņš, Liepupē (ILK). Sk. *bezdelīga*.

bezdelīga, Lg 32, St 21, V 223, U 29, Dr 36. Sk. *bezdelīga*.

bezdelinga, Kandavā, Rucavā, Sabilē (ME I 282); Dižgramzdā, Grobiņā, Nīcā, Piltenē, Priekulē, Purmsātos, Rucavā, Zlēkās (ILK). Sk. *bezdelīga*.

bezdeliņš, Liepupē (ME I 282), Liepupē, Svētcimā (ILK). Sk. *bezdelīga*.

bezdelīga, LD 1, 146, LDzN 2, 223, LDzP 33, 35, 36, 71, 72, 73, Lig 38, LLPA 223, LMN 93, LP 79, LP₁ 134, LPSS 14; ME I 282, Konv 2, 2297; Bērzaunē (PŠ I 368), Bērzos (PŠ I 368), Dolē (PŠ I 386), Džūkstē (PŠ I 408), Ikšķilē (PŠ I 367, 368), Jaundubultos (PŠ I 367), Kurzemē (Ltdz III 186), Latgalē (PŠ I 367), Raunā (PŠ I 406), Sērenē (PŠ I 408); Aknistē, Allažos, Anneniekos, Briņķos, Dignājā, Džūkstē, Iecavā, Ilzenē, Īvandē, Kalupē, Kārķos, Krimuldā, Kursišos, Lubānā, Lutriņos, Mērdzenē, Nīkrācē, Pālē, Pļaviņās, Puzē, Saldū, Sausnējā, Sinolē, Vecatē, Zasā (ILK).

bezdelīga disimilācijas ceļā iegūts no **blezdelīga* < *blezdelinga* < *blezde* (LEV I 123).

blezde ir tā pati sakne, kas substantīviem *blezis* ‘slinkis’ (EH I 228) un *blezeris* ‘kļaiņotājs, slinks nebēdnis’ (ME I 314). Tādā gadījumā *bezdelīgas* nosaukumā raksturota putna laidelēšanās šurp un turp.

Dem. *bezdelidziņa*, Džūkstē, Sinolē (ILK).

M. *bezdelēns*, Lubānā (ILK).

bezdelīdzēns, ME I 282; Kursišos (ILK).

bezdelīgs, Kandavā, Laucienā, Limbažos, Strazdē, Svētcimā

(ILK). Sk. *bezdelīga*.

bezniks, Dignājā (ME I 285), Konv 2, 2297.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

bežga, Dignājā (ILK).

bežga varētu būt radies nozīmes pārnesuma ceļā no cilvēka, kas izplata nepatiesas ziņas, melus, uz putnu (ME I 287). Tādā gadījumā iznāk, ka *bezdelīga* ir melu putns (?).

mājas bezdelīga, BP 71.

mājas bezdelīga ir vārdkopnosaukums, kura otrais komponents ir putnu ģints nosaukums, bet pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā uzturēšanās vietas (*mājas bezdelīga* uzturas cilvēku sētā). Sk. *bezdelīga*.

[*mājas*] *bezdelīga*, LPN 10. Sk. *mājas bezdelīga*.

māju bezdelīga, LP₁ 134. Sk. *mājas bezdelīga*.

V Rauchschwalbe L. Šelmeninē kregždē

bēdrozis – *Perisoreus infaustus*

Zvirbuļveida kārtas vidēja lieluma putns ar rūsganpelēku apspalvojumu.

bēdrozis, LDzN 183, LMP 160, LP 168, LPSS 14, PL 222.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

bēdu ruozis, LMN 41, LP₁ 41; Konv 18, 36784.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

[*Sibīrijas*] *bēdrozis*, LPN 30.

Etimoloģija un motivācija neskaidra.

V Unglückshäher

brūnkaklis – *Aythya ferina*

Zosveida kārtas vidēja lieluma ūdensputns ar tumši kastaņbrūnu galvu un kaklu, melnām krūtīm un bāli pelēcīgu pārējo apspalvojumu.

brūnkakla nirpīle, LPN 22.

brūnkakla nirpīle ir vārdkopnosaukums, kura abi komponenti ir salikteņi. Pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā ārējā izskata (sk. *brūnkaklis*), bet otrais komponents – pēc tā dzīves veida (brūnkaklis labi nirst). *pīle* pamatā piļu balss skaņu atdarinājums – **pī-* (ar reduplikāciju **pīp-*) (LEV II 48).

brūnkaklis, LD1, 168, LDzN 136, LDzP 46, 74, LLPA 107, LMN 136, LP 26, LP₁ 222, LPDz 13, LPN 22, LPSS 14, PR 10, 11, 14, 126, 127, 132; Konv 2, 3081.

brūnkaklis ir saliktenis, kurā apvienots krāsu nosaukums, kas raksturo kakla krāsu (ar brūnu kaklu) un substantīvs *kakls*. *kakls* pamatā ide. **k^hel-* ‘griezties, kustēties’ Skaņumijā ar reduplikāciju **k^hok^hlo-s* > b. **kaklas* > latv. *kakls* (LEV I 370).

ezeza brūnkakle, Konv 2, 3081.

ezeza brūnkakle ir vārdkopnosaukums, kura pirmais komponents raksturo apzīmējamo putnu pēc tā uzturēšanās vietas (brūnkaklis uzturas dažādos ūdensbaseinos, arī ezerā), bet otrais komponents – pēc ārējā izskata (brūnkaklim raksturīgs brūns kakls). Sk. *brūnkaklis*.

raudava, LMN 136, LP₁ 222; Konv 2, 3081.

raudava pamatā adjektīvs *rauds* ‘sarkans’ (ME III 483). Motivācija neskaidra (putna apspalvojumam sarkana krāsa nav raksturīga).

V Tafelente L. Rudgalvé antis

Saīsinājumu skaidrojums

- BP – Baltijas putni. Sak. O. Levis. R., 1893.
- LD – Latvijas Daba: Enciklopēdija. I. Sēj. – R., 1994.
- LDzN – Latvijas PSR dzīvnieku noteicējs, II. Sast. J. Sloka un E. Tauriņš. R., 1956.
- LDzP – Latvijas dzīvnieku pasaulē. Red. Z. Spuris. R., 1966.
- Lig – Ligzdiņa : Minienciklopēdija. R., 1993.
- LLPA – Latvijas ligzdojošo putnu atlants. R., 1989.
- LMN – A. Grosse. Latvijas mugurkaulaiņu noteicējs. R., 1935.
- LMP – Latvijas meža putni. Red. M. Strazds. R., 1996.
- LP – J. Baumanis un P. Blūms. Latvijas putni. R., 1969.
- LP₁ – Latvijas putni. Sast. N. Transehe un R. Sināts. R., 1936.
- LPDz – Latvijas putnu dzīve. Red. Z. Spuris. R., 1960.
- LPN – Latvijas putnu nosaukumi: Latvijas ZA Terminoloģijas Komisijas 60. bijetens. Sast. Z. Spuris; atb. Red. V. Skujiņa. R., 1991.
- LPSS – Latvijas putnu sistemātiskais saraksts. R., 1993.
- PL – J. Baumanis un V. Klimpiņš. Putni Latvijā. R., 1997.
- PR – Z. Spuris un V. Šmits. Putnu rezervāts. R., 1962.
- Dr – J. Dravnieks. Latvju – krievu vārdnīca. R., 1923.
- EH – J. Endzelīns un E. Hauzenberga. Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. I – II. R., 1934. – 1946.
- Konv – Latviešu konversācijas vārdnīca. I – XX. R., 1927. 1940.
- Lg – J. Langijs. Latviski – vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku. R., 1936.
- ME – K. Mīlenbahs. Latviešu valodas vārdnīca. Red., papild., turpin. J. Endzelīns. I – IV. R., 1923. – 1932.
- St – G. F. Stender. Lettisches Lexikon. Mitau, 1789.
- U – Lettisches Wörterbuch. Teil 1. Lettisch – deutsches Wörterbuch von Bischof C. C. Ulmann. R., 1872.
- V – Kr. Valdemārs. Krievu – latviešu – vācu vārdnīca. R., 1872.
- Ld – Latvju dainas. I sēj. – R., 1989.
- Ltdz – Latviešu tautas dziesmas. III sēj. – R., 1957.

PŠ – Latviešu tautas pasakas un teikas. Sakop. un red. P. Šmits. I sēj. – R., 1925.

ILK – LU Latviešu valodas institūta izlokšņu leksikas kartotēka

LEV – K. Karulis. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. I – II. R., 1992.

C. – putnu raksturojums pēc citām pazīmēm

Dem. – deminutīvs

Dz. – putnu raksturojums pēc dzimuma

M. – putnu mazuļu nosaukumi

b. – baltu

ide. – indoeiropiešu

kr. – krievu

lat. – latīņu

latv. – latviešu

L. – lietuviešu

V.; v. – vācu

AN INSIGHT IN THE FUTURE DICTIONARY OF THE NAMES OF LATVIAN BIRDS

Summary

Though various indexes of the names of Latvian birds are published, the names of birds used in everyday speech are not summarized yet. And the names of birds registered in scientific literature of different time are also not summarized yet.

Using different sources – scientific literature, several dictionaries, materials of dialectal vocabulary and folklore – I tried to form the dictionary of the names of Latvian birds. There is given only *b* part of dictionary in this journal.

All names of birds are systematized in alphabetical order according to birds' genera and species.

The entry of dictionary form:

- 1) the name of birds' genus or species;
- 2) the meaning of the name of birds' genus or species;
- 3) all names of birds registered in scientific literature, dictionaries, materials of dialectal vocabulary and folklore;
- 4) reference of sources after every name of birds' genus or species;
- 5) etymology and motivation of the names of birds;
- 6) names of birds' cocks, hens and little birds and deminutives found in looking through sources;
- 7) corresponding names of birds' species in German and Lithuanian.

Brigita BUŠMANE (Rīga)

**VERBI AR NOZĪMI 'GATAVOT (SVIESTU)'
LATVIEŠU VALODAS IZLOKSNĒS**

Par sviesta gatavošanu Eiropā, piemēram, Īrijā, drošas ziņas ir jau kopš 5. gadsimta. Latvijā piena pārstrāde, arī sviesta ieguve visai būtisku vietu ieņēma feodālajā saimniecībā. Kā liecina viduslaiku dokumenti, sviests ir minēts starp karadarbībā nolaupītām mantām, zemnieku nodevu sastāvā un, attīstoties tirdzniecībai, arī iepirkto un pārdoto produktu skaitā (Dumpe 1985, 58). Tādējādi verbi, kas apzīmē darbību, ko veic, gatavojot sviestu, veido relatīvi senu ar tautas materiālo kultūru saistītu leksikas grupu.¹

Kā darbības nosaukumi, tā arī izloksnēs pierakstītais ilustratīvais materiāls nereti atklāj sviesta gatavošanas paņēmienus, kas laika gaitā ir attīstījušies, mainījušies. Seni paņēmieni ir bijuši krējuma griešana ar roku vai koka karoti un kulšana ar mieturi bļodā, podā vai spainītī (Dumpe 1998, 103). Piezīmējams, ka vēl 20. gs. otrajā pusē dažviet Vidzemē pierakstītajos tekstos atrodama norāde par sviesta taisīšanu ar roku, kas senāk ir bijis plašāk sastopams sviesta gatavošanas paņēmiens, piemēram, [krējuma] *spāiniē ruōku iēkšā un tad a ruōku kūla sviestu* Rankā; *agrāk*² [sviestu] *sita ar rūku ar nūmozgāi rūku lēidz placām ūn sit* Kalncempjos; *kūl" sviest" ar karuōt vai a kulak*: Skultē.

Vismaz kopš 17 gs. muižās, bet zemnieku saimniecībās 19. gs. un 20. gs. sākumā sviesta gatavošanā lietotas dažāda veida ķērnes (Dumpe 1985, 76–81). 19. gs. muižās un vēlāk arī

¹ Raksta pamatā ir Latviešu valodas dialektu atlanta leksikas daļas 72. karte, tās komentārs, kā arī Latviešu valodas institūta apvidvārdu kartotēkas materiāli.

² Lai atvieglinātu teksta uztveri, rakstā norāde uz intonāciju sakritumu vārdā (t.i., divnieks aiz attiecīgā vārda pie mazā burta augšējās līnijas) nav dota. Par intonāciju sakritumu izloksnēs sk.: *Rudzīte M.* Latviešu valodas vēsturiskā fonētika. – R., 1993. – 109.–110. lpp.

zemnieku saimniecībās izmantotas pēc ārzemju parauga uzlabotas sviesta kuļamās ierīces (Dumpe 1985, 81, 82), kam izloksnēs sastopami vairāki nosaukumi, piemēram, *sviēsta mašīna* Kārķos, Priekuļos, Rāmuļos, *sviēsta mašīna* vai *sviēsta taīšāmā mašīna* Ērgemē (ĒIV II 282), *sviēsta sitamā mašinīte* Kalupē (KIV I 598), *sviēsta kuļamāis* Burtniekos, *sviēsta muca* Tūjā, *sviēsta tecilis* Mārcienā.

Latviešu valodas izloksnēs ar nozīmi 'gatavot (sviestu)' reģistrēts (kopā ar variantiem) vairāk nekā 20 verbu. Pa lielākajai daļai tie ir mantoti verbi, kam nozīme 'gatavot (sviestu)' veidojusies, paplašinoties vārda semantiskajai struktūrai, konkretizācijas rezultātā, arī ar semantisku pārnese.

Ar vārda semantikas konkretizāciju ir skaidrojami verbi *darīt* un *taisīt* 'gatavot (sviestu)'

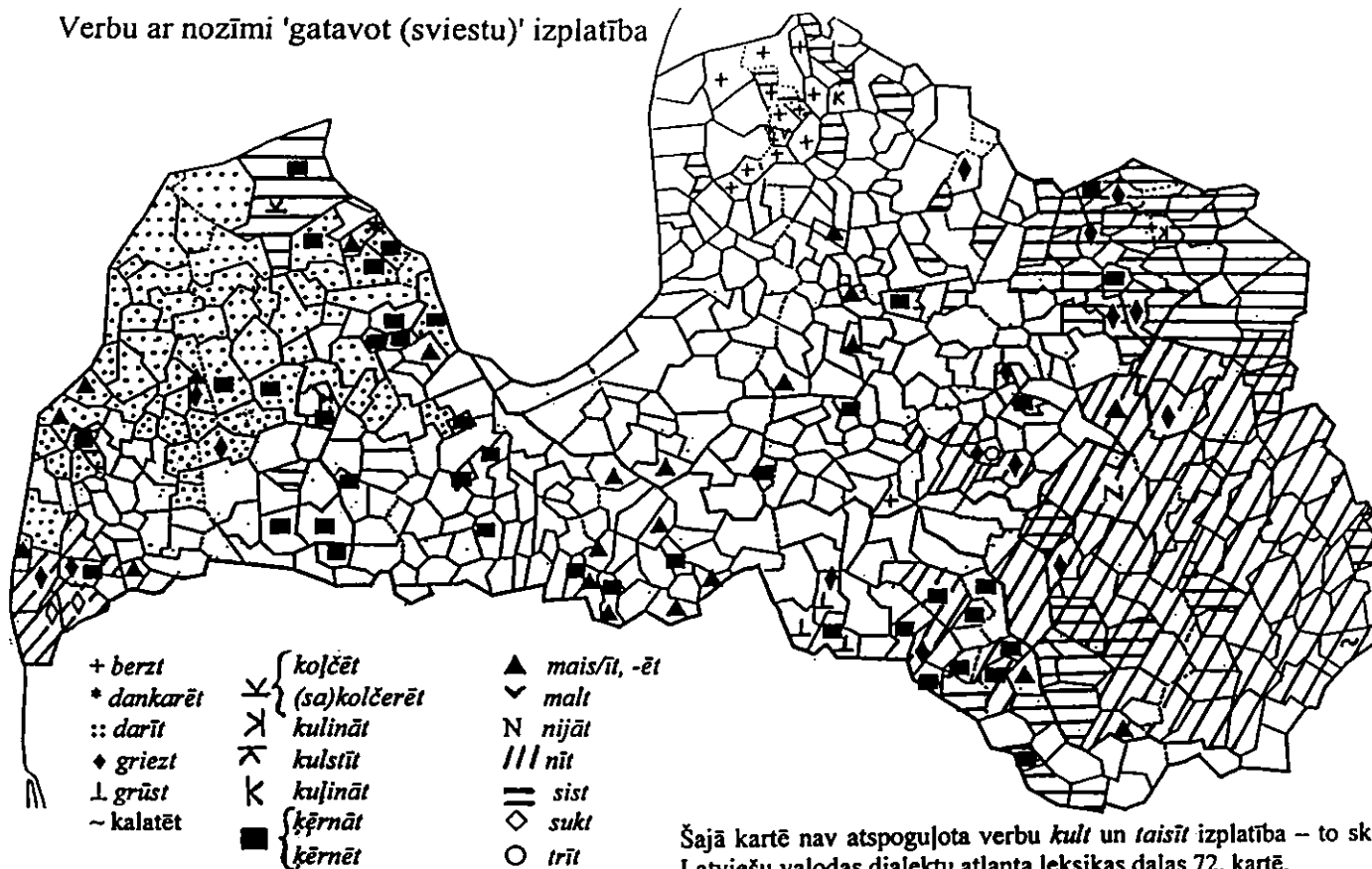
Verbs *darīt* 'gatavot (sviestu)' izplatīts Kurzemē, galvenokārt tās ziemeļos, kā arī vietām Ziemeļrietumzemgalē, piemēram, *sviēst darē a ruōkamī, a miētūr darē sviēst* Ēdolē, *a kaŗuōt sadaŗ sviēst* Zirās, *sviēst^o dar^o aŗ stum̄pl^l* Matkulē, *kad sviēsc sadarc, tad nuo tuō addal^ēs nuost* [kāda] *dāļ* piēns Puzē. Prefiksālais verbs *sadarīt* pamanīts Alsungā pierakstītā ticējumā: "Ja grib daudz sviesta, tad govīm jādod katru reizi, kad sadara sviestu, viena sviesta maize." (LTT IV 1802)

K. Mīlenbaha vārdnīcā (ME I 440) vārdkopa *sviestu darīt* dota bez norādes uz izplatību, tās papildinājumos (EH I 308) – no Īvandes un Kandavas.

Verbs *darīt* (sal. liet. *darýti* ME I 440) šajā areālā ir senākais jēdziena nosaukums. Tam izloksnēs ar ēdieniem un dzērieniem saistītajā leksikā sastopama arī plašāka nozīme, tas ir, 'gatavot (pārtikas produktus)', piemēram, *darīt dēsas, darīt alu*. Latviešu literārās valodas vārdnīcā (LLVV II 266) verbam *darīt* ir minēta nozīme 'gatavot (parasti alu)', bet plašākā nozīme 'gatavot (pārtikas produktus)' ir atzīta par novecojušos.

Semantiskā skatījumā sal. ig. (vōid) *tege ma* – burtiski (sviestu) *darīt* (Saar. IV 597). Sal. arī liet. *sviestui nesidarant, reik idēti adatarq* (LKŽ II 289) – *sviestam neveidojoties, vajag ielikt adatu*.

Verbu ar nozīmi 'gatavot (sviestu)' izplatība

Šajā kartē nav atspoguļota verbu *kult* un *taisīt* izplatība – to sk. Latviešu valodas dialektu atlanta leksikas daļas 72. kartē.

Verbs *taisīt* (sal. liet. *taisīti* ME IV 123), ko lieto arī latviešu literārajā valodā (LLVV VII₂ 426), izloksnēs ir plašāk reģistrēts. Tas izplatīts Kurzemē, Vidzemē, retāk sastopams Zemgalē un Rietumlatgalē.

Verbs *taisīt* saistīts kā ar senākajiem, tā ar jaunākajiem sviesta gatavošanas paņēmieniem, piemēram, *pirmā laikā sviestu tāisija a rūoku* Liepā, *sviestu māte kuōka kubulīnā tāisija a karāiti* Rankā, *ka bi mazak* [krējuma], *ta* [sviestu] *taisę bļūdę a karę* Ancē, *māt taisij sviēkst a karot. kas bij bagataks, tam bi sviēkstmašin* Jeros, *mašines nau, taīsa tuo sviestu skutulā* 'bļodā' Grobiņā, *pudelē taisija sviestu, jāapsīlda bija, ta nāca ārā* Burtniekos, *sviestu tōīsa ār mo:šīņu. kast nu pār mo:šīņu: tōda mu:ca us kājām, spērni ieškā, grieš tuos spērnus un so:tōīsa* Bērzaunē.

Lādē kāda teicēja norādījusi, ka *kažuok piēdufkne sviēst taisijuš*. Iespējams, ka šis izloksnes teksts saistās ar dažviet Vidzemē pierakstītiem ticējumiem, ka sviests jāgatavo tādā vietā un tā, lai neviens neredzētu, lai netraucētu kulšanu un sviestu nenoburtu, neapvārdotu, piemēram, "sviestu kuļot, jāgriež mugura pret durvīm, lai neredzētu kāda slihta acs, citādi sviests neies kopā un tik maz varēs sakult" Ikšķilē, "sviestu taisīja vai nu piena kambarī, rijā vai pagrabā, lai lieka acs neredzētu un nenoskaustu" Bērzaunē, "sviests jātaisa tur, kur citi to neredz, lai tie sviestu nenoburtu un neapvārdotu" Bīriņos (LTT IV 1801, 1802).

Piebilstams, ka vairākās augšzemnieku izloksnēs, piemēram, Balvos, Medņos, Zasā, reģistrēts verba *taisīt* variants *taisēt*.

Verbs *taisīt* ar nozīmi 'gatavot (sviestu)' minēts Ulmaņa vārdnīcā (U 1880, 167).

Lielāku grupu veido verbi, kuriem nozīme 'gatavot (sviestu)' veidojusies semantiskās struktūras paplašināšanās procesā ar nozīmes pārnesumu, kam pamatā ir līdzība darbību

veidā, norisē, funkcijā u. tml.³ Tajā ietilpst verbi, kas apzīmē fizisku iedarbību uz objektu, ietver norādi uz priekšmeta, vielas apstrādes procesu, tā formas, struktūras izmaiņu.

Izloksnēs izplatītākais ir verbs *kult* (sal. liet. *kūlti* ME II 308, 309), kas ir arī latviešu literārās valodas vārds (LLVV IV 473). Kā vienīgo nosaukumu, parasti to saistot ar dažādiem sviesta gatavošanas paņēmieniem, verbu *kult* lieto lielā daļā Zemgales, vietām Vidzemē, Dienvidaustrumkurzemē un Augšzemē, bet biežāk Kurzemē, Vidzemē, Augšzemē un dažviet Latgalē tas reģistrēts līdzās citam darbības apzīmējumam, piemēram, *sviestu kūļ mucā, bļūdā Palsmanē, sviests kūļ iēks māl[b]uōd's* Dikļos, *nuō kreīma tāiša sviestu, tā sakuļ bļūdā* Tāšos, *kūļ ōr 'koruēti voļ tāpot ōr 'rūoku. cý:trēiz o:kōn konu iesiēn stri:ķie, po:ķēr pie griestiēm ūn šūpūo* Lubejā, *sviest' mašinā kūļ* Skujenē, *bi ari sviesta tāišāma mašin' nuo kuōka. ta dikti ātri varēja sakuļt* Nīcā.

Verbs *kult* rakstu avotos sastopams jau kopš 17. gs., piemēram, Fīreķera vārdnīcā (Fūr. 264), Ulmaņa vārdnīcā (U 1880, 167). K. Mīlenbaha vārdnīcā (ME II 309) vārdkopa *sviestu kult* dota no tautasdziesmas, kas pierakstīta Sprēstiņā, bet tās papildinājumos (EH I 672) *kūlt sviestu* – no Džūkstes. Tautas ticējumā no Pampāļiem verbs *kult* ir ietverts vārdos, kas jāsaka, kuļot sviestu: “Kuļu, kuļu sviestiņu, Mieloju Dieviņu, Pakaru velliņu vadzītē.” (LTT IV 1802)

Verbs *sakult* sastopams laikraksta “Dienas Lapa” etnogrāfiskajā pielikumā: *Pret lieku gaļu un pūžņošanu der ari saldēns krējums ar cukuru par sviestu sakults* (Etn.z. IV 1).

Retumis izloksnēs ar nozīmi ‘gatavot (sviestu)’ reģistrēti verba *kult* varianti – iteratīvie verbi: *kulināt* (sal. liet. *kulinēti* ‘vielfach ein wenig hart schlagen’) vārdkopā *kulināt uolas, sviestu*, kas ME II 306 pārņemta no senāka avota (RKr XV 121), kur tā minēta no Alūksnes; *kuļināt* konstatēts Jeros (*kreīm tikmeļ*

³ Par darbību un procesu apzīmējumu pārnesumiem Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs sk.: *Kagine E.* Semantiskie dialektismi Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs. – R., 1992. – 122.–142. lpp.

kuļina, kameļ iznāk sviēksc) un Vilzēnos, bet *kulstīt* – pagaidām tikai Nogalē.

Semantiski tuvs ir verbs *sist* ‘gatavot (sviestu)’, kas veido kompaktu areālu Ziemeļaustrumvidzemē izloksnēs ap Alūksni, sastopams arī dažās citās izloksnēs Vidzemē, Latgalē, Augšzemē, kā arī dažviet Kurzemē. Arī šis verbs ir saistīts gan ar senākajiem, gan ar jaunākajiem sviesta gatavošanas paņēmieniem, piemēram, *kriejumu salas'iejōm, suōk's'im s'is't' s'v'istu* Kalupē (KIV II 397), *svīstu sita ār rūku i ār karūti* Alsviķos, *s'v'istu naskot syta ār kūka l'izeiku, a tagat' bōic'eņā* Līksnā, *akal ar tādiem žēpurīniem sita* [sviestu], *kublīnā akal sita* Vaivē, *kām bej mašiņi, tī ār mašiņu, kām nabej, tī tuō-pot ār kōnmu sita* [sviestu] Pededzē, *sviēstu sit ar mašīnu* Vecatē.

K. Mīlenbaha vārdnīcā (ME III 849) vārdkopa *sviestu sist* minēta no tautasdziesmas, kas pierakstīta Dūrē. Plāņos verbs *sist* reģistrēts tautas ticējumā: “Sviestu mellam kuiļam apsola, kad tas sitot kopā neiet.” (LTT IV 1802)

Semantiskā skatījumā līdzīgi nosaukumi sastopami citās valodās: sal. liet. *mūšti sviēstq*, kr. *бумъ масло* – literārajā valodā, kā arī izloksnēs, piemēram, Pleskavas izloksnēs (ΠΟС II 16), vācu *Butter schlagen* – burtiski *sviestu sist*, ig. (vōid) *kokku lōōma* – burtiski (*sviestu*) *sasist* (Saar. IV 597).

Latviešu izloksnēs verbam *sist* ar ēdienu gatavošanu saistītajā leksikā reģistrēta arī vispārināta nozīme – ‘kult, putot; kuļot, putojot gatavot’, piemēram, Ērgemē (*meitēc sit tuo rabārberu bubertu* ĒIV III 354), kur konkrētā nozīme ‘gatavot (sviestu)’ nav konstatēta.

Izloksnēs sastopami arī citi verbi, kas līdzīgi kā *kult* un *sist* ietver norādi uz kādu būtisku darbību, ko veic, gatavojot sviestu. Norādi uz apļveida kustību, kas ir raksturīga sviesta gatavošanā, ietver verbi *maisīt, griezt*.

Verbs *maisīt* (sal. liet. *maišyti*, sl. *mēsiti* ME II 551) ‘gatavot (sviestu)’ reģistrēts Zemgalē ap Bausku, kā arī dažviet Kurzemē, piemēram, Sakā (*ķērnā maīsa sviēstu*), Vidzemē, piemēram, Lubānā (*sviēstu tāisija ār mašiņām, ār rūoku māisija*), Latgalē – Naujenē. Variants *māisēt* konstatēts Dvietē.

Verbs *griezt* sastopams vairākās augšzemnieku izloksnēs, piemēram, Mārcienā (*bļuodā i: r krējums. paņām bļuo kā rītu un grīz tik vojal*), Rudzētos (*s'v'istu tais'eja poši, ar karūt'i griz'e*), Zalvē (*ográk lika puódá [krējumu] un ar kūka karaúti grieza*), dažās Kurzemes izloksnēs, piemēram, Nīcā (*ielika mazáku druscīnu [krējuma] skutulá un sáka griēst riņķi, lidz viš satašijás pa sviestu*), kā arī Vidzemē – Vijciemā.

Vārds *griezt* līdzās *kult* pamanīts Pļaviņās reģistrētā ticējumā: “Sviestu griežot jeb kuļot, dzied: “Miltiņi, miltiņi, zirnīši, zirnīši, pupiņas, pupiņas, tupulīši, tupulīši, pa lielam gabalam, gabalam!”” (LTT IV 1801)

K. Mīlenbaha vārdnīcas papildinājumos (EH I 409) *griezt* minēts Saldū pierakstītajā tekstā: *sviestu kūla bļuodá, grieza* (man rūhrte) *ar kaquoti*.

Semantiskā paralēle *sukt* (sal. liet. *sukti* ‘drehen’ ME III 1118) ‘gatavot (sviestu)’ reģistrēta Lietuvas pierobežā – Rucavā un ar norādi, ka ir vecāks jēdziena nosaukums, Dunikā. Šī verba primārā nozīme izloksnēs ir ‘griezt’ (ME III 1118). Sal. liet. *sukti sviestā*.

Semantiskais komponents, kas saistās gan ar apļveida kustību, gan arī ar beršanu, ietverts apzīmējumā *malt* (sal. liet. *malti* ME II 559). Tas konstatēts Mārupē un ar nozīmes niansi ‘gatavot (sviestu) ar sviesta kuļšanas ierīci’ Vilzēnos (*a miēturi kuļināja, bet a tuõ mašinu maļ*).

Jāpiezīmē, ka darbību līdzība produktu gatavošanā ir bijusi pamatā verbu *griezt* un *malt* polisēmiskumam piena produktu un ar tiem saistītajā izlokšņu leksikā, proti, tiem sastopama arī nozīme ‘krejot (ar piena separatoru)’: *griezt, izgriezt* vietām Latgalē, Augšzemē, Austrumzemgalē, Vidzemē (LVDA 546), *malt* galvenokārt Ziemeļvidzemē, sporādiski Kurzemē, Zemgalē (LVDA 546). No verbiem *griezt* un *malt* savukārt darināti nokrejota piena nosaukumi, piemēram, *grieztais piens, izgrieztais piens* vai *nuogrieztais piens* biežāk Latgalē, retāk Vidzemē,

Zemgalē, Augšzemē⁴, *maltais piens, izmaltais piens vai nuomaltais piens* pārsvarā Ziemeļvidzemē⁵.

Ar semantisku pārnesumu, kā pamatā ir asociācijas, ko izraisa fiziskā iedarbība uz izejproduktu tā apstrādes procesā, aplūkojamā leksikas grupā veidojusies verbu *berzt, trīt, grūst* nozīme 'gatavot (sviestu)'. Šie verbi saistīti ar senākajiem sviesta taisīšanas paņēmieniem.

Verbs *berzt* ar šo nozīmi reģistrēts vairākās Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs, piemēram, Mazsalacā (*sviestu bežž bjuōdā*), Pociemā (*sezdiēnas bežž sviēkst*).

Verbs *trīt* (sal. liet. *trinti* ME IV 242) pagaidām fiksēts tikai Mārcienā (*kad krējuma moš, nau kūo mā.šīņu smārāt. ār kūoka kā riti krējumu ņēm ūn trīn sviēstā*).

Vārds *grūst* (sal. liet. *grūsti* ME I 668) 'gatavot (sviestu)' tiek lietots Augšzemē – Mēmelē, Neretā, Zalvē (*krējumu lej ķērnē ūn ta jēm sagrūž*). Verbs *grūst* izloksnēs ir sastopams arī ar citu ēdienu gatavošanu saistītajā leksikā, piemēram, *grūst grūdeni, kamus, piparus, sāli, kāpuostus* (ME I 668), *grūst kaņepes*.

Dundagā reģistrēti verbi *sakoļčerēt* (ME III 653 *sakoļčerēt* 'fertigbuttern') un *koļčēt*. Arī tie veidojušies, paplašinoties vārdu semantiskajai struktūrai, jo verbi *koļčerēt, koļčāt, kolčāt* Ziemeļkurzemes izloksnēs parasti apzīmē darbību, kas saistās ar maisīšanu, jaukšanu, kulšanu, piemēram, *koļčerēt* 'mischen, mengen' Stendē (EH I 638), *koļčerēt* 'maisīt' Cērē, *koļčāt* '(etwas Dickes) rühren, rütteln' Dundagā (ME II 254).

Pagaidām ir maz ziņu par verbu *daņkarēt*. K. Mīlenbaha vārdnīcā (ME I 438) tas ar nozīmi 'buttern' un piemēru *sviestu dankarē ķērnē* minēts no Aizupes. Semantiskā skatījumā ir ticama verba *dankarēt* saistība ar *daņkātiēs*, kam Svitenē fiksēta nozīme 'spūlen': *alus mucā dankājas* (EH I 307), – arī krējums ķērnē skalojas, t.i., kustas, guldz, atsitoties pret trauka malām.

⁴ Sīkāk sk. *Bušmane B.* Substantīvs *piens* piena produktu nosaukumos latviešu valodas izloksnēs. – Savai valodai. – R., 1997. – 102.–103. lpp.

⁵ Turpat, 103. lpp.

Senākajam sviesta ieguves paņēmienam krējuma griešanai resp. maisīšanai – atbilst arī darbības apzīmējums *nīt*. Tas izplatīts gandrīz visā Latgalē (izņemot dažas izloknes ziemeļos un dienvidrietumos), piemēram, Dricēnos (*sv'īkstu vār san'ēit' ār kūka l'iz'eiku bļūdā*), Nautrēnos (*majā p'in'eja sv'īksta, tū d'ēl' z'imys ūka, p'isūol'ā*), lietots vietām Dienvid-austrumvidzemē un Augšzemē, kā arī nelielā apvidū Dienvidrietumkurzemē, piemēram, Nīcā (*kad es cepu maizi, ta es niju sviestu, un ta es vāru putru, un tad es pāēdu kā guba, kā guba*).

Verbs *nīt* sastopams rakstu avotos, piemēram, U 1872, 172 ar norādi par izplatību Latgalē, Etn.z. I 33 no Lubānas (*sarkans runcis sviestu nija baltajā ķērnītē*), “Latvju dainās” – 6734, 1v (no Ludzas apriņķa), 7341 (no Bērzaunes), 31379 v u. c., ME II 748 no Sausnējas, EH II 26 (*nīt*) no Aulejas, Bērzgales, Pildas, Zvirgzdīnes. Tas minēts arī Bērzpilī pierakstītā ticējumā: “Kod svīstu nej, juo grib, lai daudzi byutu, īguojējom juosoka: “Ībrauču ar muolu vazumu.” Bet nejējai juodzīd: “Cirku, cirku gūvi slauc! Klougu, klougu svīstu nej.”” (LTT IV 1802)

Variants *nijāt* fiksēts Varakļānos (ME II 743).

Līdz ar substantīviem *sviestmīņas, panijas, panīnas* verbs *nīt*, iespējams, ir radniecīgs senind. *nava-nī-* vai *nava-nūta-m* ‘svaigs sviests’ un *vi-nī-* ‘apmaisīt’ (ME II 748).

19. gs. rakstu avotā verbam *nīt* reģistrēta arī vispārināta nozīme ‘veikt riņķojošu kustību’ (U 1872, 172), par kuras lietojumu mūsdienā izloksnēs ziņu nav.

Pēc LVDA 552 dotumiem, no verba *nīt* atvasināto sviesta gatavošanas blakusprodukta paniņu nosaukumu areāls izloksnēs ir lielāks: tie izplatīti ne tikai Latgalē (*panejas*), bet arī Vidzemē (*paniņas, panīnas, panijas*). Iespējams, ka arī verba *nīt* areāls senāk ir bijis plašāks.

Latviešu valodas izloksnēs ar nozīmi ‘gatavot (sviestu)’ sastopami daži aizguvumi. Izplatītākais ir verbs *ķērnēt*, kas reģistrēts galvenokārt Kurzemē, Augšzemē, retāk Vidzemē, Zemgalē. Tas izloksnēs parasti fiksēts līdzās citam verbam, turklāt dažkārt ziņas par verba *ķērnēt* resp. no tā atvasināta

prefiksāla verba *izķērnēt*, *saķērnēt* lietojumu ir tikai no attiecīgajā izloksnē pierakstītas tautasdziesmas, piemēram, *izķērnēt* Bērzē (LD 32583, 4; ME I 759 bez norādes uz izplatību), Slampē (LD 32583, 7 v), *saķērnēt* Dzirciemā (LD 32583, 7 v), Engurē (LD 32583, 6), Jaunaucē (LD 32583, 8), Taurupē (LD 32583, 7 v), Zvārdē (LD 6734, 2).

Verbs *ķērnēt* vārdnīcās sastopams kopš 17. gs., piemēram, Für. 114, Lettus 44, Lj. 298, Stend. 105, U 1880, 167. K. Mīlenbaha vārdnīcā (ME II 376) *ķērnēt* 'kernen, Butter machen' dots bez norādes uz izplatību.

Variants *ķērnāt* minēts EH I 700 no P. Šmita krājuma "Latviešu pasakas un teikas" (no Dzirciemā pierakstītas pasakas). Tas fiksēts Lielvārdē reģistrētā tautasdziesmā (LD 32583, 8 v), kā arī izloksnes vākumos Cērē. Prefiksālais verbs *saķērnāt* 'fertigkernen, -buttern' zināms Aizupē (ME III 663).

Nereti izloksņu materiālos verbs *ķērnēt* (*ķērnāt*) minēts, ja sviests gatavots īpašā traukā – ķērnē, piemēram, *a ķērn ķērnaļ sviēst* Cērē, *svīstu saķērnēja ķērnē* Zasā. Pēc etnogrāfu pētījumiem, stāvā ķerne, kas bija vienkāršas konstrukcijas un samērā neliela, Vidzemē dominēja līdz 19. gs. beigām, kad, attīstoties piensaimniecībai, to nomainīja dažādu citu veidu produktīvākas ķernes. Bet Kurzemē un Latgalē, arī Augšzemē, kur piensaimniecība bija vājāk attīstīta, stāvās ķernes bija pārsvarā vēl 20. gs. sākumā (Dumpe 1985, 77). Tātad var secināt, ka verbs *ķērnēt* reģistrēts galvenokārt apvidos, kur stāvā ķerne ilgāk saglabājās, nevis Vidzemē, kur 20. gs. sākumā lielākajās saimniecībās sāka izplatīties sarežģītākas sviesta gatavošanas ierīces. Arī paniņu nosaukumi *ķernes piens*, *ķērnpiens* un varianti ir izplatīti Kurzemē, Zemgalē un Augšzemē, bet reti sastopami Vidzemē.

Verbs *ķērnēt* aizgūts no vlv. *kernen* (Sehwers 149). Ģermāniskas cilmes aizgūvums *kirnuma* sastopams arī igauņu valodā (Saar. III 149).

Baltkrievijas pierobežā Šķaunē reģistrēts slāvisms *kalatēt*, kas aizgūts no baltkrievu valodas polisēmiska verba – sal. bkr. *калатиць* 'sist; kult svietu' (СБГ II 369). Radniecīgi polisēmiski

verbi ar nozīmi 'gatavot sviestu' sastopami arī citās slāvu valodās, piemēram, krievu, ukraiņu, poļu valodā (sk. ЭСБМ IV 131, 132).

Verbs *sviestuôt* 'buttern; mit Butter handeln' reģistrēts K. Mīlenbaha vārdnīcā (ME III 1166) bez norādes uz izplatību. Iespējams, ka tas ir jaunāks atvasinājums no substantīva *sviests* pēc vācu *buttern* parauga. Pēdējo gadu desmitu izlokšņu materiālu vākumos šis verbs nav konstatēts.

Latviešu valodas dialektu atlanta materiāli rāda, ka ar nozīmi 'gatavot (sviestu)' tikai daļā izlokšņu reģistrēts viens verbs, piemēram, *kult* – Zemgalē, arī ap Rīgu, *nīt* – Latgalē. Bieži ar šo nozīmi izlokšnēs sastopami vairāki verbi, piemēram, četri verbi fiksēti Dunikā (*kult, nīt, sukt, taisīt*), Īslīcē (*kult, ķērnēt, maisīt, taisīt*), Biržos (*kult, ķērnēt, nīt, taisīt*), Stāmerienē (*griezt, kult, sist, taisīt*). Dažkārt izlokšnēs reģistrētajiem vārdiem ir sastopamas atšķirīgas nozīmes – tie saistīti ar dažādiem sviesta gatavošanas paņēmieniem, piemēram, *sviestu tāsija ar mašīnām, ar rūoku māsija* Lubānā, *a miēturi kuļināja, bet a tuõ mašinu maļ* Vilzēnos, [sviestu] *taisa bļūdā ar miēturīti, kuļ kastē, mašīnā* Ēvelē.

Apzīmējumu dažādība resp. atsevišķu verbu lokalizācija kompaktā areālā (piemēram, *berzt* – Ziemeļrietumvidzemē, *darīt* – galvenokārt Ziemeļkurzemē, *nīt* – Latgalē, *sist* – pārsvarā Ziemeļaustrumvidzemē) daļēji skaidrojama ar piensaimniecības šauro naturālo raksturu, kas bija būtiska šīs saimniecības nozares iezīme līdz pat 19. gs. vidum. Kā norāda etnogrāfe L. Dumpe, piensaimniecības šaurais naturālais raksturs neveicināja tās tehnikas pilnveidošanu, tāpēc produktu senie gatavošanas paņēmieni Latvijā saglabājās visā feodālisma periodā (Dumpe 1985, 58). Par to liecina aplūkotajā leksikas grupā reģistrētie verbi (piemēram, *berzt, griezt, sist, trīt*), kas ietver informāciju par senākajiem sviesta ieguves paņēmieniem.

Avotu un literatūras saīsinājumi

- Dumpe 1985 – *Dumpe L.* Lopkopība Latvijā 19. gs.–20. gs. sākumā. Etnogrāfisks apcerējums. – R., 1985.
- Dumpe 1998 *Dumpe L.* Latviešu tradicionālā piensaimniecība. Piena produkti un piena ēdieni. – R., 1998.
- EH – *Endzelīns J., Hauzenberga E.* Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. – R., 1934–1946. – 1.–2. sēj.
- ĒIV *Kagaine E., Raģe S.* Ērģemes izloksnes vārdnīca. – R., 1977–1983. – 1.–3. sēj.
- Etn. z. Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem // "Dienas Lapas" pielikums. – R., 1891–1894. – 1.–4.
- Für. – *Fennell T. G.* Fürecker's dictionary: the first manuscript. – R., 1997.
- KIV – *Reķēna A.* Kalupes izloksnes vārdnīca. – R., 1998. – 1. sēj. (A–M), 2. sēj. (N–Ž).
- LD – *Barons K., Visendorfs G.* Latvju dainas. Jelgava; Pēterburga, 1894–1915. – 1.–6. sēj.
- Lettus *Mancelius G.* Lettus, das ist Wortbuch Sampt angehengtem täglichem Gebrauch der Lettischen Sprache.. – R., 1638.
- Lj. – Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku / Pēc manusk. fotokop. izd. un ar īsu apcer. par J. Langija dzīvi, rakstību un valodu papild. E. Blese. – R., 1936.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1956–1997. – T. I–XVIII.
- LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca. R., 1972–1996. – 1.–8. sēj.
- LTT – *Šmits P.* Latviešu tautas ticējumi. R., 1941–1944. – 1.–4. sēj.
- LVDA – Latviešu valodas dialektu atlanta materiāli.

- Skaitlis aiz saīsinājuma apzīmē jautājuma numuru "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmā"
- ME – *Milenbahs K.* Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. – R., 1923–1932. – 1.–4. sēj.
- RKr – Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājums. R., 1876–1940. 1.–23. krāj.
- Saar. *Saareste A.* Eesti keele mõisteline sõnaraamat. – Stockholm, 1958–1968. – I–IV.
- Schwerts *Schwerts J.* Die deutschen Lehnwörter im Lettischen. – Zürich, 1918.
- Stend. – *Stender G. F.* Lettisches Lexicon.. – Mitau, 1789. – T. 1–2.
- U 1872 – *Ulmann C.* Lettisch-deutsches Wörterbuch. – R., 1872. – T. 1.
- U 1880 – *Ulmann C.* Deutsch-lettisches Wörterbuch. Bearb. G. Brasche. – Riga; Leipzig, 1880.
- ПОС Псковский областной словарь. Ленинград, 1967–1995. – 1–11.
- СБГ – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. – Мінск, 1979. – Т. 1: А–Г; Мінск, 1980. – Т. 2: Д–Л; Мінск, 1982. – Т. 3: М–П.
- ЭСБМ –Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск, 1978–1993. – Т. 1–8.

Citi saīsinājumi

bkr.	– baltkrievu	senind.	– senindiešu
ig.	– igauņu	sk.	– skatīt
kr.	– krievu	sl.	– slāvu
liet.	– lietuviešu	v.	– variants
sal.	– salīdziniet!	vlv.	– viduslejasvācu

**VERBEN MIT BEDEUTUNG '(BUTTER) BEREITEN' IN
MUNDARTEN DES LETTISCHEN***Zusammenfassung*

In Mundarten des Lettischen sind mit der Bedeutung '(Butter) bereiten' samt Varianten mehr als 20 Verben fixiert. Meistens sind das ererbte Verben, bei denen sich die Bedeutung '(Butter) bereiten' durch Erweiterung der semantischen Wortstruktur, infolge der Konkretisierung (z. B. *darīti, taisīti*) gebildet hat, auch durch semantische Übertragung, die auf einer Ähnlichkeit in der Handlungsart, im Handlungsverlauf, in der Funktion u. dgl. beruht (z. B., *berzt, griezti, kult, malt, nīti, sist*).

Von den Entlehnungen ist das Verb *ķērnēt* (< mnd. *kernen*) am meisten verbreitet. Der Slavismus *kalatēt* (vgl. weißruss. *калаціць* 'hauen; Butter schlagen') wurde in Šķaune an der weißrussischen Grenze verzeichnet.

Manchmal kommen bei den in Mundarten fixierten Verben unterschiedliche Bedeutungen vor, nämlich, sie sind mit verschiedenen Bereitungsarten von Butter verbunden (z. B. [sviestu] *taīsa bļūdā àr mieturīti, kūl kastē, mašinā* aus Ēvele).

Iveta PŪTELE (Rīga)

DAŽAS PROBLĒMAS PROFESIJU NOSAUKUMU LIETOŠANAS PRAKSĒ

Profesiju nosaukumi ietilpst latviešu valodas terminoloģijas sistēmā, tāpēc uz tiem attiecināmi terminu veidošanas pamatprincipi. Tiem jāatbilst latviešu valodas vārddarināšanas un terminu veidošanas likumībām, jābūt sistēmiskiem un pēc iespējas īsākā formā jāizsaka iespējami precīzāka nozīme. Tāpat profesiju nosaukumu lietojums latviešu valodā tiek normēts. Taču ir gadījumi, kad rodas pretrunas starp valodnieku atzītajiem oficiāli apstiprinātajiem un valodas praksē lietotajiem profesiju nosaukumiem. Reizēm arī pašiem terminologiem rodas problēmas, meklējot iespējami labākos profesiju nosaukumu veidus un modeļus.

Ir trīs galvenās problēmu grupas.

1) Attieksme pret aizgūtajiem profesiju nosaukumiem, īpaši pēdējā laikā ienākošajiem angļismiem. Lietvedībā, masu informācijas līdzekļos, sarunvalodā u.c. latviešu valodā darināto profesiju nosaukumu vietā tiek lietoti aizguvumi no angļu valodas.

2) Defissavienojumu un tiem atbilstošo adefisālo konstrukciju atbilstmju jautājums. Valodas praksē vēl joprojām tiek lietoti krievu valodai raksturīgie un padomju laikā plaši izplatītie defissavienojumi un vārdu savienojumi ar latviešu valodai neraksturīgu vārdu kārtu, kuros apzīmētājs nostājas aiz apzīmējamā vārda. Taču ne vienmēr to vietā iespējams atrast labāku konstrukciju, ko pieņemtu arī valodas lietotāji.

3) Dzintes lietojums profesiju nosaukumos. Latviešu valodā profesiju nosaukumi parasti lietojami gan vīriešu, gan sieviešu dzimtē atkarībā no darītāja dzimuma. Taču valodas praksē gan ikdienas sarunvalodā, gan iestāžu lietvedības sarakstos, gan masu informācijas līdzekļos vērojama tendence

vispārināt vīriešu dzimti. Vairumā gadījumu šādam lietojumam nav motivācijas.

Lai izvērtētu mūsdienās valodas praksē vērojamās profesiju nosaukumu lietošanas tendences, šajā rakstā galvenokārt izmantoti laikrakstā "Diena" un tajā publicētajos darba piedāvājumu sludinājumos sastopamie profesiju nosaukumi. Darba piedāvājumos izmantoto profesiju nosaukumu analīze apstiprina izvirzīto hipotēzi: vērojamas divas galvenās tendences - biežs angļu valodas aizguvumu un defissavienojumu lietojums.

Viens no visbiežāk lietotajiem profesiju nosaukumiem ir angļu valodas aizguvums *menedžeris*. Visbiežāk sludinājumos sastopami dažādi *menedžeru* nosaukumi: *tirdzniecības menedžeris*, *vairumtirdzniecības menedžeris*, *mārketinga menedžeris*, retāk *klientu menedžeris*, *pārdošanas menedžeris*, *sagādes menedžeris*, *piegādes menedžeris*, *projektu menedžeris*, *sabiedrisko attiecību menedžeris*. "Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas terminu vārdnīcā"¹ *menedžera* vietā ieteikts lietot terminus *vadītājs*, *pārvaldnieks*, *rikošājdirektors*, bet *mārketinga menedžera* vietā *komercedirektors*. Arī Latvijas Republikas Profesiju klasifikatorā profesijas nosaukuma *menedžeris* nav. Taču, neskatoties uz to, kā redzams valodas praksē, termins *menedžeris* savu vietu ir iekarojis, un aplūkotajā materiālā tikai retumis sastopams kāds *vadītājs*, *pārvaldnieks* vai *pārzinis*, bet *rikošājdirektoru* tā arī neizdevās sastapt. Par ko šī tendence liecina? Par augsto angļu valodas prestižu vai varbūt par to, ka labu latvisko terminu, ko labprāt pieņemtu sabiedrība, nav izdevies atrast? Varbūt to lietojumu ietekmē apstākļi, ka svešvārda nozīmi neizjūtam tik tieši kā dzimtās valodas vārda nozīmi un tā šķiet neitrālāka, vispārīgāka, ietilpīgāka.

Bieži darba piedāvājumos sastopami arī profesiju nosaukumi, kuru sastāvā apzīmētāja funkcijā ietilpst angļu valodas aizguvums *mārketings*, kam latviešu valodā atbilst *tirgzinība*; *tirgvedība*. Sastopami tādi profesiju nosaukumi kā

¹ Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas terminu vārdnīca. Rīga, 1995, 230. lpp.

mārketinga speciālists, mārketinga direktors, mārketinga departamenta direktors, mārketinga daļas vadītājs, mārketinga asistents, arī jau iepriekš minētais mārketinga menedžeris. Retāk sastopams aizguvums distributors, kam latviešu valodā atbilst termins izplatītājs. Angļu valodas ietekmē acīmredzot lietots profesijas nosaukums kreatīvais konsultants. Protams, nevar pilnībā atteikties no jaunu aizguvumu ienākšanas latviešu valodā, bet jāraugās, lai angļu valodas lietojuma ietekmē netiktu izstumti latviešu valodā jau nostiprinājušies termini un jācenšas angļu valodas vārdiem atrast atbilstošus labus latviešu valodas terminus.

Sarežģīts ir jautājums par defissavienojumu lietojumu un rakstību latviešu valodā. Defises funkcija profesiju nosaukumos ir izteikt vārdu saistījumu vienā semantiskā vienībā. Defises funkcija parādīt divu vārdu ciešo saistījumu latviešu valodā ir samērā jauna, tā ienākusi pēc vācu un krievu valodas parauga, īpaši nostiprinājusies padomju laikā krievu valodas defissavienojumu ietekmē. Tās lietojums latviešu valodā vienmēr ticis normēts. Jau Jānis Endzelīns darbā “Dažādas valodas kļūdas” norādījis: “Pēc krievu valodas paraugiem mums tagad ļoti bieži sastopami tādi savienojumi kā, piem., *redaktors-izdevējs, zinātnieks-atklājējs* un citi. Latviski tā nu nerunā. Darītāju vārdi, kas beidzas ar *-ājs* jeb *-ējs*, nostājas kā apzīmētāji otram substantīvam priekšā (piem., *dzērājs puisis*), un tā varētu būt arī *izdevējs redaktors* jeb *redaktors un izdevējs, rīkotājs direktors, atklājējs zinātnieks* u.c.”² Arī vēlāk norādīts uz kļūdām šāda veida konstrukcijās. Teorētiski pamatprincips ir šāds: **defise lietojama** tādu terminu rakstījumā, kuru sastāvdaļas izteiktas ar diviem lietvārdiem un veido saliktu jēdzienu ar atsevišķām, bet nesaraujami saistītām daļām, kuru starpā **nav atributīvu attieksmju**, bet kuras funkcionē vienlaicīgi un viena otru papildina; **defise nav lietojama**, ja 1) starp jēdzieniski cieši saistītiem lietvārdiem ir atributīvas attieksmes vai ja 2) divi

² Endzelīns J. Dažādas valodas kļūdas. Darbu izlase III 2. R., 1980, 38. lpp.

sakārtojuma attieksmēs esoši vārdi nefunkcionē vienlaikus, bet katrs no jēdzieniem nosauc samērā patstāvīgu parādību (tādā gadījumā abus lietvārdus pareizāk saistīt ar saikli *un*). A. Blinkena 1969. gadā iznākušajā darbā “Latviešu interpunkcija”³ norādījusi, kā ieteicams rīkoties, ja starp abām nesaraujami saistītajām daļām ir atributīvas attieksmes.

1) Atributīvu lietvārdu var pievienot aiz raksturojamā lietvārda bez defises kā nesavrupinātu apozicionālu raksturotāju, kas saskaņots skaitlī, dzimtē un locījumā ar raksturojamo vārdu, norādot, ka latviešu klasiskajās tautasdziesmās šāda konstrukcija gan raksturīga, bet raksturotājs lietvārds parasti nostājas raksturojamā vārda priekšā, bet mūsdienu latviešu literārajā valodā krievu valodas ietekmē raksturotājevārds bieži ir postpozitīvs, **īpaši dažādu specialitāšu, profesiju, mašīnu, aparātu, ierīču nosaukumos**, kuros pirmais vārds nosauc pamatjēdzienu, otrs - kādu raksturotājēdzienu, piem., *kasieris rēķinvedis, inženieris elektriķis, sekretāre mašīnrakstītāja, inženieris mehāniķis*.

2) Atributīvu lietvārdu var pievienot raksturojamā lietvārda priekšā, īpaši tad, ja raksturotājs ir deverbāls lietvārds.

3) Jēdzienam, ko krievu valodā izsaka ar vārdiem defisrakstījumā, latviešu valodā var būt atbilstošs saliktenis. Taču secināts, ka, kaut arī daudzos gadījumos var izlīdzēties ar minētajām iespējām un nelietot latviešu valodai būtībā svešo defisrakstījumu, dažreiz tomēr defisrakstījums izsakāmā jēdziena precīzam attēlojumam ir lietderīgs un defisrakstījums atributīvos savienojumos pašreizējā valodas attīstības posmā būtu gan iespējami ierobežojams, bet ne absolūti skaužams.

Vērtējot defissavienojumu vietu latviešu valodā un tiem atbilstošās adefisālās konstrukcijas latviešu valodā M. Stuites 1980. gada rakstā “Krievu valodas defissavienojumiem atbilstošās adefisālās konstrukcijas latviešu valodā”⁴ norādīts, ka

³ Blinkena A. Latviešu interpunkcija. R., 1969, 383. lpp.

⁴ Stuite M. Krievu valodas defissavienojumiem atbilstošās adefisālās konstrukcijas latviešu valodā. - LPSR ZA Vēstis, R., 1980, Nr. 12, 57. lpp.

nav nepārprotamu kritēriju, kā precīzi norobežot defises lietošanu, un nošķirti divi defissavienojumu veidi. Pirmais atbilst A. Blinkenas norādītajam, proti, defise latviešu valodā var savienot divus lietvārdus, kas izsaka saliktu jēdzienu, kurš sastāv no diviem patstāvīgiem, neatkarīgiem, sakārtojumā saistītiem vārdiem. Un teikts, ka šādi defissavienojumi latviešu valodā ir reti. Otrs defissavienojumu veids - kad defissavienojums izsaka saliktu jēdzienu, kurā aiz defises sekojošais lietvārds tuvāk raksturo pirmo, taču norādīts, ka iespējamās dažādas tiem atbilstošās adefisālās konstrukcijas. Lielākā to daļa atbilst A. Blinkenas aprakstītajām adefisālajām konstrukcijām. Tie ir salikteni, ar saikli *un* saistītie vārdu savienojumi un bezsaikļa konstrukcijas, kurās atributīvais lietvārds nostājas pirms vai pēc paskaidrojamā vārda. Teikts, ka "mūsdienās arī latviešu valodā arvien biežāk konstatējamas konstrukcijas, kurās raksturotājs ir otrais komponents. Daudz šādu savienojumu ir **profesiju nosaukumos**, kuros raksturotājs lietvārds precīzē speciālo sfēru, kurā darbojas attiecīgās profesijas pārstāvis, piem., *meistare dekoratore, agronoms dārzkopis, ārsts kardiologs*"⁵ (arī šajā gadījumā ekscerpētais avots ir preses izdevums - 1977., 1978. gada laikraksts "Rīgas Balss"). Taču norādīts arī, ka krievu valodas defissavienojumiem latviešu valodā var atbilst arī vārdkopa ar prepozitīvu atkarīgā lietvārda ģenitīvu.

Arī V. Skujiņas grāmatā "Latviešu terminoloģijas izstrādes principi"⁶, kas klajā nākusi 1993. gadā, uzsvērts, ka patstāvīga termina funkcijā defissavienojumi latviešu valodas zinātniskajā terminoloģijā lietoti maz un tie pa lielākajai daļai radušies tiešā krievu valodas ietekmē. Defisrakstījums tiek paturēts, ja starp komponentiem ir sakārtojuma saistījums. Ar defisi nav saistāmi komponenti atributīvā attieksmē, tāpēc defise nav lietojama, piem., profesijas nosaukumā *inženieris elektriķis*.

⁵Stuite M. Krievu valodas defissavienojumiem atbilstošās adefisālās konstrukcijas latviešu valodā. - LPSR ZA Vēstis, R., 1980, Nr. 12, 62. lpp.

⁶Skujiņa V. Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. R., 1993, 117. lpp.

Autore norāda, ka diemžēl mūsdienu terminu materiālā konstatēti arī tādi defissavienojumi, kuros aiz defises sekojošais lietvārds tuvāk raksturo pirmo. Tajos starp komponentiem ir pakārtojuma sakars, tāpēc latviešu valodā to vietā priekšroka dodama vai nu saliktenīterminam, vai vārdkopterminam ar prepozitīvu raksturojošo komponentu (resp., ar mainītu komponentu secību): nevis “šuvēja-motoriste”, bet *motoršuvēja*, nevis “māsa-saimniece”, bet *saimniecības māsa*. V.Skujiņa piemin arī, ka, neskatoties uz to, ka darītājevārdi, kas beidzas ar -ājs vai -ējs, latviešu valodā parasti nostājas apzīmējamajam vārdam priekšā, mūsdienās tiek lietoti un zinātniskajā terminoloģijā arī apstiprināti otrādas secības savienojumi, piem., TK kā sinonīmi doti *mākslinieks modelētājs* un *modelētājmākslinieks*⁷

Arī A. Bergmanes un A. Blinkenas grāmatā “Latviešu rakstības attīstība”⁸, kas izdota 1986. gadā, teikts, “ka līdz pat mūsu dienām svārstīgs un līdz galam neatrisināts palicis jautājums par saskaņotā pielikuma atdalīšanu resp. piesaistīšanu ar defisi” un, lai gan uz šāda lietojuma nevēlamību aizrādīts vairākkārt, tomēr praksē tas sastopams arī vēl mūsu dienās. Šeit norādīti laikrakstos sastopami piemēri: *strādnieki-stiklotāji, inženieris-normētājs* (“Rīgas Balss”, 1964).

Tātad **profesiju nosaukumu** defissavienojumi īpaši nostiprinājušies padomju laikā lietoto profesiju nosaukumu ietekmē, kad profesiju nosaukumi tika tulkoti no krievu valodas. Pēdējā laikā terminoloģijā, darinot profesiju nosaukumus, defissavienojumu skaits arvien samazinās. Latvijas Republikas Profesiju klasifikatorā nav neviena ar defissavienojumu izteikta profesijas nosaukuma. Pēc iespējas vairāk tiek izmantotas atbilstošās adefisālās konstrukcijas. Netiek darināti arī profesiju nosaukumi, kuros profesijas nosaukumā paskaidrojošais vārds nostājas **aiz** paskaidrojamā vārda. Mūsdienās latviešu valodas

⁷Skujiņa V. Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. R., 1993, 118. lpp.

⁸Bergmane A., Blinkena A. Latviešu rakstības attīstība. R., 1986, 244. lpp.

terminoloģijā ir tendence tad, ja starp abiem profesijas nosaukuma komponentiem ir atributīvas attieksmes, tiek darināti vai nu salikteņi, vai veidotas vārdkopas ar atkarīgā lietvārda ģenitīvu, kas lietojumā ir ērtāki, piem. nevis “inženieris elektriķis”, bet *elektroinženieris*, nevis “agronoms dārzkopis”, bet *dārzkopības agronoms*, nevis “inženieris mehāniķis”, bet *mehānikas inženieris*, nevis “tehnologs ķīmiķis”, bet *ķīmijas tehnologs*, nevis “inženieris celtnieks”, bet *būvinženieris*. Pēdējā laikā arī tad, ja abi profesijas nosaukuma komponenti izsaka saliktu jēdzienu, kurš sastāv no diviem patstāvīgiem, neatkarīgiem, sakārtojumā saistītiem vārdiem, defise netiek lietota, piem., *kasieris kontrolieris*, *režisors operators*, *skolotājs logopēds*. Parasti tas ir gadījumos, kad nav izdevies atrast latviešu valodas struktūrai atbilstošu profesijas nosaukuma konstrukciju. Galvenās grūtības un svārstības šāda tipa profesiju nosaukumu izveidē rada tas, ka bieži vien ir grūti noteikt, kādas ir jēdzieniskās un gramatiskās attieksmes starp komponentiem, jo šajās konstrukcijās iespējamas gan pielikuma, gan apzīmētāja, gan kopulatīvās iezīmes, kas ne vienmēr viegli nošķiramas. Piemēram, grūti noteikt, vai terminos *skolotājs logopēds*, *kasieris kontrolieris*, *režisors operators* abi komponenti jēdzieniski ir vienlīdz svarīgi vai starp tiem tomēr konstatējamas paskaidrojošās attieksmes.

Ieskats defissavienojumu normēšanas vēsturē rāda, ka defissavienojumu un tiem atbilstošo adefisālo konstrukciju izveides principi gadu gaitā ir nedaudz mainījušies. Un, lai gan teorētiski tie ir izstrādāti, to lietošanas praksē stingras noteiktības nav.

To spilgti apliecina laikraksta “*Diena*” darba sludinājumos sastaptie profesiju nosaukumi, jo mūsdienās arvien vairāk sastopamas apvienotās profesijas. Sastopami dažādi to rakstības varianti - gan ar defisi, gan bez tās. Ir profesiju nosaukumi, kur ar defisi saistīti divi neatkarīgi jēdzieni, piem., *grāmatvede-kasiere*, *pārdevēja-kasiere*, *dāvanu saiņotāja-pārdevēja*, *šuvēja-piegriezēja*, *noliktavas pārzinis-ekspeditors*. Ir gadījumi, kad ar defisi piesaistīts paskaidrojošais vārds, piem., *datorgrafīķis-*

maketētājs, mākslinieks-dizainers, mākslinieks-maketētājs, sekretāre-referente. Ir profesiju nosaukumi, kuros defises nav ne starp neatkarīgajiem jēdzieniem, piem., *oftalmoloģe optometriste, sekretāre tulkotāja*, ne starp komponentiem, starp kuriem vērojamas atributīvās attiecības, piem., *mākslinieks maketētājs, mākslinieks noformētājs*. Defisrakstījums vai postpozitīvs atkarīgā komponenta novietojums valodas praksē sastopams arī profesiju nosaukumos, kuru lietojumā visai plaši nostiprinājies adefisāls lietojums, piem., “*elektriķis-inženieris*” nevis *elektroinženieris*, “*inženieris mehāniķis*” nevis *mehānikas inženieris*, “*inženieris mežkopis*”, nevis *mežkopības inženieris*.

Tāda tipa profesiju nosaukumu salikteni, kuru pirmajā komponentā ir darītālvārds ar -tāj-, -āj-, -ēj-, piem., *maketētāj-mākslinieks*, ekscerpētajā materiālā nav konstatēti. Tātad praksē sastapto defissavienojumu analīze liecina, ka šajā jomā vēl daudz neatrisināta.

Profesiju nosaukumi parasti ir vienas saknes vīriešu un sieviešu dzimtes vārdu pāri, kas darināti atbilstoši savas dzimtes morfoloģiskajām īpatnībām. Vairumā gadījumu vīriešu dzimtes vārdiem atbilst attiecīgi sieviešu dzimtes vārdi, piem., *skolotājs - skolotāja, dārznieks - dārzniece, ķīmiķis - ķīmiķe, programmētājs - programmētāja*. Viens un tas pats amata vai specialitātes nosaukums lietojams pēc vajadzības vīriešu vai sieviešu dzimtē.

Valodas praksē mūsdienās vērojama tendence vispārināt vīriešu dzimti. Ar to jāsastopas gan ikdienas sarunvalodā, gan radio, televīzijā un presē, piem., *viņa ir ķīmiķis (advokāts, jurists, pedagogs)*, gan iestāžu lietvedības sarakstos, kur blakus profesijas vai amata nosaukumam minēts konkrētā cilvēka vārds.

Latviešu valodā vīriešu dzimte lietojama, ja sasniegta augsta vispārinājuma pakāpe. Piemēram, ja amata nosaukums ir vispārināts (*viņai piešķirts doktora grāds*) vai ja profesijas nosaukums lietots vispārīgi, neattiecinot uz konkrēta dzimuma darītāju (*aicinām darbā pavāru un konditoru*). Taču vīriešu dzimte nebūtu jālieto, nosaucot, piemēram, konkrētas sievietes

zinātnisko grādu: *Ieva Eglīte ir medicīnas zinātņu doktore (MLLVG pieļauts abu dzimšu lietojums)*⁹

Vārdi vīriešu dzimtē biežāk tiek lietoti to profesiju nosaukumos, kurās strādā galvenokārt vīrieši. Taču arī šajos gadījumos, ja minētajās profesijās strādā sievietes, tās nosaucamas ar sieviešu dzimtes substantīvu (skat. arī I. Freimane. Valodas kultūra teorētiskā skatījumā¹⁰): *elektriķe, enerģētiķe, frēzētāja, kapteine, leitnante, pilote, sanitārtehniķe, seržante*. Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā par šiem nosaukumiem teikts: "Sieviešu dzimtes lietvārdi blakus attiecīgajiem vīriešu dzimtes nosaukumiem patlaban nav vēl parasti, kad apzīmējama kāda militāra pakāpe vai arī kāda profesija, kas no laika gala bijusi vīriešu nodarbošanās, piem., *kareivis, kapteinis, ģenerālis, kalējs, skursteņslauķis*"¹¹

Taču mūsdienās, ja minēto formu izveides ziņā nekādu šķēršļu nav, vīriešiem raksturīgo profesiju nosaukumiem tiek veidoti atbilstošie sieviešu dzimtes vārdi. Daudzi no tiem mūsdienās vairs nešķiet neparasti, taču daļa valodā vēl nostiprinājusies nav, piem., *ģenerāle, matroze*.

Ir arī profesijas, kurās pretēji vīrišķīgajām galvenokārt strādā sievietes, piemēram, *aukle, bērnudārza audzinātāja, guvernante, mašīnrakstītāja, mežģīņu darinātāja*. Arī šie nosaukumi līdz ar to biežāk ir sieviešu dzimtes vārdi, taču, ja profesijas pārstāvis ir vīrietis, tiek lietots vīriešu dzimtes vārds: *auklis, bērnudārza audzinātājs, guvernants, mašīnrakstītājs*.

Īpašu grupu veido profesiju, amatu vai militārie nosaukumi, kuru leksiski semantiskā nozīme jau ietver piederību pie viena vai otra dzimuma, piemēram, *karavīrs, medicīnas māsa, vecmāte*, arī *valstsvīrs*. Vienlaikus šie nosaukumi norāda, kuram dzimumam attiecīgie nodarbošanās veidi raksturīgi. Parasti valodā šādos gadījumos veidojas atbilstošs pretējās dzimtes vārds: *tēvs - māte, brālis - māsa, vīrs - sieva, puisis - meita*. Šādi darinātajiem profesiju nosaukumiem parasti

⁹ Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika I. R., 1959, 380. lpp.

¹⁰ Freimane I. Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. R., 1993, 200. lpp.

¹¹ Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika I. R., 1959, 380. lpp.

atbilstošā pāra valodā nav, un tas rada problēmas, nosaucot attiecīgās profesijas pārstāvi. Ja šāds darinājums ir internacionālas cilmes un tā semantika nav tik skaidri saprotama, nosaukums tiek lietots abās dzimtēs. Pretējās dzimtes vārds šajos gadījumos tiek veidots tāpat kā citiem vienas saknes vārdiem, piem., *bārmenis - bārmene*¹²

Jautājumā par dažu profesiju nosaukumu sieviešu dzimtes formu veidošanu nav vienprātības. Valodas praksē nav nostiprinājies tādu vārdu, kas beidzas ar *-ks* kā *izlūks, tulks*, sieviešu dzimtes lietojums (*izlūce, tulce*), lai gan formāli tas ir iespējams. Tā iemesls varētu būt šo vārdu nelabskanīgums un radītās nepatīkamās asociācijas. Arī internacionālismam *atašejs* atbilstošais sieviešu dzimtes vārds *atašeja* latviešu valodā nav ierasts.

Kā redzams, laika gaitā dažādu apstākļu ietekmē attieksme pret atsevišķām profesiju nosaukumu darināšanas problēmām var nedaudz mainīties, pamatnostādnēs paliekot tāda pati. Taču būtisks ir optimāls šo problēmu risinājums.

¹² Skujiņa V. Konsultācijas. - Latviešu valodas kultūras jautājumi. R., 1982, 18. laid. 144. lpp.

SOME PROBLEMS OF PROFESSION-NAME USAGE PRACTICE

Summary

Profession-names are a part of the terminology system of the Latvian language, so the basic principles of term-formation apply to them as well. Still there are cases of contradictions between official profession-names approved by the linguists and those used in language practice.

There are 3 main problem groups:

- 1) the use of borrowed profession-names;
 - 2) hyphenation problem (hyphenated constructions are regarded as non-Latvian);
 - 3) use of gender in profession-names.
-
- 1) Recently more and more borrowings from English appear in both everyday and official language, as well as mass media. Corresponding Latvian terms are introduced to denote the notion, but still there is more preference given to the borrowed terms. What are the causes of this phenomenon? How to solve this problem?
 - 2) Language practice still shows presence of hyphenated constructions, characteristic of Russian and widespread during the soviet period. Another similar feature is use of constructions with word order differing from the Latvian language tradition. Still not always these can be replaced with a better construction, not always the proposed ones are accepted by the speakers of the language.
 - 3) Profession-names in Latvian can be used in either masculine or feminine, according to the gender of the described person. But in the language practice a tendency to generalise the masculine form can be observed. Frequently such usage has no motivation.

Regīna KVAŠĪTE

LIETIŠĶIE TERMINI DAŽĀDĀS VĀRDNĪCĀS

Oficiālajā komunikācijā izmanto lietišķā stila apakšstilu - administratīvā, juridiskā un diplomātiskā – dokumentus, un katram no tiem ir savas funkcijas, savdabīgs valodiskais noformējums. Šajos tekstos plaši tiek lietoti vairāku saskarozaru - ekonomikas, tirdzniecības, finanšu, grāmatvedības, tieslietu, statistikas u. c. termini. Tā kā šo nozaru termini /turpmāk pēc funkcionēšanas sfēras šie termini nosacīti tiks saukti par lietišķajiem terminiem/ nepieciešami ikvienas iestādes darbā gan mutvārdu saziņā, gan dokumentvedībā, īpaši svarīgs priekšnosacījums ir vienotas terminoloģijas izstrādāšana un lietošana. Viens no saskaņotu, standartizētu lietišķo terminu ieviešanas un popularizēšanas veidiem ir to fiksēšana dažādās – terminu un vispārīgās leksikas -vārdnīcās.

Kopš tā laika, kad sākās darbs pie latviskas zinātniskās terminoloģijas, lietišķajā saziņā lietojamiem terminiem vienmēr tikusi pievērsta īpaša vērība. 1919. gadā izveidotās Terminoloģijas komisijas sastāvā darbojās Juridiski-ekonomiskā sekcija. Tā (tāpat kā citas sekcijas) savus ieteikumus un darba rezultātus publicēja "Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā" (IMM)¹ plašai apspriešanai, cerot saņemt priekšlikumus un atbilstoši tiem labot nepieņemamos terminus. Parasti terminu sarakstu beigās pievienots šāds aicinājums: "Terminoloģijas komisija uzaicina visus, kam rūp zinātnisku terminu noskaidrošana latviešu valodā, iesūtīt iebildumus un atsauksmes par šie iespiestiem terminiem, uzrādot tanī vietā citus, kuri, pēc viņu domām, zīmīgāki vai daiļskanīgāki. Terminus, pret kuriem būs celti iebildumi, aplūkos vēlreiz parastā kārtā, un tad kopā ar pārējiem viņus atzīs par galīgi pieņemtiem" (IMM 1920, 462). Šī sekcija vairākkārt mainījusi savu nosaukumu, un tāpēc tās pieņemto terminu saraksti publicēti "Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā" ar

¹ Precīzākus datus sk. raksta beigās saīsinājumu un literatūras sarakstā.

dažādiem virsrakstiem. Tajos vērojama terminoloģiska nekonsekvence vārda *finanses* lietojumā. Iespējams, ka dažos gadījumos tā ir redakcionālas dabas /publicējumos atspoguļota arī darba grupas nosaukuma maiņa/: *juridiski-ekonomiskā sekcija* (IMM 1920, II); *finansu-ekonomiskā sekcija* (IMM 1920, IX); *finansu zinātnes termini* (IMM 1921, IV); *finanču zinātnes termini* (IMM 1921, V); *tautsaimniecības sekcija* (IMM 1921, VII); *finanču un tautsaimniecības sekcija* (IMM 1921, IX). Vēlāk vārdnīcā terminu kopojuma nosaukumā saglabāts nosaukums *Tautsaimniecības un finanšu zinības*. Arī pašlaik termins *finanses* sagādā zināmas grūtības, jo atšķiras tā fiksējums vārdnīcās un praktiskais lietojums. Teiktais attiecas uz daudzskaitļa ģenitīvu *finanšu* - praksē gan biežāk *finansu* (arī ministrijas nosaukumā). Atsevišķā nodaļā “Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā” publicēti tieslietu zinātnes termini, kas arī ietilpst lietišķo terminu kopumā (ZTV 1922, 4-38).

Vārdnīcas sastādītāji, raksturojot savas terminoloģiskās darbības principus, priekšvārdā uzsver: “Ja pareiza, precīza latviska nosaukuma zināmam teicienam nebija, tad viņu vajadzēja radīt. Papriekš meklēja latviskus nosaukumus, kas būtu puslīdz sinonīmiski vajadzīgam jēdzienam, un pūlējās, pārgrozot dažreiz drusku viņu /nosaukumu/ gramatisko formu, pielaiķot vajadzīgā jēdziena apzīmēšanai. ja tā rīkoties nevarēja, tad vajadzēja svešu valodu nosaukumus tieši tulkot, gan ne burtiski, bet pieskaņojot jauno vārdu vispārīgi latviešu valodas garam. Ja attiecīgā jēdziena apzīmējumam dažādās valodās drusku variējās viņa etimoloģiski-semasioloģiskā būtība, tad komisija pūlējās ņemt latviskošanai šo vārdu no tās tautas valodas, kuras valodiskās domāšanas veids attiecīgo jēdzienu sfērā pēc iespējas saskan ar latviešu valodu, un tad šo apzīmējumu tulko” (ZTV 1922).

Salīdzinot “Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā”, kā arī vēlāka laika vārdnīcās publicētos terminus ar pašreiz lietīšķajos tekstos lietojamiem terminiem, var konstatēt vairākas atbilstmju grupas. Ir ne mazums terminu, ko plaši lieto mūsdienu

lietvedības praksē: *pieprasījums* (33)², *noilgums* (11), *darījums* (31), *maksa* (33), *noiets* (31), *aizņēmums* (12), *piegāde* (24), *atvilkums* (10), *aizbildnis* (5), *līgumsods* (5), *virsvērtība* (26). Viena daļa lietišķo terminu ir pēc būtības identiski, taču ar savam laikam atbilstošu ortogrāfiju, piem. ar īsajiem patskaņiem mūsdienās lietojamo garo patskaņu vietā: *aktīvs* (7), *naudas sistēma*, *valuta* (11), *virsrēvizija* (10), *dublikats* (12), *kalkulācija* (13), *akreditīvs* (7), *obligācija* (19), *spekulācijas cena* (33). Šajā grupā galvenokārt ietilpst internacionāli termini, jo svešvārdi ir tas leksikas slānis, kura rakstības normas laiku pa laikam tika mainītas. Pareizrakstības atšķirības vērojamas arī terminos *kopzuma* (17 – *nodokļu kopzuma*), *numizmatika* (19), *paraša* (20), kur mūsdienās būtu rakstāms attiecīgi *kopsūmma*, *numismātika*, *paraža*. Līdzīga situācija ir arī apmēram pēc divdesmit gadiem izdotajā “Tautsaimniecības skaidrojošajā vārdnīcā” (TSV) – *darba politika* (296); *dēbets* (321); *dokumenta kōpija* (362); *duplikats* (362) – vācu *Duplikat*; *immunitāte* (362); *financēšana* (450); *financists*; *finanču grāmatvedība* (457) /iespējams, ka vācu valodas verba *finanzieren* ietekmē/. Laika gaitā termini vārdnīcās un citās terminu publikācijās ir modificējušies – mainījušies to struktūra, piem., vārdkopterminu vietā plašāk izplatījušies salikteņi – tieši salikteņu darināšana mūsdienās ir viena no raksturīgākajām terminveides tendencēm (*tirdzniecība mazumā* (ZTV 30) *mazumtirdzniecība*; *tirdzniecība vairumā* (ZTV 21) *vairumtirdzniecība*; *izvedu muiža* (ZTV 10) *izvedmuiža*, *papildu kredīts* (ZTV 12) *papildkredīts*; *šķirēju tiesa* (ZTV 6), lai gan turpat tālāk lietots salikteņtermins *nosacījums par padošanos šķirējtiesai* (36) *šķirējtiesa*; *darba spēja* (IMM 1921, XI; ZTV 29) *darbspēja*; *darba spēks* (TSV 297) – *darbaspēks*; *rokas grāmata* (JTV 1942, 143) *rokasgrāmata*; *rokas nauda* (JTV 1942, 143) *rokasnauda*, *parauga statūti* (JTV 1942, 119) – *paraugstatūti*, formas ar defisi *dibinātājs-biedris* (ZTV 36) – *dibinātājbiedrs*, *lietpratējs-ierēdnis* (ZTV 38); gramatiskais noformējums, piem.,

² Iekavās ZTV lappuses numurs.

dzimte (*pakets /akciju pakets, kontrolpakets/* (TSV I, 28), *akcepte; klaušas*, bet kā sinonīms arī *klauši* (IMM 1920, XI); *šifra* (JTV 1942, 158)), deklinācija (*kvīte* (ZTV 14), *bidris* (ZTV 36), *likma, eksportiers* (VLTT 13), *importiers* (VLTT 17)) vai nozīme: *aploksne* (ZTV 8) /bandroles nozīmē – par to liecina krievu un vācu valodas atbilstes/. Agrāka laika vārdnīcās sastopami no mūsdienu viedokļa novecojuši termini (*uzlēsums, uzlēse* (ZTV 18) ‘uzrēķins’, *pienākšnieki* (ZTV 14) ‘klienti’, *ietekums* (ZTV 27) ‘ienākums’, *iedirbe* (ZTV 9) ‘iestrāde’, *lēšvedība* (ZTV 34) ‘rēķinvedība’, *lēšvedības, grāmatvedības statenis* (ZTV 8) ‘rēķinvedības, grāmatvedības postenis’, *bruņogs* (ZTV 10) ‘ģerbonis’, *staiguļu tirdzniecība* (ZTV 22) ‘iznēsājuma tirdzniecība’). Daļa šādu novecojušo terminu mūsdienās atgriežas lietišķās terminoloģijas aprītē (*pārums* (ZTV 13), *rūpals* (ZTV 28), *noilgums* (ZTV 4; 11) A. Stērstes jaunvārds (Birziņa 9).

Lietišķo terminu vārdnīcās 20.gadsimta pirmajā pusē fiksēti dažādi sinonīmiski termini daļa no šiem sinonīmiem saglabājusies līdz mūsdienām, toties citi sinonīmi laika gaitā pakāpeniski izzuduši vai arī diferencējušies to nozīme. Visbiežāk kā sinonīmi minēti svešvārds un pašvalodas termins, bet to fiksēšanas veids ir dažāds. Bieži vien pirmajā vietā minēts citvalodu cilmes termins /mūsdienu praksē parasti pirmajā vietā tiek minēts ieteicamākais termins, bet grūti pateikt, vai šis princips attiecināms arī uz iepriekšējo gadu terminu publikācijām/: *reklamacija, iebildums* (IMM 1921, IV); *kompensācija, atlīdzināšana* (IMM 1921, V); *protests, iebildums* (IMM 1920, IX); *paritate, vienvērtē* (IMM 1920, XI); *maklers, starpnieks* (VLTT 22); *cirkulārs, apkārtraksts* (VLTT 34); Sastopams arī pretējs terminu izvietojums – pirmajā vietā minēts latviskais termins: *izredze, vakance* (VLTT 31); *lietprātis, eksperts* (ZTV 6). Vienvārda internacionālam terminam blakus minēti vārdkoptermini, kuru sastāvā ir gan latviski, gan svešvalodiski elementi: *testators, testamentā taisītājs* (IMM 1920, II); *trasants, vekseļa devējs* (IMM 1920, XI); *trasats, vekseļa maksatajs* (IMM 1920, XI); *kurtaža, maklera atlīdzība*

(ZTV 15); *skonts, konta atlaidis* (IMM 1920, XI); *obligacija, ķīlu zīme* (IMM 1920, IX); *adopcija, pieņemšana bērna vietā* (IMM 1921, IV) sinonīmiska paskaidrojoša izteiksme /vārdnīcā *adoptēšana, pieņemšana bērna vietā* (ZTV 7)/; *revers, monetas mugurpuse* (ZTV 30) *ļespējama drukas kļūda* pašlaik lieto terminu *reverss*. Jāpiebilst, ka sinonīmi atspoguļo arī citas termina *reverss* nozīmes, kas minētas mūsdienu valodas vārdnīcā /tās ir pavisam 5/: '2. kap. Tirdzniecības tiesībās – saistība, solījums, kuru paraksta, iekļājot (ko). 3. Garantijas raksts, ko kravas nosūtītājs izsniedz kuģa kapteinim' (LLVV 6(2), 1987, 634); *garantijas vēstule, reverss* (TSV 4, 497). Sinonīmi var būt vienai no vārdkoptermina sastāvdaļām: *tranzīta, caurveidu mūita* (IMM 1920, XI); *komisijas (starpniecības) darījums* (ZTV 14). Dažkārt latviskais sinonīms ir iekavās aiz svešvārda, tāpēc to var uztvert arī kā paskaidrojumu, piem., *dublikats (divotnis)* (ZTV 12); *koncesija (tirgošanās atļauja)* (ZTV 15). Retāk sastopami ar saikli *jeb* saistīti termini, kas liecina par to absolūto viennozīmību, piem., *formulāri jeb veidlapas* (TSV 4, 497). Dažkārt sinonīmiski ir divi vai vairāki latviešu valodas termini: *dieninieks, dienas strādnieks, algadzis* (IMM 1920, IX); *grāmatvešana jeb grāmatu vešana (arī grāmatošana vai iegrāmatošana)* (TSV 4, 542) - ar šādiem paskaidrojumiem šis termins fiksēts vārdnīcā.

Par terminu saskaņošanu un precīzāko izteiksmes līdzekļu izvēli domāts dažādos laikos. Termini nav sastinguši valodas elementi, tāpēc dažādu laiku vārdnīcās līdz pat mūsu dienām var vērot terminu pārveidi, var atrast terminus, kas atšķiras no iepriekšējā publicējuma. Zināmā mērā šīs izmaiņas determinē prakse ja praksē nostiprinās kāds terminlietojums, kas nav pretrunā ar valodas normām un konkrētās nozares terminu sistēmu, tas ir piemērots vispārējai lietošanai. Ar laiku var diferencēties terminu formas atbilstoši to nozīmēm, piem., *darba vieta* 'darbošanās vieta' un *darbavieta* 'iestāde' Reizumis šādu terminu nozīmju diferencēšanos var ietekmēt citas valodas, piem., *audits* (a. *audit/ing*) un *auditors* (a. *auditor*) dažkārt praksē tika lietoti ar nozīmi 'revīzija (revidents)'. Pašlaik katram

no šiem sinonimiskajiem terminiem ir nostiprinājusies diferencēta nozīme: *auditors* 'persona, kuru kā kompetentu speciālistu uzaicina pārbaudīt kāda uzņēmuma vai amatpersonas darbību, lai konstatētu stāvokli un precizētu tuvāko rīcības programmu (vai darbība ir droša, vai nedraud bankrots, vai nav jāveic kādi īpaši pasākumi darbības stabilizēšanai, uzlabošanai vai tamlīdzīgi), bet *audits* (arī *auditēšana*) 'darbība, ko veic auditors' Savukārt "kāda uzņēmuma vai amatpersonas darbības (galvenokārt finansiālās un saimnieciskās darbības) pārbaude, ko veic šim uzdevumam pilnvarota persona, lai kontrolētu darbības pareizību un likumību un pēc tam sniegtu ziņojumu pilnvarotajai institūcijai, tāpat kā līdz šim saucama par *revīziju*, bet pilnvarotā persona par *revidentu*" (Skujiņa 1994). Šīs nozīmju starpības nostiprinātas arī pašlaik plašākajā ekonomikas terminu vārdnīcā (*audits; auditors* – ELDO 49; *revidents; revīzija* – ELDO 353).

Daļa populārāko lietišķo terminu (tāpat kā citu nozaru terminu) iekļauta arī vispārīgās leksikas vārdnīcās, parasti norādot konkrēto nozari, kurā lieto šo terminu. Šim nolūkam ir izstrādāta vienota norāžu sistēma, taču tās dažādās vārdnīcās var būt atšķirīgas. Piemēram, "Latviešu literārās valodas vārdnīcā" (LLVV) lietišķie termini marķēti ar norādēm *ekon.* - ekonomika; *fin.* finanšu termins; *grāmatv.* grāmatvedība; *jur.* jurisprudences. Savukārt "Latviešu valodas vārdnīcās" (LVV) sastādītāji šādas konkretizējošas nozaru norādes, izņemot folklorā lietotos vārdus, nedod. Lietišķos terminus sastopam arī tulkotojās vairākvalodu vārdnīcās, un tas ir saprotams, jo tieši terminu atbilstības tulkotājiem ir jāpārzina, un tās sagādā ne mazums grūtību. Ilustrācijai izvēlētas dažas pēdējā desmitgadē izdotas divvalodu vārdnīcas. "Latviešu-krievu vārdnīcā" (LKV) šādi termini apzīmēti ar saīsinājumiem *dipl.* - diplomācija; *ek.* ekonomika; *fin.* - finanšu /vārdnīcā *finansul* termins; *grāmatv.* grāmatvedība; *jur.* jurisprudences. "Angļu-latviešu vārdnīcā" (ALV) saīsinājumu sistēmā ir norādes *dipl.* diplomācija; *fin.* finanses; *grāmatv.* grāmatvedība; *jur.* jurisprudences; *kom.* komercija; arī *parl.* parlamenta termins. Savukārt "Vācu-latviešu vārdnīcā" (VLV) iedalījums iekļauj gan norādes uz

nozari: *ek.* - ekonomika; *grāmatv.* - grāmatvedība; *jur.* - juridisks termins; *pol.* - politisks termins; *tirdzn.* - tirdzniecība, gan uz piederību noteiktam stilam: *kunc.* - kancelejas stils. Kā redzams no minētajiem saīsinājumu paraugiem, kopumā vērojama tendence izdalīt apmēram vienas un tās pašas nozares, kaut gan zināmas atšķirības dažādās vārdnīcās tomēr vērojamas.

Skaidrojošajās literārās valodas vārdnīcās sastopami vārdi, kuru vienīgā nozīme ir termina nozīme: *titulsaraksts* 'ekon. Kapitālieguldījumu plānā paredzēto jaunceļamo vai rekonstruējamo objektu saraksts ar apstiprinātiem projektiem un tāmēm' (LLVV 7(2), 1991, 562)³; *saldo grāmatv.* 'Konta slēguma atlikums; starpība starp kredīta un debeta summām' (LLVV 7(1), 1989, 166).

Termina nozīme var būt tikai viena no literārās valodas leksēmas nozīmēm, - tādos gadījumos attiecīga norāde pievienota tieši šai nozīmei (un tā var nebūt pirmā). Dažkārt var tikt minēta lietošanas sfēra, nevis nozares pieņemtais saīsinājums, kā arī netieša norāde uz nozari skaidrojumā: *lieta* - '1. Priekšmets (ar noteiktu lietošanas vērtību, funkciju); 2. Pasākums, darbība; 3. Lietvedībā - dokumentu un citu materiālu kopums par noteiktu jautājumu; 4. *jur.* Procesuālā darbība, norise kādā jautājumā (sakarā ar kādu notikumu, pret kādu personu)' (LLVV 4, 1980, 684-686); *postenis* - '1. Vieta, no kuras (ko) novēro vai apsargā. 2. Viens vai vairāki cilvēki, kas (ko) novēro vai apsargā. 3. Ieņemamais (parasti administratīvais) amats. 4. *fin.* Finanšu dokumenta, budžeta daļa, kurā norādīts ieņēmuma avots; ieņēmuma vai izdevuma veids un apjoms' (LLVV 6(2), 1987, 324); *amortizācija* - '1. ekon. Pamatfondu (ēku, mašīnu u.tml.) vērtības pakāpeniska samazināšanās sakarā ar to nolietojanos; šīs vērtības pakāpeniska pārvešana uz saražotās produkcijas pašizmaksu. 2. *tehn.* Grūdienu, triecienu iedarbības vājināšana ar īpašām ierīcēm.' (LLVV 1972, 1, 167-168).

Šajās vārdnīcās ne vienmēr atrodamas tieši zinātniski pamatotu terminu formas, jo literārās valodas vārdnīcās uzdevums ir fiksēt esošo valodas stāvokli, tās nevar uzskatīt par

³ Nozaru norādes saglabātas kā vārdnīcā.

normējošiem leksikogrāfiskiem krājumiem, tāpēc, piem., LLVV atrodam gan *atskaiti /pārskata nozīmē/, gan orģānu /instiitūcijas nozīmē/, gan kvartālu /ceturkšņa nozīmē/*. Dažkārt pie vārdiem, kas neapšaubāmi pieder pie lietišķajiem terminiem, vispār nav minētas nozares (domājams, ka līdzīga situācija ir arī ar citu nozaru terminiem), piem., *kredits* '1. Naudas līdzekļu, preču, pakalpojumu sniegšana uz parāda, uz nomaksu; šādā veidā sniegti naudas līdzekļi, preces, pakalpojumi /šajā nozīmē šķirkli iekļauti arī vairāki vārdkoptermini - *īstermiņa kredits; ilgtermiņa kredits; lauksaimniecības kredits; komerciālais kredits*.⁴ 2. Grāmatvedības grāmatā /netiešais skaidrojums/ konta labā lappuse, kurā ieraksta izmaksātās summas.' (LLVV 4, 1980, 416); atskaitījums – atskaitītā naudas summa" (LLVV 1, 1972, 435); *līgumsods* 'Sods par līgumsaistību neizpildi' (LLVV 4, 1980, 693); aizņēmums 'Finansiāls darījums naudas līdzekļu saņemšana, kuri pēc zināma laika ir jāatmaksā; šādā veidā iegūti naudas līdzekļi' (LLVV 1, 1972, 93); *aplēse* - 'Rezultāts → aplēst; aprēķins' (LLVV 1, 1972, 227) - šī termina vietā mūsdienās izplatījies tieši skaidrojumā minētais termins *aprēķins* (ELDO 1995, 28). Diskusija par šo terminu lietošanu bijusi arī J. Endzelīna darbības laikā, un tas atspoguļojas valodas kultūras padomu krājumā (VPJ). K. Karulis etimoloģijas vārdnīcā min, ka vārds *rēķins* (substantīvs no verba *rēķināt* viduslejasvācu aizguvuma) ieviests 19. gadsimtā, vairākkārt mainot dažādas formas - mūsdienu formā pirmoreiz fiksēts 1872. gadā. (LEV 2, 113-114). Savukārt vārda *lēse* nozīme 'skaitīt, rēķināt' izveidojusies vai nu no 'uzņemt, uzlasīt (pa vienam, pēc kārtas)', vai no vārda attiecinājuma uz pavedienu kārtosanu auduma metos ('skaitot kārtot'). 20. gadsimta 20. gadu sākumā akceptēts par matemātikas terminu (LEV 1, 517). Dažos mūsdienu lietišķajos tekstos līdz šim laikam saglabājies novecojis termins *aplēse*, piem., 1995. gada 9. februārī

⁴ Jaunākajā plašākajā lietišķo terminu vārdnīcā kā termins proponēts saliktenis *komerckredits* (ELDO 1995, 198), tāpat bija arī iepriekšējā krājumā (ET 1975, 137).

pieņemtajā likumā “Par uzņēmumu ienākumu nodokli” ir nodaļa “Nodokļa aplēse un maksāšanas kārtība”

Zināma daļa literārās valodas vārdnīcu materiāla laika gaitā noveco. Pašlaik uz iepriekšējo gadu ekonomikas un saskarnozaru terminoloģiju jālūkojas piesardzīgi, jo notikušās pārmaiņas sabiedrības dzīvē vistiešāk atspoguļojas lietišķajā terminoloģijā. Daļa savulaik neatzīto un nelietoto (vai lietotu tikai vēsturiskos tekstos) terminu var atrast literārās valodas vārdnīcā, kur tie minēti ar norādi *neaktuāls (neakt.)* vai piebildi *attiecas uz kapitālistisko iekārtu, kapitālistisko sabiedrību (kap.)*, arī *vēsturisks, attiecas uz agrākajiem laikiem (vēst.)*, bet šī saikne var tikt uzsvērtā arī skaidrojumā: *akcīze neakt.* ‘Netiešais nodoklis, ko kapitālistiska valsts uzliek iekšzemē ražotām plaša patēriņa precēm un ko ieskaita preču pārdošanas cenā’ (LLVV 1, 1972, 143); *kurtāža - kap.* ‘Atlīdzība mākslerim par starpniecību darījumā’ (LLVV 4, 1980, 510); kadastrs – 1. ‘Faktu sakopojums par zemes platībām, ūdeņiem (piemēram, tautsaimniecības vajadzībām); 2. *vēst.* Faktu sakopojums par feodālā vai kapitālistiskā zemes īpašuma lielumu, vērtību un ienākumiem no tā (valsts nodokļu aprēķināšanai)’ (LLVV 4, 1980, 76).

Tomēr ne vienmēr vispārīgās leksikas vārdnīcās būs atrodami specifiski atsevišķu nozaru termini, tie apkopoti dažādās speciālās vārdnīcās. Mūsdienās vispieprasītākās un visbiežāk izdodamās ir tieši lietišķajā sfērā lietojamo terminu vārdnīcas. Kopš pirmās uz zinātniskiem pamatiem veidotās terminoloģijas vārdnīcas iznākšanas 1922.gadā laisti klajā daudzi un dažādi lietišķo terminu krājumi (kopumā ap 35)⁵ Tie ir gan terminu biļeteni: “Ekonomisko zinātņu termini” (1948); “Valsts un tiesību zinātnes terminu projekti” (1951); “Starptautisko tiesību terminu projekti” (1953); “Kriminālistikas terminu projekti” (1980), kas iznāca kā žurnāla “Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis” pielikumi, pēc tam atsevišķās brošūrās “Lietvedības termini” (1990); “Apgādes, tirdzniecības un finanšu lietvedības termini” (1990), gan vārdnīcas divu vai vairākvalodu tulkojošās vārdnīcas, piem., E. Dravnieces (tolaik

⁵ Pielikumā sk. lietišķo terminu vārdnīcu sarakstu.

rakstīts Elvira Dravnieks) "Vācu-latviešu tirdznieciskā terminoloģija" (1935), dažādas vairākvalodu juridisko terminu vārdnīcas (1942; 1970; 1994), gan skaidrojošās "Tautsaimniecības vārdnīca" (1943-1944) (tā nav pabeigta iznākuši 4 sējumi līdz burtam G). Latviski izdoti arī daži no krievu valodas tulkotie lietišķo terminu kopojumi, piem., "500 vārdu. Īsa politikas, ekonomikas un tehnikas terminu vārdnīca" (1964); "Ekonomikas terminu skaidrojošā vārdnīca" (1981). Ilgu laiku īpaši pieprasītas bija krieviski latviskās terminu vārdnīcas, savukārt pēdējā laikā arvien aktuālāks kļūst angļu un latviešu lietišķo terminu sastatījums, tāpēc bieži izdod specializētas divvalodu latviešu un angļu vārdnīcas. No jaunākajiem latviski angļiskiem (un otrādi) izdevumiem varētu minēt šādas vārdnīcas: "Latviešu-angļu juridisko terminu vārdnīca" (1993); "Angļu-latviešu muitas terminu vārdnīca" (1997). Nereti abām šīm valodām pievienoti terminu ekvivalenti krievu un/vai vēl kādā citā svešvalodā: "Angļu-latviešu-krievu finanšu grāmatvedības skaidrojošā vārdnīca" (1993); "Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini latviski, angļiski, vāciski, krieviski" (1995).

Diemžēl mūsdienās terminu vārdnīcas izdod dažādas iestādes, savstarpēji nesaskaņojot un nekoordinējot savu darbību. Latvijā terminoloģijas saskaņošanai un vienotas terminoloģijas izstrādei ir nodibināta Terminoloģijas komisija, tieši šīs komisijas apstiprinātie termini un terminu vārdnīcas uzskatāmas par normatīvām. Dažādie lietišķo terminu krājumi dod iespēju izsekot atsevišķu terminu formu vai nozīmes maiņai. Īpaši noderīgas šajā ziņā ir tulkojošās vairākvalodu terminu vārdnīcas. Tomēr daudzajās terminu vārdnīcās, īpaši tajās, kas izdotas bez Terminoloģijas komisijas ziņas vai nesaskaņojot ar tās pieņēmumiem, sastopamas dažādas terminu formas vai to varianti, kas neiekļaujas terminu sistēmā, ne vienmēr ir precīzi un pamatoti.

Izmantotā literatūra un saīsinājumi

- J. Baldunčiks. Anglicismi latviešu valodā. R., 1989.
L. Birziņa. Latviešu juridiskās terminoloģijas attīstība XIX-XX gs. R., 1991.
V. Skujiņa. Ja noteikumi paredz revīziju .. // Labrīt. 14.06.94.
ALV - Angļu-latviešu vārdnīca. R., 1995.
ELDO - Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini. R., 1995.
ET- Ekonomikas termini. R., 1975.
IMM - Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. 1920-1921.
JTV - Juridisko terminu vārdnīca. R., 1942.
LEV K. Karulis. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. 1.-2.sēj. R., 1992.
LKV - Latviešu-krievu vārdnīca. R., 1979.
LLVV Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.-8.sēj. R., 1972-1996
LVV - Latviešu valodas vārdnīca. R., 1987.
TSV - Tautsaimniecības vārdnīca. R., 1943-1944.
VLV - Vācu-latviešu vārdnīca. R., 1990.
VLTT - E. Dravnieks. Vācu-latviešu tirdznieciska terminoloģija. R., 1935.
VPJ - Valodas prakses jautājumi. Red. J. Endzelīns. R., 1935.
ZTV - Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca. R., 1922.

Lietišķo terminu vārdnīcas

1. Angļu-latviešu muitas terminu vārdnīca. Sast. I. Matisone, I. Blumfelde, L. Krieviņa, A. Ķēbere, A. Valujevs. R.: Jāņa sēta. 1997. - 239 lpp.
2. Apgādes, tirdzniecības un finanšu lietvedības termini. LZA TK 61. biļetens. R.: Zinātne. 1990. - 95 lpp.
3. Būmanis A. Civiltiesību terminoloģijas vārdnīca (pielikums pie Tieslietu Ministrijas Vēstneša nr.3). R., 1937. - 76 lpp.
4. Dravnieks E. Vācu-latviešu tirdznieciska terminoloģija. R.: Grafika. 1935. - 35 lpp.

-
5. Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas terminu vārdnīca. Sast. aut. kol. V. Skujiņas vadībā. R.: LIC. 1.d. /A-D/, 1994. - 123 lpp.
 6. Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini. R., 1995. - 911 lpp.
 7. Ekonomikas termini. Zinātniskā un tehniskā terminoloģija. 11.sēj. R.: Liesma . 1975. - 598 lpp.
 8. Ekonomikas terminu vārdnīca latviešu, krievu, angļu, vācu, franču, lietuviešu, igauņu valodā. Sast. J. Porietis. R.: LU. 1992. 163 lpp.
 9. Ekonomisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai latviešu un angļu valodā. Sast. darba grupa N. Grostiņa un A. Pudula vadībā. R.: Ekonomisko reformu institūts. 1997. – 111 lpp.
 10. Ekonomisko zinātņu termini. LPSR ZA Vēstis. R., 1948. Nr. 6 - 16.-20. lpp.; Nr.7 - 21.-32. lpp; Nr.8 - 33.-35. lpp.; Nr.10 - 63.-64. lpp.
 11. Īsa ekonomiska vārdnīca (G. Kozlova, S. Pervušina red.). R.: LVI. 1959. - 346 lpp.
 12. Juridiskās terminoloģijas vārdnīca. Sast. J. Lauva, H. Blese. R.: Latvju grāmata. 1942. - 336 lpp.
 13. Juridisko terminu vārdnīca. Sast. aut. kol. O. Grīnberga red. ZTT 8. sēj. R.: Liesma, 1970. - 499 lpp.
 14. Juridisko terminu vārdnīca. Darba grupas vad. I. Krastiņš. R: Nordik, 1998. – 302 lpp.
 15. Juridisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Sast. V. Skuja. R.: Ekonomisko reformu institūts. 1997. – 111 lpp.
 16. Krastiņš I. Valsts un tiesību teorijas termini. R.: LVU. 1989. - 34 lpp.
 17. Krievu-latviešu grāmatvedības terminu vārdnīca. R.: Firma "AFS" 1994. - 47 lpp.
 18. Krievu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Red. J. Allējeva. R.: Alkor. 1993. - 206 lpp.
 19. Kriminālistikas terminu projekti. LPSR ZA Vēstis. R., 1980. Nr. 1. - 156 lpp.

-
20. Krūmkalne L., Kukle S., Landsbergs A., Petersons L. Angļu-latviešu-krievu finanšu grāmatvedības skaidrojošā vārdnīca. R.: SIA "Mācību grāmata" 1993. - 100 lpp.
 21. Latviešu-angļu juridisko terminu vārdnīca. R., 1993. 175 lpp.
 22. Latviešu-krievu, krievu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. J. Vēbera red. R.: Rasma. 1994. - 487 lpp.
 23. Lietvedības termini. LZA TK 59. biļetens. R.: Zinātne. 1990. - 83 lpp.
 24. Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. R.: Raka. 1998. - 299 lpp.
 25. Moisejevs A., Petrosjans K., Piļipenko N. Ekonomikas terminu skaidrojošā vārdnīca. R.: Zvaigzne. 1981. - 332 lpp.
 26. Ošleja I. Franču-latviešu ekonomikas terminu mazā vārdnīca. R. 1998.
 27. 500 vārdu. Īsa politikas, ekonomikas un tehnikas terminu vārdnīca. Sast. J. Borodins. R.: LVI, 1964. - 196 lpp.
 28. Politiskās ekonomijas termini latviešu, krievu, angļu, vācu un franču valodā (sast. A. Briede, J. Porietis). R.: LVU. 1975. - 131 lpp.
 29. Politiskās ekonomijas vārdnīcas (J. Borisova, V. Žamina un M. Makarovas red.). R.: Liesma. 1965. - 263 lpp.
 30. Russko-latišsko-angliskij slovarj osnovnih terminov po ekonomike. R.: LIC. 1991. - 49 s.
 31. Skaidrojošā vārdnīca ekonomikas bakalauram. R.: Sol Vita. 1994. - 151 lpp.
 32. Skujiņa V., Kvašite R. Lietišķo teicienu vārdnīca. Palīgs lietvedības praksē. R.: Zinātne. 1991. 104 lpp.; otrais izdevums 1992. - 104 lpp.
 33. Sociālās nodrošināšanas terminu skaidrojošā vārdnīca latviešu un angļu valodā. Red. V. Skujiņa. R.: Kamene. 1998. 223 lpp.
 34. Starptautisko tiesību terminu projekti. ZAV, 1953, nr.11 pielik., 8 lpp.
 35. Tirdzniecības ekonomikas, organizācijas un pārvaldes terminu vārdnīca. R.: Zinātne. 1992. - 254 lpp.

-
36. Tautsaimniecības vārdnīca. 1.- 4.d. R.: Saimniecības literatūras apgāds. 1943-1944. - 1-288 lpp.
 37. Valsts un tiesību zinātnes terminu projekti. LPSR ZA Vēstis. 1951, nr. 5 pielik., 15 lpp.
 38. Vēciņš Ē. Naudas lietas: skaidrojoša vārdnīca. R.: Zvaigzne. 1993. - 176 lpp.
 39. Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca. R.: Zinātnes ministrijas izdev. 1922. - 163 lpp.

SACHLICHE TERMINI IN VERSCHIEDENEN WÖRTERBÜCHERN

Zusammenfassung

In der offiziellen Kommunikation nutzt man Dokumente aus verschiedenen (administrativen, juristischen und diplomatischen) Unterstilen des sachlichen Stils. Jeder von ihnen übt spezifische Funktionen aus, für diese Zwecke dienen auch verschiedene Sprachmittel. In sachlichen Texten werden Termini mehrerer Fachbereiche – der Ökonomik, Finanzen, Buchführung, Rechte, Statistik u.a. – gebraucht. Solche Termini nennt man nach dem Funktionierungsbereich bedingt sachliche Termini.

Sachliche Termini sind meistens in verschiedenen Fachwörterbüchern zusammengefasst. Die Terminologen und Fachmänner treten in verschiedenen Zeiten für gute, standardisierte Termini und für präzise Ausnutzung von wissenschaftlich fundierten Termini ein. Zur Zeit werden gerade sachliche Fachwörter Sammlungen am öftesten veröffentlicht – das sind zweisprachige oder mehrsprachige terminologische Wörterbücher, sowohl übersetzende, als auch erklärende Wörterbücher der lettischen Sprache. Seit 1922, als das erste lettische wissenschaftliche Fachwörterbuch herausgegeben wurde, sind bis jetzt etwa 40 davon herausgekommen. Die Termini oder die Begriffe von Termini verändern sich, und diese Prozesse werden in verschiedenen Fachwortschatz-veröffentlichungen widerspiegelt.

Weit verbreitete sachliche Termini kann man auch in Wörterbüchern für allgemeine Lexik der lettischen Sprache finden, gewöhnlich mit Hinweis auf den konkreten Fachbereich.

Valentīna Skujiņa (Rīga)

**TERMINU MODEĻI J.ENDZELĪNA
CAURLŪKOTAJĀ ELEKTROTEHNIKAS
VĀRDNĪCĀ**

Gatavojot terminu un to definīciju standartus dažādās nozarēs latviešu valodā atbilstoši Eiropas Savienībā spēkā esošiem starptautiskiem standartiem, nozaru speciālistiem ir svarīgi pārzināt līdzšinējo savas nozares terminu iestrādi, paņemt no tās derīgo – vārdus vai vārddarināšanas modeļus – un darināt pēc vajadzības jaunus, atsakoties no tiem, kas mūsdienu valodā nešķiet derīgi. Uzturot saikni ar pagātņi, mēs stiprinām savas valodas pamatu kā nodrošinājumu tās un savas tautas pastāvēšanai nākotnē.

Latviešu valodas dažādu nozaru terminoloģijas attīstībai liela iestrāde veikta 20. gs. sākumā, kad terminoloģijas darbā bija iesaistījušies izcilie latviešu valodnieki K. Mīlenbahs, J. Endzelīns un viņu laikabiedri. 20. gs. 20. – 30. gados, kad izveidojās pirmās latviešu valodas terminoloģijas komisijas, dažādu nozaru terminu vārdnīcu caurlūkošanā un vērtēšanā kā atbildīgais konsultants aktīvi darbojās Jānis Endzelīns. “Apbrīnojami aktīvā attieksme pret dzirdēto un lasīto vārdu, pret latviešu valodas ikdienas praksi dod J. Endzelīnam daudz ierosmju un vielas pareizas latviešu valodas izkopšanai” [1, 7]. J. Endzelīna valodnieciskā erudīcija, plašās zināšanas gan latviešu, gan citās valodās bija drošs balsts terminu jaunradei jaunu speciālo jēdzienu izteikšanā. Par J. Endzelīna jaunvārdiem atzīti: *agrīnība* un *vēlīnība*, *dīdzība*, *nodarbinātība*, *nodrose*, *noturība*, *piekritība*, *klātiene* un *projiene*; *citesme*, *citveidība*, *darbietilpība*, *karstumizturība*, *sarkankvēle*, *ziemcietība* u. d. c.

Viena no šādām vārdnīcām, kuras “caurlūkošanu” (kā rakstīts priekšvārdā) no valodnieku viedokļa uzņēmas J. Endzelīns, bija Latvijas elektrotehniskās biedrības terminoloģijas komisijas sakopojumā 1939. gadā izdotā “Vāciski latviska

elektrotehniskā vārdnīca” [2]. Vārdnīcas priekšvārdā uzsvērts, ka J. Endzelīna līdzdarbība vārdnīcas tapšanā nodrošinājusi tās saskaņu ar jaunākajiem valodniecības atzinumiem. Šī vārdnīca ir pirmā tieši elektrotehnikai veltītā terminu vārdnīca, kurā līdztekus vācu terminiem doti arī latviešu termini, kopskaitā – aptuveni 5000. Pirms tam neliela daļa – 234 šīs nozares termini – kopā ar citu nozaru terminiem publicēti 1922. gada “Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcā” [3]. Pagājušajā gadsimtā elektrotehnikas terminus atrodam galvenokārt mācību grāmatās un preses rakstos. Savukārt (salīdzināšanai) patlaban, 1992. gadā publicētajā “Krievu – latviešu enerģētikas terminu vārdnīcā” [4] ir 17600 termini.

Kaut arī Latvijā ilgus gadsimtus bija valdījuši sveši kungi un latviešu valodai bija lemts būt tikai par svešu kungu jūgam pakļautas tautas valodu, 1939. gadā publicētā vārdnīca liecina, ka latviešu inteliģences iepriekšējo gadu desmitu darbība bija devusi labus rezultātus un lielākā daļa no latviešu valodas terminiem ir gluži mūsdienīgi: *apgaismošana, iedzītis, rimšana, spiediens; asknaibles, atbalsttapa, borskābe, uztvērējstacija; augstfrekvences krāsns, lieces moments, slodzes raksturojums*. Šajā vārdnīcā bagātīgi pārstāvēta latviskā leksika un doti arī daudzi internacionālismi.

1939. gada vārdnīcā salīdzinājumā ar iepriekšējos gados publicēto ir vērojamas dažas raksturīgas terminu attīstības līnijas un var konstatēt aktīvākos tā laika vārddarināšanas modeļus.

Termiņa funkcijā izmantoti īsie un ērti lietojamie **atvasinājumi** ar sufiksālo galotni *-e*, kas raksturīgi arī mūsdienām: *dzese (dzeses virsma), kāpe (virves kāpe), vilce (enkura vilces spēks), nokare (vadu nokare), iedarbe* jeb *iedirbe* (tagad *iedarbināšana*) ja iedarbina ar roku, atšķirībā no *piezēnes* (tagad *pieziņa*) –, ja iedarbina ar elektrību, arī *izklaide* (*enerģijas izklaide* – tagad *izkliede*), *piepūle* (*stieples piepūle* – tagad *spriegojums*), *nostāde* (*nostādes instruments*), *apkure* (tagad *apsilde*), *atpilde* (tagad *izlāde*), *iededze* (*iededzes zīme* – tagad *degzīme*). Parasti tie ir atvasinājumi no darbības

vārdiem, bet ir arī no citām vārdšķirām, piemēram, no īpašības vārda – *caurules* sinonīms *caure*.

Salīdzinot vienus un tos pašus terminus 1922. un 1939. gada vārdnīcā, var konstatēt, ka atvasinājumi ar *-e* dažkārt stājušies iepriekš publicēto ģenitīveņu vietā, piemēram, *iegremdu plate* → *iegremdes plate*.

Retāk izmantoti atvasinājumi ar sufiksālo galotni *-is* un *-a*: *turis*, *sedzis* ('stikla vāks'), *slēdzis*; *mirdza* jeb *mirga* (*mirdzas atpildīš* – tagad *mirdzizlāde*), *izdegas* (tagad *izdedži*), *atspurga* ('atdalījusies šķiedra' – sal. *atskabarga* un *spurgala*). Raksturīgi, ka ar sufiksālo galotni atvasinātajos terminos ir arī priedēklis: *apkure*, *izdegas*, *izklaide*, *nostāde*, *piepūle*.

Kā patstāvīgs vārddarināšanas formants priedēklis izmantots terminu atvasināšanā no lietvārdiem: *gaiss* – *atgaiss*, *tvaiks* – *attvaiks* (pēc šī modeļa jauni termini darināti arī vēlākos gados: *atšķidrums*, *uzgrope*). Ja pamatvārds ir deverbālas cilmes, terminam var būt divējāda motivācija, piemēram, terminiem *izvads*, *caurvads* u.tml.: *vads* → *izvads*, *vads* → *caurvads* vai: *izvadīt* → *izvads*, *caurvadīt* (jeb *vadīt cauri*) → *caurvads*.

Vienlaikus ar priedēkli lietvārdam var pievienot arī sufiksālo galotni, piemēram, terminā *atgaismis* (tagad *atstarotājs*).

Plaši izmantoti deverbāli atvasinājumi ar priedēkli *-n-*: *vītne*, *pamatne*; *celtnis*, *spraudnis* (arī *uzspraudnis*), *izlaidnis* (*vārpstas izlaidnis*), *tītnis* (*stieples tītnis* tagad *tinums*), *paaugstnis* (vācu *Nocke*). Ar priedēkli *-n-* atvasināts arī īpašības vārds *stigns* (no *stigt*; 1922. gada vārdnīcā tam atbilst *stīgrs*, bet patlaban – *stigrs*).

Protams, daudz ir atvasinājumu ar *-ība*, *-ājs*, *-ējs*, *-tājs*, *-šana*, *-ums* šīm izskaņām raksturīgajās nozīmēs. Terminam *pretestība* kā sinonīms lietots *pretība*, taču vēlākajās publikācijās šis sinonīms atmests. Rīku, ierīču nosaukumos plaši lietoti atvasinājumi ar latviskajām darītālvārdu izskaņām: *gāzes mērītājs*, *stieples nostiepējs*, *šķirotājs*. Mēraparātu nosaukumos kā sinonīmi darinājumiem ar *mērītājs* lietoti aizguvumi ar *-metrs*: *gāzes mērītājs* jeb *gazometrs*.

1939. gada vārdnīcā lietoti gan no lietvārdiem, gan no citām vārdšķirām atvasināti darbības vārdi ar *-ot*: *veseris veserot, īss – pārīsoot* (ar sinonīmu *pārvienot*), kā arī no šādiem denominālajiem darbības vārdiem atvasinātie lietvārdi ar *-šana* un *-ums*: *gultnis – gultņojums, loceklis – locekļojums, virkne – virkņojums, šuve – pāršuvojums*.

Mazāk izmantoti atvasinājumi ar *-eklis* (*tureklis – ar sinonīmiem turētājs, turis*), *-tava* (*tītava*), *-tuve* (*stieptuve, piemēram, stiepļu stieptuve tagad velmētava*), *-ulis/-ule* (*degulis – tagad deglis; caurule*), kā arī ar vēlākos gados mazproduktīvajiem vai neproduktīvajiem piedēkļiem *-ol-*, *-ul-*, *-otn-*, *-sn-*: *spīdols* (tagad *svečturis*), *degulis* (tagad *deglis*), *vējotne* ('vēja spēkstacijas' vai 'vējdzirnavu' nozīmē), *darbotne, nogulsnes*. Spēkstacija 20. 30. gadu vārdnīcās saukta par *jauddotni* jeb *jaudotni*, taču šis termins laika pārbaudi nav izturējis.

Maz izmantoti atvasinājumi ar pamazinājuma piedēkli *-iņ-*: *pildiņš* ('ko pilda'), *lodiņš* ('ko lieto lodēšanai').

Daudzveidīgi ir **saliktenārinājumi**. Zināmā mērā ar sistēmas raksturu ir salikteni ar *ilg-*, *kop-*, *kvēl-*, *paš-*, *robež-*: *ilgdarbība, ilgjauda, ilgslodze; kopjauda, kopslodze, kopzudumi; kvēldiegs, kvēlgaisma, kvēlkatods, kvēlspuldze, kvēlstieple; pašatpilde, pašierosme, pašslēdzis, pašregulators; robežjauda, robežsasīšana, robežstrāva*; ar skaitļa vārdu formām *vien-*, *div-*, *trij-* (šādi salikteni vairāk raksturīgi kā vārdkopterminu pirmie komponenti, turklāt šādiem salikteņiem ir sistēmas raksturs): *vienasuma gultņojums, viendzīslas kabelis, vienstieples vads, vienvada aukla; divpusīgi barots; trijkājis, trijmasts, trijstūris, trijfāzu strāva, trijgropju tinums, trijvadu sistēma*.

Retumis darināti trīskomponentu salikteni: *ilgīsslēguma strāva*.

Daudzos saliktos terminos to pirmajā daļā lietota ciešamās kārtas tagadnes divdabja celma forma: *sildāmaparāts, sildāmelements, sildāmvirma; spiežampoga, spiežamslēdzis, spiežamtaustiņš; grozāmspole*. Retumis salikteņos izmantota attiecīgo darbības vārdu forma bez piedēkļa *-am-*, *-ām-*,

piemēram, *sildstieple*, kaut gan ilgus gadus tieši J. Endzelīna uzskatu ietekmē šādus darinājumus atzina par nevēlamiem. “Dažādās valodas kļūdās” J. Endzelīns rakstīja: “Vācu valodā var verba sakni ar sekojošu substantīvu savienot saliktenī, piem., *Stinkbome, Dreschmaschine* u.c. Bet latviešu un krievu valodā tas nav iespējams, un, ja daži tomēr runā un raksta, piem., par *dzenspēku*, tad šāda forma ir tikpat nepareiza kā kāda *зоньсила* krievu valodā” [5, 40]. Sekojot J. Endzelīna atzinumam, šādi saliktenī par latviešu literārajā valodā iederīgiem atzīti arī akadēmiskajā gramatikā [6, 206 - 207].

Patlaban enerģētikas, tāpat kā citu nozaru, terminoloģijā tādi saliktenī kā *sildelements, griežspoles sistēma* (sal. arī *pildspalva, šujmašīna, urbjmašīna* u. d. c.) ir plaši izplatīti. Kopumā gan jāsaprot, ka 20. gs. sākumā, pēc 1939. gada vārdnīcas liecības, terminoloģijā divdabji vairāk izmantoti kā vārdkopterminu raksturotājkomponenti: *grozāms celtnis, lokāmās knaibles, sienama stieple, sildāmais ķermenis*. Savukārt attiecīgo salikteņu veidošanu acīmredzot sekmējusi šādu terminu lietošana tālākos daudzkomponentu vārdkopterminos, piemēram, *grozāmspoles instruments, vagonu sildāmķermenis*.

No atvasinātajiem salikteņiem raksturīgākie ir ar sufiksālajām galotnēm: *centrbēdze, centrīce, taisnvirze*.

Salikteņterminu pirmajā komponentā izmantots apstākļa vārds *turp*: *turpvads* (tagad *aizejošais vads*, bet apstākļa vārdu *turp* sastopam tikai saliktenī *turpatpakaļkustība*, ko lieto arī formā *turp-atpakaļkustība*, lai nepārprotamāk parādītu pirmā komponenta robežas).

Terminos lietoti arī salikti īpašības vārdi, piemēram, *divpusīgs* (*divpusīgi barots*), *labvadīgs, labvēlīgs*. Vārdnīcas nosaukumā izmantots saliktais īpašības vārds *elektrotehnisks* (*elektrotehniskā vārdnīca*), kaut gan saskaņā ar J. Endzelīna atzinumiem un latviešu valodas tradīcijām pareizais nosaukums būtu *elektrotehnikas vārdnīca*, jo ģenitīva forma nosaukumu tieši attiecina uz nozari, savukārt īpašības vārda forma uzsver attiecīgo kvalitatīvo raksturotājpašīmi. Atcerēsimies J. Endzelīna teikto: “Raksta un runā mums, piem., par *saimniecisko*

departāmentu, par *arodniecisko* biedrību un *filoloģisko* fakultāti u.c., tāpēc ka vācu un krievu valodā šajos gadījumos lietā adjektīvu (piem., *philologische Fakultat*, *филологический факультет*). Bet latviešu valodā bieži vien vācu un krievu adjektīvam atbilst lietvārda ģenitīvs, un tā arī minētie savienojumi latviskāki skan *saimniecības* departāments, *arodnieku* biedrība jeb *arodbiedrība*, *filoloģijas* fakultāte. Bet var būt, piem., *filoloģiski* pētījumi, t. i., pētījumi, kas izdarīti ar filologu metodēm un ērudīciju, var būt kāds *arodnieciski* vispusīgs savos uzskatos, var būt kam *saimniecisks* (t. i., labam saimniekam īpatnējs) prāts utt.” [5, 40].

Daudzi termini doti kā **vārdkoptermini**. Daļa no tiem mūsdienās aizstāti ar saliktoņterminiem: *karājošs dzelzceļš* – *piekardzēlceļš*, *vairuma piegāde* – *vairumpiegāde*, *rokas vadība* *rokvadība*, *nesējs spēks* *nesējspēks*, *nesējs stabs* *nesējstabs*, *atmosfēras izturīgs* – *atmosfērizturīgs* u. d. c.

Tā kā 1939. gada vārdnīcā latviskie termini doti sastatījumā ar vāciskajiem, var konstatēt vācu valodas paraugu ietekmi uz latviešu valodas termina izvēli: *Ausschalter* *izslēdzis* (tagad *slēdzis*), *Durchleuchtung* *caurgaismošana* (tagad *izgaismošana*), *Durchschlag* *caursišana* (tagad *caursite*), *Durchmischung* – *samaisījums*, *caurmaisījums* (tagad sinonīms *atmests*), *Durchführung* – *caurvads*; *Überlastung* – *pārslodze*, *Überlauf* *pārplūde*, *Übertemperatur* *virstemperatūra*. Ne vienmēr citas valodas paraugs vērtējams kritiski. Kā uzsvēra J. Endzelīns, "*caur* nav priedēklis un nekad nav savienojams ar verbu vienā vārdā" [5, 17]. Kā rāda prakse, darinājumi, kas mazāk iederējās latviešu valodā, ar laiku tika atmesti. Tādi darbības vārdi kā *izkust*, *izgaismot*, *pārdegt*, *piesūcināt*, *samaisīt* palīdzēja atbrīvoties no darinājumiem ar *caur-* arī attiecīgajos lietvārdos un paturēt terminus *samaisīšana* (nevis “caurmaisīšana”), *izgaismošana* (nevis “caurgaismošana”) u. tml.

Burtisku vācu valodas parauga atdarinājumu, kas latviešu valodā būtu neiederīgi, vārdnīcā ir maz. Tas liecina, ka jau toreiz vācu valodas paraugs netika uztverts par obligāti respektējamu

modeli. Savukārt netika skausti darinājumi, kas, kaut arī veidoti pēc vācu valodas parauga, tomēr bija pamatojami arī no latviešu valodas sistēmas viedokļa.

1939. gada vārdnīcā latviskie vārddarinājumi nereti doti kā sinonīmi attiecīgajiem aizguvumiem no vācu valodas, arī tādiem, kuri dažkārt paturēti vēl mūsdienās: *Nippel* – *ieskrūve*, *nipelis*; *Dämpfer* *dempfers*, *slāpētājs*; *Dübel* *iedzītis*, *dibelis*. Vērojama vairīšanās arī no ģermāņu cilmes aizguvumiem *lādēt*, *izlāde*, ieteicot to vietā *pildīt*, *atpildītš*. Latviskie sinonīmi vārdnīcā doti ne tikai blakus ģermānismiem, kurus latviešu valodā izjūtam kā skaužamus barbarismus, bet arī blakus plaši lietotiem latīņu vai grieķu cilmes internacionālismiem: *amplitūde*, *atvēziens*; *kontakts*, *saskars*; *dinamometrs*, *spēkmēris*. Tomēr lielākajai daļai internacionālismu latviskie sinonīmi nav doti (vai nu to nav bijis, vai arī tie atmesti): *akumulators*, *bilance*, *diapozitīvs*, *kompresors*, *kondensāts*, *konstrukcija*, *magnēts*.

Liela daļa 1939. gada vārdnīcā doto sinonīmu mūsdienās apzīmē šķiramus jēdzienus: *griešanās ass* – *vērpes ass*, *griezumlis* – *grozāms celtnis*, *drosele* – *reaktors*, *autorizēšana* – *koncesija* *atļauja*, *instruments* *aparāts* *daikts* (tagad *darbarīks*), *atstarotājs* – *atgaismis*, *sifons* – *cēlējs*, *iedarbe* – *piedzene*, *spiediēns* – *spiede*, *kopa* – *grupa* (arī *kopot* – *grupēt*). Dažādās nozīmēs terminoloģijā mūsdienās lieto arī divdabjus *rievots* – *gropēts*, *izmērīts* – *mērots*, *presēts* – *spiests*, *atvienot* – *izslēgt*, *slāņots* – *plāksņots*, *saskaldīts* – *šķelts*.

Secinājumi.

1. 1939. gada vārdnīcā ievietoto terminu analīze liecina, ka enerģētikas terminoloģijā lielākā daļa tā laika terminu modeļu produktīvi vēl mūsdienās. Nenoturīgākie izrādījušies darinājumi ar *-ol-* (*spīdols* → *svečturis*), *-ul-* (*degulis* → *deglis*, *vārstulis* → *vārsts*). Mazāk aktīvs kļuvis īpašības vārdu piedēklis *-n-* (*stigns* → *stigrs*). Tomēr tieši mazproduktīvie piedēkļi noder atšķirīgu nozīmes nianšu izteikšanai (sal.: *tinums* – *tīt[e]nis* – *tītava*). Tāpēc nozaru speciālistiem ir svarīgi pārzināt savas nozares

terminoloģijas vēsturi, lai vēl joprojām noderīgo terminu materiālu liktu lietā arī mūsdienu praksē.

2. Salīdzinot dažādos laika periodos publicētās vārdnīcas, skaidri novērojams terminoloģijas nepārtrauktais mainīgums. Tā pamatā ir gan citu valodu atšķirīgā ietekme, gan pašas nozares attīstība. Nozares attīstības radītās pārmaiņas terminoloģijā ir dabiskas un pamatotas. Savukārt tās pārmaiņas, ko ietekmē kontaktvalodas maiņa, mēdz būt dezorientējošas un no tām iespēju robežās jācenšas izvairīties. Enerģētikas terminoloģijā, tuvāk izprotot speciālus jēdzienus, ir atrasti ļabi latviski termini daudziem ģermānismiem (par to sk. iepriekš). Tomēr atbrīvoties no tiem iepriekšējā periodā lielā mērā traucēja kontakts ar krievu valodas terminoloģiju, kurā daudziem ģermānismiem ir stabila tradīcija (*дюбель, ниппель, фидер*). Patlaban tuvākā kontakta valodas maiņa sekmē atbrīvošanos no krievu valodas uzturētajiem ģermānismiem ("dībelis" → *iedzītis*, "fidērs" → *pievienojums; barotājs*).

Tāpat – terminoloģijā stabilitāti nodrošina terminoloģiskā pārmantojamība, patstāvīga jēdzienu analīze un labākā izteiksmes līdzekļa izvēle, citas valodas paraugu izmantojot padomam, ne aklai pārņemšanai.

3. Vārdnīcas terminu materiāls uzskatāmi liecina par J. Endzeļina laika terminoloģijas izstrādes principiem īsums, labskanīgums, atbilstība latviešu valodas modeļiem un sistēmai. Mūsu pienākums – šo derīgo mantojumu tālāk bagātināt un attīstīt.

Enerģētikas un elektrotehnikas jomā ar nozares speciālistu aktīvas terminoloģiskās darbības atbalstu tas tā arī notiek. Šajā nozarē patlaban vairāk nekā jebkurā citā jūt nozares terminoloģijas tradīciju attīstību un speciālistu atbildību par stāvokli savas nozares terminoloģijā. Tieši enerģētikā speciālisti apzinās vienotas terminoloģijas lomu un nevis vaimanā par terminoloģijas nesakārtotību, bet aktīvi strādā savas nozares latviešu terminoloģijas izstrādē atbilstoši visjaunākajiem starptautiskajiem standartiem. Īsā laikā 90. gados ir sagatavotas un publicētas 7 vārdnīcas gan tulkojošās, gan

skaidrojošās [4; 7; 8; 9; 10; 11; 12], ap 1000 lpp. kopapjomā, kā arī sagatavoti un pieņemti 7 terminu un to definīciju standarti. Ir apkopoti enerģētikas likumdošanas aktos un normatīvajos materiālos lietotie pamattermini, dots to skaidrojums, tādējādi novēršot terminu izpratnes pretrunīgumu.

Atsauces

1. Saule-Sleine M. Par akadēmiķa Jāņa Endzelīna darbu latviešu valodas kultūras laukā. – LVKJ, 8. laid. – R., “Liesma”, 1972. – 7.-16. lpp.
2. Vāciski – latviska elektrotehniskā vārdnīca. R., A.Gulbja apg., 1939. – 124 lpp.
3. Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca. R., I.M. izd., 1922. 163 lpp.
4. Krievu – latviešu enerģētikas terminu vārdnīca. R., LES ETK, 1992. – 209 lpp.
5. Endzelīns J. Darbu izlase, III/2. R., “Zinātne”, 1980. – 678 lpp.
6. Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. – R., ZAI, 1959. – 830 lpp.
7. Angļu – latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca. R., “Pētergailis”, 1993. – 143 lpp.
8. J. Ekmanis, Z. Krišāns, I. Platais, V. Skujiņa, I. Staltmanis, K. Timmermanis. Enerģētikas likumdošanas aktos un normatīvajos materiālos lietojamo pamatterminu skaidrojums. R., 1996. – 31 lpp.
9. Relejaizsardzības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca (ar terminu tulkojumiem angļu, krievu un vācu valodā). Sast. K. Briņķis, I. Staltmanis, V. Skujiņa, K. Timmermanis. – R., 1996. – 38 lpp.
10. Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojums. K. Timmermaņa vad. R., 1997. – 33 lpp.
11. Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca (734 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā). I. Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Sast. Z. Krišāns,

V Skujiņa, I. Staltmanis, K. Timmermanis. R., "Jumava", 1997. – 343 lpp.

12. Latviešu angļu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca. Sast. A. Dirveiks, P. Saveljevs, V. Skujiņa, I. Staltmanis, K. Timmermanis, A. Zviedris. – R., "Gandrs", 1997. 201 lpp.

TERMINOLOGY MODELS IN THE DICTIONARY OF ELECTROTECHNICS EDITED BY J. ENDZELĪNS

Summary

Studying term dictionaries of the same field published in different periods it is possible to establish the factors influencing stability or variability of national terminology. For the specialists of the field it is important to get acquainted with the history of their field's terminology to be able to use the terms still appropriate.

In the dictionary of electrotechnics published in 1939 and edited by J. Endzelīns it is possible to find many terms and term models still useful nowadays, but also forms influenced by the German or Russian language, abandoned along with some Latvian constructions with non-productive suffixes.

The analysis of the material leads to a conclusion that stability of terminology is ensured by terminological inheritance, independent analysis of notions and search for the best expression, using the example of some other language as help, not something to be copied.

The above mentioned dictionary displays the principles favoured at that time – shortness, euphony, compliance with the structural models and system of the Latvian language. Our duty is to enrich and develop this heritage.

Jolanta VASKELIENĖ (Šiauliai)

DARYBINIAI VEIKSMAŽODŽIŲ ABSTRAKTŲ SINONIMAI

Darybiniai sinonimai (DS) yra tokie lietuvių kalbos dariniai, kurie turi tą pačią šaknį, tą pačią darybos reikšmę, bet padaryti su skirtingomis darybos priemonėmis¹. Šiame straipsnyje analizuojami sinonimiški skirtingus afiksus turintys veiksmažodžių abstraktų kategorijos vediniai.

Veiksmažodžių abstraktai yra didelė, specifinė daiktavardžių klasės dalis. Nuo konkrečių daiktavardžių jie skiriasi tuo, kad priklauso predikatinė žodžių klasei, t. y. semantiniams predikatams²; jie yra išlaikę nemažai veiksmažodžių bruožų: jiems (kaip ir veiksmažodžiams) reikia tam tikro kiekio konteksto partnerių, bet jie funkcionuoja kaip daiktavardžiai³.

1. Sinonimiškų vedinių darybos priemonės bei jų kombinacijos

Ištirta medžiaga rodo, kad veiksmažodžių abstraktų darybos kategorijoje sinoniminiai santykiai susiklosto tarp 47 priesagų ir 5 galūnių vedinių.⁴ Nagrinėjant sinonimiškas

¹ Apie darybinių sinonimų kaip atskiro sinonimų tipo teorinius svarstymus plačiau žr. Vaskelienė, 1998.

² Semantiniams predikatais dažniausiai eina predikatiniai žodžiai (žr. Labutis, 1994, 25-26). Predikatiniais vadinami žodžiai, reikalaujantys konteksto partnerių, t. y. kuriems būdingas valentingumas. "Lietuvių kalboje tai veiksmažodžiai, būdvardžiai, veiksmažodiniai ar būdvardiniai daiktavardžiai" (žr. Jakaitienė, 1988,60).

³ Matyt todėl junginiai su veiksmažodiniais daiktavardžiais vienur laikomi veiksmažodiniais (žr. Labutis, 1976, 61- 62, 69), o kitur (žr. Labutis, 1994, 41) daiktavardiniais junginiais. Darbe laikomasi pastarosios nuomonės.

⁴ Duomenys rinkti iš DLKŽ, LKG, jų sinonimiškumą įrodo iš įvairios literatūros surinkti pavyzdžiai. Priesagų sąrašas būtų ilgesnis (atitinkamai būtų daugiau ir įvairių kombinacijų), jei būtų pridėdami retai vartojami nedarių, tarninių priesagų vediniai.

veiksmažodžių abstraktų eilės⁵, išryškėja 71 skirtinga priesagų kombinacija, iš kurių 27 pasikartoja dažniau negu po vieną kartą. Taigi iš viso nagrinėtos 299 sinonimų eilės. 289-se (t. y. 96,7%) yra dariausios priesagos *-imas/-ymas* vediniai. Dažniausi yra sinonimiškų vedinių priesagų dvejetai:

- imas/-ymas* — *-tis* (47 atvejai, t. y. 15,7 % visų DS eilių);
- imas/-ymas* — *-esys* (45 atvejai, t. y. 15,1 %);
- imas/-ymas* — *-ulyš* (29 atvejai, t. y. 9,7 %);
- imas/-ymas* — *-yba* (15 atvejų, t. y. 5,1 %);
- imas/-ymas* — *-onė* (15 atvejų, t. y. 5,1 %);
- imas/-ymas* — *-smas* (13 atvejų, t. y. 4,3 %);
- imas/-ymas* — *-sena* (12 atvejų, t. y. 4,0 %) ir t. t.

Sinonimiškose priesagų ir galūnių veiksmažodžių abstraktų eilėse galimos 75 kombinacijos, iš kurių 18 pasikartoja daugiau negu po vieną kartą. Iš nagrinėtų 425 eilių 416-je (t. y. 98,1%) vartojami priesagos *-imas/-ymas* vediniai. Dažniausios priesagų ir galūnių eilės:

- imas/-ymas* — *-a* (151, t. y. 35,5 % visų darybinių sinonimų eilių);
- imas/-ymas* — *-is* (129, t. y. 30,3 %);
- imas/-ymas* — *-as* (25, t. y. 5,9 %);
- imas/-ymas* — *-a* — *-is* (15, t. y. 3,5 %);
- imas/-ymas* — *-ė* (11, t. y. 2,6 %) ir t. t.

Priesagų ir galūnių, dalyvaujančių sinonimiškų abstraktų daryboje, seka pagal vedinių gausą būtų tokia: *-imas/-ymas*, *-a*, *-is*, *-tis*, *-esys*, *-ulyš*, *-as*, *-smas*, *-sena*, *-yba*, *-onė*, *-ė* ir t. t. Net 44,9 % visų sinoniminių santykių su kitais tos pačios darybinės reikšmės žodžiais turinčių abstraktų yra priesagos *-imas/-ymas* vediniai.

2. Sinonimiški priesagų vediniai

Nors veiksmažodžių abstraktai paprastai yra transpoziciniai vediniai, įvairias priesagas ar galūnes turinčių darinių ir jų pamatinių veiksmažodžių semantinis santykis nėra visai vienodas. Priesagos *-imas/-ymas* vediniai veiksma,

⁵ Eilė vadinama bendrašaknių sinonimų pora, trejetas ar didesnė grupė.

būseną, fiziologinį, psichinį reiškinių ar būseną (priklausomai nuo pamatinio veiksmazodžio) pavadina neutraliausiai. Dėl tos priežasties šio darybos tipo daiktavardžiai laikomi tolimesnės analizės atrama.

Iš atidžiai sugretintų vedinių porų pavyko surasti pavyzdžių, kuriuose priesagos *-imas/-ymas* ir kitų darybos afiksų vediniai yra visiškai sinonimiški⁶. Vedinių sinonimijos laipsnį geriausiai parodo jų leksinės (ir gramatinės) aplinkos tapatumas ar labai didelis panašumas, pvz.:

Žuvinimas

Kad ir sukrėstas, jis ėmė aiškintis dukros *žuvinimo* aplinkybes, dar vis dirbdamas MVD sistemoje (BP, 261).

Skambėjimas

Toks (...) yra varpo *skambėjimas*, kuriame jungiasi skirtingiausi patyrimai, skausmai ir džiaugsmas (PG, 142).

Įtempimas

O jei ilgai neplepėtumei, jaustum didelį dvasinį *įtempimą* (RN, 94).

Sustingimas

...o jie tarnaus valstybei, kol ateis bendras visos valstybės *sustingimas* (BP, 256).

Gaudesys

Iš jūros pasigirdo duslus motorų *gaudesys* (VR, 378).

Žūtis

Dievų bausmės prasmę tikriausiai turėjo ir graikų Ikaro *žūtis*: jis išdrįso per daug priartėti prie saulės (PG, 8).

Skambesys

O, kaip gaudžia vargonai, ir varpų *skambesys*, ir minia plaukdama tave neša (LP, 40).

Įtampa

Kad ir atslūgo kiek dvasinė *įtampa*, tačiau neviltis nepaliko (BP, 27)...

Sąstingis

Inteligentiškas požiūris į visuomenės sąstingio problemas (...) jame igavo akivaizdaus utopizmo formas (PG, 61).

Gaudimas

Pasigirdo ilgas, duslus sirenos *gaudimas* (LKŽ, 3, 162).

Gausmas

Nutilo trimitų *gausmas* (LKŽ, 3, 174).

⁶ Tokių yra beveik visose didesnėse skirtingas darybos priemonės turinčių bendrašaknių vedinių grupėse.

<i>Gaudesys</i>	<i>Gaudimas</i>	<i>Gausmas</i>
Iš jūros pasigirdo duslus <u>motoru</u> <i>gaudesys</i> (VR, 378).	Pasigirdo ilgas, duslus <u>sirenos</u> <i>gaudimas</i> (LKŽ, 3, 162).	Nutilo <u>trimitu</u> <i>gausmas</i> (LKŽ, 3, 174).

Iš anksto galima daryti prielaidą, kad pirmiausia abstraktų reikšmės kitimo galimybę rodo junginio, į kurį vedinys įeina, tipas. Daugumoje ką tik pateiktų junginių tarp jų dėmenų yra išlikę tie patys subjektiniai⁷ santykiai, kurie yra ir pamatinio veiksmožodžio junginiuose pvz.: *dukros žuvinimas, Ikaro žūtis, varpo skambėjimas, varpų skambesys, valstybės sustingimas, visuomenės sąstingis, motorų gaudesys, sirenos gaudimas, trimitų gausmas dukra, Ikaras- žūsta, varpas, -ai - skamba, valstybė, visuomenė sustingsta, motoras, sirena, trimitai gaudžia* ir pan.. Todėl galima teigti, kad visi šie vediniai išlieka pakankamai aiškūs abstraktai.

2. 1. Sinonimiški priesagų *-imas/-ymas* ir *-tis* vediniai.

Didžiausią sinonimiškų priesagų vedinių grupę sudaro priesagos *-imas/-ymas* ir *-tis* turintys daiktavardžiai (47 poros). Esama nemažai atvejų, kai ir priesagą *-tis* turinčių daiktavardžių, lygiai kaip ir *-imas/-ymas* vedinių, semantinis ryšys su kitu junginio žodžiu išlieka tas pats, kaip ir pamatinių veiksmožodžių junginiuose.

Sinonimiški priesagų *-imas/-ymas* ir *-tis* vediniai neretai vartojami daiktavardiniuose junginiuose, kuriuose tarp vedinio ir kito daiktavardžio, išreikšto kilmininku, tebegzistuoja subjektinis santykis:

<i>Griuvimas</i>	<i>Griūtis</i>
<u>Namu griuvimas</u> buvo didelis	Tai ir vidinės <u>šventovės</u>

⁷ Labai produktyvus žodžių junginių tipas yra daiktavardiniai junginiai su kilmininku, kuriais galima išreikšti labai įvairius semantinius santykius. Paviršinė veiksmožodinių daiktavardžių su kilmininku reikšmė, pasak V. Labučio, yra atributinė, bet po ja gali slypėti ir subjektinė (*šuns lojimas -šuo loja*), ir objektinė (*bulvių kasimas - bulves kasa*), ir aplinkybinės reikšmės (žr. Labutis, 1994, 40 – 41, 53 – 55).

(LKŽ, 3, 626).

Mirimas

Uliutės mirimo dieną mano seneliai nuėjo į kapines jos kapo aplankytų (LKŽ, 8, 252).

Viešpatie, ar tai tu / stovi prie sunykimo šito, / prie leto daiktų, / darbų ir vardu mirimo (UG, 87)?

griūtis, dvasinės ugnies išblėsimas (PG, 155).

Mirtis

Po tėvo mirties namai atrode tušti (LKŽ, 8, 277).

Taip išrinka žmogų kūno mirtis, kad prisikeltų siela (PG, 155).

Kartais tarp daiktavardinio junginio narių egzistuoja objektinis santykis, kuris yra labai panašus į esantį tarp vedinio pamatinio veiksmazodžio bei jo priklausomojo nario ar narių (plg. *jungti narius – narių jungimas, jungti kūrybą ir asmenybę – kūrybos ir asmenybės jungtis, pažinti tiesas – tiesų pažinimas, pažinti daiktus – daiktų pažintis*):

Jungimas

Panašiujų narių jungimas (traukimas) krūvon (LKŽ, 4, 380).

Pajėgu jungimas yra visuomenės organizavimas (LKŽ, 4, 380).

Jungtis

...Putinas yra suformlavęs ir jam pačiam tinkančią kūrybos ir asmenybės jungtį (PG, 32)...

Ant lygaus lauko išeiname pajusti ne tik erdvės didybės, bet ir žemės bei dangaus jungties (PG, 139).

(...) Poetas atskleidė (...) polėkio bei palūžimo (...) jungčių dinamiką (PG, 12)...

Visi čia pateikti pavyzdžiai rodo, kad reikšmės skirtumas tarp priesagos *-imas/-ymas* ir *-tis* vedinių, vartojamų daiktavardiniuose (ir subjektiniuose, ir objektiniuose) junginiuose, yra vos jaučiamas. Priesagos *-tis* vediniai konkretėja labai nežymiai, todėl daugeliu atvejų galimas sinonimų pasikeitimas vietomis, labai smarkiai nepakeičiant konteksto reikšmės.

Kartais priesagų *-imas/-ymas* ir *-tis* vedinių, kuriuos galima sukeisti vietomis, nepakeičiant žodžių junginio reikšmės,

priklausomasis dėmuo yra kito daiktavardžio (įvardžio) kilmininkas, pvz.:

Prigimimas

Vaikų toksai *prigimimas*, kad daro teip, kaip mato didžiuosius darant (LKŽ, 3, 308).

Toks jau buvo jų *prigimimas* (LKŽ, 3, 308).

Neretai aptariamąsias darybos priemones turinčių veiksmazodžių abstraktų kilmininko formos vartojamos daiktavardiniuose atributiniuose junginiuose kaip priklausomasis jų narys, pvz.:

Mirimas

Uliutės *mirimo diena* mano seneliai nuėjo į kapines (LKŽ, 8, 252).

Nebuvimas⁸

—

Prigimimas

Prigimtis

Žmogaus *prigimties* sveikosios jėgos grumiasi su jį žudančia aplinka (LKŽ, 10, 737).

Tuo atžvilgiu Putinas faustiškas žmogus,... artimas nuolat atsinaujinančiai Goethės *prigimčiai* (PG, 114).

Mirtis

Tačiau labiausiai jaudinantys yra (...) netekties (...), *mirties* įvaizdžiai (PG, 84).

Nebūtis

(...) Putinas yra sukūręs (...) aistra išgyventų nebūties vizijų (PG, 24).

Už kintančios ribos -/ *nebūties* tikrumas (EŽ, 14).

Aplėbs kurčia ir nebyli/ Žiotis juodosios *nebūties* (PG, 22).

Prigimtis

Atsisukimas į žemę (...) - ne atsiliepiamas į *prigimties* balsa (PG, 87).

(...) esminį žmogaus

⁸ Kai vedinys aptariamojo tipo junginyje nevartojamas (arba jo vartojimo tikimybė labai menka), dedamas brūkšnyš, kai atrodo, kad vedinį vartoti įmanoma, tik nepavyko tokio pavyzdžio rasti, paliekama tuščia vieta.

Trėmimas

Gavo dešimt metų trėmimo (LKŽ, 16, 749).

prigimties (...) klausimą kėlęs atviriau, drąsiau (TS, 61-62).

Tremtis

...Jį prazudė alkova, stalas, dvariškiai ir dešimt metų tremties (AA, 47).

Tokiuose junginiuose vartojami kai kurie *-imas/-ymas* ir *-tis* vediniai galėtų būti sukeisti vietomis, pvz., *mirimo diena mirties diena, dešimt metų trėmimo/ tremties*, bet neretai kitam daiktavardžiui aiškinti yra įprastesnis kuris vienas bendrašaknių vedinių poros narys, pvz., *mirtis, nebūtis*.

Neretai priesagų *-imas/-ymas* vediniai patys gauna būdvardinį pažymimajį žodį, pvz.:

Pažinimas

Silpnas tikrovės *pažinimas*-pats pikčiausias rašytojų priešas (LKŽ, 9, 716).

Pažintis

Nėra manyje stiprios pažinties dievo (LKŽ, 9, 723).

Prigimimas

Vaikų toksai *prigimimas*, kad daro teip, kaip mato didžiuosius darant (LKŽ, 3, 308).

Prigimtis

Taigi Aušrinės brolis (...) vaizduojamas trilypės prigimties (LLK, 49).

Toks jau buvo jų *prigimimas* (LKŽ, 3,308).

(...) kova jau seniai būtų privedusi prie idiotizmo (...) kiek mažiau atsparios prigimties žmogų (AA, 47).

Pažymimųjų žodžių, kaip matyti, gali turėti ir priesagos *-imas/-ymas*, ir *-tis* vediniai, daugeliu atvejų jų sukeitimas vietomis yra įmanomas, bet, pvz., su vediniu *prigimimas* dažniausiai derinamas tik įvardis (*toks prigimimas*), o su vartosenoje paplitusiu priesagos *-tis* vediniu – įvairiausias reikšmes turintys būdvardžiai, pvz., *atsparioji, trilypė prigimtis*.

Daiktavardinių junginių analizė rodo šioją tokį priesagos *-tis* vedinių polinkį konkretėti. Konkretėjimo tendenciją paryškina ir dar vieno tipo šių abstraktų junginiai. Pavyzdžiui, *atkirtis, jungtis, mirtis* daug dažniau negu *-imas/-ymas* vediniai įeina į veiksmažodinius junginius, kuriuose *-tis* vediniai

atsiduria valdomojo junginio nario pozicijoje, pvz., *duoti atkirtį*, beveik frazeologiniai junginiai *suformuluoti jungtį, sėti mirtį: Duok jam tinkamą atkirtį* (DL3, 49). ...*Putinas yra suformulavęs (...)* kūrybos ir asmenybės *jungtį* (PG, 32). *Mirtis atėjo tiems, kur mirtį sėjo* (LKŽ, 8, 277). Šiuose junginiuose priesagos *-tis* vedinių priesagos *-imas/-ymas* daiktavardžiai neatstotų. Nors kur kas dažniau už sinonimišką priesagos *-imas/-ymas* vedinį veiksmažodiniuose junginiuose vartojamas priesagos *-tis* vedinys *paskirtis*, bet esama pavyzdžių, kai veiksmažodis valdo ir konkrečiau suvokiamą priesagos *-imas/-ymas* vedinį:

Paskyrimas

Paminti savo *paskyrimą* – ir išgelbėti gyvastį (RN, 284).

Paskirtis

Tada pasaulis jūsų tikrą *paskirtį supras* (MSP, 52). Tačiau šitie papuošalai turėjo(...) *paskirtį*: (...) jie “saugojo nuo ligų” (RN, 35)...

Vietos reikšmę turinčio vedinio *nebūtis* bendrašakniu – *imas/-ymas* daiktavardžiu nepavyktų pakeisti ir tokiuose veiksmažodiniuose junginiuose, pvz., *muslysti, eiti, leistis į nebūtį*: (...) *o žvilgsnis, palietęs motinos veidą, nuslydo kažkur į nebūtį* (VR, 154). *Ir eis herojiškai į Nebūtį* (RN, 309)...

Šiokių tokių reikšmės skirtumų tarp *-imas/-ymas* ir *-tis* vedinių galima išvelgti žiūrint į platesnį – sakinio – kontekstą. Pavyzdžiai rodo, kad priesagų *-imas/-ymas*, o dar dažniau *-tis* vediniai sakinyje atlieka veiksnio funkciją:

Jungimas

Pajėgų *jungimas yra* visuomenės organizavimas (LKŽ, 4, 380).

Jungtis

(...) jausmų *jungtis turi atsirasti* savaime (LT, 50)...

Mirimas

—

Mirtis

Mirtis dantų neskaito (LKŽ, 8, 277).

Nusivylimas

Neviltis

(...) dar mus apglėbs sielvartinga, tamsi *neviltis* (NG, 22)...

Prigimimas

Prigimimas traukia žmogų (LKŽ, 3, 308).

Prigimimas – ne vežimas, neišversi (LKŽ, 3, 308).

Prigimtis

Prigimtis taip trokšta gėrio, šviesos, didelio džiaugsmo (LKŽ, 10, 737).

Jis pasakojo, kad jame esą dvi *prigimtyš*, lyg du asmenys (RN, 118).

Tokioje sakinio pozicijoje abiejų priesagų vediniai kartais galėtų būti sukeisti vietomis, neiškreipiant sakinio prasmės, pvz., *prigimimas* *traukia* *prigimtis* *traukia*, tačiau, pvz., personifikuoto *-tis* vedinio (*mirtis neskaito*) nepakeistume *imas/ -ymas* daiktavardžiu, *nevilties* nekeistume *nusivylimu*.

Taigi, leksikalizacijos procesas priesagos *-tis* vediniuose yra gana ryškus: jie dažniau įgyja specialias reikšmes arba jų semantikoje tiesiog atsiranda naujų reikšmės atspalvių – ypač tai akivaizdu daiktavardiniuose junginiuose, kur vedinio kilmininkas aiškina kita daiktavardį, veiksmazodiniuose junginiuose su vedinių galininku (ar kilmininku); ne visus priesagos *-tis* vedinius, sakiniuose atliekančius veiksnio funkciją, įmanoma pakeisti bendrašakniais *-imas/ -ymas* daiktavardžiais.

2.2. Sinonimiški priesagų *-imas/ -ymas* ir *-esys* vediniai.

Paprastai artimos semantikos yra priesagų *-esys* ir *-imas/ -ymas* abstraktai. Šias darybos priesagas turintys vediniai, vartojami to paties tipo žodžių junginiuose, dažniausiai galėtų būti sukeičiami vietomis, neiškreipiant nei junginio, nei sakinio prasmės.

Labai dažnai priesagų *-esys* ir *-imas/ -ymas* vediniai vartojami daiktavardiniuose junginiuose, kai tarp junginio narių yra išlaikytas subjektnis ryšys:

Blizgėjimas

Aš pažinau karalių tavyje iš žingsnių aido/ Ir iš akių blizgėjimo aštraus (MSP, 145).

Blizgesys

Sniego, akių blizgesys (DL3, 86).

Skambėjimas

Toks(...) yra varpo skambėjimas, kuriame jungiasi skirtingiausi patyrimai, skausmai ir džiaugsmas (PG, 142). Ak, tai naktų lietus ir bokštų/varinis laikrodžių skambėjimas į širdį laša (NG, 87).

Spindėjimas

Tu kaip ir daugelis nesidžiaugi saulės spindėjimu (RN, 54)... Jaudino jį Laimos akių žavus spindėjimas (LKŽ, 13, 406).

Skambesys

O, kaip gaudžia vargonai, ir varpu skambesys, ir minia plaukdama tave neša (LP, 40). Išgirdau skaičiuojamų pinigu skambesį (LKŽ, 12, 717).

Spindesys

Pegaso žvakių spindesys,/(...) legendinė kalva čia stūkso (EŽ, 27). Saulės, akių spindesys (LKŽ, 13, 406).

Šių abstraktų reikšmė yra labai ryški ir tada, kai tarp daiktavardinio junginio dėmenų jaučiamas aiškus objektinis santykis, pvz., namų ilgėjimasis, tobulybės ilgesys ilgėtis namų, tobulybės ir pan.:

Ilgėjimasis

Tėvynės ilgėjimasis (LKŽ, 4, 48).

Namų ilgėjimasis tęsėsi per laiškus nenutraukiamai (LKŽ, 4, 48).

Ilgesys

B. Sruogos rinkinių (...) sielos įvaizdžio erdvę bendrai apibrėžtų simbolistinis tobulybės ir amžinybės ilgesys (TS, 109).

Jau čia jaučiamas nuolatinis gyvenimo harmonijos, pilnatvės ilgesys (PG, 66)...

Kartais priesagas *-esys* ir *-imas/-ymas* turintys daiktavardžiai yra priklausomieji dėmenys atributiniuose daiktavardiniuose junginiuose su vedinių kilmininku, pvz., ilgesio galia, daina, skambėjimo garsumas: Amžius kartosiu ilgesio dainą (SNŠ, 20)...Sofija Kymantaitė ilgesio, dvasinio nerimo galia išgyveno nepaprastai intensyviai (TS, 77). Skambėjimo garsumas (...) yra tarsi palytėtas gaudumo, liūdnumo, pamatinių J. Biliūno pasaulėjautos bruožų (TS, 48).

Priesagų *-imas/-ymas* ir *-tis* vediniai gali turėti pažymimųjų žodžių, pvz.:

Ilgėjimasis

Ją pats tas *ilgėjimasis* pribaiigs (LKŽ, 4, 48).

Skambėjimas

(...) ir jūsų triukšmingam *skambėjime*,/ gali būti, suduš ir numirs sapnai (NG, 20).

Spindėjimas

Jaudino jį (...) akių žavus *spindėjimas* (LKŽ, 13, 406).

Dažnai priesagų *-esys* ir *-imas/-ymas* vedinių galininką ar kilmininką valdo veiksmazodis, pvz.:

Blizgėjimas

Peilis aprūdijo, nebeturi tokio *blizgėjimo* (LKŽ, 1, 934).

Ilgėjimasis**Skambėjimas**

Jis (sakiny) turi šaknis: moters pavarde, ypatingą situaciją, *skambėjimą* (TS, 36).

Ilgesys

Vėlyvą *ilgesį*, ankstyvą nuovargį/(...) Sudaigsčiau (GV, 68)...

Norėčiau sudėti simfoniją iš (...) bekraščio mano *ilgesio* (TS, 75).

Skambesys

Ji (...) teikia dainoms idilišką *skambesį*, šiandien mums tokį tolimą (LT, 21)...

Spindesys

...Ir nuo galingo *spindesio* nustėres,/ Žūt būt atsekt jų priežastį geidžiau (RN, 49).

Blizgesys

Skalbinių *blizgesį* galima padidinti, į paruoštą krakmolą įbėrus žiupsnelį druskos (LKŽ, 1, 934).

Ilgesys

(...) po širdim nešioti vaisių,/ kad pratestum *ilgesį* (GMD, 120)...

Žvalgyšis dangun, jaus keistą savyje bundantį ilgesį (LKŽ, 4, 48).

Skambesys

Lotyniškos frazės, imituojančios *skambesį*, tampa (...) kūrinio refrenais (PG, 108)...

Kiek retesni yra veikmažodiniai junginiai su vedinių įnagininku, pvz.:

Skambėjimas

(...) ir lengvu/ skambėjimu palydi juos bažnyčių bokštai (NG, 87)...

Skambesys

(...) priedainis savo beprasmišku skambesiu dar labiau pabrėžia (...) fantastiškumo įspūdį (PG, 21).

Priesagos –*esys* vedinys *ilgesys* kartais turi aplinkybinę (būdo ar vietos) funkciją, pvz.: *Taip ramindavo mane sesutė.../Ilgesy, ilgesy* (GMD, 40)! *Mūsų ilgesy – brangiausia pasaka* (GMD, 108). *Keista ramybė srūva/(...) [tavo ilgesį ir nerim* (GV, 76).

Kai kurie priesagų –*imas/-ymas* ir –*esys* vediniai, sukeisti vietomis, neiškreiptų nei junginio, nei sakinio prasmės, pvz., *nebeturėti blizgėjimo- nebeturėti blizgesio, turėti skambėjimą – turėti skambesį* ir t. t. Tačiau tokia kaita galima ne visada, pavyzdžiui junginiuose su vediniu *ilgesys*: *jausti ilgesį, raminti ilgesy, srūti į ilgesį* ir pan., priesagą –*esys* turinčio daiktavardžio –*imas/-ymas* vediniu pakeisti nepavyktų. Galima manyti, kad *ilgesys* labiau nusako jausmą lyg ir ilgėjimosi rezultata, o ne patį ilgėjimosi procesą.

Abiejų priesagų vediniai sakiniuose neretai eina veiksniais, pvz.:

Dundėjimas

(...) ir iš visų pusių dabar buvo girdėti bėgančiųjų kareivių batų *dundėjimas* (VR, 308).

Liūdėjimas**Dundesys**

Patrankų *dundesys*, griaudėjęs visą vakarykščią dieną, buvo nutilęs (VR, 228).

Liūdesys

(...) jų sieloje rungdavosi susierzinimas, absurdiškas jaudulys ir neįvardijamas *liūdesys* (AA, 181).

Murmėjimas

Jį baugino vilkų staugimas ir meškų *murmėjimas* (LKŽ, 8, 426).

Murmesys

Pasigirdo piktas lokio *murmesys* (LKŽ, 8, 426).

Priesagų *-imas/-ymas* ir *-esys* sinonimiški vediniai dažniausiai išlaiko kategorinę veiksmažodžių abstraktų reikšmę, vartojami panašioje (o kartais ir tapačioje) leksinėje semantinėje aplinkoje, tokiuose pat žodžių junginiuose, bet kitą daiktavardį aiškina, veiksmažodžių valdomi dažniau yra priesagos *-esys* vediniai. Jie linkę artėti prie veiksmy rezultatų pavadinimų.

2.3. Sinonimiški priesagų *-imas/-ymas* ir *-ulyš* vediniai.

Esama atvejų, kai priesagas *-imas/-ymas* ir *-ulyš* turintys bendrašakniai vediniai vartojami panašioje sintaksinėje leksinėje aplinkoje, bet tokių pavyzdžių palyginti nedaug. Priesagą *-ulyš* turinčius vedinius neretai galima (nepakeičiant konteksto prasmės) pakeisti priesagos *-imas/-ymas* vediniu, o priešinga kaita galima ne visada. Pvz., daiktavardiniuose junginiuose daug dažnesni ir įprastesni yra *-imas/-ymas* abstraktai, pvz., *rankų, kojų, žemės drebėjimas, žemės drebulyš, danties maudimas, kaulų maudulyš* - *rankos, kojos, širdis, žemė dreba, dantį, kaulus- maudžia*, o kai tokio ryšio nėra, paprastai vartojamas *-ulyš* daiktavardis, kurio priesagos *-imas/-ymas* vedinys nepakeistų, pvz., *laukimo drebulyš*.

Drebėjimas

Drebėjimas rankų, kojų – tikras senukas (LKŽ, 2, 665)! Ir bus badai, ir marai, ir *drebėjimai* žemės (LKŽ, 2, 665).

Drebulyš

Žemės drebulyš pilis, miestas pagriauja (LKŽ, 2, 675)
O greta analitinių diagnozių artėjančios griūties nuojauta, (...) paskutiniosios laukimo drebulyš (PG, 100).

Maudimas

Toks danties maudimas, kad nežinau, nė kur vietą rasti (LKŽ, 7, 928).

Maudulyš

(...) tepaliko tik lengvą kaulų maudulį (LKŽ, 7, 930).

Troškimas

Ir taip užgeso paskutinės
džiaugsmo ugnys, o sieloj /
gimė pabaigos *troškimas*
(MSP, 15).

...kuo pakeisti ilgesį, sapną,
svajone, nemirtingumo
troškimą (TS, 25)?

Kai kada abiejų priesagų vedinių kilmininkas aiškina kitą
daiktavardį – priesagų *-imas/-ymas* ir *-uly*s vediniai vartojami
atributiniuose daiktavardiniuose junginiuose kaip priklausomieji
dėmenys, pvz.:

Troškimas

Taip vergas tampa amžinu
keleiviu, o jo (...) *troškimų*
chaosas – angeliška harmonija
(PG, 155)...

Smaugimas

Neretai priesagos *-uly*s vedinių reikšmėse yra papildomų
semantinių komponentų, jie reikalauja tam tikros leksinės –
semantinės aplinkos. Priesagų *-imas/-ymas* ir ypač *-uly*s
vediniai dažnai yra valdomi veiksmožodžio:

Čiaudėjimas

—

Kosėjimas

—

Maudimas

Pajuntu šitą neramumą ir
širdies *maudimą* (LKŽ, 7,
928).

Troškulys

Visuomenėje atsiranda pinigu
troškulys, nepasitenkinimas,
lenktynės (LKŽ, 16, 954).

Pažinimo *troškulys* yra tokio
žmogaus laimė ir prakeikimas
(RN, 155–156).

Troškulys

—

Smaugulys

Naktinio smaugulio priepuoliai
(LKŽ, 13, 133).

Čiaudulys

Nežinau, iš kur gavau tokį
čiaudulį (LKŽ, 2, 90).

Kosulys

Persišaldžiau ir gavau *kosulį*
(DL3, 327).

Maudulys

Dvi trys valandos (...) iš
varginančios kelionės tepaliko
tik lengvą kaulų *maudulį*
(LKŽ, 7, 930).

Tirpimas

Jaučiu rankų *tirpimą* (LKŽ, 6, 410).

Troškimas

Žinia pažadino tolimiausius prisiminimus, *troškima* per brolių pažvelgti į save (RR, 60).

Tirpulyš

Gyvačių nuodais kad ištepu, sukeliu tik *tirpulį* (LKŽ, 16, 418).

Troškulyš

Tačiau nėra pasauly varžtų./ Kurie pasmaugtu laisvės *troškulį* (PG, 13).

Iš sinonimiškų priesagų *-imas/-ymas* ir *-ulyš* porų, pastarąją priesagą turintys daiktavardžiai priklausomojo dėmens pozicijoje vartojami dažniau. Be to, veiksmažodiniuose junginiuose (dažnai pagrindinis dėmuo yra veiksmažodis *gauti*), kai kurie priesagos *-ulyš* vediniai negalėtų būti pakeičiami priesagą *-imas/-ymas* turinčiais daiktavardžiais, pvz., *gauti čiaudulį, kosulį*.

Labai dažnai sinonimiški priesagų *-imas/-ymas* ir *-ulyš* vediniai sakinyje atlieka veiksnio funkciją:

Drebėjimas

—

Čiaudėjimas

Čiaudėjimas yra sudėtingas gynimosi refleksas (LKŽ, 2, 89).

Kosėjimas**Drebulys**

O kai vilkosi palta, rankos virptelėjo, ir visą nupurtė drebulys (ŠŽ, 170).

(...) smuklėje nuskardėjo klyksmas, nuo kurio per nugarą perbėgo drebulys (AA, 211).

Čiaudulyš

Įlenda į nosį duonos trupinėlis, ir užeina čiaudulyš (LKŽ, 2, 90).

Kosulyš

– Ka, truputį neramu, truputį kankina kosulyš (BP, 114)?

Troškimas

Vis dėlto tą dieną jaučiausi laimingas, vienas *troškimas* išsipildė: pamačiau visas savo brangiąsias (BP, 75)...

Troškulys

Ir staiga pakilo *troškulys* gyventi (LKŽ, 16, 954).

Sinonimiški priesagų *-imas/-ymas* ir *-ulyš* vediniai gali būti vartojami tokiuose pat žodžių junginiuose, atlikti tas pačias sintaksines funkcijas, bet jų vartosenoje yra ir tam tikrų savitumų, pvz., “noro gerti” reikšme visais atvejais dažniau vartojamas *troškulys*, o “didelio noro” reikšme įprastesnis ir dažnesnis *troškimas*; kai kurių priesagos *-ulyš* vedinių, pvz., *laukimo drebulys*, *gauti čiaudulį*, *kosulį*, *springulį*, *drebulys perbėgo*, *nupurtė*, *kosulys kankina* ir pan., negalima pakeisti *-imas/-ymas* vediniais. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad priesagos *-ulyš* vediniai yra konkretesni už bendrašaknius priesagos *-imas/-ymas* vedinius, t. y. jų reikšmė tolsta nuo grynos abstrakto reikšmės, jie ima įvardyti ne veiksmą, o konkrečius fiziologinius ar psichinius reiškinius.

2.4. Sinonimiški priesagų *-imas/-ymas* ir *-yba* vediniai.

Kiek specializuotais veiksmy, veiksmy sistemos (visumos) bei veiklos sričių pavadinimais dažniausiai eina (žr. LKG, 1, 293) priesagą *-yba* turintys veiksmažodžių abstraktai, sinonimiškai santykiaujantys su bendrašakniais priesagos *imas/-ymas* vediniais.

Gana dažnai abiejų priesagų vediniai vartojami daiktavardiniuose junginiuose, kur tarp vedinio ir kito daiktavardžio egzistuoja objektinis ryšys, pvz.:

Gaminimas

Ten žmonės paprastai verčiasi stiklo gaminimu (LKŽ, 3, 91). Reikia kovoti su naminės degtinės gaminimu (LKŽ, 3, 91).

Statymas

Nuo bažnyčios statymo tas šulinys (LKŽ, 13, 675).

Gamyba

Mašinu, prekių gamyba (DL3, 109).

(...) plataus vartojimo prekių ir maisto produktų gamyba (LKŽ, 3, 90).

Statyba

Dirbti prie namų statybos Mykolui nebuvo sunku (LKŽ,

Laivų, namų statymas (LKŽ, 13, 673).

13, 675).

Namų, laivų, tiltų statyba
(DL3,731).

Priesagų *-imas/-ymas* ir *-yba* vedinių kilmininkas neretai vartojamas atributiniuose daiktavardiniuose junginiuose kaip priklausomasis dėmuo, ypač dažnai kito daiktavardžio pažymimuoju žodžiu eina *-yba* abstraktai, pvz., *gamybos priemonės, planas* (DL3, 164), *pynybos darbai* (LKŽ, 9, 1039), *statybos darbai, mašinos, skyrius* (DL3, 731), *kūrybos metas, esmės: Kūrybos metas baigtas* (MSP,29). *Tai knyga, kurioje jau atsiskleidusios didžiojo poeto kūrybos esmės* (PB, 8).

Aptariamųjų darybos priesagų vediniai (ypač daiktavardžiai su *-yba*) patys gali turėti pažymimųjų žodžių, pvz.:

Kūrimas

Kūryba

Meninė, techninė kūryba (DL3, 344).

Kalbėjimas vaiko lūpose pasirodo kaip pirmaprādė kūryba (TS, 8).

Penėjimas

Penyba

Toks, vargus penėjimas
(LKŽ, 9, 781).

Nepakankama, gera, bloga penyba
(LKŽ, 9, 786).

Kai kada abiejų priesagų vedinių (dažniausiai su *-yba*) galininką, kilmininką ar jų prielinksnes konstrukcijas valdo veiksmožodis:

Penėjimas

Penyba

Užbaigę bičių penėjimą, iš avilių pašaliname penėtuves
(LKŽ, 9, 781).

Statymas

Statyba

O jeigu jau *statybą* ar ką nori [pradėti], tada jau reikia vargti
(LKŽ, 12, 673).

Aplinkybiniai ryšiai neretai sieja junginių su *statymas*, o dar dažniau su *statyba*, žodžius, pvz.:

Statymas

Grįžęs Bublys gavo darbo prie
tilto *statymo* (LKŽ, 13, 675).

Statyba

Muno sūnus dirba *statybo*[je]
(LKŽ, 13, 673).

Prie statybų neis – sunku prie
statybų (LKŽ, 12, 673).

Priesagos *-yba* vediniai, nors ir linke įgyti specialias, konkretnesnes reikšmes (pažymimųjų žodžių dažniau turi, kita daiktavardį aiškina priesagą *-yba* turintys daiktavardžiai), kartais turi sinoniminių santykių su dariausios veiksmazodžių abstraktų priesagos *-imas/-ymas* bendrašakniais vediniais, nes abiejų priesagų vediniai kai kada vartojami panašioje semantinėje leksinėje aplinkoje, atlieka sakiniuose tas pačias sintaksines funkcijas (*stiklo gaminimas, prekių gamyba, namų statymas/ statyba*).

2. 5. Sinonimiški priesagų *-esnis*, *-estis*, *-imas/-ymas* vediniai.

Sinonimiškai neretai santykiauja ir vediniai, sudaryti su trimis ar daugiau priesagų, kurie vartojami to paties tipo junginiuose kaip ir paporiui sugretinti bendrašakniai daiktavardžiai. Pvz., bendras reikšmes turi šių priesagų vediniai: *rūpesnis – rūpestis rūpinimas(is)*, tačiau bendrinėje kalboje priesagos *-esnis* vedinys retas.

Daiktavardiniuose junginiuose su priesagų *-esnis*, *-estis*, *-imas/-ymas* vediniais neretai derinami būdvardžiai ar būdvardiški žodžiai (ypač dažnai priderintą paaiškinantį žodį turi priesagos *-estis* vedinys):

Rūpesnis

Mun baisus *rūpes-*
nis: vaikus vienus
palikau (LKŽ, 11,
987).

Rūpestis

...ir graži prie namų
plevėsuojanti/ amži-
no rūpesčio pieva
(UG, 64).

Rūpinimasis

Begalinis *rūpini-*
mos su svetimomis
bėdomis (LKŽ, 11,
993).

Priesagos *-estis* vedinys (priesagų *-esnis* ir *-imas/-ymas* vediniams tai nebūdinga) labai dažnai vartojamas atributiniuose daiktavardiniuose junginiuose kaip priklausomasis narys (dažniausiai poetinėje kalboje), pvz., *rūpesčio ranka, medis: ...mano tai laikas/ kalbinti klausti tylėti/ rūpesčio rankom*

surinkti/ trupinius duonos (UG, 53). ...*Rūpesčio medis / seka lyg šuo iš paskos* (UG, 105)...

Kartais žodžių junginių pagrindinis dėmuo yra kuris nors iš aptariamasis darybos priesagas turinčių vedinių, kurie, kaip ir jų pamatiniai veiksmažodžiai, reikalauja tam tikro linksnio ar prielinksninės konstrukcijos. Be abejonės, geriausiai veiksmažodžių valentines savybes yra išlaikęs priesagos *-imas/-ymas* vedinys, tai akivaizdu transformavus junginį, pvz., *rūpinimasis (kuo?) - bėdomis* (plg. *rūpintis(kuo?) - vaikais*). Visų priesagų bendrašakniai vediniai, vartojami su kito daiktavardžio įnagininku ar prielinksnine konstrukcija, gali turėti objekto (*rūpinimasis pastoge*) ar aplinkybines (*rūpesnis su gyvoliais, rūpestis dėl sūnų*) funkcijas:

Rūpesnis

Motriškai smagiau (sunkiau):
rūpesniai su
gyvoliais, su
vaikais (LKŽ, 11, 986).

Rūpestis

Rūpestis dėl mais-
to, ... su medžiais
(LKŽ, 11, 989).
Nuolat graužė
rūpestis dėl kitų
sūnų (VR, 199).

Rūpinimasis

Rūpinimasis jo (žirgo) *pastoge-* (...) berno vyriškumo ir garbingumo įrodymas (LT, 54).
Rūpinimasis *vai-*
kais, išore, likimu
(LKŽ, 11, 993).

Priesagų *-ėnis* ir ypač *-ėstis* vedinių galininką ar kilmininką kartais valdo veiksmažodis. Priesagos *-imas/-ymas* vedinys tokio tipo junginiuose pavartojamas rečiau negu jo bendrašakniai sinonimai:

Rūpesnis

Rūpesnį turėjau su tuo apuoku (LKŽ, 11, 987).
Aš *turiu* širdelėj
rūpesnėlį, rūtų
daržely iškadele
(LKŽ, 11, 987).

Rūpestis

Mergaitė (...) *turi* lengvą *rūpestį* – kaip švariai, baltai vilkėti (LT, 51).
Pats raštininkas gerai *žino* kiekvieno vargus ir *rūpesčius* (PC, 21)..

Rūpinimasis

Duktė (...) turėjo (...) *jausti* bendrą sutarimą, o savo pačios atžvilgiu – globą ir *rūpinimąsi* (LT, 47).

Veiksmažodiniuose junginiuose su įvairiais prielinksniais vartojami vediniai *rūpesnis* ir *rūpestis* kartais turi

aplinkybines funkcijas, pvz., su prielinksniu *iš* - priežasties, su prielinksniu prielinksniu *be* - būdo:

Rūpesnis

Iš rūpesnio galva virpa (LKŽ, 11, 987).

Iš to rūpesnio ligą gavo (LKŽ, 11, 987).

Niekas jų negal[i] vartoti *be* baimės ir *rūpesnio* (LKŽ, 11, 987).

Rūpestis

Iš to rūpesčio jam galva susisukė (LKŽ, 11, 989).

Kaip tik norėčio./ Jog *mylėti galėčio/ Be rūpesčio*, amžiais, giliai (PB, 99)!

Veiksmažodiniai junginiai su priesagų *-esnis* ir *-estis* vedinių vietininku pavartojami gana reta – būdo – funkcija, tokiame kontekste jie negalėtų būti pakeičiami priesagos *-imas/-ymas* vediniu:

Rūpesnis

Vargdieniai, *žūdamas* kasdieną vargūse ir *rūpesniūse*, tarias taboku lengvinąs savo vargus ir tildąs *rūpesnius* (LKŽ, 11, 987).

Rūpestis

Mes dideliame *rūpesty* (LKŽ, 11, 989).

Nelaisykim žmones *rūpesty* (LKŽ, 11, 989)!

Išanalizavus sinonimų *rūpesnis* – *rūpestis* – *rūpinimasis* eilę, galima pasakyti, kad geriausiai kategorinę reikšmę yra išlaikęs priesagos *-imas/-ymas* vedinys; priesagų *-esnis*, *-estis* vedinius dažniau valdo veiksmažodis, daugeliu atvejų tokiuose junginiuose jų negalima pakeisti *-imas/-ymas* turinčiu daiktavardžiu, pvz., *turėti rūpesni/ rūpestį*; geriausiai vienas kitą pakeisti galėtų artimos semantikos priesagų *-esnis* ir *-estis* vediniai, bet pastarasis dabartinėje kalboje yra įprastas ir vartojamas dažniausiai.

3. Sinonimiški priesagų ir galūnių vediniai**3. 1. Priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-a* vediniai.**

Labai dažnai (425 eilės) tarpusavyje sinonimiškai santykiauja skirtingų darybos būdų – priesagų ir galūnių – vediniai. Didžiausią sinonimų eilių grupę sudaro dariausias veiksmažodžių abstraktų priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-a/-ia* vediniai (151 pora).

Dažnai priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-a* vediniai vartojami daiktavardiniuose (subjektiniuose ir objektiniuose) junginiuose:

Gėlimas

Koju, vidurių, širdies, dantu *gėlimas* (LKŽ, 3, 217).

Pasistengimas

Puikias pasekmes duos mūsų *pasistengimas* (LKŽ, 13, 748).

Prieštaravimas

...jaunuoliui šis žodžių ir darbų *prieštaravimas* krito į akis (LKŽ, 10, 714).

Nujautimas

Pelėdos balsu/ vidurnaktį širdį suspaudžia/ mirties *nujautimas* (UG, 68).

Supratimas

Meno, kūrybos *supratimas* Putino dabarties lyrikoje iškeltas iki aukščiausio egzistencijos įsikūnijimo ir įprasminimo (PG, 29)...

Daiktavardiniuose junginiuose su vediniu *įtempimas* neretai būna jaučiamas objektinis žodžių ryšys (*raumenų įtempimas-įtempti raumenis*), o galūnės vedinys *įtampa* dažniausiai vartojamas priklausymo ryšiu susijusiuose daiktavardiniuose junginiuose, kur jo bendrašaknis *-imas/-ymas* daiktavardis nepakeistų, pvz.:

Įtempimas

Paskutiniu raumenų *įtempimu* sviedė lagaminą aukštai ant lentynos (LKŽ, 16,8).

Gėla

Koju, dantu *gėla* (LKŽ, 3, 209).

Pastanga

Mūsų visų *pastangos* dar labiau sustiprino Tarybų šalį (LKŽ, 9,525).

Prieštara

(...) ji yra susilaukusi ir turbūt susilauks įvairių grupinių idealų bei atskirų požiūrių *prieštarų* (PG, 119).

Nuojauta

Jis jau buvo matęs veidų, kuriuose atsispindi artėjančios mirties *nuojauta* (VR, 210).

Samprata

Persilaužimas vyko ir dėl to, kad formavosi modernistinė kūrybos *samprata* (PG, 45)...
V Mykolaičio – Putino gyvenimo ir žmogaus *sampratoje* itin svarbų vaidmenį vaidina sielvartas ir kančia (PG, 16).

Įtampa

Virš jų iškeltas begalinio skausmo *įtampos*./ Jis kalba (MSP, 150).

Balsiai skirstomi pagal padargu *įtempimą* (LKŽ, 16, 8).

Nuotykių *įtampa* (...) turi didesnį (...) prasminį krūvį – atspindi slėpinągą veiksmą (LT, 167).

Sinonimiški priesagos *-imas/-ymas* galūnės *-a* vediniai neretai daiktavardiniuose junginiuose yra priklausomieji, aiškinantys kitą daiktavardį, dėmenys, pvz.:

Įtempimas

Įtempimo prietaisas, galia, dydis, banga, ciklas (LKŽ, 16, 8-9).

Įtampa

Abejonė, nežinia tai viso kūrinio *įtampos* kulminacija (PG, 21)...

Ja kalbėjosi tik vienuoje ir tik kartais, didelės *įtampos* metu (AA, 26).

Kentėjimas

(...) poetas savo *kentėjimo* apipavidalinimu neša žmogui katarsį (RN, 260)...

Kančia

Vėlei tęsiu *kančios* žaidimus (MSP, 51).

Prometėjui atveria save poetas, droviai prisiimęs žmonijos *kančių* dalelę (RN, 53).

Pajuokimas

Vaikai dainavo *pajuokimo* dainas (LKŽ, 4, 418).

Pajuoka

Laikėme *pajuokos* ir pasityčiojimo dalyku (LKŽ, 9, 134).

Su priesagos *-imas/-ymas*, o ypač dažnai su galūnės *-a* vediniais derinami būdvardžiai arba būdvardiški žodžiai:

Gėlimas

Baisus širdies *gėlimas* (LKŽ, 3, 217).

Gėla

Skaudžios gėlos širdį *gėlia* (SN, 100)...

Įtempimas

Vidinis *įtempimas* tai psichofizinio dinamizmo forma (LKŽ, 16, 9).

Įtampa

Putino lyrikoje tarp pastangos apimti pasaulį ir nedrąšos, netesėjimo, negalėjimo susidaro didžioji *įtampa* (PG, 138).

Jis, žmogus, retai kada pasakantis daugiau negu du žodžius, nes bemat pavargstantis (...) nuo protinio įtempimo (LT, 178).

Kentėjimas

(...) staiga į tamsą žaibas skelia/ Ir nušviečia didžia gyvenimo šviesa/ Slaptus kentėjimus ir kelią vingų (MSP, 36)...

Ir priesagą *-imas/-ymas*, ir galūnę *-a* turinčius vedinius valdo veiksmazodžiai:

Gėlimas

Kęstumbei dantų teip didį gėlimą (LKŽ, 3, 217).

Įtempimas

O jei ilgai neplepėtumei, jaustum didelį dvasinį įtempimą (RN, 94).

Karas pareikalavo milžiniško pramonės įtempimo (LKŽ, 16, 9).

Kentėjimas

(...) staiga į tamsą žaibas skelia/ Ir nušviečia (...)/ Slaptus kentėjimus (MSP, 36)...

Paguodimas

Pajuokimas

Kentė ji neteisybę ir pajuokimus (LKŽ, 4, 418).

Tai buvo veidas, kupinas vidinės įtampos (VR,8)...

Todėl dirbama su didele įtampa, ką parodo antrasis sakiny (TS, 16).

Kančia

(...) Vaišvila vedė lietuvaite, kuri (...) buvo pamilusi jį už patirtas kančias (SR, 30)...

Gėla

Vienas gyrėsi pagydas dantų gėlą (LKŽ, 3, 209).

Įtampa

Mažas kalbėjimas arba visiškas nekalbėjimas gamina aukštą sielos įtampą (RN, 94).

daug įtampos (...) reikalaujantis gyvenimas slinko kameroje (BP, 48- 49).

Kančia

Menu (...) laukus, priešus pjūčiai, grūdą berlių / Ir kuriančių žmonių kančias (MSP, 4).

Paguoda

Grįžęs į savo palatą, paėmiau knygą tai jau seniai išbandytas būdas nusiraminti, (...) rasti paguodą (BP, 251)...

Pajuoka

(...) taip vadovybė įsakė, pasiteisino instruktorė, supra-

Supratimas

Ir modernizuoti iš esmės - ne paviršium, modernizuoti keičiant žmogaus supratimą (TS, 95)...

Pasaka fiksuoja laiką, kai "šeimos" *supratimas pakeičia* nediferencijuotą genties supratimą (LT,173)

Daugeliu atvejų veiksmažodžių valdomi priesagų *-imas/-ymas* ir galūnės *-a* vediniai galėtų būti keičiami vietomis, pvz., *kęsti gėlimą* - *kęsti gėlą*, *jausti įtempimą* - *jausti įtampą*, *keisti supratimą* - *keisti sampratą* ir t. t. Tačiau neretai galūnės vedinių pakeitimas priesaga *-imas/-ymas* turinčiais daiktavardžiais būtų dirbtinis, pvz., *rasti paguodą*.

Sakinuose priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-a* vediniai turi įvairias aplinkybines (priežasties ar būdo) funkcijas:

Įtempimas

(...) žmogus, (...) bemat pavargstantis (...) nuo protinio *įtempimo* (LT,178).

Skubėjimas

Į spaudos kalbą (...) klaidos (...) braunasi dėl *skubėjimo* (LKŽ, 12, 1107).

Tu per tą savo *skubėjimą* ir galvą pamirši (LKŽ, 12, 1107).

tusi pajuoką (BP, 225).

Samprata

Katalikiškų universitetų auklėtinis, perėmęs transcendentinę būties amžinumo *sampratą*, nepaliovė tikejės (PG, 110)...

Įtampa

Su išsprogusiomis nuo *įtampos* akimis (...) Ruokis vilkdavo (...) Viltį (BP, 53)...

Eilėraščio (...) pradžia yra atsiradusi iš *įtampos* (TS, 31)

Todėl dirbama su didele *įtampa* (TS, 16)...

Skuba

Iš skubos ir užmiršau pasiimt pinigų (LKŽ, 12, 1107).

(...) ilgų kelionių metu ((...) iš skubos pasikaišęs abita) jis svajodavo (AA,8)...

Be skubos nusivilko, atsargiai pakabino apsiaustą (LKŽ, 12,1107).

Priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-a* vedinių, vartojamų panašioje ar net tokioje pat leksinėje semantinėje aplinkoje, kur jie gali būti sukeičiami vietomis, yra gana daug, pvz., *mirties nujautimas/ nuojauta, kūrybos supratimas/ samprata, reikalauti įtempimo/ įtampos; vidinis įtempimas, didelė įtampa* ir t.t. Daiktavardiniuose junginiuose, su subjekciniu ar objektiniu žodžių ryšiu dažniau vartojami priesagos *-imas/-ymas* vediniai, o veiksmažodžiai dažniau valdo galūnės vedinius (*pagydyti gėlą, rasti paguodą*), daiktavardinių junginių priklausomieji dėmenys dažniau būna kai kurie galūnės *-a* vediniai (*įtampos kulminacija*). Ir *-imas/-ymas*, ir *-a* vediniai neretai vartojami daugiskaitos forma (*slapti kentėjimai, nušviesti kentėjimus, patirtos kančios, kančių dalis, kęsti pajuokimus, patyčių darbas, klasiniai prieštaravimai, nemėgti prieštaravimų, atskleisti prieštaras* ir t.t.), o tai rodo jų polinkį išeiti iš abstraktų klasės.

3. 2. Priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-is* sinonimiški vediniai.

Antroji pagal darumą lietuvių kalboje yra galūnė *-is, -ys* todėl ši galūnė darybinių sinonimų eilėse labai dažna ypač gausu porų (129) su bendrašakniais priesagos *-imas/-ymas* vediniais. Dažniausiai su galūne *-is* vediniai daromi iš priešdėlinių veiksmažodžių, pvz., tik 24 galūnės *-is* vediniai iš 129, sinonimiškai santykiaujančių su priesagą *-imas/-ymas* turinčiais daiktavardžiais, yra padaryti iš priešdėlio neturinčių veiksmažodžių. Šios galūnės vediniais paprastai žymimas vienkartinis trumpai trunkantis veiksmas (žr. LKG, 304), kas priesagos *-imas/-ymas* vedinių, paprastai reiškiančių gryną veiksmą ar būseną, semantikoje nėra ryšku. Tačiau galima rasti gana daug atvejų, kai priesagą *-imas/-ymas* ir galūnę *-is* turintys vediniai laikytini sinonimais.

Ir *-imas/-ymas*, ir *-is* vediniai vartojami daiktavardiniuose junginiuose, kurių narių santykis yra subjekcinis:

Atsidusimas

Kur tos naktelės,/ *Atsi-*
dusimai,/ Gilūs kaip šilo/ Tyli

Atodūsis

O girios žalia giesmė skleis/ Su
vėjo *atdūisiais* tyliais (GV,

daina (GV, 122)?

Įsigeidimas

Juo žmogus daugiau galėjo, juo augo didėjo jo įsigeidimai (LKŽ, 3, 205).

Pasikalbėjimas

Brolužėlio pasikalbėjime su žirgu slypi neaiškus rūpestis (LT, 54)...

Gana aiškias pamatinio veiksmazodžio savybes vediniai išlaiko, kai daiktavardiniuose junginiuose su kitu žodžiu susiję objektiniu ryšiu:

Atspindėjimas

Sapnai yra lyg koks atspindėjimas mūsų dienos veikalų (LKŽ, 13, 406).

Kartais priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-is* vediniai yra atributinių daiktavardinių junginių priklausomieji (paaiškinantieji kitą daiktavardį) dėmenys:

Įsigeidimas

—

Nusmukimas

Pasakymas

(...) kas apskritai yra bendra sakiniui kaip sakymo, pasakymo formai (TS, 106).

Ką kuris viso to pasakymo žodis reiškia (LKŽ, 13, 25).

Pa(si)kalbėjimas

54)...

Įgeidis

Tos šeimos palinkimai ir įgeidžiai labai įvairūs (LKŽ, 4, 21).

Pokalbis

Einantis pro šalį žmogus juokiasi iš tokio dviejų draugu pokalbio (PC, 18).

Atspindys

(...) karaliaus titulas – jau kitų epochų atspindys (LT, 177).

Įgeidis

Kartą sanariai atšalę/ Nesušils prie įgeidžių ugnies (MSP, 163).

Nuosmukis

Poezijos nuosmukio pradžia ėmė reikštis 19 amžiui įpusėjus (LKŽ, 8, 956).

Posakis

Pokalbis

Dėl to vieno pokalbio metu kameros “draugams” pasakiau (BP, 68)...

Sustingimas

(...) žlugus antikai, prasidėjęs *sustingimo* ir net regreso *laikotarpis* (LKŽ, 13, 786).

Šiuose junginiuose kai kurie vediniai, sukeisti vietomis, iš esmės nepakeistų nei junginio, nei sakinio prasmės, pvz., *sustingimo laikotarpis* – *sąstingio laikotarpis*, *pokalbio metas* – *pasikalbėjimo metas*, *pasakymo* (“*posakio*” reikšme) *žodis* – *posakio žodis*, bet, turint omenyje *pasakymą* kaip veiksmą (žr. *pasakymo forma*), tokia kaita negalima.

Su aptariamųjų darybos priemonių vediniais dažnai derinami būdvardžiai ar būdvardiški žodžiai:

Atsidusimas

Kur (...)/ *Atsidusimai*/ Gilūs kaip šilo/ Tyli daina (GV, 122)?

Laukų atsidusimas šešėliuotas (LP, 32).

Atsispindėjimas

Krantų ir dugno poilsis tenai,/dangaus *atsispindėjimas* beribis (UG, 82).

Pasikalbėjimas

...Žirgo šėrimas, (...) nuolatiniai pasikalbėjimai su žirgu (...) – vienintelis tikras berno vyriškumo (...) įrodymas (LT, 54).

Pasakymas

Vertinga M. Daukšos vertimo savybė gyvi, vaizdingi pasakymai (LKŽ, 13, 25).

Sakinys “Išnyksiu kaip dūmas (...)” yra turingas aforis-

Sąstingis

Intelligentiškas požiūris į visuomenės *sąstingio problemas* (...) igavo akivaizdaus utopizmo formas (PG,61)...

Atodūsis

Viltingas atodūsis! gal sodas nebuvo bevaisis (UG, 84)...

Iš jos krūtinės išsiverždavo tylus atodūsis (LKŽ, 1, 406).

Atspindys

(...) juodam danguj, pavar-gusių didžiulių žvaigždžių/šalti, lediniai atspindžiai (NG, 16).

Pokalbis

Tačiau tai dar nebuvo paskutinis pokalbis su senute (BP, 75).

Dievinu atviraširdiskus pokalbius (AA, 82)...

Posakis

Jo kalboje buvo ir ne visai taisyklingu posakių (LKŽ, 10, 451- 452).

Čia painus posakis (LKŽ, 10, 452).

tiškas pasakymas (PG, 32).

Priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-is* vedinius gana dažnai valdo veiksmažodžiai jų galininkas, kilmininkas ar prielinksninės konstrukcijos dažniausiai turi objektinę reikšmę:

Atsidusimas

Atsispindėjimas

—

Įsigeidimas

Šie žodžiai nurodė jam, kaip pasotinti savo įsigeidimą (LKŽ, 3, 205).

Nuovargimas

—

Pasielgimas

(...) ne atgaila, o tik noras pasielgimą nuslėpti nuo žmonių (TS, 63).

Pasikalbėjimas

Anskis stovėjo (...) ir atidžiai sekė svečių pasikalbėjimus (LKŽ, 5, 111).

Petrelį ne taip lengva buvo į pasikalbėjimą įtraukti (LKŽ, 5, 111).

Kartais pagrečiui galėtų būti vartojami priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-is* vediniai, pvz., pasotinti įsigeidimą/ įgeidį, sekti

(...) paskaitose ir pokalbiuose buvo kartojamas šis posakis (ŽA, 75).

Atodūsis

Ir tyliai širdy skaitytum/ Amžių atodūsius – metus (NU, 54)...

Atspindys

(...) ant kurio užsigulusios/ mato giliai savo atspindį (UG, 69).

Įgeidis

Visus jūsų įgeidžius aš čia ir pildysiu (LKŽ, 4, 21)!

Nuovargis

Yra atveju, kai asmenybė (...) išgyvena begalinį dvasios nuovargį (PG, 17)...

Poelgis

Jis buvo vagis profesionalas, todėl vargu ar galima iš jo tikėtis kilnių poelgių (BP, 29).

Pokalbis

Siuvėjas už meisterio nugaros kikeną, gundydamas testi įdomų pokalbį su senute (PC, 20)...

Dėdulė Pijas pasižymėjo (...) mokėjimu užmegzti pokalbį (AA, 41).

pasikalbėjimus/ pokalbius, nuslėpti pasielgimą/ poelgį ir pan., tačiau kartais veiksmažodžiai valdo galūnės *-is* vedinių galininkus ar kilmininkus, kurių *-imas/-ymas* daiktavardžiai negalėtų pakeisti (*išgyventi nuovargį*).

Veiksmažodžio valdomas priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-is* vedinių įnagininkas gali turėti priemonės arba netiesioginio objekto funkciją:

Pasakymas

Jis sakys pasaką tokiais gražiais *pasakymais* (LKŽ, 13, 25).

Posakis

Jis smerkė buvusios nepriklausomos Lietuvos valdžią (...) iš agitatoriaus bloknoto perskaitytais *posakiais* (BP, 257).

Veiksmažodiniuose junginiuose vartojami vedinių vietininkas ar prielinksninė konstrukcija turi aplinkybines funkcijas:

Atsidusimas

Su giliu *atsidusimu* atsakė jis (LKŽ, 2, 919).

Gal čia ūžia sodužėlis nuo *atsidusimo* (LKŽ, 2, 919)?

Atodūsis

Nugrimzdo į miegą be menkiausio *atodūσιο* (AA, 107)...

(...) jis ieško (...) / šituos tylos *atodūsiuos* ir maišaty/ audros dejavimo (NG, 24).

Tavam *atodūsy* užgesčia (NU, 51)...

Įpratimas

Vien tik iš *įpratimo* mes dar vaikščiojam dviese (LP, 19).

Įprotis

Dirbai, kūrei, bet ne įkvėpimo skatinamas iš *įpročio* (ŠZ, 212).

Paanalizavus priesagos *-imas/-ymas* ir galūnės *-is* vedinius, galima pasakyti, kad daryba besiskiriantys bendrašakniai vediniai gali būti vartojami tokio pat tipo junginiuose ir keisti vienas kitą dažniausiai tada, kai su galūnės *-is* vediniais sinonimiškai santykiauja daugiskaitos forma vartojami *-imas/-ymas* daiktavardžiai, kas leidžia manyti, kad jie, kaip ir kai kurie galūnės vediniai, konkretėja (*nuolatiniai*

pasikalbėjimai, gražūs pasakymai, sekti pasikalbėjimus, gilūs atsidusimai). Kai priesagos *-imas/-ymas* vediniai išlaiko kategorinę reikšmę, juos daug rečiau valdo veiksmazodžiai; yra atvejų, kai veiksmazodiniuose junginiuose vartojamų galūnės *-is* vedinių neįmanoma (ar neįprasta) pakeisti kitais atvejais jiems sinonimiškais *-imas/ -ymas* vediniais, pvz., *išgyventi nuovargį, ieškoti atodūsiuos, užmegzti pokalbį*, kuris vartojamas kaip pastovus junginys ir pan.

Išanalizavus keletą darybinių sinonimų grupių, nustatyti, kuriuos afiksus (priesagas, galūnes) turinčių sinonimų reikšmės yra panašiausios, negalima, nes kiekvienoje tuos pačius afiksus turinčių darybinių sinonimų grupėje būna tapačią, artimą ar tik panašią reikšmę turinčių vedinių. Neretai to paties veiksmazodžio vedinių sinonimiškumo laipsnis yra labai didelis, bet jie abu tolsta nuo grynos abstraktų reikšmės.

1. Geriausiai kategorinę veiksmazodžių abstraktų reikšmę yra išlaikę tie sinonimai, kurie įeina į daiktavardinius junginius, kuriuose patys yra junginio pagrindiniai žodžiai. Antrasis šių junginių narys yra kito daiktavardžio kilmininkas, vedinys su priklausomuoju daiktavardžiu yra susiję subjekciniu ar objekciniu ryšiu (*varpo skambėjimas/ skambesys, kojų gėlimas/ gėla*); sinonimiškų vedinių, galinčių keisti vienas kitą tokio tipo junginyje, yra kiekvienoje sinonimų grupėje, tik vienose jų daugiau, o kitose – visai nedaug.

2. Tam tikrų daiktavardiniuose junginiuose esančių sinonimų reikšmės skirtumų galima įžiūrėti tada, kai abstraktas gauna pažymimąjį žodį; priderintą būdvardį ar būdvardišką žodį gali turėti įvairiausių afiksų (net ir *-imas/-ymas*) bendrašakniai sinonimai (*lingvistiniai pakitimai esminiai pokyčiai, nenumaldomas troškimas/ troškulys*), bet esama sinonimų eilių, kuriose pažymimųjų žodžių dažniau turi ne *-imas/ -ymas*, o kitų afiksų daiktavardžiai (*tamsi neviltis, vėlyvas ilgesys, pirmąpradė kūryba*).

3. Vediniai iš to paties veiksmazodžio patys neretai būna kito daiktavardžio priklausomieji dėmenys; kartais tokioje pozicijoje įprasta vartoti ne *-imas/-ymas*, o kitus afiksus

turinčius bendrašaknius daiktavardžius (*kūrybos prieštakis, įtampos kulminacija, pajuokos dalykas, įgeidžių ugnis*).

4. Darybinius sinonimus neretai valdo veiksmoždziai. Galima daryti išvada, kad tokio tipo junginiuose vartojami kai kurie vediniai aiškiai konkretėja: pradeda įvardinti konkrečius fiziologinius ar psichinius reiškinius (*gauti čiaudulį, kosulį*), pradeda reikšti ne patį procesą, o jo baigtį, linksta prie veiksmo rezultatų (*suformuluoti jungtį, jausti ilgesį, kęsti pajuokimus, turėti rūpesnį/ rūpestį*) ar turi aplinkybines funkcijas (*dirbti statyboje, žūti rūpesniuose, būti rūpesty*).

5. Nors paprastai darybiniai sinonimai sakiniuose atlieka tas pačias funkcijas, bet kai kada esama ir tam tikrų skirtumų, pvz., ne visi sakiniuose einantys veiksniais galėtų būti pakeisti kitu atveju sinonimiškais bendrašakniais daiktavardžiais, o jeigu vartojami abu sinonimų eilės nariai, su priesagos *-imas/-ymas* vediniais tariniu dažnai eina veiksmoždzis *būti* (ar jo formos), o su kitų afiksų daiktavardžiais – įvairių reikšmių veiksmoždziai, pvz., *kosulys kankina, perbėgo drebulys, mirtis atėjo, gėlos gelia*.

6. Kartais reikšmės skirtumus lemia dažnesnė vieno ar kito abstrakto vartoseną: dažniau vartojamas jis ima konkretėti (*liūdesys, o ne liūdėjimas, rūpestis, o ne rūpinimasis, rūpesnis, įprotis, o ne įpratimas, kančios, o ne kentėjimai, užmegzti pokalbį, o ne pasikalbėjimą* ir t.t.).

7. Pasitaiko, kad reikšmės skirtumą lemia ir abstrakto gramatinės ypatybės. Jei abstraktas vartojamas tik vienaskaita, jis išlieka abstraktas. Jei jis imamas kaityti vienaskaita ir daugiskaita, linkęs aiškiai konkretėti. Dažnai tarpusavyje labai sinonimiški įvairios priesagos (net ir *-imas/-ymas*) ar galūnes turintys vediniai, vartojami daugiskaitos forma, turi pažymimųjų žodžių, yra valdomi veiksmoždzių, pvz.: *gražūs pasakymai, gilūs atsidusimai, kęsti pajuokimus, nušviesti slaptus kentėjimus, patirtos kančios, nuolatiniai pasikalbėjimai, sekti pasikalbėjimus* ir pan.

Literatūra ir šaltiniai

- AA- Amerikiečių apysakos.V., 1993.
Ambrazas, 1993- Ambrazas S. Daiktavardžių darybos raida. V, 1993.
BP – Klimašauskas H. Bepročių pasaulyje.K., 1992.
DL3 – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1993.
EŽ – Dapkutė – Pukėnienė A. Eilės ir žiedai. Šiauliai, 1996.
GMD- Gyvenimo ir meilės dainos. V., 1989.
GV- Gintaro vėrinys, V., 1979.
Jakaitienė, 1988 – Jakaitienė E. Leksinė semantika. V., 1988.
Labutis, 1976 – Labutis V. Žodžių junginių problemos. V., 1976.
Labutis, 1994- Labutis V Lietuvių kalbos sintaksė. V 1994.I dalis.
LKG – Lietuvių kalbos gramatika. V., 1965. T. 1.
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas.V., 1968 – 1997. T. 1 – 18.
LP – Dvidešimto amžiaus lietuvių poezija. V., 1995. T.2.
LT – Sauka D. Lietuvių tautosaka. V., 1982.
MSP – Mačernis V Sielos paveikslas.V., 1993.
NG – Nagys H. Grįžulas.V., 1990.
NU- Bradūnas K. Įaugom Nemuno upyne. V., 1990.
PB – Maironis. Pavasario balsai.K., 1995.
PC – Cvirka P. Meisteris ir sūnūs.K., 1982.
PG – Putinas – gyvenimo ir kūrybos akiračiai.V., 1996.
RN Sakalauskas T. Regėjimų naktis.Vytauto Mačernio gyvenimo ir kūrybos vizijos.V.,1994.
RR – Saja K. Rasi rasoje rasi. V., 1995.
SNŠ- Nėris S. Širdis mana - audrų daina. V., 1974.
SR – Saja K. Rinktiniai raštai. V., 1990. T.2.
ŠŽ – Skodžius P. Šešėlis žydinčioj pievoj. V., 1985.
TS – Daujotytė V Trys sakiniai. K., 1997.
UG – Marcinkevičius J. Už gyvus ir mirusius. V., 1988.
Vaskelienė, 1998- Vaskelienė J. Lietuvių kalbos darybiniai sinonimai: teorinis aspektas.// Linguistica Letica. R., 1998. Nr. 2. P. 223- 246.
VR – Richteris H. V Nežudyk. K., 1994.
ŽA – Sabaliauskas A. Žodžiai atgyja. V., 1980.

SYNONYMOUS ABSTRACT VERBAL NOUNS

Summary

Word-building synonyms are such derivatives of the Lithuanian language which have the same root, the same meaning of word-building, but which are made using different affixes.

The investigated material shows that in the abstract word-building category synonymous relations arise among the derivatives with 47 suffixes and 5 inflexions. When analysing synonymous pairs or groups of abstract verbal nouns, 71 different combinations may be distinguished. 75 combinations are possible in the synonymous pairs or groups of abstract verbal nouns of suffixes and inflexions.

Similarity or identity of their lexical (grammatical) environment shows the extent of synonymy of the derivatives. The derivatives with different affixes remain (or become) abstract when they occur in subject or object combinations: usually these are derivatives with the genitive or accusative case of another noun. The synonyms of different suffixes and inflexions may have attributes (attributive noun combinations with adjectives); in some groups of synonyms attributes more often have derivatives of other affixes (not of the suffix *-imas/-ymas*). The derivatives from the same basic verb may be under control of the other noun; sometimes it is natural in such combinations to use derivatives not of the suffix *-imas/-ymas* but of other suffixes or inflexions from the various groups of synonyms. Synonyms may have the same functions in a sentence, but there are cases when it is usual to use one or another derivative from the pair or group of synonyms to carry out the function of the subject in a sentence.

NO VERBIEM ATVASINĀTO ABSTRAKTO LIETVĀRDU DERIVATĪVIE SINONĪMI

Kopsavilkums

Rakstā analizēti ar dažādiem afiksiem (piedēkļi, galotnes) no verbiem atvasināti abstrakto lietvārdu derivatīvie sinonīmi. Derivātu sinonimitātes pakāpi vislabāk rāda to leksiskās un gramatiskās apkaimes identitāte vai ļoti liela līdzība. Pēc vairāku derivatīvo sinonīmu grupu analīzes jāsecina, ka no verbiem atvasināto abstrakto lietvārdu kategoriālā nozīme vislabāk saglabāta derivātos, kas tiek lietoti subjekta vai objekta vārdkopās. Nozīmes maiņām neapšaubāmi vismazāk pakļauti ir derivāti ar izskaņām *-imas*, *-ymas*. Ar citiem afiksiem atvasinātu lietvārdu nozīmēs daudz biežāk ir dažādas nozīmes nokrāsas, kuras īpaši izteiktas kļūst tad, kad starp verbu un derivātu ir pārvaldījuma attieksme, kā arī gadījumos, kad derivātiem parādās apstākļu funkcijas vai tad, kad tie lietoti kopā ar apzīmētāju, kas nosauc diferencējošu īpašību.

Kersti BOIKO (Rīga)

**IGAŅU VALODAS SAVIENOJUMA VERBI AR
PREFIKSĀLADVERBIEM *alla* UN *alt* UN ŠO VERBU
ATBILSMES LATVIEŠU VALODĀ
(I DAĻA)**

Viens no igauņu valodas verbu veidiem ir savienojuma verbi (ig. *ühendverb* burt. 'savienojuma verbs'), t. i., vārdu savienojumi, kurus veido verbs kopā ar prefiksāladverbu (Rätsep 1978 26-35; KT 1985 39-42; EKG I 33).

Verbs savienojumā ar prefiksāladverbu

- var saglabāt savu konkrēto nozīmi, kas tiek precizēta,
- var iegūt jaunu, pārnestu nozīmi.

Atsevišķu adverbu savienojums ar verbu izsaka darbības perfektivitāti. Teikumā savienojuma verbs veido sintaktisku vienību.

Dažādiem vārdiem var pievienoties atšķirīgs adverbu skaits. Igaņu valodā savienojuma verbus var veidot ar vairāk nekā 82 prefiksāladverbiem (KT 1985 39-40), taču šis skaits nav pilnībā precizēts. Ja igauņu valodā prefiksāladverbs tikai konkretizē verba nozīmi, latviešu valodā igauņu valodas prefiksāladverbi parasti tiek aizstāti ar verba piedēkli, kuru latviešu valodā ir 11 (MLLVG I 344-370), un adverbu. Līdz ar to būtu interesanti izpētīt, kā tiek kompensēts atšķirīgais igauņu valodas prefiksāladverbu un latviešu valodas verbu prefiksu skaits.

Dažādi igauņu valodas verbi spēj pievienot dažādu adverbu skaitu.

Savienojuma verbi sastopami ne tikai igauņu valodā, bet arī vēl divās citās Baltijas jūras somu valodās - somu un lībiešu valodā.

Lībiešu valodas savienojuma verbi atrodami jau pirmajos plašākajos 19. gadsimta tekstu publicējumos J. A. Šēgrēna iesāktajā un F. J. Vīdemana pabeigtajā pētījumā "Livische

Grammatik nebst Sprachproben" (St. Petersburg, 1861). Igaunu valodas savienojuma verbu apzināšana varētu būt par pamatu līdzīgam darbam lībiešu valodas jomā, kas palīdzētu bagātināt lībiešu literāro valodu.

Ļoti būtiski ir apzināt igauņu valodas savienojuma verbus no turpmāko igauņu-latviešu valodas leksikogrāfisko izdevumu viedokļa, pētījums nepieciešams arī igauņu valodas mācīšanas un apguves darbam.

Šajā rakstā aplūkoti tie igauņu valodas savienojuma verbi, kas ietver prefiksāladverbus *alla* 'lejum, uz leju, lejā' un *alt* 'no apakšas, no lejas'.

Atšķirībā no latviešu valodas, igauņu valodas adverbiem raksturīga locījuma kategorija tie var būt lokāmi vietas locījumos, piem., ārvieta locījumos:

allatīvs	kurp?	<i>alla</i> '(virz.) lejum'
adesīvs	kur?	<i>all</i> 'lejā'
ablatīvs	no kurienes?	<i>alt</i> '(virz.) no lejas'

Atbilstoši tam savienojuma verbi būtu sagaidāmi arī ar visiem trim minētajiem prefiksāladverbiem, tomēr jau K. Haselblata plašākajā pētījumā par igauņu valodas savienojuma verbiem "Das estnische Partikelverb als Lehnübersetzung aus dem Deutschen" (Wiesbaden, 1990) atrodami tikai tādi savienojuma verbi, kas satur prefiksāladverbus *alla* un *alt* (Hasselblatt 1990, 63-64, 142, 160-162; minētā pētījuma galvenais trūkums ir tas, ka ir sniegti tikai savienojuma verbu saraksti bez piemēriem par to lietojumu teikumos). Jāpiebilst, ka gan K. Haselblata pētījums, gan šajā rakstā sniegtais materiāls liecina, ka prefiksāladverbs *alt* savienojumā ar verbiem tiek lietots ļoti reti.

Uzmanība savienojuma verbiem pievērsta jau pirmajā "Igaunu-latviešu vārdnīcā" (Rīga, 1967), kuras autors ir K. Abens. Piemēram, šķirklī *alla* 'adv. lejum, uz leju, lejā; *postp.* zem, apakšā' atrodami 13 savienojuma verbi:

1. a. andma	- padoties
2. a. heitma	- pakļaut
3. a. kirjutama	- parakstīties
4. a. kriipsutama	- pasvītrot
5. a. kāima	- pagrimt
6. a. langema	- nokrist
7. a. laskuma	- nolaisties
8. a. neelama	- norīt
9. a. painutama	- noliekt
10 a. panema	- palikt (kaut ko apakšā)
11. a. vajuma	- nogrimt; noslīgt
12. a. varisema	- nogrūt
13. a. veerema	- paripot (zem kaut kā)

Starp minētajiem savienojuma vārdiem ir gan tādi, kuros verba un prefiksālavverba savienojuma rezultātā rodas pārnestā nozīme (piem., 1, 2, 5 u. c.), gan tādi, kuros verbs saglabā savu pamatnozīmi, taču prefiksālavverbs to konkretizē (piem., 6, 7, 8, 9 u. c.).

Neviens savienojuma verbs gan nav dots minētās vārdnīcas šķirklī *alt* 'no apakšas, no lejas'.

Savienojuma vārdi doti arī dažādos minētās vārdnīcas verbu šķirkļos, piem.,

heitma 'mest, sviest';

alla h. - pakļaut,

ette h. - pārmest, izsacīt pārmetumu,

maha h. - nogulties.

Tas liecina, ka vārdnīcas gatavošanas laikā (60.gados) savienojuma verbu problēma igauņu valodniecībā vēl nebija pilnībā apzināta un leksikogrāfiski izstrādāta (leksikas materiāla apkopojuma par šo tēmu igauņu valodniecībā nav vēl arī patlaban).

Šajā rakstā sniegtais materiāls par igauņu valodas savienojuma vārdiem ar prefiksālavverbiem *alla*, *alt* savākts no igauņu valodā publicētajiem literārajiem darbiem (52 vienības),

kā vērtīgs avots izmantota vēl līdz galam nenopublicētā igauņu valodas literārās valodas vārdnīca (EKSS I-V).

Izanalizējot minētos materiālus, iegūti piemēri 244 verbu savienojumiem ar prefiksāladverbu *alla* un 15 verbu savienojumiem ar prefiksāladverbu *alt*.

Izanalizētais materiāls sniedz šādu informāciju par igauņu valodas savienojuma verbu (A-M ar prefiksāladverbu *alla*) nozīmēm (tulkojumiem) latviešu valodā:

VERBS	VERBA PAMATNOZĪMES IGAUŅU LITERĀRAJĀ VALODĀ	SAVIENOJUMA TULKOJUMS LATVIEŠU VALODĀ
<u>aitama</u>	palīdzēt; līdzēt; pietikt	palīdzēt nokļūt lejā
<u>ajama</u>	dzīt; darīt, rīkoties	nomest, nogrūst, nodzīt; nogāzt; gāzties (par sniegu, slapjdraņķi); sabraukt; uzlikt, piedzīt (pazoles)
<u>andma</u>	dot	padoties, atkāpties; ļauties; atpalikt
<u>asetama</u>	likt, nolikt, ielikt; (no)vietot	nolikt (zem), palikt (zem)
<u>astuma</u>	iet, soļot; iestāties	kāpt, nokāpt, izkāpt; soļot(lejup)
<u>hammustama</u>	kost, iekost, nokost	(vispirms) uzkost
<u>hanguma</u>	celt ar dakšām	nocelt (lejā)
<u>heitma</u>	mest, sviest	mest, sviest; birt (par sniegu); pamest (skatienu); apspiest; pakļaut; iekarot; padoties; atstarot (gaismu)
<u>hiilima</u>	zagties, lavīties	zagties (lejā, lejup)
<u>hindama</u>	(no)cenot; (no)vērtēt	nocenot; zemu novērtēt

<u>huljuma</u>	lidināties	lidināties (lejā, lejuj)
<u>hōljuma</u>	līgoties, šūpoties, plīvot, lidināties	lidināties (lejā, lejuj); nolidināties
<u>hūplema</u>	lēkāt, palēkties	lēkāt (lejuj)
<u>hūppama</u>	lēkt	lēkt (lejā); izlēkt; nolēkt (lejā)
<u>hūūdma</u>	saukt, pasaukt, nosaukt	saukt, nosaukt (lejā)
<u>immitsema</u>	(iz)sūkties cauri	nākt (lejā) (par gaismu)
<u>jahutama</u>	dzesēt, atdzesēt, atvēsināt	atdzesēt
<u>jaluutama</u>	pastaigāties	nosoļot (lejā)
<u>jooksma</u>	skriet, tecēt, plūst	skriet, tecēt, plūst (lejā, lejuj)
<u>joonima</u>	vilkt līniju	pasvītrot
<u>juhatama</u>	vadīt, pārzināt	aizvadīt
<u>jōudma</u>	spēt, varēt; paspēt, pagūt; nokļūt	nokļūt (lejā); tikt (lejā)
<u>jātma</u>	atstāt	atdot, pārdot lētāk; palaist lētāk; palaist uz leju (par cenu); dot, pārdot lētāk
<u>jāāma</u>	palikt, kļūt	padoties; zaudēt; piekāpties; atpalikt; palikt; paskriet (zem mašīnas)
<u>kaaluma</u>	svērt, nosvērt, apsvērt	nosvērt (uz leju)
<u>kaarduma</u>	(sa)šķiebties; (sa)riezties	sašķiebties
<u>kaduma</u>	zust, pazust, izzust, nozust	noiet (lejā); nozust (lejā)
<u>kalduma</u>	(no)svērties	nosvērties (uz leju)
<u>kallama</u>	liet	ieliet; laistīt (gaismu); gāzties (par lietu); gāzt (dzērienu rīklē); iztempt
<u>kalpsama</u>	lēkt	nolēkt (lejā)
<u>kappama</u>	auļot, aulekšot	noauļot, noaulekšot (lejā)
<u>kargama</u>	lēkt	nolēkt
<u>karglema</u>	lēkāt	lēkāt (lejuj)

<u>kandma</u>	nest, nēsāt	nonest (lejā)
<u>kappama</u>	auļot, aulekšot	auļot (lejā, lejuj)
<u>kasvama</u>	augt, izaugt	izaugt, pieaugt (apakšā)
<u>kauplema</u>	tirgoties, kaulēties; (sa)līgt, (sa)derēt	nokaulēt (uz leju)
<u>keerama</u>	griezt, pagriezt; grozīt	nolocīt; nolaist; nogriezties
<u>keerlema</u>	griezties, grozīties	lidināties (lejuj) (par lapām)
<u>keerutama</u>	griezt (riņķī); vīt virvi	griezt (sniega vērpetes)
<u>kelgutama</u>	vizināties (ar raguņiņām)	vizināties (lejā, lejuj)
<u>kerima</u>	tīt, uztīt, notīt (dziju)	tīties (lejā)
<u>kihutama</u>	kūdīt, musināt; joņot, drāzties	joņot, drāzties, traukties (lejā, lejuj)
<u>kiikama</u>	paskatīties, palūkoties; uzmet skatienu	paskatīties, palūkoties (lejā, lejuj)
<u>kiirgama</u>	(iz)starot	spīdēt (lejā, lejuj)
<u>kiirustama</u>	steidzināt, skubināt; steigties	nosteigties (lejā, lejuj)
<u>kinnitama</u>	apstiprināt; apgal- vot; nostiprināt, piestiprināt	piestiprināt
<u>kippuma</u>	tiekties, traukties; tīkot, dzīties	tīkot (nokļūt lejā)
<u>kirjutama</u>	(uz)rakstīt	parakstīt, parakstīties (apakšā, zem); atbalstīt, būt par
<u>kiskuma</u>	raut, raustīt; plēst, plosīt; plūkāt	noraut (lejā); notraukt (uz lejuj); dabūt (nost); noliekt, noraukt (lūpu kaktiņus); ieraut (dūmu); pazemināt (algas); vilkt (līmeni uz lejuj); samazināt (autoritāti, slavu)

<u>kleepima</u>	līmēt, pielīmēt, pielipināt	pielīmēt (apakšā)
<u>klugisema</u>	burbuļot	noburbuļot (lejā)
<u>kobima</u>	sar. uzrāpties, ielīst	norāpties (lejā); rāpties (nost, zemē); ielīst
<u>kohisema</u>	šalkt, šalkot (par mežu); šņākt (par jūru)	nošalkt (lejup); šļākties (lejā)
<u>kolima</u>	pārcelties, pārvākties	pārvākties (lejā)
<u>komberdama</u>	tenterēt, steberēt	notenterēt (lejā), nosteberēt (lejā)
<u>kompsima</u>	smagi soļot, lēni vilkties	vilkties (lejā)
<u>koolduma</u>	liekties, saliekties, mesties	noliekties, saliekties
<u>koolutama</u>	liekt, saliekt, locīt	noliekt
<u>koperdama</u>	klumburot, steberēt	klumburot, steberēt (lejā)
<u>kopsatama</u>	klauzīnāt; smagi (ar plakšķi) nokāpt lejā	noklabināt lejā
<u>kopsima</u>	klauzēt, klauzīnāt	piesist (apakšā)
<u>kraapima</u>	kasīt, skrāpēt; švirkstināt	nogrābt (lejā)
<u>krabisema</u>	čabēt, čaukstēt, krakšķēt, sprakšķēt, grabēt	grabot nokrist
<u>krapsuma</u>	(pa)kampt; pielēkt, palēkties	nolēkt (zemē)
<u>kribima</u>	skrāpēt, kasīt	nočabināt (lejā)
<u>kriipsutama</u>	svītrot, vilkt līniju	pasvītrot; uzsvērt; izcelt
<u>kruvima</u>	skrūvēt	pieskrūvēt; nodzīt (cenas)
<u>krōmpsutama</u>	čāpstīnāt, šmakstināt, kraukšķīnāt	nočāpstīnāt (lejā)

<u>kugistama</u>	rīt (steigā, badīgi)	norīt; aprīt; rīt (nost)
<u>kukkuma</u>	krist	nokrist (zemē, lejā); izkrist; iekrist
<u>kukutama</u>	(no)gāzt	mest (zemē); mesties (lejā); izmest; nolēkt
<u>kulistama</u>	klunkšķināt	noklunkšķināt (lejā)
<u>kummardama</u>	(pa)klanīties; (no)-liekties; [augsti] cienīt	noliekt
<u>kummarduma</u>	noliekties, pieliekties, (pa)klanīties	noliekties (leju); izliekties ārā
<u>kutsuma</u>	(pa)saukt; (uz)aicināt; (ie)lūgt	nosaukt (lejā)
<u>kōmpima</u>	vilkties, čāpot, tenerēt	vilkties (lejā)
<u>kōndima</u>	staigāt, iet	noiet (lejā); nākt (lejā)
<u>kāgisema</u>	čīkstēt	čīkstēt (lejā, leju)
<u>kāima</u>	iet	iet (uz leju); pagrimt, panīkt; slīdēt (uz leju); zaudēt (līmeni, kvalitāti); demoralizēties, deģenerēties; noplukt; noiet dibenā
<u>kāānama</u>	pagriezt, pagriezties	nogriezties (leju); nolocīt
<u>kāārima</u>	1. <i>tekst.</i> (uz)šķērēt; 2. rūgt (par alu, vīnu)	norotīt (piedurknes)
<u>kūūndima</u>	sniegties, sasniegt	sniegties (uz leju, leju)
<u>langema</u>	(no)krist; (no)kristies; <i>pārn.</i> pagrimt	krist, nokrist (lejā), nogāzties (lejā); nolaisties (lejā); nobrukt; plūst, tecēt (lejā)
<u>laotama</u>	izklāt, izklāstīt	paklāt, pakaisīt (apakšā)
<u>lartsatama</u>	nokrist, nogāzties ar blīkšķi; nomest ar blīkšķi	nogāzties, nokrist (lejā)

<u>laskma</u>	(pa)laist; (at)jaut; šaut	nolaist (uz leju, lejā); nolaisties (lejā); laist iekšā (kūlīšus kuļmašīnā); laisties (lejā); pazemināt (ūdens) līmeni; nodzert; pludināt (lejā); pazemināt (cenu); nogāzt, nošaut (lejā) (par lidmašīnām)
<u>laskuma</u>	kāpt lejā; nokāpt; laisties lejā; nolaisties	kāpt, nokāpt (lejā); nolaisties (lejā); šauties lejā (par putniem); plūst (lejā)
<u>libisema</u>	(pa)slīdēt	noslīdēt (lejā, uz leju)
<u>libistama</u>	(no)slidināt; (no)slidināties	noslīdināties (lejā); pārslidināt (pāri); nolaisties (lejā); pārleist (pāri)
<u>liikuma</u>	kustēties	virzīties (lejā, leju)
<u>liimima</u>	līmēt	palīmēt (apakšā)
<u>lingutama</u>	mest, sviest (ar lingu)	nolingot (lejā)
<u>lippama</u>	skriet, cilpot	skriet (lejā)
<u>liuglema</u>	slīdēt (lēni, vienmērīgi; līgani)	slīdināties (lejā); noplīvināties (lejā)
<u>liuguma</u>	slīdēt	slīdēt (uz leju, leju)
<u>logistama</u>	klabināt	noklabināt (lejā)
<u>lohisema</u>	vilkties, vazāties	novilkties (lejā)
<u>lohistama</u>	vilkt, vazāt, vilkties	šjūkt (lejā)
<u>lonksama</u>	izdzert, malkot	norīt
<u>lontsima</u>	klaīņot, klīst; vilkties	novilkties (lejā)
<u>looklema</u>	līkumot, mest līkumu	līkumot (leju, lejā)
<u>loopima</u>	mētāt, svaidīt	mest (lejā), nomest (lejā); sviest (ārā, laukā)
<u>loputama</u>	skalot	noskalot (lejā)
<u>luristama</u>	strēbt (skaļi)	izstrēbt
<u>lōnksama</u>	dzert	norīt

<u>lõnksatama</u>	norīt	iztukšot (glāzīti)
<u>lõoma</u>	(ie)sist	piesist (zoles, pakavus); nodauzīt (lejā); ielikt (grīdu, pamatus); uzlikt, uzsist (zīmogu – zem dokumenta); nodzīt uz leju (temperatūru); nosist (cenas)
<u>lūkkama</u>	(pa)grūst, (pa)stumt	nogrūst; nolaist (lejā); pielikt (apakšā)
<u>mahtuma</u>	ietilpt, saiet	tikt (lejā)
<u>minema</u>	iet, doties; kļūt, tapt	kāpt (lejā); doties lejā; iet lejā; norīt; noiet lejā (par ēdienu); aizplūst (lejā); (no)kristies (par temperatūru); derēt (kam apakšā)
<u>muretsema</u>	rūpēties, gādāt; sagādāt	sarūpēt (apakšā)
<u>mātsima</u>	(sa)viļāt; (sa)mīcīt	mīcīties (lejā, leju5)

Izanalizējot igauņu valodas materiālu un tā atbilstmi latviešu valodā, var secināt, ka

● igauņu valodas savienojuma verbos ar prefiksāladverbu *alla* verba nozīme lielākoties tiek konkretizēta, nozīmes pārnēsumi veidojas retāk,

● lai arī igauņu valodas savienojuma verbu piemēros dominē verba nozīmes konkretizācija, nav nekāda iemesla uzskatīt, ka savāktais materiāls liecina tikai par verbu spēju teikumā piesaistīt adverbus, jo savāktajos piemēros diezgan plaši izplatīta ir t.s. savienojuma verbu prefiksāladverbu rekcija - paplašinātāja piesaistīšana konkrētos locījumos (prefiksāladverbs *alla* piesaista paplašinātāju elatīva locījumā, kas atbild uz jautājumu *no kurienes?* un ir viens no trim igauņu valodas iekšvietas locījumiem, Rätsep 1969, 67, 74; 1978, 33).

Piem.,

Ta *aitas* Illimari TREPIST (Sg.El.) *alla* (Tammsaare 1964, 59)

'Viņa **palīdzēja** Illimaram **nokļūt lejā** pa trepēm

*oleks [Freyja] tema pārast kas vōi TULETORNIST (Sg·El.)
alla hüpanud.* (Laipaik 1996, 40)

' būtu [Freja] viņa dēļ kaut vai no bākas **lejā nolēkusi.**'

● igauņu valodā savienojumos ar prefiksāladverbu *alla* dominē verbi, kas izsaka kustību, kā arī skaņu verbi,

● latviešu valodā afiksāladverbs *alla* galvenokārt tiek aizstāts ar priedēkli *no-* un adverbiem *lejā, lejup, uz leju*, atsevišķos gadījumos semantisku iemeslu dēļ iespējami arī citi prefiksi un adverbi *apakšā, nost, zemē*, piem.,

PREFIKSI (*aiz-* : 1 gadījumā, *at-* 1, *ie-* 1, *iz-* : 6, *pa-* : 6, *pie-* : 3, *sa-* : 1)

aiz-

*Batler juhatas Palmu ja minu hallist kamina kõrvvalt trepist
alla* (Waltari 1996, 18)

' Batlers **aizvadīja** Palmu un mani no halles garām kamīnam un **lejā** pa trepēm '

at-

Soe piim tuleb korralikult alla jahutada.

'Silts piens kārtīgi **jāatdzesē.**'

ie-

Kallas kiiresti paar pitsi kurgust alla. (EKSS II 74)

'Ātri **ielēja** rīklē pāris glāzītes.'

iz-

Noormees on nagu moelehelt alla astunud.

'Jauneklis ir gluži kā no modes žurnāla **izkāpis.**'

Pāris meeļeheitlik inimene ei saagi luuletada, vaid nutab ja ahastab ja püüab aknast alla hüpata. (EKSS III 379)

'Pavisam izmisis cilvēks nemaz nevar padzejot, bet gan raud un ir izmisis, un cenšas **izlēkt** pa logu.'

Pajuoksale kasvasid vaasis juured alla. (EKSS I 664)

'Vītola zaram vāzē izauga saknes.'

Pesast alla kukkunud pääsupoeg. (EKSS IV 719)

'No ligzdas izkritis bezdelīdzēns.'

[Erik] *kummardub alla õue vaatama.* (Waltari I 1994, 38)

[Ēriks] *izliecas ārā, lai paraudzītos pagalmā.'*

tõomees oli kolm taldrikutäit suppi alla luristanud (Valton 1993, 34)

strādnieks bija trīs šķīvjus zupas izstrēbis

pa-

Emā püüdis kohvikannule taldrikut alla asetada.

'Māte centās palikt zem kafijas kannas šķīvi.'

Joonisin raamatus pliiatsiga alla kõik vähegi tähtsamad kohad. (EKSS I 638)

'Ar zīmuli pasvītroju grāmatā visas kaut cik svarīgākās vietas.'

Freyja oli valmis uutele tšekkidele alla kirjutama. (Laipaik 1996, 132)

'Freija bija gatava parakstīt jaunos čekus.'

Munk oli alla kriipsutanud olulised kohad. (Promet 1992, 101)

'Munks bija pasvītrojis būtiskās vietas.'

Loomadele said põhud alla laotatud.

'Lopiem apakšā tika pakaisīti salmi.'

pie-

neetud kivimürakale on otsekui juured alla kasvanud, ega nihku ta enam paigast. (Luts 1965, 254)

noļādētajam akmens bluķim ir gluži kā saknes pieaugušas, un tas vairs nekust no vietas.'

raharingluse veidrustega oli meid harjutatud juba Xinjiangis, kus mõnikord suurema osa assignatsiooni pinnast moodustas allakleebitud seebi või muude kaupade kohta käiv kuulutus. (Roerich 1990, 284)

'pie naudas apgrozījuma dīvainībām bijām pieradināti jau Sinczjanā, kur ... dažkārt lielāko daļu no asignējuma virsmas

veidoja **apakšā pielīmētais** sludinājums par ziepēm vai citām precēm.'

Isa pidi saabastele uisud alla kruvima.

'Tēvam bija **jāpieskrūvē** zābakiem slidas.'

olin kapi neljale jalale ise vilditūkid alla liiminud (Kross 1993, 159)

biju skapja četrām kājām pati filca gabalus **palīmējusi apakšā**

sa-

See sadulnina, see esmalt alla ja siis ūles kaarduv mefistosuu.

(Luik 1989, 172)

'Šis seglveidīgais deguns, šī sākumā lejup un tad augšup **sasākiebusies** mefistofeja mute.'

ADVERBI

apakšā

Kirjutas oma nime alla. (EKSS III 674)

'**Parakstīja apakšā** savu vārdu.'

Loomadele said pōhud alla laotatud.

'Lopiem **apakšā** tika **pakaisīti** salmi.

Ta pidi nāgema, kuidas ūks vāeti elunatuke enese sirgu ajas, kābedasti tugevad juured alla muretses (Gailit 1990, 98)

'Viņam bija jāredz, kā izslējās viena nevarīga dzīvībiņa, sprigani **sarūpēja apakšā** stipras saknes

nost

Kes leili ei kannatanud, kobis lavalt alla. (EKSS II 79)

'Kas garu nepanesa, rāpās **nost (zemē)** no lāvas.'

Tuvid jooksid suuremaid tūkke ahmama, kugistasid alla peaaegu lāmbudes (Promet 1992, 169)

'Baloži saskrēja lielākos gabalus sagrabt, **rija nost**, gandrīz smokot ...'

zemē

Ajab aida pealt heinu alla. (EKSS IV 222)

'Nomet no klētsaugšas sienu **zemē**'.

[palk] allapoole hakkas veerema, ähvardades laudu
virmastava veskiomaniku poja *alla ajada.* (Laipaik 1993, 10)

...[baļķis] sāka velties lejup, draudot **nogāzt zemē** dzirnavu
īpašnieka dēlu, kas krāva kaudzē dēļus.'

Ah jah, ükskord oli seesama pilt seinalt kogemata alla kukkunud.
(Pöder 1995, 116)

'Ak, jā, reiz šī pati glezna nejauši bija **nokritusi zemē** no sienas.'

● Ņemot vērā aspekta kategoriju latviešu valodā (pabeigtas
darbības izteikšanu ar priedēkļa verbu, bet nepabeigtas darbības
izteikšanu ar bezpriedēkļa verbu MLLVG I 564, 567-569), ne
visos piemēros parādās sagaidāmais verba priedēklis, piem.,

Naine astus mööda nagisevat treppi alla lugemissaali. (Berg
1991, 5)

'Sieviete **kāpa lejā** pa čīkstošajām trepēm uz lasītavu.'

*Inge tundis end pattu tegeva koolilapsena, kui ta kikivarvul
ülaltoa trepist alla hiilis.* (Park 1992, 103)

'Inge jutās kā grēkojoša skolniece, kad viņa uz pirkstgaliem
zagās lejup pa trepēm no augštāva istabas.'

Raksta šķirkļu uzbūve:

1) savienojuma verbs;

iekavās sniegtas verba pamatnozīmes, kas dotas
galvenokārt pēc K.Abena "Igauņu-latviešu vārdnīcas"
(Rīga, 1967), tomēr ļoti bieži verbu nozīmes papildinātas
vai meklētas pilnīgi no jauna šādos avotos:

- "Eesti kirjakeele sõnaraamat" (I-V, Tallinn 1988-1997),
P. Saagpakk "Estonian-English Dictionary" (Tallinn,
1992);

2) teikumu piemēri, kuros fiksēts savienojuma verbs

(ikviena savienojuma verba nozīme raksturota ar ne
vairāk kā trīs teikumiem, taču bieži vien izanalizētajā
materiālā atrasts tikai viens teikuma piemērs).

SAVIENOJUMA VERBU PIEMĒRI TEIKUMOS

ALLA 'lejup, uz leju, lejā' I (A-M)

● **alla aitama** (aitama 'palīdzēt; līdzēt; pietikt')

Ta aitas Illimari trepist alla (Tammsaare 1964, 59)

'Viņa **palīdzēja** Illimaram **nokļūt lejā** pa trepēm

● **alla ajama** (ajama 'dzīt; darīt, rīkoties')

Ajasin heinu, pōhku lauda pealt alla. (EKSS I 60)

'**Nometu, nogrūdu** sienu, salmus **lejā** no kūtsaugšas.'

Ajab aida pealt heinu alla. (EKSS IV 222)

'**Nomet** no klētsaugšas sienu **zemē**.'

Aja lapsed kuuri katuselt alla! (EKSS I 60)

'**Nodzen** bērņus **lejā** no šķūņa jumta!'

*[palk] allapoolle hakkas veerema, ähvardades laudu
virmastava veskiomaniku poja alla ajada.* (Laipaik 1993, 10)

'...[ba]ķis sāka velties lejup, draudot **nogāzt zemē** dzirnāvu
īpašnieka dēlu, kas krāva kaudzē dēļus.'

Ajab lund, lōrtsi taevast alla. (EKSS I 60)

'No debesīm **nāk** sniegs, slapjdraņķis.'

Siis lahvatats hirm, et ta ajas inimese alla. (Laipaik 1996, 88)

'Tad izlauzās bailes par to, ka viņa bija **sabraukusi** cilvēku.'

Oleks äärepealt oma ametivenna laisa kassi alla ajanud. (Traat
1987, 159)

'Būtu gandrīz vai sava amatabrāja slinko kaķi **sabraucis**.'

Tuhvlitele tuleks paigad alla ajada. (EKSS I 60)

'Tupelēm vajadzētu **pie dzīt** pazoles.'

'Tupelju zolēm vajadzētu **uzlikt** ielāpus.'

● **alla andma** (andma 'dot')

*Niipea kui sa alla andsid ja enda eest välja ei astunud, hōikasad
teised sinust üle* (Ekbaum 1993, 7)

'Līdzko tu **padevies** un neaizstāvēji sevi, citi pārkliedza tevi

kamandas polkovnik Kaverin: "Andke alla!" (Uustulnd 1995,
111)

... pulkvedis Kaverins komandēja: "**Padodieties!**"

Āra anna alla, kui sul on õigus. (EKSS I 106)

'**Neatkāpies**, ja tev ir taisnība.'

- sa ei tohi meeleheitele alla anda* (Luik 1989, 17)
- 'Tu nedrīksti **ļauties** izmisumam '
- Nagu kartes, et ta nendele mōtetele alla annab, tōusis ta rāpakalt* (Ekbaum 1993, 257)
- 'It kā baidoties, ka viņš **ļausies** šīm domām, viņš nevīžīgi piecēlās '
- Naised ei andnud tōos meestele alla.* (EKSS I 106)
- 'Sievas darbā **neatpaliek** no vīriem.'
- Paljūkest too mōisacit alla andis keskmisele kaubamajale Pārnus, ah?* (EKSS I 106)
- 'Cik daudz gan tā muižas klēts **atpalika** no vidusmēra universālveikala Pērnāvā, ko?'
- **alla asetama** (asetama 'likt, nolikt, ielikt; (no)vietot)
- Fabian asetas sōōgiseebi killule alla Prantsusmaal vālja antud "Maailma strateģilise atlase"* (Mutt 1994, 16)
- 'Fabiāns **nolika** zem ēdamo ziepju gabaliņa Francijā izdoto "Pasaules stratēģisko atlantu" '
- Ema pūūdis kohvikannule taldrikut alla asetada.*
- 'Māte centās **palikt zem** kafijas kannas šķīvi.'
- **alla astuma** (astuma 'iet, soļot; iestāties')
- See kōhn mees oli nagu altarimaalilt alla astunud.*
- 'Šis vājais vīrs bija gluži kā no altāra gleznas **izkāpis**.'
- kas mitte igal keskōōl ei astu peegelsaali kuulsalt maalilt alla frau Ewa Collinder ise?* (Laipaik 1996, 42)
- 'vai tikai katru pusnakti no spoguļzāles slavenās gleznas **neizkāpj** pati frau Eva Kollindere?'
- Noormees on nagu moelehelt alla astunud.*
- 'Jauneklis ir gluži kā no modes žurnāla **izkāpis**.'
- Kōneleja astus kateedrist alla.* (EKSS II 159)
- 'Runātājs **nokāpa lejā** no tribīnes.'
- Mu tāhelepanu koondus tūtarlapsele, kes oli tōusnud klaveri juurest ja poodiumilt alla astus.* (Ristikivi 1991, 18)
- 'Mana uzmanība sakoncentrējās uz meiteni, kas bija piecēlusies no klavierēm un **nokāpa lejā** no paaugstinājuma.'
- Ūsna muretul sammul oli ta trepist alla astunud* (Biin 1997, 69)

'Viņš bija **kāpis** pa trepēm **lejup** diezgan bezrūpīgā solī
Naine astus mōōda nagisevat treppi alla lugemissaali. (Berg 1991,5)

'Sieviete **kāpa leļā** pa čīkstošajām trepēm uz lasītavu.'
Ta hakkas nōlvakust alla lahe ja paadisilla poole astuma.
 (Donner 1996, 34)

'Viņš sāka **soļot lejup** pa nogāzi uz līča un laivu piestātnes pusi.'
 ● **alla hammustama** (hammustama 'kost, iekost, nokost')

naised ja lapsed aga hammustasid saia alla ja rūūpasid viina peale (Tammsaare 1964, 34)

'bet sievietes un bērni **vispirms uzkoda** baltmaizi un virsū uzdzēra šņabi

● **alla hanguma** (hanguma 'celt ar dakšām')

Kord tuli heinu alla hanguda. (Vanapa 1992, 105)

'Reiz nācās sienu ar dakšām **nocelt leļā**.'

● **alla heitma** (heitma 'mest, sviest')

Lennukilt heideti alla pomme, lendlehti. (EKSS I 432)

'No lidmašīnas tika **sviestas leļā** bumbas, skrejlapas.'

Aga poistel ei ole seal kassi, keda ta [=koera] rōōmuks alla heita (Krusten II 1992, 41)

'Bet zēniem tur nav kaķa, ko tam [=sunim] par prieku **nosviest zemē ...**'

Lund heitis alla nagu kotiga. (EKSS I 432)

'Sniegs **bira** kā no maisa.'

Ema heitis alla ūkskōikse pilgu. (Roht 1985, 15)

'Māte **pameta lejup** vienaldzīgu skatienu.'

Taheti teisi alla heita. (EKSS I 432)

'Gribēja citus **pakļaut**.'

Aga polnud parata, kohtukullile pidi alla heitma. (EKSS I 432)

'Neko nevarēja darīt, tiesas ērglim bija **jāpakļaujas**.'

Vaimulikud ōnmistavad sōdureid, kes lāhevad teist rahvast alla heitma. (EKSS I 432)

'Garīdznieki iesvēta kareivjus, kas dodas **apspiest** citu tautu.'

Ta [=ristiusk] lubab rahvaid alla heita, orjastada. (EKSS II 651)

'Tā [=kristīgā ticība] ļauj **apspiest**, paverdzināt tautas.'

Vastase positsioonid heideti alla.

'Pretinieka pozīcijas **tika iekarotas**.'

Saatusēle alla heitma. (EKSS I 432)

'**Padoties** liktenim.'

Kes tunnebki ajutist vāsimumst, ārgu raskustes alla heitku. (EKSS I 432)

'Ja kāds arī izjūt īslaicīgu nogurumu, lai **nepadodas** grūtībās.'

Kuid tuhandete kaupa viidi kodunt āra ka neid, kes olid kunagi nii-ōelda vabatahtlikult alla heitnud. (Valton 1989, 430)

'Bet tūkstošiem izveda no mājām arī tos, kas kādreiz bija, tā sakot, brīvprātīgi **padevušies**.'

vanamoelised, kõrge poognaga nāpitsprillid heitsid akende nōrka helki alla auditoriumi. (EKSS IV 446)

vecmodīgais pensnejs ar augsto loku **atstaroja** logu vājo atblāzmu **lejup** auditorijā.'

● **alla hiilima** (hiilima 'zagties, lavīties')

Inge tundis end pattu tegeva koolilapsena, kui ta kikivarvul ūlalttoa trepist alla hiilis. (Park 1992, 103)

'Inge jutās kā grēkojoša skolniece, kad viņa uz pirkstgaliem **zagās lejup** pa trepēm no augštāva istabas.'

teisel hommikul oli ta näinud Zirku tallilakast alla hiilimas, riided kortsumud (Traat 1987, 216)

otrā rītā viņš bija redzējis Zirku saburzītām drēbēm **zogamies lejā** no stajlaugšas

Ja jälle tahtis Maie tasakesi alla hiilida, avada baarikapp ja pits konjakit võtta (Mänd 1993, 143)

'Un atkal Maie gribēja klusiņām **nozagties lejā**, atvērt bāra skapīti un iedzert glāzīti konjaka

● **alla hindama** (hindama '(no)cenot; (no)vērtēt')

Moest lāinud rōivad, jalatsid hinnati alla. (EKSS I 455)

'No modes izgājušās drēbes, apavi **tika nocenoti**.'

Allahinnatud kaubad, tooted, esemed. (EKSS I 455)

'**Nocenotās** preces, ražojumi, priekšmeti.'

Nad seal Moskvā hindavad Viktor Viktorovišit alla
(Beekman 1994, 65)

'Viņi tur Maskavā pārāk zemu novērtē Viktoru Viktoroviču

● **alla huljuma** (huljuma 'lidināties')

Tasa nagu udusulgi huljub alla lund. (EKSS I 491)

'Klusi kā dūnu spalvas lejup lidinās sniegs.'

● **alla hōljuma** (hōljuma 'līgoties, šūpoties; plīvot, lidināties')

ma hōljun alla nagu paberileht. (Ristikivi 1991, 77)

es lidinos lejup kā papīra lapa.'

*Miikael ja tema saatjad, kes taeva valgussfäärīst alla hōljusid,
võitlesid koletuslike pōrguolevustega* (Menzel 1982, 268)

'Mikaēls un viņa pavadoņi, kad no debesu gaismas sfēras lejup lidinājās, cīnījās ar briesmīgiem elles radījumiem

*Kōrge saleda raekojatorni petikakendelt hōljusid alla valgete
tuvide parved* (Menzel 1982, 292)

'No augstā un slaidā rātsnama torņa viltus logiem lidinājās lejup balto baložu bari

*See, mis ulgumise saatel taevast alla oli hōljunud, rippus
nūūd kāratult puudel* (Remargue 1959, 306)

'Tas, kas kaucienu pavadībā bija nolidinājies lejā no debesīm, tagad klusi karājās kokos

● **alla hūplema** (hūplema 'lēkāt, palēkties')

Sammud kōpsusid minema, hūplesid trepist, jalad koos, alla.
(Joenpelto 1982, 64)

'Soļi aizklaudzēja prom, lēkāja lejup pa trepēm, kājas kopā.'

● **alla hūppama** (hūppama 'lēkt')

Sa ei julge siit alla hūpata, kardad! (EKSS II 130)

'Tu neuzdrošies lēkt lejā no šejienes, tu baidies!'

*Pāris meeleheitlik inimene ei saagi luuletada, vaid nutab ja
ahastab ja pūiub akmast alla hūpata.* (EKSS III 379)

'Pavisam izmisis cilvēks nemaz nevar padzejot, bet gan raud un ir izmisis, un cenšas izlēkt pa logu.'

Hūppas kivi otsast alla. (EKSS IV 75)

'Nolēca no akmens.'

oleks [Freyja] tema p̄arast kas v̄oi tuletornist alla h̄upanud.
(Laipaik 1996, 40)

'b̄utu [Freja] viņa d̄e] kaut vai no b̄akas **lejā nol̄ekusi**.'

Ta avas akna ja, surudes vaid m̄utsi p̄ahe, h̄uppas alla.
(Kirsimāgi 1997, 47)

'Viņš atvēra logu un, uzmaucis tikai cepuri galvā, **nol̄ēca lejā**.'

V̄oib-olla oli keegi h̄upanud sealt [=aknast] meeleheites alla
(Kross 1993, 263)

'Varbūt kāds bija izmisumā **nol̄ēcis** no turienes [=pa logu] **lejā**

● **alla h̄ūidma** (h̄ūidma 'saukt, pasaukt, nosaukt')

Tūdruk pidi isa p̄ooringult alla h̄ūidma.

'Meitai bija **jānosauc** tēvs **lejā** no bēniņiem.'

"Alt āra!" h̄ūuab veskipoiss alla jahusalvede juurde (Luts 1965, 43)

"Prom!" **sauc** dzirnavpuika **leju** uz miltu apcirkņu pusi

● **alla immitsema** (immitsema '(iz)sūkties cauri')

seal [=katusel] oli mitmesuguseid auke, kust immitses alla roosakat valgust (EKSS IV 88)

tur [=uz jumta] bija dažādi caurumi, pa kuriem **nāca leju** rozīga gaisma

● **alla jahutama** (jahutama 'dzesēt, atdzesēt, atvēsināt')

Soe piim tuleb korralikult alla jahutada.

'Silts piens kārtīgi **jāatdzesē**.'

● **alla jalutama** (jalutama 'pastaigāties')

Māest alla jalutama.

'Nosojot **lejā** no kalna.'

● **alla jooksma** (jooksma 'skriet; tecēt, plūst')

Hetkegi kaotamata jooksis tūurimees pikkade sammudega alla pupile. (EKSS IV 574)

'Ne mirkli nezaudējot, stūrmanis lieliem soļiem **skrēja lejā** uz pūpi.'

Gōran j̄argneb kuningale, kes hoogsate sammudega hakkab torni j̄arskudest astmetest alla jooksma. (Waltari I 1994, 18)

'Jerans seko karalim, kas sparīgiem soļiem sāk **skriet lejā** pa torņa stāvajām kāpnēm.'

Higi jookseb teistelgi nõrinal alla. (EKSS III 750)

'Arī pārējiem sviedri tek pilēdami **lejup**.'

Ūle pōskede jooksid pisarad alla.

'Pa vaigiem **tecēja lejā** asaras.'

Mōoda pōski lausa sirinal alla jooksev silmavesi nāidaku leinavalu (Laiplik 1993, 190)

'Pa vaigiem gluži vai straumēm **lejup plūstošās** asaras lai liecina par sēru sāpēm '

Valas peaaegu tuuletult, nagu hallid rihmad jooksid jooned alla
(Kangro 1996, 58)

'Lietus gāzās gandrīz bez vēja, gluži kā pelēkas siksnas **plūda lejup** svītras '

● **alla joonima** (joonima 'vilkst līniju')

Joonisin raamatus *pliiatsiga alla kōik vāhegi tāhtsamad kohad.*
(EKSS I 638)

'Ar zīmuli **pasvītāju** grāmatā visas kaut cik svarīgākās vietas.'

● **alla juhatama** (juhatama 'vadīt; pārzināt')

Batler juhatas Palmu ja minu hallist kamina kōrvalt trepist alla (Waltari 1996, 18)

' Batlers **aizvadīja** Palmu un mani no halles garām kamīnam un **lejā** pa trepēm, kas atrodas blakus kamīnam '

● **alla jõudma** (jõudma 'spēt, varēt; paspēt, pagūt; nokļūt, sasniegt')

Nad jōudsid alla ruumidesse, mis olid külalistest tulvil.
(Kirsimägi 1997, 36)

'Viņi **nokļuva lejā** telpās, kas bija pilnas ar ciemiņiem.'

Alla jõudes sundis küüdimees hobuse otse jōele (Kangro 1996, 189)

'**Nokļūstot lejā**, šķūtnieks stūrēja zirgu tieši uz upi

Balthasar kutsus apteekriisandat paremale pōorama, et Lühikesest jalast küremini alla jõuda. (Kross 1989, 302)

'Baltazars aicināja aptiekāra kungu pagriezties pa labi, lai pa Īsās kājas ielu ātrāk **nokļūtu lejā**.'

Tiigi treppidest alla jõudnud, pōordusin vasakule (Kangro 1996, 242)

'Kad biju **ticis lejā** pa Dīķa ielas trepēm, pagriezos pa kreisi ...

Isa oli emaga trepist alla jõudnud ja ta jooksis välisust lahti tegema. (Gardner 1986, 294)

'Tēvs kopā ar māti bija **tikuši lejā** pa trepēm, un tēvs skrēja atvērt ārdurvis.'

● **alla jātma** (jātma 'atstāt')

Kolmkümmend viis. Ja see on ilma ette küsimata. Alla ei jäta. (EKSS I 703)

'Trīsdesmit pieci. Un tas ir, iepriekš nejautājot. **Lētāk nedošu!**
on alles hind! Aga ehk jātab alla? (EKSS I 703)

ir nu gan cena! Bet varbūt **palaidis lētāk?**

Nagu oleks tal tõesti vankrivahel esimese numbri näitusekraam, ei jäta ta kopikatki alla. (Krusten 1992 I, 100)

'It kā viņam ratos patiešām būtu pirmās klases izstāžu prece, **nedod (nepārdod)** ne par kapeiku **lētāk.**'

"Jätke nüüd pisut hinnast alla!" kauples ostja. (EKSS II 179)

*"**Palaidiet** cenu nedaudz **uz leju!**" diņģēja pircējs.'*

Kaupmees jättis kasukahinnast 10 krooni alla.

'Tirgotājs **palaida** kažoka cenu par 10 kronām **uz leju.**'

● **alla jääma** (jääma 'palikt; kļūt')

Ta pole maadluses kellelegi alla jäänud. (EKSS I 707)

'Cīņā viņš nav **padevies** nevienam.'

Jāi tihti vaidluses alla. (EKSS I 707)

'Strīdos bieži vien **piekāpās.**'

Kas oleks Kai seda teinud, kui peremees oleks jäänud kohtus alla? (Ekbaum 1993, 160)

'Vai Kai būtu to darījusi, ja saimnieks tiesā būtu **zaudējis?**'

"Sinuga olen ma oma asjaajamise kohtulaua ees lōpetanud, ehk küll alla jäänud." (Ekbaum 1993, 170)

'Ar tevi esmu savas darīšanas tiesā pabeidzis, lai gan **zaudējis.**'

Jāavad mānguklassilt meie naiskonnale alla. (EKSS III 565)

'Pēc spēles līmeņa **atpaliek** no mūsu sieviešu komandas.'

Ei arenenud ka alustatud töö nii laabsalt kui allkirja kirjutamine, vaid kaheldes ja kartes, et teostus jāab ehedale mōttele alla. (Promet 1992, 143)

'Arī uzsāktais darbs negāja uz priekšu tik veiksmīgi kā parakstīšanās, bet gan šauboties un bailojoties, ka īstenojums **atpaliks no (nesniegsies līdz)** skaidrās domas.'

Saarestik jāi okupatsioonivāgēde omavoli alla. (EKSS IV 41)

'Salas **palika** okupācijas spēku patvaļai pakļautas.'

pistsime kohe sinna vaatama, kuidas mees [autole] alla jāi.
(EKSS IV 397)

'skrējām tūlīt turp paskatīties, kā vīrs **pakļuva** [zem mašīnas].'

● **alla kaaluma** (kaaluma 'svērt, nosvērt; apsvērt')

Tūki maad läheb punapea norus otsekui kaaluksid mõtted ta kerge pea alla (Luts 1965, 113)

'Labu gabalu sarkanmatis iet sašļucis, it kā domas **nosvērtu** viņa vieglo galvu **uz leju** ...'

● **alla kaarduma** (kaarduma '(sa)šķiebties; (sa)riezties')

See sadulnina, see esmalt alla ja siis üles kaarduv mefistosuu.
(Luik 1989, 172)

'Šis seglveidīgais deguns, šī sākumā **leju** un tad augšup **sašķiebusies** mefistofeļa mute.'

● **alla kaduma** (kaduma 'zust, pazust, izzust, nozust')

Ōlu maitses kibedana, kuid kadus kulinal alla. (Kangro 1996, 172)

'Alus bija rūgts, taču **nogāja leajā** guldzēdams.'

Mees kadus masinaluugist alla. (Vanapa 1992, 22)

'Vīrs **nozuda** mašintelpas lūkā.'

[norralane] *kadus kiiresti trepist alla.* (Uibopuu 1993, 204)

[norvēģis] ātri **nozuda leajā** pa trepēm.'

● **alla kalduma** (kalduma '(no)svērties')

Mudellennuk kukub algul lapiti, hiljem kaldub ninaga alla. (EKSS IV 175)

'Lidmašīnas modelis sākumā krīt plakaniski, vēlāk **nosveras** ar priekšgalu **uz leju**.'

● **alla kallama** (kallama 'liet')

Kallas kiiresti paar pitsi kurgust alla. (EKSS II 74)

'Ātri **ielēja** rīklē pāris glāzītes.'

Kuu, päike kallab valgust alla. (EKSS II 74)

'Mēness, saule **laista** gaismu.'

Taevast kallab külma vihma alla. (EKSS II 74)

'No debesīm gāžas auksts lietus.

Küll tāna vōib seda vihma alla kallata.

'Šodien nu gan gāžas.'

Mehed kallasid ūhekorrāga klaasitāie nii alla, et sellest piiskagi mōōda suud laiali ei voolanud. (Pōder 1995,41)

'Vīri gāza rīklē uzreiz veselu glāzīti tā, ka ne lāsīte nenotecēja caur muti.'

kes vōib kōige rohkem ōllepudeleid kurgust alla kallata
(Tammsaare 1964, 550)

' kas spēj visvairāk alus pudeļu iztempt

● alla kalpsama (kalpsama 'lēkt')

Kalpsasin alla ja tassisin redeli endisele kohale tagasi.
(Vetemaa 1996, 53)

'Nolēcu lejā un aizstiepu trepes atpakaļ uz veco vietu.'

● alla kandma (kandma 'nest, nēsāt')

Ilmar tōstis Hilli kātele ja kandis ta liivaluitelt alla
(Kirsimāgi 1997, 122)

'Ilmārs pacēla Hilli uz rokām un nonesa viņu lejā no kāpas '

[Graeber] hakkas pakke alla kandma. (Remargue 1959, 326)

[Grēbers] sāka nest lejā pakas.'

● alla kappama (kappama 'auļot, aulekšot')

Panin mantli selga ja kappasin trepist alla. (EKSS II 109)

'Uzvilku mēteli un auļoju (aulekšoju) lejā pa trepēm'

● alla kargama (kargama 'lēkāt')

"Ehh, oli see alles saun, ma tunnen, nagu oleks praegu kuumalt keriselt alla karanud," āhkis Konsap (Kivikas 1991, 187)

'Ek, tā nu gan bija pirts, man liekas, it kā es būtu nupat no svelmainiem pirts akmeņiem nolēcis," elsa Konsaps

● alla karglema (karglema 'lēkāt')

Poiss kargles mōōda treppi alla. (EKSS II 119)

'Zēns lēkāja lejup pa trepēm.'

● alla kasvama (kasvama 'augt, izaugt')

Pajuoksale kasvasid vaasis juured alla. (EKSS I 664)

'Vītola zaram vāzē izauga saknes.'

karjalaudale ei kasva vundament mitte iseenesest alla."
(Luts 1965, 209)

" kütij pamati paši no sevis **neizaugs**."

neetud kivimürakale on otsekui juured alla kasvanud, ega nihku ta enam paigast. (Luts 1965, 254)

noIädõtajam akmens bluķim ir gluži kã saknes **pieaugušanas**, un tas vairs nekust no vietas.'

● **alla kauplema** (kauplema 'tirgoties; kaulēties; (sa)līgt, (sa)derēt'

Kauplesin hinnast viiskümmend rubla alla. (EKSS II 179)

'**Nokaulēju** cenu par piecdesmit rubļiem **uz leju**.'

● **alla keerama** (keerama 'griezti, pagriezti; grozīt'

Keeras mütsikõrvad, sãrgikrae alla. (EKSS II 195)

'**Nolocija uz leju** cepures malas, krekla apkakli.'

Ta keeras kõrvikuservad alla (Ekbaum 1993, 111)

'Viņš **nolocija** ausenes malas **uz leju** ...'

Salme tõi kausi tagasi ja keeras varrukad alla. (Joenpelto 1982, 101)

Salme atnesa blõdu atpakaļ un **nolocija** piedurknes **uz leju**.'

Arno istus rooli taga, kõlgaken oli alla keeratud. (Donner 1996, 106)

'Arno sēdēja pie stūres, sānu lodziņš bija **nolaists uz leju**.'

Alles suurelt teelt alla keeranud, jäi ta vanemaid järele ootama.
(EKSS II 195)

'Tikko **nogriezies** no lielã ceļa, viņš palika, vecãkus gaidot.'

Mirjam aga nãgi lumes kitsast jalgrada, mis oruveerelt alla keeras. (Park 1992, 211)

'Mirjama redzēja sniegã šauru gãjēju taciņu, kas **nogriezãs** lejã no kraujas malas.'

Ta keeras alla rannateele. (Joenpelto 1982, 192)

'Viņa **nogriezãs lejã** uz jūrmalas ceļa.'

● **alla keerlema** (keerlema 'griezti, groziti')

Okstelt keerlesid alla esimesed kolletunud lehed. (EKSS II 198)

'No zariem **lidinãjãs lejup** pirmãs iedzeltenãs lapas.'

● **alla keerutama** (keerutama 'griezti (riņķi); vīt (virvi)')

Tuisk keerutas lund katuselt alla. (EKSS II 200)

'Putenis **grieza** sniega vērpetes no jumta **lejā**.'

● **alla kelgutama** (kelgutama 'vizināties (ar ragutiņām)')

*Lootsipa*at kelgut alla *lainete voogavailt järsandikelt.*
(Uibopuu 1993, 32)

'Loča laiva ... **vizinājās leju** no viļņu bangojošajām kraujām.'

● **alla kerima** (kerima 'tīt, uztīt, notīt (dziju)')

aga kui nad sealt hakkavad kabelimäelt alla kerima, siis
(Luts 1965, 172)

" bet kad viņi sāks no kapličas kalna **lejā tīties**, tad

● **alla kihutama** (kihutama 'kūdīt, musināt; joņot, drāzties, traukties')

ta kihutab juba pikil sammel mööda tänavat alla. (Kangro 1996, 242)

viņš jau **joņo** gariem soļiem **leju** pa ielu.'

māest alla kihutades nautis [Eerik] kaalutushetki (Luik 1989, 201)

drāžoties lejā no kalna, [Ēriks] izbaudīja bezsvara mirklus

Meeleolu läheb iseenesest paremaks, kui päike paistab ja kaheksakümnega künghostest alla kihutada. (Waltari 1996, 160)

'Noskaņojums pats no sevis kļūst labāks, ja saule spīd un [var] **drāzties** no pauguriem **lejā** ar astoņdesmit.'

Ketonen oli kihutanud voorimehel Toompealt alla (Kross 1993, 163)

'Ketonens bija **traucies lejā** no Tompea ar ormani

● **alla kiikama** (kiikama 'paskatīties, palūkoties; uzmet skatienu')

Ta heitis kiire pilgu dr. Bergile ja kiikas siis uuesti alla.
(Gardner 1986, 27)

'Viņš uzmeta ātru skatienu dr. Bergam un tad no jauna **palūkojās lejā**.'

Ma kiikasin alla, rahunesin vaenlased lidusid eemale
(Remsu 1991, 8)

'Es **paskatījos lejā**, nomierinājos - ienaidnieki skrēja prom

Kui Lauri järgmine kord alla kiikas, oli õu tühi ... (Joempelto 1982, 201)

'Kad Lauri nākamo reizi **lejud** paskatījās, pagalms bija tukšs

- **alla kiirgama** (kiirgama '(iz)starot')

Teinekord, selge ilmaga, kiirgas tāiskuu otse alla (Vanapa 1992, 155)

'Citkārt, skaidrā laikā, pilnmēness **spīdēja** tieši **lejud**

- **alla kiirustama** (kiirustama 'steidzināt, skubināt; steigties')

Kuid pārst lūhikest puhkust kiirustasid nad jälle mööda siledat mägiteed alla. (EKSS IV 400)

'Taču pēc īsas atpūtas viņi atkal **steidzās lejud** pa gludo kalnu ceļu.'

Freja kiirustas nagu kurjast tagaaetu alla. (Laipaik 1996, 108)

'Freija **steidzās lejā** gluži tā, it kā nelabais dzītos viņai pakā.'

Kaarel kiirustas trepist alla (Berg 1991, 96)

'Kārels **steidzās lejā** pa trepēm'

- **alla kinnitama** (kinnitama 'apstiprināt; apgalvot; nostiprināt, piestiprināt')

Kinnitas uisud alla. (EKSS II 287)

'**Piestiprināja** slidas.'

- **alla kippuma** (kippuma 'iekties, traukties; tīkot, dzīties')

Ta kippus uuesti trepist alla baarikapi juurde. (Mänd 1993, 197)

'Viņa no jauna **tīkoja** nokļūt pa trepēm **lejā** pie bāra skapīša.'

- **alla kirjutama** (kirjutama '(uz)rakstīt')

Kirjale, käsckirjale, korraldusele, kokkuleppele, aktile alla kirjutama. (EKSS II 306)

'**Parakstīt** vēstuli, pavēli, rīkojumu, vienošanos, aktu.'

Rahuleping on juba alla kirjutatud. (EKSS II 306)

'Miera līgums jau ir **parakstīts**.'

Freja oli valmis uutele tšekkidele alla kirjutama. (Laipaik 1996, 132)

'Freija bija gatava **parakstīt** jaunus čekus.'

Kirjutas oma nime alla. (EKSS III 674)

'**Parakstīja** apakšā savu vārdu.'

"Seepärast õiendame selle väikese formaalsuse ära ja kirjutame siia alla." (Mutt 1995, 76)

'Tädēļ nokārtosim šo mazo formalitāti un **parakstīsimies** šeit **apakša**.'

Kirjutasin töölepingule alla.

'**Parakstījos** zem darba līguma.'

Kõik viisteist inimest kirjutasid üleskutsele alla.

'Visi piecpadsmit cilvēki **parakstījās** zem uzsaukuma.'

Sellele seisukohale kirjutan kahe käega alla. (EKSS II 306)

'Ar abām rokām **esmu par** (atbalstu) šo viedokli.'

● **alla kiskuma** (kiskuma 'raut, raustīt; plēst, plosīt; plūkāt')

Haaras mul käest kinni ja kiskus mind kānu otsast alla. (EKSS II 314)

'Sagrāba mani aiz rokas un **norāva** mani **lejā** no celma.'

Kisub [langev jalgratas] mind kaldast alla, läheme mõlemad, nii et tükid taga. (Krusten III 1992, 121)

'**Rauj** [krītošais divritenis] mani pa krastu **lejā**, lidojam abi, tā ka detaļas vien [paliek] iepakā.'

Veevol kiskus paadi kosest alla. (EKSS II 314)

'Ūdens straume **rāva** laivu pa ūdenskritumu **uz leju**.'

Kiskus lākilāki kōrvad alla. (EKSS II 314)

'**Notrauca** ausenes ausis **uz leju**.'

Nūūd tahetakse teda [Augustit] alla kiskuda. (Krusten 1992 I, 138)

'Tagad grib viņu [Augustu] **dabūt nost**.'

Kōhn, lohkuvajunud pōskedega, huulenurgad irooniliselt alla kistud. (Kangro 1996, 36)

'Vājš, ar iekritušiem vaigiem, ..., lūpu kaktiņi ironiski **noliekti uz leju**.'

"Pakud jälle kedagi välja vōi?" kūsis Verner suunurki pōlglikult alla kiskudes. (Kangro 1996, 176)

"Vai atkal kādu piedāvā?" jautāja Verners, lūpu kaktiņus **nicīgi noraukdams uz leju**.'

Mees kiskus ahnelt suitsu alla. (EKSS II 314)

'Vīrs kāri **ierāva** dūmu.'

Ettevõtjad kiskusid palgad alla. (EKSS II 314)

'Uzņēmēji **pazemināja** algas.'

"Nii madala tasemega kaader kisub meie töö ka alla," märkis Helma (Laipaik 1993, 106)

"Tik zema līmeņa kadrs **pazeminās** arī mūsu darba [līmeni]," atzīmēja Helma

Paar halba õpilast kisuvad klassi õppeedukuse alla. (EKSS II 314)

'Pāris sliktu skolēnu **velk** klases sekmju līmeni **uz leju**.'

Niisugune tegu kisub meie autoriteeti alla. (EKSS II 314)

'Šāda rīcība **samazina** mūsu autoritāti.'

Lārm klassis kisub õpetaja autoriteeti alla.

'Troksnis klasē **samazina** skolotāja autoritāti.'

● **alla kleepima** (kleepima 'līmēt, pielīmēt, pielipināt')

raharingluse veidrustedga oli meid harjutatud juba Xinjiangis, kus mõnikord suurema osa assignatsiooni pinnast moodustas allakleebitud seebi või muude kaupade kohta käiv kuulutus. (Roerich 1990, 284)

'pie naudas apgrozījuma dīvainībām bijām pieradināti jau Sinczjanā, kur dažkārt lielāko daļu no assignējuma virsmas veidoja **apakšā pielīmētais** sludinājums par ziepēm vai citām precēm.'

● **alla klugisema** (klugisema 'burbuļot')

Aga kui see [=viin] neelust alla klugiseb, tōuseb kurgu kaudu ninasse kirbe määndumislõhn. (Kangro 1996, 253)

'Bet, kad tas [=šņabis] pa rīkli **lejā noburbuļo**, pa rīkli degunā sakāpj asa puvuma smaka.'

● **alla kobima** (*sar.* kobima 'uzrāpties, ielīst')

Mehed kobisid lavalt alla. (EKSS II 348)

'Vīri **norāpās** no lāvas.'

Kes leili ei kannatanud, kobis lavalt alla. (EKSS II 79)

'Kas garu nepanesa, **rāpās nost (zemē)** no lāvas.'

kobisin taltsalt trepilt alla nagu hābelik kooliplitka (Kangro 1996, 55)

rāmi **rāpos leju** pa trepēm gluži kā kautrīga skolas skuķe ...

Hänninen tõmbas suu vingu ja kobis kuidagimoodi alla.
(Joenpelto 1982, 7)

'Henninens saviebās un kaut kā nebūt **norāpās leja.**'

Olev kobis alla varjendisse. (Laipaik 1993, 157)

'Olevs **ielīda** patvertnē.'

● **alla kohisema** (kohisema 'šalkt, šalkot (*par mežu*); šņākt (*par jūru*)')

aeg-ajalt kohises alla vihmavalanguid. (EKSS II 371)

laiku pa laikam **lejud nošalca** lietus gāzes.'

Vesi kohises alla, esimesele tugevale hoole järgnesid suured raheterad (Park 1992, 99)

'Ūdens **šļacās leja**, pirmajai spēcīgajai gāzei sekoja lieli krusas graudi '

● **alla kolima** (kolima 'pārcelties, pārvākties')

Margret oli ilmade jahenedes lakast alla kolinud (Traat 1987, 238)

'Laikam kļūstot vēsākam, Margrēta bija **pārvākusies leja** no kūtsaugšas '

● **alla komberdama** (komberdama 'tenterēt, steberēt')

Kohtumāest ta alla oli komberdanud (Ekbaum 1993, 152)

'No Tiesas kalna viņš bija **notenterējis leja**

Kohmitsedes, nagu pohmeluses, komberdas vana sakslane alla.
(Uibopuu 1993, 94)

'Tūjādāmieš, gluži kā pagīrās, vecais vācietis **steberēja leja.**'

● **alla kompsima** (kompsima 'smagi soļot, lēni vilkties')

Kuulen, kuidas ta aeglaselt trepist alla kompsib (Kangro 1996, 84)

'Dzirdu, kā viņš lēnām **velkas leja** pa trepēm

● **alla koolduma** (koolduma 'liekties, saliekties, mesties')

Lumised kuuseoksad kooldusid raskuse all alla.

'Sniegotie egļu zari **noliecās (saliecās)** zem smaguma.'

● **alla koolutama** (koolutama 'liekt, saliekt, locīt')

Et pähkleid kätte saada, pidime sarapuuoksad alla koolutama.

'Lai dabūtu riekstus, mums bija **jānoliec** lazdas zari.'

● **alla koperdama** (koperdama 'klumburot, steberēt')

Ja seda [rada] mööda koperdas nüüd Illimar alla. (Tammsaare 1964, 54)

'Un pa to [taku] **klumburoja** nu Illimars **lejä**.'

● **alla kopsatama** (kopsatama 'klaudzināt; smagi (ar plakšķi) nokāpt lejā')

Ja kui kell koridoris neli kōmisevat lōōki luges, kopsataski professor kateedrist alla (Kangro 1996, 19)

'Un kad pulkstenis koridorī noskaitīja četrus dunošus sitienus, profesors smagi **noklabināja lejā** no katedras '

● **alla kopsima** (kopsima 'klauvēt, klaudzināt; sist')

Seda tahtmist ei olnud, et kopsid kas vōi saabastele pooltallad alla. (Ekbaum 1993, 20)

'Tādas vēlēšanās nebija, ka [gribētos] **piesist** zābakiem **apakšā** kaut vai puzsoles.'

● **alla kraapima** (kraapima 'kasīt, skrāpēt; švirkstināt')

Nimelt oli talu koeravolask [toidu]kraami osa nahka pannud, osa [puu otsast] alla kraapinud. (Pöder 1993, 135)

'Proti, sētas lamzaks - suns - bija daļu ēdamā licis ribās, daļu [no koka] **lejā nogrābis**.'

● **alla krabisema** (krabisema 'čabēt, čaukstēt, krakšķēt, sprakšķēt')

Seintelt krabises alla krohvi. (EKSS II 503)

'No sienām **grabēdams krita** nost apmetums.'

● **alla krapsama** (krapsama '(pa)kampt; pielēkt, palēkties')

Poisike krapsab redeli pealt alla. (EKSS II 507)

'Puisēns **nolec zemē** no trepēm.'

● **alla kribima** (kribima 'skrāpēt, kasīt')

Orav kribib puud mööda alla. (EKSS II 511)

'Vāvere **nočabināja lejā** pa koku.'

● **alla kriipsutama** (kriipsutama 'svītrot; vilkt līniju')

Munk oli alla kriipsutamud olulised kohad. (Promet 1992, 101)

'Munks bija **pasvītrojis** būtiskās vietas.'

Ta kriipsutas punase pliiatsiga jāmedalt alla õppeained, mida eeloleval semestril tahtis kuulata ... (Kirsimägi 1997, 80)

'Viņš ... ar sarkanu zīmuli trekni pasvītroja mācību priekšmetus, kurus nākamajā semestrī vēlējās noklausīties.'

Kōneleja kriipsutas oma esinemises eriti alla Euroopa riikide koostöö vajadust. (EKSS II 515)

'Runātājs savā runā sevišķi uzsvēra Eiropas valstu sadarbības nepieciešamību.'

Meie tavaline külaliste vastuvõturuum kriipsutaks alla, et on patsient ja külaline, see aga on rohkem erapooletu pind. (Kangro 1996, 101)

'Mūsu parastā apmeklētāju pieņemšanas telpa uzvērtu to, ka [atnācējs] ir pacients un viesis, bet šī vairāk ir neitrāla telpa.'
Eriti tuleb alla kriipsutada keemiatööstuse kiiret arengut. (EKSS II 515)

'Īpaši jāizceļ ķīmijas rūpniecības ātrā attīstība.'

Selle ūtlusega ta nagu tahtnuks alla kriipsutada enda osa. (EKSS II 515)

'Ar pasacīto viņš it kā gribēja izcelt savu lomu.'

● **alla kruvima** (kruvima 'skrūvēt')

Isa pidi saabastele uisud alla kruvima.

'Tēvam bija jāpieskrūvē zābakiem slidas.'

Hinnad olid turul alla kruitud.

'Cenas tirgū bija nodzītas uz leju.'

● **alla krōmpsutama** (krōmpsutama 'čāpstināt, šmakstināt; kraukšķināt')

Fabian oli ähmis ja krōmpsutas esimese vähi koos koorega alla. (Mutt 1994, 145)

'Fabiāns bija samulsis un pirmo vēzi nočāpstināja lejā ar visu čaulu.'

● **alla kugistama** (kugistama 'rīt (steigā, badīgi)')

Kugistas oma toiduportsjoni kiiresti alla. (EKSS II 540)

'Ātri norija savu porciju.'

ma kugistan toidu alla nii kiiresti kui annab. (Kangro 1996, 194)

es noriju ēdienu cik vien ātri iespējams.'

kugistas alla mōnegi solvumispisara. (EKSS II 540)

... norija dažu labu aizvainojuma asaru.'

rabalaugas, mille pori korisedes lõpuks kivilagamiku alla kugistab. (EKSS III 430)

'purva akacis, kura dūņas beidzot gurkstēdamas **aprij** akmens blāķi.'

Tuvid jooksid suuremaid tükke ahmama, kugistasid alla peaaegu lämbudes (Promet 1992, 169)

'Baloži saskrēja lielākos gabalus sagrābt, **rija nost** gandrīz smokot '

● **alla kukkuma** (kukkuma 'krist')

aeg-ajalt kukub laia kuuse otsast alla pahmakas lund (EKSS IV 113)

'laiku pa laikam no platās egles galotnes **nokrīt** sniega lēvenis '

teine [=poeg] oli väikesest peast laudakatuselt alla kukkunud (Gardner 1986, 12)

'otrais [=dēls] bērņībā bija **nokritis** no kūts jumta

Ah jah, ükskord oli seesama pilt seinalt kogemata alla kukkunud. (Pöder 1995, 116)

'Ak, jā, reiz šī pati glezna nejauši bija **nokritusi zemē** no sienas.'

Sulaga hakkab lumelahmakaid katuselt alla kukkuma. (EKSS III 213)

'Atkusnī no jumta sāk **krist zemē** sniega lēveri.'

Kirikuteener oli sealt kord juba robinal alla kukkunud, sest üks aste puudus tāiesti. (Joenpelto 1982, 214)

'Baznīcas kalpotājs reiz jau bija no turienes barkšķēdams **lejā nokritis**, jo viena pakāpiena nebija nemaz.'

Pesast alla kukkunud pääsupoeg. (EKSS IV 719)

'No ligzdas **izkritis** bezdelīdzēns.'

Kuid mōte libises minema, kukkus alla nagu pang kaevu. (Vanapa 1992, 148)

'Taču doma aizslīdēja prom, **iekrita** gluži kā spainis akā.'

● **alla kukutama** (kukutama 'gāzt, nogāzt')

Orav kukutab männi otsast kābisid alla. (EKSS II 564)

'Vāvere no priedes galotnes **met zemē** čiekurus.'

Ōnnetuna kukutas neiu end rōdult alla. (EKSS II 564)

'Būdama nelaimīga, jaunkundze **metās lejā** no balkona.'

Laps kukutas oma nuku aknast alla.

'Bērns izmeta savu lelli pa logu.'

Aga imelik, et ta [=puuk] ennast hiirelt alla polnud kukutanud.
(Vetemaa 1996, 147)

'Bet jociģi, ka tā [=ērce] nebija nolēkusi no peles.'

● **alla kulistama** (kulistama 'klunkšķināt')

"Hea tūdruk, sa ei kujutle pudelite rivi, mida see mees alla kulistanud on!" (Vetemaa 1996, 107)

"Mīļo meitenī, tu nespēj iedomāties pudeļu rindu, ko šis vīrs ir **noklunkšķinājis.**"

Tūdruk oli köögis pool pudelit šampust alla kulistanud
(Luik 1989, 198)

'Meitene bija virtuvē puspuveli šampānieša **noklunkšķinājusi**

Ōde ootas, kuni Urmas tabletid veega alla kulistas. (Promet 1992, 190)

'Māsa pagaidīja, kamēr Urmas tabletes ar ūdeni **noklunkšķināja lejā.**'

● **alla kummardama** (kummardama '(pa)klanīties; (no)liekties; [augsti] cienīt')

vaevalt paarikümne sammu kaugusel seisis suur must pull, pea alla kummardatud, ja kaapis maad. (EKSS IV 550)

'... tik tikko dažu desmitu soļu attālumā stāvēja liels melns bullis, galva noliekta, un kašņāja zemi.'

● **alla kummarduma** (kummarduma 'noliekties, klanīties, paklanīties; pieliekties')

Ākilises hellushoos tōmbas Hannes naise endale ligemale, kummardus alla ja suudles pōsele. (Laipaik 1991, 126)

'Pēkšņā maiguma uzplūdā Hanness pievilka sievu sev klāt, **noliecās** un noskūpstīja uz vaiga.'

Kummardun alla, et ta kinga jalast vōtta. (Kangro 1996, 35)

'**Noliecos,** lai novilkto viņai kurpi.'

Ema kummardus alla lapse poole. (EKSS IV 450)

'Māte **noliecās leju** pie bērna.'

" pōsad kummardusid meie poole alla " (Kangro 1996, 37)
krūmi **liecās leju** uz mūsu pusi ..."

Nende [=ädallillede] otseku liiga rasked pead kummardusid alla maa poole. (Kangro 1996, 57)

'To [=atāla ziedu] gluži kā pārāk smagās galvas liecās lejup uz zemes pusi.'

[Erik] kummardub alla õue vaatama. (Waltari I 1994, 38)

[Ēriks] izliecas ārā, lai paraudzītos pagalmā.'

● **alla kutsuma** (kutsuma '(pa)saukt; (uz)aicināt; (ie)lūgt')

Kutsusin kassi puu otsast alla.

'Saucu kaži lejā no koka.'

● **alla kõmpima** (kõmpima 'vilkties, čāpot, tenterēt')

mees hakkas pikkamööda Tuulemäelt alla kõmpima. (Gailit 1990, 351)

vīrs sāka palēnām **vilkties lejā** no Tūles kalna.'

Kuni siiani oli kuulda, kuidas mehed vastasmajas puusārgiga trepist alla kõmpisid. (Becher 1958, 131)

'Līdz pat šejieni bija dzirdams, kā vīri pretējā mājā ar zārku pa trepēm **lejā vilkās.**'

● **alla kõndima** (kõndima 'staigāt, iet')

Nad kõndisid Toompealt alla (Kross 1993, III)

'Viņi **nogāja lejā** pa Tompea'

Mihkel, kes parasjagu trepist alla kõndis, tuli röömsasti Elsbetiga kirikusse kaasa. (Kross 1989, 97)

Mihelis, kas tieši tobrīd pa trepēm **lejā nāca,** ar prieku nāca Elsbetei līdz uz baznīcu.

● **alla kāgisema** (kāgisema 'čīkstēt')

Kolmanda päeva pärastlõunal hakkasid vankrid mäest alla kāgisema. (Traat 1987, 15)

'Trešās dienas pēcpusdienā rati sāka **čīkstēt lejā** no kalna.'

● **alla kāima** (kāima 'iet')

Peremehe elu oli käinud üles, tema oma aastatega alla.

'Saimnieka dzīve bija **gājusi** uz augšu, bet viņējā ar gadiem **uz leju.**'

Majand, tööstus, kaubandus käis alla. (EKSS II 705)

'Saimniecība, rūpniecība, tirdzniecība **pāgrima.**'

Oma vägevuse tipul hakkas maailmariik ootamatult alla käima. (Luik 1989, 23)

'Savas varenības virsotnē pasaules lielvalsts sāka negaidīti **pagrimt**.'

Selts, ajakiri, kultuur, kunst on alla käimas. (EKSS II 705)

'Biedrība, avīze, kultūra, māksla **panīka**.'

peaks ehk veel mõne korra [restoranis] enne ära käima, kui koht päriselt alla käib. (Pajula 1995, 66)

' vajadzētu varbūt vēl kādu reizi aiziet [uz restorānu], iekams vieta pavisam **panīks**.'

Koorilaulu tase, sport kāis alla. (EKSS II 705)

'Kora dziesmu līmenis, sports **slīd uz leju**.'

Tema viimase aja looming kāib kunstiliselt alla. (EKSS II 705)

'Viņa pēdējā laika daiļrade **zaudē** māksliniecisko **līmeni**.'

"Portselan hakkab neil siiski alla käima," arvas proua Taras. (EKSS II 705)

"'Porcelāns viņiem tomēr sāk **zaudēt kvalitāti**," sprieda Tarasa kundze.

Riho vālimus oli alla käinud. (Mutt 1992, 71)

'Riho pēc izskata bija **noplucis**.'

Nii alla käinud ta veel ei ole, et vargile läheks. (EKSS II 705)

'Tik **demoralizējies** viņš vēl nav, lai ietu zagt.'

"Paljud arvavad, et me ei vaja suuri juhte, kuid ilma nendeta oleksime alla käinud." (Donner 1996, 13)

"'Daudzi domā, ka mums nav vajadzīgi lieli vadoņi, taču bez tiem mēs būtu **deģenerējušies**.'"

On siis minu isa nii alla käinud, et prūgimāgi ei tōuka teda enam eemale (Krusten III 164)

'Vai tad mans tēvs ir tā **deģenerējies**, ka pat izgāztuve vairs neatbaida viņu

Mees hakkas jooma ja kāis alla. (EKSS II 705)

'Vīrs sāka dzert un **nogāja dibenā**.'

● **alla käänama** (käänama 'pagriezti; pagriezties; gram. locīt')

Siis käänasid alla ranna poole (Mälk 1988, 135)

'Tad **nogriezās lejup** uz jūrmalas pusi

Nii nagu nüüd käänas ema ka tookord alla mu tagant üles löödud palitukrae ... (Becher 1958, 6)

'Tāpat kā tagad, arī toreiz mēte **nolocīja** manu mugurpusē uzlocīto mēteļa apkakli...

● **alla kāānduma** (kāānduma 'griezties, pagriezies, nogriezies')

suits tōusis majakatuse kõrgusele, kuid kāāndus sealt üle katuse alla (Pöder 1996, 92)

dūmi pacēlās mājas jumta augstumā, bet no turienes **nogriezās** pāri jumtam **lejud**

● **alla kāārīma** (kāārīma '1. tekst. (uz)šķērēt; 2. rūgt (*par alu, vīnu*)')

kāāris ta kāised alla ja lāks tōōkoja juurde (Joenpelto 1982, 225)

viņa **norotīja** piedurknes un devās uz darbnīcu

● **alla kūūndīma** (kūūndīma 'sniegties, sasniegt')

Mehe pilk kūūndis mōōda hārmahalle seinu alla. (Vanapa 1992, 156)

'Vīrieša skatiens **sniedzās uz leju** pa sarmas pelēkajām sienām.'

● **alla langema** (langema '(no)krist; (no)kristies; *pārn.* pagrimt')

See oli nagu hommikune udu heinamaa kohal, mille kohta ei teadnud igakord oelda, kas langeb alla vōi tōuseb ūles. (Ekbaum 1993, 160)

'Tā bija kā rīta migla virs pļavas, par kuru nekad nevarēja pateikt, vai tā **kritis lejā** vai celsies augšup.'

Lennukid keerlesid pidevalt pea kohal, uued pommilaadungid langesid alla. (EKSS IV 444)

'Lidmašīnas nemitīgi riņķoja virs galvas, jaunas bumbu kravas **krita lejā**.'

Tāna oōsel langes palju tāhti alla.

'Šonakt **nokrita** daudz zvaigžņu.'

Kōīgele sai vāgi sisse ūlespaisutatud jōeveest, mis kohinaga tammist alla langes. (Laipaik 1993, 8)

'Viss guva spēku no uzpludinātā upes ūdens, kas ar šalkoņu **gāzās lejā** no dambja.'

kõrgelt kaljuservalt langevad rasked veehulgad kõrvulukustaval mürinal alla nurgelistele kivirahnudele (EKSS IV 390)

'no augstās klints malas uz stūrainajiem akmens blūķiem ar apdullinošu dārdoņu gāžas lejā smagas ūdens masas

kiriku viis suurt kella olid alla langenu - ise purunenud ja langedes purustustööd teinud. (EKSS IV 586)

baznīcas pieci lielie zvani bija nogāzušies lejā paši saplīsuši un kritot postījumus nodarījuši.'

Natuke aega hiljem langeb ta ise alla. (Krusten III 1992, 168)

'Pēc kāda laiciņa viņš pats nogāžas lejā.'

Nōdrameelse tormakad kāed langesid alla. (Laipaik 1996, 143)

'Plānprātīgā trauksmainās rokas nolaidās lejā.'

Sōdur laskis püssi alla langeda ja toetus sellele nagu kepile. (Pöder 1993, 22)

'Karavīrs ļāva bisei nolaisties un atbalstījās uz tās kā uz spieķa.'

Lumehange tuulealune külē langeb jārsku alla. (EKSS III 163)

'Sniega kupenas mala vēja pusē pēkšņi nobrūk.'

pāikesepaiste langes läbi lehtede virvendavate laikudena alla. (Laipaik 1993, 152)

'saules gaisma plūda lejup caur lapām kā ņirboši lāsumiņi.'

Vesi langeb ūhtlasel mūhinal tammist alla. (EKSS III 591)

'Ūdens ar viendabīgu šalkoņu krit lejā no dambja.'

● **alla laotama** (laotama 'izklāt, izklāstīt')

Loomadele said pōhud alla laotatud.

'Lopiem apakšā tika pakaisīti salmi.'

● **alla lartsatama** (lartsatama 'nokrist (nogāzties) ar blīkšķi; nomest ar blīkšķi')

Tema jah, kleenuke mees, aga kui mina, vana praagamagu, sinu hūppelaualt alla lartsatan. (EKSS IV 474)

'Viņš gan, vājš vīrelis, bet kad es, vecais resnvēders, no tava tramlīna ar blīkšķi lejā nogāzīšos.'

● **alla laskma** (laskma '(pa)laist; (at)ļaut; šaut')

Tōstke kāed ja laske alla. (EKSS III 62)

'Paceliet rokas un **nolaidiet.**'

Peale kapteni väikese paadi ei lubatud ühtki paati alla lasta. (EKSS I 651)

'Bez kapteiņa mazās laivas netika ļauts **nolaist** nevienu citu laivu.'

Ka seal olid veoautod, mõnel külgpoordid alla lastud (Pöder 1995, 145)

'Arī tur bija smagās mašīnas, dažai sānu borti **uz leju nolaisti**

kaob hall jõejuom nagu tuhkhalli eesriide taha, mis madalatest pilvedest alla lastud. (Kangro 1996, 97)

upes pelēkās kontūras pazūd gluži kā aiz pelnu pelēka priekškara, kas no zemajiem mākoņiem **lejā nolaists.**'

Mari oli rehepeksumasina otsas alla laskmas. (EKSS III 63)

'Mari bija augšā uz kuļmašīnas un **laida iekšā.**'

Laskis end veetoru, köit mööda alla. (EKSS III 62)

'**Nolaidās lejā** pa ūdens cauruli, pa virvi.'

Siin on paras māgi kelguga alla lasta. (EKSS III 62)

'Šeit ir tieši tāds kalniņš, no kura vislabāk varētu ar ragavām **lejā nolaisties.**'

Kui palju on karjapoisid aastate jooksul sealt [=suure kivi otsast] alla lastes püksitagumikke lõhkunud! (EKSS III 62)

'Cik bieži gadu gaitā ganu zēni, no turienes [=no lielā akmens] **lejā laižoties**, ir bikšu dibenus saplēsuši!'

Iga suusataja ei julge jårsust nõlvakust alla lasta. (EKSS III 745)

'Ne katrs slēpotājs uzdrošinās **laisties lejā** pa stāvo nogāzi.'

Paisutatud vesi, pais lasti alla. (EKSS III 62)

'Uzplūdinātais ūdens, aizsprosts tika **nolaists.**'

jões tuleb vesi alla lasta, siis muutuvad heinamaad, sood ja rabad kõvaks ja kuivaks. (EKSS III 62)

Upē **jāpazemina** ūdens līmenis, tad plavas, purvi un cināji kļūs cieti un sausi.'

Mis rahakopika tennis, selle kurgust alla laskis. (EKSS II 607)

'Kuru kapeiku nopelnīja, to arī **nodzēra.**'

"Ja kõik selle raha lasin sirgelt kõriaugust alla." (Biin 1997, 78)

""Un visu to naudu **nolaidu** pa taisno rīklē.""

Kui pais oli alla lastud, jäi paisu põhi kuivaks. (EKSS IV 128)
 'Kad aizsprosts bija **nolaists**, ūdenskrātuves dibens palika sauss.'
Kevadise suurvee ajal lasti parved jõge mööda alla. (EKSS IV 187)

'Pavasara palu laikā plostus **pludināja leajā** pa upi.'

Televiisorite hindu lasti alla. (EKSS III 62)

'Televizoru cenas tika **pazeminātas**.'

Kaupmees Siilivask laskis piima hinna sendi võrra liitriit alla.
 (EKSS III 62)

'Tirgonis Siilivasks **pazemināja** piena cenu par centu no litra.'

Kaks vaenlase lennukit lasti alla. (EKSS III 62)

'Divas ienaidnieka lidmašīnas tika **notriektas**.'

Tulistas õige mitut parti, kuid alla laskis ainult ühe. (EKSS III 62)

'Šava uz vairākām pīlēm, bet **nošāva** tikai vienu.'

● **alla laskuma** (laskuma 'kāpt leajā; nokāpt; laisties leajā; nolaisties')

Hall pilvelaam laskus mägedest alla orgu. (EKSS IV 363)

'Pelēks mākoņu blāķis **nolaidās** no kalniem ielejā.'

Pikkamisi laskub pimedik taevast alla. (EKSS IV 368)

'Pamazām tumsa **nolaižas** no debesīm.'

Nüüd aga ei näinud ta paremat, kui alla laskuda ja sealt uuesti katusele tõusta. (Pöder 1995, 30)

'Nu viņš neredzēja labāku iespēju, kā **nolaisties leajā** un no turienes no jauna uzkāpt uz jumta.'

Māest alla laskudes võttis ta ühe anemooni kaasa. (Laipaik 1991, 77)

'**Kāpjot leajā** no kalna, viņa paņēma līdzī vienu anemoni.'

Siis laskusid nad māest alla orgu (Ekbaum 1993, 134)

'Tad viņi **nokāpa** no kalna ielejā

Freyja laskus keardtrepist alla teemantkambrisse. (Laipaik 1996, 53)

'Freija **nokāpa** pa vītņu kāpnēm leajā dimantu kambarī.'

Karjudes lendlesid lōukad [=kalakajakad], tōustes kõrgele üles ja laskudes noolena alla. (EKSS III 245)

'Brēkdamas lidinājās kaijas, paceldamās augstu gaisā un šaudamās kā bultas lejā.'

Liustikukeeled laskuvad mägedest alla. (EKSS III 163)

'Šļūdoņu mēles plūst lejā no kalniem.'

● **alla lendama** (lendama 'lidot, laisties; joņot, auļot')

Komistas ja lendas uperkuuti trepist alla. (EKSS II 134)

'Paklupa un kūleniski nolidoja lejā pa trepēm.'

"Pagana ruttu olen oma voorusekünkalt uperkuuti allenannud!" (Remarque 1959, 275)

"'Velna ātrumā esmu no tikumības pakalna kūleniski lejā nolidojis!'"

Kukk lendas õrrealt alla. (EKSS III 102)

'Gailis nolaidās no laktas.'

Ta oli koorma otsast allenannud ja põrutada saanud. (EKSS III 102)

'Viņš bija nokritis no vezuma un dabūjis satricinājumu.'

Vaadake, et te kaldast, katuselt alle ei lenda! (EKSS III 102)

'Skatieties, ka jūs no krasta, no jumta lejā nenokritat!'

● **alla libisema** (libisema '(pa)slīdēt')

Komistas ja libises üle kaldaserva alla. (EKSS II 67)

'Paklupa un noslīdēja pāri krasta malai lejā.'

hame libises üle õlgade alla (Pöder 1993, 87)

kreklis noslīdēja pār pleciem uz leju

pintsak toetub ühele kleenukesele õlanukile ning lausa ähvardab sellelt allenibiseda (Vetemaa 1996, 26)

žakete balstās uz vienu vāju plecu un burtiski draud no tā noslīdēt lejā

noorperemees üritas kaldaservast üles ronida, kuid libises ikka alla. (Traat 1987, 60)

jaunais saimnieks centās uzrāpties augšā pa krastu, taču slīdēja arvien lejā.'

[Matteus] *libises veheldes katuselt alla.* (Luik 1989, 151)

[Matejs] *vicinādamies slīdēja lejā pa jumtu.'*

● **alla libistama** (libistama '(no)slidināt; (no)slidināties')

Ta libistas end aegamisi allā kõrgelt roolikastilt. (Uibopuu 1993, 52)

'Viņš lēnām noslidinājās lejā no augstās stūres kastes.'
Lūkkab lakkuja [=mullika] endast eemale ja libistab end heinte otsast alla. (Remsu 1991, 197)

'Pagrūž lacēju [=telīti] no sevis nost un noslidinās lejā no siena kaudzes.'

Libistasin seeliku üle puusade alla. (EKSS III 112)

'Pārslidināju svārkus pāri gurniem.'

Libistas end käsipuust kinni hoides kāratult trepist alla
 (Ekbaum 1993, 75)

'Nolaidās, pie margām turoties, bez trokšņa pa trepēm lejā
 Kui ma kātega mōoda külgi alla libistasin, puutus mu parem
 kāsi kuuetaskus oleva kōva eseme külge. (Kangro 1991, 150)

'Kad es ar rokām pārlaidu pāri sāniem, mana labā roka
 pieskārs svārku kabatā esošajam cietajam priekšmetam.'

● **alla liikuma** (liikuma 'kustēties')

Laavavool liikus mōoda mākēlge alla. (EKSS III 131)

'Lavas plūsma virzījās lejā pa kalna nogāzi.'

Hakkasime Aia tānavat mōoda alla liikuma. (Kangro 1991, 101)

'Sākām virzīties lejup pa Aia ielu.'

● **alla liimima** (liimima 'līmēt')

olin kapi neljale jalale ise vilditükid alla liiminud (Kross
 1993, 159)

biju skapja četrām kājām pati filca gabalus palīmējusi
 apakšā...'

● **alla lingutama** (lingutama 'mest, sviest (ar lingu)')

*Ei jāā ilma mōjuta need piksenooleed, mis ta mūrinal alla
 lingutab Oleviste kiriku kantslīst oma karistusjumalateenistusel.*
 (EKSS IV 344)

'Bez iespaida nepaliek tās zibens šautras, kuras viņš ar dārdoņu
 nolingo lejā no Olevistes baznīcas kanceles savos soda
 dievkalpojumos.'

● **alla lippama** (lippama 'skriet, cilpot')

*ah õige, hārra ooberst juba lāks, peaaegu oleksin lipanud
allagi* " (Becher 1958, 383)

'" ak, pareizi, pulkveža kungs jau aizgāja, es gandrīz pats būtu
 skrējis lejā ...'

● **alla liuglema** (liuglema 'slīdēt (lēni, vienmērīgi, līgani)')

Poisid armastavad trepikäsipuid mööda alla liuelda. (EKSS III 162)

'Puikām patīk **slidināties lejā** pa margām.'

See oli nagu mingi tohutu puust metspart kes hiidtiibade vihinal taevast alla liuglevad. (Biin 1997, 60)

'Tā bija gluži kā milzīga meža pīle no koka kas ar milzu spārnu šalkoņu no debesīm **lejā noplivinās**.'

Kui need peeneksloīgatud stannioliribad pikkamisi taevast alla liuglevad, siis segavad nad raadiolainete levikut (Remargue 1959, 306)

'Kad tās smalki sagrieztās staniola strēmelītes palēnām **plivinās lejā** no debesīm, tad tās traucē radioviļņu izplatību '

● **alla liuguma** (liuguma 'slīdēt')

Liugusin pikkamööda alla, kaotamata kukkumisel tasakaalu. (Becher 1958, 123)

'Slīdēju pamazām **uz leju**, krizdams nezaudējot līdzsvaru.'

● **alla logistama** (logistama 'klabināt')

Toom logistas mööda karjatanumat alla. (Ekbaum 1993, 59)

'Toms **noklabināja lejā** pa olnīcu.'

mõni hobusemees logistas Kraakovi mäest alla ... (Saar 1990, 5)

dažs vezumnieks **noklabināja lejā** no Krakovas kalna

● **alla lohisema** (lohisema 'vilkties, vazāties')

Nüüd lohisēb poiss aiapäürilt alla, kukutab enda solakati rohtaeda. (Krusten 1992 I, 82)

Tagad puisis **novelkas lejā** pa dārza mūri, nolaižas lēnām dārzā.'

● **alla lohistama** (lohistama 'vilkt, vazāt; vilkties')

"Aga kas sa siis ka ei tunne [külma tuult südame all], kui sa ülalt kõrgelt mööda kuuseoksi kaksiti alla lohistad?" küsis Indrek. (Tammsaare 1964, 351)

"Bet vai tad tu arī nejūti [aukstu vēsmu pie sirds], kad tu no liela augstuma pa egļu zariem jāteniski **lejā šļūc**?" jautāja Indreks.'

"Ega siis kuuseoksad libedad ole, kui ma sealt alla lohistan." (Tammsaare 1964, 351)

'Bet egļu zari taču nav slideni, kad es pa tiem **lejā šļūcu.**'

● **alla lonksama** (lonksama 'izdzert, malkot')

Lonksasin köharohu kähku alla. (EKSS II 179)

'Veikli **noriju** klepus zāles.'

● **alla lonsima** (lonsima 'klaiņot, klīst; vilkties')

Lontsisin niiviisi trepist alla, tuju paha ja köht tühi. (Waltari 1996, 154)

'Tā es **novilkos lejā** pa trepēm, ar sliktu garastāvokli un tukšu vēderu.'

● **alla looklema** (looklema 'līkumot, mest līkumu')

Kitsas teerada, kasvanud heina ja kanarbikuga, lookleb mäest alla (Gailit 1990, 67)

'Šaura taka, apaugusi ar zāli un viršiem, **līkumo lejā** no kalna ...

● **alla loopima** (loopima 'mētāt, svaidīt')

"Millal mina mööda puid roninud ja rublatukke alla loopinud olen?" teeb isa suured silmad. (Krusten 1992 II, 106)

'"Kad es esmu kokos rāpies un rubļus **lejā metis**?" tēvs ieplēš acis.'

Hilisõhtul jõudsid nendeni paar saksa lennukit ja loopisid alla laskemoona ja toiduaineid. (Remargue 1959, 420)

'Vēlu vakarā līdz viņiem nokļuva pāris vācu lidmašīnu un **nometa lejā** municiju un pārtiku.'

aknast ei tohi lauajuppe alla loopida (Joenpelto 1982, 203)
pa logu nedrīkst **sviest laukā** dēļu gabalus ...'

● **alla loputama** (loputama 'skalot')

Mehed istusid kõrtsides, loputasid viinaga oma tuska alla. (EKSS III 198)

'Vīri sēdēja krogos, **noskaloja** savu īgnumu ar šņabi.'

Loputas tableti veega alla. (EKSS III 198)

'Tableti **noskaloja lejā** ar ūdeni.'

Hādavaevu jõudsimē hommikuse silgu-leiva kohviks kutsutud sigurikeeduveega alla loputada. (EKSS III 198)

'Tik tikko paspējām rīta reņģmaizīti ar cigoriņu ūdeni, ko saucām par kafiju, **lejā noskalot**.'

Kerge eine paari kefirilonksuga alla loputanud, ohkas ta. (Pajula 1995, 59)

'Vieglo ēdienu ar pāris kefīra malkiem **lejā noskalojis**, viņš nopūtās

● **alla luristama** (luristama 'strēbt (skaļi)')

tōomees oli kolm taldrikutāit suppi alla luristanud (Valton 1993, 34)

strādnieks bija trīs šķīvjus zupas **izstrēbis**

● **alla läkitama** (läkitama 'sūtīt, aizsūtīt, nosūtīt')

Hea meelega oleksin selle [=vana lipuvarda] kohe ja otseteed alla läkitanud. (Pöder 1995, 129)

'Labprāt būtu to [=vecu karoga kātu] tūlīt pa taisno **lejā nosūtījis**.'

● **alla lönksama** (lönksama 'dzert')

Part lönksas konna alla. (EKSS III 239)

'Pile **norija** vardi.'

● **alla lönksatama** (lönksatama 'norīt')

Vanahärä lönksatas klaasitāie kiiresti alla. (EKSS III 239)

'Vecais kungs ātri **iztukšoja** glāzīti.'

● **alla lōōma** (lōōma '(ie)sist')

Laskis kingadele uued pooltallad alla lūūa. (EKSS III 273)

'Lika **piesist** korpēm jaunas pazoles.'

[Pall] *laskis hobuste esikapjadelt vanad rauad maha võtta ning uued teravanāsālisēd jāēraud alla lūūa*. (Kross 1987, 115)

' [Palls] lika zirgu priekšējiem nāgiem noņemt vecos pakavus un **piesist** jaunus ledus pakavus ar asiēm galiem.'

Pūūab õuna kepiga puu otsast alla lūūa. (EKSS III 273)

'Cenšas ābolu ar spieķi no koka **lejā nodauzīt**.'

Toale lōōdi pōrand alla. (EKSS III 273)

'Istabai **ielika** grīdu.'

Dokumendile, loale lūūakse pitsat alla. (EKSS III 273)

'Dokumentam, atļaujai **uzlika** zīmogu.'

Notar lōi testamendile pitseri alla. (EKSS IV 402)

'Notārs zem testamenta **uzsita** zīmogu.'

Kraadiklaas tuleb pārast temperatūri mōōtmist alla lūūa. (EKSS III 273)

'Termometrs pēc temperatūras mērīšanas **jānodzen uz leju**.'

Nōudmise vāhenemine lōōb hinnad alla. (EKSS III 273)

'Pieprasījuma samazināšanās **nosit** cenas.'

Austraalia uued kaevandused lōid hinnad alla (Laipaik 1996, 193)

'Austrālijas jaunās šahtas **nosita** cenas

Välismaalt sisse voolav odav tööjõud lōi palgad alla. (EKSS III 273)

'No ārzemēm ieplūstošais lētais darbaspēks **nodzina** algas **uz leju**.'

Tabletid lōid palaviku, vererōhu alla. (EKSS III 273)

'Tabletes **nodzina** temperatūru, asinsspiedienu **uz leju**.'

Kui lōhuks kahe eest tōd, lōōks elule pōhja alla. (EKSS IV 626)

'Ja strādātu par diviem, **ieliktu** dzīvei pamatus.'

● **alla lūkkama** (lūkkama '(pa)grūst, (pa)stumt')

Oleksid sa mu tookord sealt māest alla lūkanud, oleksin ma ikka veel haiglas. (Park 1992, 202)

'Ja tu būtu mani toreiz no tā kalna lejā **nogrūdis**, es vēl arvien būtu slimnicā.'

Lūkkab pūksid niuetelt alla. (EKSS III 686)

'**Nolaiž** bikses pār gurniem **lejā**.'

"Mis asjale me siis ōla alla lūkkame, et poisihinge vaja on?" kūsīs Pall. (Kross 1987, 68)

*"Kāдай lietai tad mēs plecu **pieliksim**, ka zēns ir vajadzīgs?"* jautāja Palls.'

● **alla mahtuma** (mahtuma 'ietilpt, saiet')

Sina, va paksmagu, poleks masinaruumi luugist allagi mahtunud. (EKSS IV 140)

'Tu, resnvēder, nemaz nebūtu pa mašīntelpas lūku **lejā ticis**.'

● **alla minema** (minema 'iet, doties; kļūt, tapt')

Ūhed lāhevad trepist, nōlvakust alla, teised tulevad ūles. (EKSS III 438)

'Vieni **kāpj** pa trepēm, nogāzi **lejā**, citi kāpj augšā.'

Isu pole, palagi ei lāhe suust alla. (EKSS III 438)

'Apetītes nav, kumosu nevaru **norīt**.'

Ei lāinud alla sōok ega jook. (EKSS III 438)

'Nevarēja **norīt** ne ēdienu, ne dzērienu.'

See toit ei lāhe mul kōrist alla. (EKSS III 673)

'Šis ēdiens man **neiet leajā** pa rīkli.'

tuli mitu korda neelata, et suutāis alla läheks. (Luik 1989, 18)
nācās rīt vairākas reizes, lai kumos **noietu leajā**.'

Toots kuulatab, kuidas vesi kolksudes kõrist alla läheb. (Luts 1965, 48)

'Toots ieklausās, kā ūdens klunkšķēdams pa rīkli **leajā noiet**.'

Leo oleks tahtnud joostes trepist alla minna, ta sundis ennast mõõdukusele. (EKSS III 548)

'Leo būtu gribējis skriešus **doties leajā** pa trepēm, viņš spieda sevi būt mērenam.'

[Naatan] *kavatses sealt [=Vallikraavi tēnavast] alla minna*
(Kangro 1996, 142)

[Nātans] *grasijās pa turieni [=pa Vallikrāvi ielu] **lejup doties ...***'

Vesi läheb valamust alla nagu lurin (EKSS III 217)

'Ūdens **aižplūst leajā** pa izlietni ka žļurkst vien ...'

Kas palavik pole veel alla lāinud? (EKSS III 438)

'Vai temperatūra vēl nav **nokritisies**?'

Hinnad kord tōusevad, kord lähevad alla. (EKSS III 438)

'Cenas reizēm paceļas, reizēm **krītas**.'

Sooserval on "Niva", teadis Sõmerik, ka selle kummid ei lähe "Volgale" alla. (Luik 1989, 214)

'Purva malā ir "Nīva", zināja Semeriks, arī tās riepas **neder "Volgai"**'

● **alla muretsema** (muretsema 'rūpēties, gādāt; sagādāt')

Ta pidi nāgema, kuidas ūks vāeti elunatuke enese sirgu ajas, kābedasti tugevad juured alla muretse (Gailit 1990, 98)

'Viņam bija jāredz, kā izslējās viena nevarīga dzīvībiņa, sprigani **sarūpēja apakšā** stipras saknes

● **alla mätsuma** (mätsuma '(sa)vi|āt; (sa)mīcīt')

Kaks päeva järjest on lund alla mätsinud. (EKSS III 579)

'Divas dienas pēc kārtas sniegs ir **lejup mīcījies**.'

IZMANTOTĀ LITERĀTŪRA

EKG I Erelt, M., Kasik, R. jt. Eesti keele grammatika I. Tallinn, 1985.

EKSS I-V Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. I-V Tallinn, 1988-1997.

Hasselblatt 1990 = Hasselblatt, C. Das estnische Partikelverb als Lehnübersetzung aus dem Deutschen. Wiesbaden, 1990.

KT 1985 = Kirjakeele teataja 1976-1983. Tallinn, 1985.

MLLVG I = Müsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. Rīga, 1959.

Rätsep 1969 = Rätsep, H. Ühendverbide reksioonistruktuuride iseärasustest eesti keeles. Emakeele Seltsi Aastaraamat 14-15. Tallinn, 1969. Lk. 59-77.

Rätsep 1978 = Rätsep, H. Eesti keele lihtlausete tüübid. Tallinn, 1978.

LITERĀRIE AVOTI

Becher, J. H. "Hüvastijätt" Tallinn, 1958.

Beekman, A. "Hundimurdja" Tallinn, 1994.

Berg, M. "On läinud" Tallinn, 1991.

Biin, A. "Voorus ja patt" Tallinn, 1997.

Donner, J. "President" Tallinn, 1996.

Ekbaum, S. "Õigusenõudja" Tallinn, 1993.

Gailit, A. "Leegitsev süda" Tallinn, 1990.

Gardner, J. "Sügisvalgus". Tallinn, 1986.

Joenpelto, E. "Otsekui tulest tõmmatud tukk." Tallinn, 1982.

Kangro, B. "Emajõgi" I. Tallinn, 1991.

Kangro, B. "Tartu" Tallinn, 1996.

Kirsimägi, A. "Puhastustuli" Tallinn, 1997.

Kivikas, A. "Nimed marmortahvilil." Tallinn, 1991.

Kross, J. "Kolme katku vahel I" Teosed I. Tallinn, 1987.

Kross, J. "Kolme katku vahel II" Teosed II. Tallinn, 1989.

Kross, J. "Tabamatus" Tallinn, 1993.

Krusten, P. I. "Torn üle metsa". Tallinn, 1992.

-
-
- Krusten, P. II. "Laul kõrgel kaldal" Tallinn, 1992.
Krusten, P. III. "Neiuuke läks roosiaeda" Tallinn, 1992.
Laipaik, H. "Angara ääres. Anno 1950" Tallinn, 1991.
Laipaik, H. "Musta opaali rada" Tallinn, 1996.
Laipaik, H. "Pelg" Tallinn, 1993.
Luik, H. "Keelatud vili". Tallinn, 1989.
Luts, O. "Suvi" Tallinn, 1965.
Menzel, G. W. "Veidrik Pieter." Tallinn, 1982.
Mutt, M. "Pingviin & raisakass" Tallinn, 1992.
Mutt, M. "Rahvusvaheline mees." Tallinn, 1994.
Mutt, M. "Ülemineku-aeg". Tallinn, 1995.
Mälk, A. "Taeva palge all." Tallinn, 1988.
Mänd, H. "Metsseanahk." Tallinn, 1993.
Pajula, M. "Ruunimärgid" Tallinn, 1995.
Park, E. "Tolm ja tuul" Tallinn, 1992.
Promet, L. "Iisabel" Tallinn, 1992.
Pöder, R. "Imelik vang" Tallinn, 1995.
Pöder, R. "Külmnäpp". Tallinn, 1993.
Pöder, R. "Armastusehääli." Tallinn, 1996.
Remarque, E.M. "Aeg antud elada, aeg antud surra." Tallinn, 1959.
Remsu, O. "Armastusega Oxfordi." Tallinn, 1991.
Ristikivi, K. "Hingede öö". Tallinn, 1991.
Roerich, N. "Altai-Himaalaja." Tallinn, 1990.
Roht, R. "Elutee" Tallinn, 1985.
Saar, V "Maa hind." Tallinn, 1990.
Tammaaare, A.H. "Tõde ja õigus" I. Tallinn, 1964.
Traat, M. "Minge üles mägedele" Tallinn, 1987.
Uibopuu, V "Neli tuld." Tallinn, 1993.
Uustulnd, A. "Kui jumalad nutsid" Tallinn, 1995.
Valton, A. "Masendus ja lootus" Tallinn, 1989.
Valton, A. "Liisa ja Robert." Tallinn, 1993.
Vanapa, A. "Surnutele on ladu avatud." Tallinn, 1992.
Vetemaa, E. "Väegade noobel kooljas" Tallinn, 1996.
Waltari, M. "Karina Månsdotter" I. Tallinn, 1994.
Waltari, M. "KP eksitus". Tallinn, 1996.

**ESTONIAN PHRASAL VERBS WITH THE PREFIXAL
ADVERBS *alla* and *alt*
(PART I)**

Summary

The first part of the article deals only with the phrasal verbs including prefixal adverb *alla* 'down, downward, downwards; under, below' and 117 verbs from A-M. The general information on the phrasal verbs is given in the article: the meaning of the verb in the phrasal verbs can be specified, usually the meaning of the verb is expressed figuratively; although phrasal verbs consist of the verb and prefixal adverb, they modify one syntactic unit in the sentence. The phrasal verbs can be made by more than 82 prefixal adverbs in Estonian. Besides Estonian phrasal verbs can be found also in the Livonian and Finnish languages. There are no complete data on the phrasal verbs (including the examples in the sentences) in the Estonian linguistics, but such data would be necessary for finding out the phrasal verbs of the Livonian language to make the standard Livonian richer.

Thus the 1st part of the article gives 117 Estonian phrasal verbs including lots of examples in the sentences. The table giving the original meanings of the verbs and the meanings of the phrasal verbs is also added. On the basis of the data analysed the following conclusions can be made: - the meaning of the verb in the phrasal verbs is expressed figuratively in Estonian more rarely than it is specified; the cases of the government of prefixal adverb *alla* (needing the elative case) in the sentences are usual; - phrasal verbs with adverb *alla* are mostly built with the verbs expressing movement or sound; the adverb *alla* in Latvian is mostly substituted with the prefix *no-* and adverbs *lejā*, *lejuj*, *uz leju* 'down, downwards'.

Kazimieras ŽUPERKA (Šiauliai)

DĖL GRETINAMOSIOS LATVIŲ IR LIETUVIŲ KALBŲ STILISTIKOS

Tokios stilistikos neturime, bet būtų tikslinga pradėti ją rašyti. Esama gana išsamių vienos ir kitos kalbos stilistinių išgalių aprašų (Pikčilingis, 1975; Rozenbergs, 1983; 1990; 1995 ir kt.), funkcinių stilių tyrinėjimų (Bitinienė, 1997 ir kt.). Tam tikrą atramą sudarytų lyginamosios baltų kalbotyros darbai, nors su stilistika tiesiogiai ir nesusiję. Gretinamoji stilistika neturėtų išeiti toli už kalbos mokslo ribų, tačiau jai pravers sąlytis su vertimo praktika, su lingvistinės kraštotyros, gretinamaisiais literatūrologijos bei menotyros darbais, su etnokultūros, tautinio mentaliteto tyrinėjimais. Iš visų tų darbų ryškėtų įvairių reiškinių sąsajos, sąveikos, susikaupų dalis duomenų “banko”

Apibrėžti teorinę koncepciją bei aprašymo metodiką padės esami kitų kalbų gretinamosios stilistikos tyrinėjimai. Tokios stilistikos problematiką prieš du dešimtmečius yra įtikinamai apibrėžusi čekų kalbininkė K. Koževnikova (1979). Iš jos nurodytų keturių konfrontacinio tyrimo aspektų (žr. ten pat, p. 304) gretinamajai latvių ir lietuvių kalbų stilistikai aktualiausi, rodos, būtų šie du:

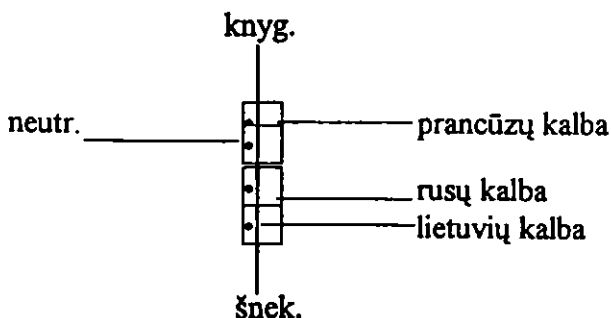
1) eiti nuo kalbos priemonių (elementų, vienetų), gretinti jų vertikaliąją stilistinę sklaidą *knygiškumas neutralumas - šnekiškumas*;

2) eiti nuo stilistinių/komunikacinių sferų, gretinti apibendrintą kalbinių tekstų sklaidą stiliaus veiksmių bei nekalbinių aplinkybių atžvilgiu. Iš esmės tai būtų funkcinių stilių, jų postilių ir žanrų gretinimas. Tikslingiausia gretinti laisvesnius stilius: buitinį, publicistinį ir meninį (prie

pastarojo skiriame ir tautosakos tekstus); juose akivaizdžiau reiškiasi tautinis savitumas (žr. Župerka, 1994).

Šiame pranešime norėčiau pareikšti keletą pastabų dėl mūsų, t.y. latvių ir lietuvių, kalbų santykio stilistinės ašies *knygiškumas - neutralumas - šnekiškumas* atžvilgiu.

Prancūzų kalbos stilistikos autorius J. Stepanovas (1965, 235) nurodo, kad tos kalbos neutralusis stilius yra arčiau prie knygiškumo erdvės, o rusų kalbos neutralusis stilius nuo tos erdvės atitrauktas ir pastūmėtas šnekamosios kalbos link. Lietuvių kalbos mokslinės stilistikos kūrėjas J. Pikčilingis teigia: lietuvių kalba šiuo atžvilgiu esanti panašesnė į rusų kalbą (1975, 51), bet “dar labiau pastūmėta į šnekamosios kalbos pusę” (1982, 83-84). Šią minėtųjų kalbų stilistinės sistemos ypatybę galėtume išreikšti tokia elementaria schema:

Kurioje vertikaliosios stilių ašies vietoje reikėtų žymėti latvių kalbos neutralųjį stilių? Tikriausiai panašiai kaip ir lietuvių kalbos. Bet norint tiksliau atsakyti į klausimą, katra šių kalbų esanti arčiau prie šnekamojo poliaus, reikia specialių gretinamųjų stilistikos tyrinėjimų. Šiuo kartu bus apsiribota tik vienu kitu gretinimu.

Latvių kalbos stilistikos darbuose ir žodynuose šnekamosios leksikos stilistinių atspalvių pažymos yra

smulčiau diferencijuotos: šalia *šnekamosios kalbos* (sarunvaloda) yra skiriama vadinamoji *prastakalbė* (vienkāršruna). Palyginkim latvių daiktavardžio *purns* ir lietuvių kalbos ekvivalento *snukis* analogiškų reikšmių stilistines pažymas. LVV 657 **purns** ‘seja (cilvėkam)’ pažymėta *vienk.* (t.y. prastakalbė) ir *niev.* (menkinamai), J. Rozenbergo (1995, 97) irgi *vienk.* DLKŽ 719 **snukis** ‘burna, veidas’ - tik *menk.* (menkinamai), t.y. nurodytas tik emocinis (ekspresinis) atspalvis; LieLaV 460 kalbamoji daiktavardžio **snukis** reikšmė turi abi pažymas: stilistinę *sar.* (šnekamoji kalba) ir emocinę *vulg.* (vulgariai). Dar pora gretinimų:

latvių kalba

Slampa

LVV *sar.*

LaLieV *šnek.*

Rozenbergs, 1995, 97 *vienk.*

Muldoņa

LVV *vienk.*

LaLieV *šnek.*

lietuvių kalba

šliundra / valkata

DLKŽ *niek.*

LieLaV *niev.*

vapalius

DLKŽ *šnek.*

LieLaV *niev.*

Tas leksikos sluoksnius, kuris latvių kalbos žodynuose paprastai turi pažymą *vienk.*, lietuvių žodynuose dažniausiai žymimas *ntk.* (bendrinei kalbai neteiktina), t.y. netaisyklinga. Vadinasi, vienur vertinama stiliaus, kitur kalbos normų požiūriu. Verta dėmesio šiuo atžvilgiu yra LieLaV praktika: bendrinės kalbos normų požiūriu neigiamai kodifikuoti žodžiai (pvz.: *špilka*, *šposas*) turi pažymas *sar.* (šnekamoji kalba) ir *sk.* (žiūrėk); pastaroji nukreipia į taisyklingą atitikmenį.

Kiekvienam lietuviui, besimokančiam latvių kalbos, krinta į akis tai, kad jos neutralusis stilius turi daug žodžių bei žodžių variantų, kurie lietuvių ausiai skamba “šnekiškai”, pvz.: *lab-rīt* (lietuvių bendrinėje kalboje *labas rytas* arba *labą rytą*), *simt viens* (*šimtas vienas*), *tūkstoš*

(*tūkstantis*), *nākošnedēļ* (*kitā savaitē*), *pus· divpadsmit* (*pusē dvylīktoš*) ir kt. Tarp šiu pavyzdžių, kaip matyti, vyrauja dūriniai ir kitokios kalbos ekonomijos priemonės. Dėmesį atkreipia ir laisvesnė barbarizmų “integracija”, pvz.: *šņabis* sar. (plg. liet. *šnapsas* ntk.). Tokie atvejai rodytų, kad latvių kalbos neutralusis stilius esąs dar arčiau prie šnekamojo stiliaus negu lietuvių. Tačiau didesnė internacionalizmų tolerancija (plg. *lekcija* / *paskaita*, *komandieris* / *vadas*) tartum rodytų priešingą polinkį ir neleistų neatliktus didesnių gretinamųjų tyrinėjimų (tarp jų - ir statistinių) ką nors griežčiau tvirtinti.

Gretinamajai stilistikai ypač tikslinga būtų sinonimų eilių, kalbos etiketo analizė, taip pat analitinių konstrukcijų santykis ir kt.

Norėtuši viltis, kad gretinamosios latvių ir lietuvių stilistikos imsis jaunieji mūsų šalių kalbininkai.

Literatūra

Bitinienė A., 1997, Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra. Vilnius.

DLKŽ - Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1993.

Koževniková K. 1979, Problematika porovnávací stylistiky // *Slovo a Slovesnost*. XL (4), 303-314.

LaLieV Balkevičius J., Kabelka J. Latvių-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius, 1977.

LieLaV - Balkevičs J., Balode L., Bojāte A., Subatnieks V. Lietuviešu-latviešu vārdnīca. Rīga, 1995.

LVV - Latviešu valodas vārdnīca. Rīga, 1987.

Pikčilingis J., 1975, Lietuvių kalbos stilistika: T. 2. Vilnius.

Pikčilingis J., 1982, Žodžio interviu. Vilnius.

Rozenbergs J., 1983, Latviešu valodas praktiskā stilistika: II: Morfofostilistika. Rīga.

Rozenbergs, 1990 Розенберг Я. Стилистические потенции латышского языка: Докт. дисс. Вильнюс, 1990.

Rozenbergs J., 1995, *Latviešu valodas stilistika*. Rīga.

Stepanov, 1965 - Степанов Ю. Французская стилистика. Москва.

Župerka K., 1994, *Stilistinis kalbos savitumas ir jo veiksniai // Tautos vaizdas kalboje: Mokslinės konferencijos medžiaga*. Šiauliai, 29-32.

CONTRASTIVE LATVIAN-LITHUANIAN STYLISTICS

Summary

Czech linguist K. Koževnikova (1979) determined the problems of contrastive stylistics. There are two aspects of the investigation of languages which are particularly important in contrasting Latvian-Lithuanian stylistics: 1) contrasting of stylistic differences of language means on the axis "the bookish language the spoken language"; 2) contrasting of differences of the texts depending on style and on extralinguistical circumstances; mainly it is confrontation of functional styles, substyles and styles of genres. First of all contrasting of so-called free styles (colloquial style and belles-lettres style) is necessary because the national peculiarity is reflected in them most evidently. It is also important to analyze lots of synonyms, the speech etiquette etc.

PAR SASTATĀMO LATVIEŠU UN LIETUVIEŠU VALODAS STILISTIKU

Kopsavilkums

Sastatāmās stilistikas problemātiku ir norādījusi čehu valodniece K. Koževņikova (1979). Viņa formulēja četrus valodu konfrontācijas pētīšanas aspektus, starp kuriem mūsu valodu sastatāmai stilistikai visaktuālākie būtu šie: 1) sākot analīzi no valodas līdzekļiem, sastatīt to stilistisko izkriedi; pieņemsim, leksikā tā būtu galvenokārt opozīcija sarunvalodas leksika / rakstu (grāmatu) valodas leksika; 2) sākot analīzi no stilistiskās / komunikācijas sfēras, sastatīt tekstu izkriedi no stila faktoru un ekstralingvistisko apstākļu viedokļa; faktiski tas būtu funkcionālo stilu, stilu paveidu un žanru sastatīšana. Vismērķtiecīgāk ir sastatīt tā saucamos brīvos stilus: sarunvalodas, daiļliteratūras valodas un publicistikas valodas stilu; tajos visuzskatāmāk izpaužas tautas un valodas savdabīgums. Sastatāmai stilistikai īpaši mērķtiecīga būtu sinonīmu rindu, valodas etiķetes analīze, analītisko konstrukciju izpēte u. tml.

Daiga BALTAISKALNA (Rīga)

**SINTAKTISKI STILISTISKIE SPĒCINĀJUMI
18. GS. BEIGU LATVIEŠU ROKRAKSTA
LITERATŪRĀ**

“Latviešu valodas mācības pamatkursā” (R, 1978.) J. Rozenbergs pievērsies stilistikas jautājumam un uzsvēris, ka stilistiskie spēcīnājumi ir valodas izteiksmes līdzekļi, kas sniedz papildinformāciju, kas modificē izteiktā satura jēgu. Stilistiskam spēcīnājumam ir jauna jēdzieniski intelektuāla nozīme.

Papildinformācija lasītājam norāda: 1) uz teksta autora attieksmi pret adresātu vai runas objektu, 2) uz to dzīves jomu, kurā notiek sazināšanās.

Papildinformāciju var izteikt visi valodas sistēmas elementi; gan fonētikas, gan morfoloģijas, gan leksikas, gan sintakses elementi.

Tuvāk aplūkošu stilistiskos spēcīnājumus, kas izteikti ar sintakses elementiem, galvenokārt ar teikumu un tā locekļiem. Analizēti divu autoru Ķikuļu Jēkaba un Jura Natanaēla Ramaņa darbi. (Ķikuļa Jēkaba “Dziesmas” R., 1982; J. N. Ramaņa “Krusta skolas grāmata” R., 1995.) Salīdzināšanai izmantotas arī Neredzīgā Indriķa “Dziesmas”, kas pirmoreiz klajā nāca 1806.g. K. G. Elferfelda apgādībā¹

Neredzīgais Indriķis pēc laikabiedru liecībām dzejot sācis jau krietni agrāk, tāpēc dziesminieka daiļrade nosacīti attiecināma uz 18. gs. beigām.²

¹ Autors lieto formu Elferfelds, bet tagad mēdz lietot formu Elferfelds, kas tuvāka izrunai. Līdzīgi arī Zeiferta T. Latviešu rakstniecības vēsture. – R. Zvaigzne, 1993. – 228. lpp. redakcijas piebilde.

² Aiz citātiem saīsinājumi:

Ķ.J. – Ķikuļa Jēkabs

J.N.R. – Juris Natanaēls Ramanis

N.I. – Neredzīgais Indriķis

Blīvējumi

18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā raksturīgi **blīvējumi**.³ Ķikuļa Jēkabam iezīmīgs tekstveides paņēmieni ir dažādu sintaktisku konstrukciju blīvējumi (gan teikuma priekšmetu, gan citu vienlīdzīgu teikuma locekļu, gan vienlīdzīgu palīgteikumu blīvējumi), piem., *Un to lielu bēdu kliegšanu, tās nopūtas, tās asaras un tās asinis, kas šodien iekš Volmār tapa izlietas 80. Taisni, labi, glīš', godīgi, vientiesīgi lai tie dara, kas pavēlēts caur šo māti. 68.*

Blīvējumus autors izmanto, cenšoties precizēt izteikto domu un kāpinot stāstījuma dinamiku.

Arī J. N. Ramanis ļoti bieži stilistiskiem nolūkiem izvēlas blīvējumus: *“Nākat šurp, jūs, pasaules bērni, kas jūs to pasauli mīļojiet un to debesi aizmirstait, sakait man to labumu, kas ir pasaulē labs atrodams, kā vien laulības pārkāpšana, maucība, nešķīstība, bezkaunība, elka dievība, burvība, ienaidība, bāršanās, nīdēšanās, dusmības, ķildas, šķelšanās, viltīgas mācības, skaudības, slepkavības, plīvēšanas, rīšana un pēdīgi tā nāve 131.*

J. N. Ramanis ļoti bieži kā tekstveides paņēmieni lieto līdzīgu konstrukciju blīvējumus: *Redzi, mani kalpi ēdīs, bet jūs izsalksiet; raugi, mani kalpi dzerīs, bet jūs iztvīksiet; raugi, mani kalpi priecāsies, bet jūs tapsiet kaunā; raugi, mani kalpi gavilēs no sirds priecības, bet jūs brēksiet no sirds mokām un kauksiet no satriekšanas. 133.*

J. N. Ramanis lieliski prot izmantot blīvējumus mākslinieciskiem nolūkiem. Piemēram, blīvējot lietvārdus ar izskaņu *-šana*, autors panāk lielisku skaņu efektu ar virsjēdzienu TROKSNIS. *kad es tuvu nācu, tad dzirdēju es vienu lielu ļaužu kliegšanu un ķēžu skanēšanu, un to elles čūsku svilpēšanu, un elles sisiņu un spārnu plaukšēšanu.*

Ķikuļa Jēkabs ar šņāceņu ž-š, č-š aliterāciju lasītājā rada sevišķi nepatīkamu priekšstatu par notiekošo.

³ Ozols A. Latviešu tautasdziesmu valoda. – R., 1961. – 225.–252. lpp

Blīvējumam ir lielas potences stila veidošanā, un to var papildināt vēl citi valodas elementi. Papildu efektu var radīt blīvēto sintaktisko elementu izdalīšana atsevišķās rindās, kuras lasot veidojas pauzes.

Līgsmi,

Augsti,

Veselīgi

Un priecīgi

Lai tā dzīvo! 69. K. J.

Pauzei starp vienlīdzīgiem teikuma locekļiem ir intonatīvi emocionāls papildefekts. Īpašais uzsvars katram jaunam vārdam rada svinīguma noskaņu.

Atkārtotu vārdu konstrukcijas

Blīvējumam līdzīgs stilistisks spēcīgums ir **atkārtotu vārdu konstrukcijas**, ko, piemēram, Ķikuļa Jēkabs lieto teksta sasaistei un skaidrības labad: *Tad, kas nu vēl nav parādā, tad tiksīm un tad būsīm visi līdzīgi kā priekš dieva debesīs.* 76.

Autors var izvēlēties vienlaicīgi (vienā teksta vienībā) vairākas atkārtojuma figūras. Piem., J. N. Ramanis vienlaicīgi izvēlas epiforu, sintaktisko paralēlismu, anaforu un variablu atkārtojumu.

Pateiciet tam Kungam, jo viņš ir labs, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

Pateiciet tam Dievam visu Dievu, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

Pateiciet tam Kungam visu kungu, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

Kas lielus brīnumus dara, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

Kas tās debesīs un saprašanu darījis ir, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

Kas to zemi par tiem ūdensplūdiem izplatīja, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

Kas lielus spīdekļus darījis virs zemes, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

to sauli to dienu valdītu, jo viņa žēlastība paliek mūžīgi,

to mēnesi un zvaigznes nakti to valdīt, jo viņa žēlasība paliek mūžīgi. 138.

9 reizes atkārtojas epifora, t. i., frāze katras rindas beigās: *jo viņa žēlasība paliek mūžīgi.*

Kā sintaktiskais paralēlisms izmantots apzīmētāja palīgteikumu blīvējums, ko ievada pakārtojuma vārds *kas*. Izmantota arī anafora, t. i., vārda *pateiciet* atkārtojums panta sākumā. Izmantots variablais atkārtojums, piem.,

*Pateiciet tam Kungam,
Pateiciet tam Dievam visu Dievu,
Pateiciet tam kungam visu kungu.*

Dažādo atkārtojuma figūru izmantošana pauž pilnīgu padevību dievam.

Padevība liktenim izskan citā J. N. Ramaņa pantā: *Par to tev' visi nīst, / Par to tev' visur spaida / Par to tev' jācieš ir / Un jāstāv lielā vaidā.* 139.

Liekas, pats LIKTENIS atkārto: *par to tev', par to tev', par to tev'.*

Neredzīgā Indriķa “Dziesmās” atkārtotu vārdu konstrukcijas mēdz veidot īpatnu patosētu dīzesmu ritmu.

*Tiešām it patiesi tā
Tā ar manā sirdī stā
Tā, tā, tā vien man
Ir pār visiem mīļa gan!* 51.

Tautoloģija

Ne tikai latviešu klasiskajā tautasdziesmā, bet arī 18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā masveidīgi izplatīta **tautoloģija**. Tautoloģija ir leksiski dažādu nozīmju, bet vienas saknes vārdu lietojums vienā teikumā. Saknes atkārtojums dažādos atvasinājumos pastiprina izteiksmes efektu, kuru “krievu folkloras valodas apcerētāji ir uzlūkojuši par vienu no atkārtojuma veidiem.”²

Lai tad nu lepojās tas lepnais Āmans 132. J. N. R. Tautoloģiju daļa: 1) predikatīvā un 2) apredikatīvā tautoloģijā.

² Ozols A. Latviešu tautasdziesmu valoda. – R., 1961. – 398. lpp.

18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā biežāk sastopama ir apredikatīvā tautoloģija, resp., verbālā tautoloģija, piem. *un mūsu mute daudz raudu dziesmu dziedājusi*. 133. J. N. R. *un junkura kungs Štāl ir klāt stāvējuši un paši to darbu darījuši*. 77. K. J. *un tad sāce kūtis otru reizi taisīt stendervērķos un ar mūri mūrēt* 75. K. J.

18. gs. beigu rokraksta literatūrai raksturīgi vārdpāri ar verbu un substantīva akuzatīvu: *dziesmu dziedājusi, darbu darījuši, mūri mūrēt*.

Ar bibliiskiem tekstiem raksturīgi šādi vārdpāri, piem., *un lādēs no turienes tos lādētājus, kas šeit tamī žēlastības valstībā cilvēkus jeb lopus lādējuši*. 159. J. N. R. Šāds stilistisks paņēmieni liek lasītājam noprast, ka visis ļaunie darbi tiek atdarīti.

Reizēm līdzīga doma tiek izteikta ar predikatīvo tautoloģiju, kur teikumpriekšmets un izteicējs ir vienas saknes vārdi: *Un tā taps tie lādētāji lādēti un tie nežēlīgi mocītāji mocīti*. 159. J. N. R.

Retāk sastopams otrs tautoloģijas tips, kas raksturojams kā adverbīali verbāls, piem. verbāls adverbs ar izskaņu *-in*, kas tautoloģiskajā vārdpārī ar verbu izsaka vispirms darbības pastiprinājumu un ir zināmā mērā tieši dzejas valodai raksturīga konstrukcija: *Skauģi skat ar skumju prātu .. / Asaras tiem lūtin līst*. 50. N. I.

Konstatēju vienu tautoloģisku konstrukciju ar finīto verbu un divdabi ar *-dams*: *Raud raudādams, tu Dieva bērns* 135. J. N. R. A. Ozols iesaka šādu konstrukciju aplūkot kā šķietamo tautoloģiju.

Īsti tīri verbālu tautoloģiju veido vārdpāris finīts un infinīts verbs (infinitīvs, divdabis ar *-āms*, *-ams* vai *-dams*, reti ar *-ot*), ja vārdpāru vārdi atšķiras ar piedēkļiem, piem., *Celies agri māmuliņe, / Piecel mani celdamās*.

Tautoloģija ir tautas valodas elements, kuru 18. gs. beigu latviešu rokraksta autori prasmīgi izmanto savos darbos, taču tā nav tik bagātīga variantu daudzveidībā kā klasiskajā tautasdziesmā. Piemēram, nekonstatēju nevienas nominālas

tautoloģijas: *Ai, vecā vecainīte, / Aug tev daiļis dāboliņš;* 3148 (vārdpārī substantīvs un saskaņots apzīmētājs).

Pastiprinājuma ģenitīvs

Viena no bieži lietotām stilistiskām spēcīguma formām ir **pastiprinājuma ģenitīvs**. J. Endzelīns pastiprinājuma ģenitīvu neizdala īpašā grupā, bet aplūko sakarā ar dalāmo ģenitīvu. Tomēr A. Ozols pierāda, ka pastiprinājuma ģenitīvs nav identificējams ar dalāmo ģenitīvu un ir nošķirams patstāvīgā grupā, jo “pastiprinājuma ģenitīvs ir vienmēr prepozitīvs. Pie tam pastiprinājuma ģenitīvs lietojams tikai daudzskaitlī pastiprinājuma ģenitīvs nosauc **visus vai iespējamo vairumu tās pašas sugas priekšmetu vai parādības**, kas tiek aptverti, sākot no mazāka daudzuma.”³

Lai negausis pēc naudas maka / Uz tirgu tirgiem steigdam skrien 47. N. J. *Pēc tava prāta vadi to, / Un bagātīgi aplaimo / Uz ciltu ciltīm, žēlīgs Dievs!* 54. N. J. *Tādēl ir arī tā brīvība / Pēc augstu likumu, / Uz kārtu kārtām dalīta / Caur gudru padomu.* 61. N. I.

Piederuma ģenitīvs

A. Ozols brīdina, ka pastiprinājuma ģenitīvs nav jaucams ar **piederuma ģenitīvu**⁴, kas arī ir atkarīgs no substantīva, kam tāda pati sakne, kāda ģenitīva substantīvam un kas lietojams kā salikti radniecības nosaukumi: *Un bērnu bērni pieminēs šo gadu* 72. K. J. *to ceļu ir mūsu tēvu tēvi gājuši un debesīs tikuši.* 143. J. N. R.

Piederuma ģenitīvs 18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā konstatēts tikpat bieži kā pastiprinājuma ģenitīvs.

Elidācija

Bieži konstatējams arī teikuma daļu izlaidums. **Elidācija** ir ekspresīva papildinformācija, kuru izmanto dinamiskā, satrauktā stāstījumā.

Ķikuļa Jēkabs, atklājot savu emocionālo pārdzīvojumu un kāpinot stāstījuma tempu, mēdz lietot izteicēja nominālās daļas

³ Ozols A. Op.cit., 180. lpp.

⁴ Ozols A. Op.cit., 181. lpp.

redukciju: *Tad, kas nu vēl nav parādā, tad tiksim un tad būsīm visi līdzīgi kā priekš dieva debesīs* 76.

[mēs] tiksim [parādos]

Īpaši bieži tiek izmantota verbu elidācija.

Sevišķi bieži verbu elidāciju izmanto Ķikuļa Jēkabs, aprakstot darbus, kuri nebeidzami tiek uzlikti zemniekiem: *Un, kad baļķi bija beigti, tad atkal cik vīru un zirgu vien visā valstī, uz muižu darbos.* 75.

Turpretī J. N.Ramanis verba redukciju izmanto, atklājot prieku, kas gaida ticīgos. Elipse ir kā sajūsmas aizņemtas elpas aprāvums: *Bet, kad mūsu pestīšanas stunda aties, tad priecāsimies mēs ar lielu prieku, it kā Jāzeps priecājās, kad vāravus jūrā noslīka, Marakdajus [priecājās], kad Āmans pakārts tapa, un Betulas iedzīvotāji [priecājās], kad Olofernum galva nocirsta kļuva, un tas nabags Lācarus [priecājās], kad tas nežēlīgais bagātais vīrs ellē iemests tapa.* 133.

Retāk izmantota gramatiskā centra redukcija, piem., *tad vēl turklāt ar lielo pātagu pa pakaļu, tikko nevar ne nest.* 77. Ķ. J.

Izteikuma pārējie komponenti nepārprotami norāda uz reducēto locekļu semantiku.

Ķikuļa Jēkabs veiksmīgi prot izmantot dažāda veida elipses, norādot uz saviem subjektīvajiem pārdzīvojumiem – neziņu, bezspēku, sašutumu, izmisumu, bezizeju. Piem., datīva redukcija: *Tos mēs vedēm visunziemu, ka dažs vairs nevarēja tanī gadā beigt, bet bija jau palikt parādā uz otru gadu, un darbi stāvēja parādā.* 76.

[dažam] ←→ **bija palikt parādā**

Elipse ir tipiska runas parādība, ko izlieto ne tikai dzīvajā runā, bet arī kā māksliniecisku izteiksmes līdzekli daiļliteratūrā un publicistikas žanros.

Salīdzinājuma konstrukcijas

Sevišķi spilgta stilistiska kategorija, ko izmanto gan dzīvajā runā, gan daiļliteratūrā, ir **salīdzinājums**, kas sniedz ne tikai papildinformāciju, bet reizēm jaunu spriedumu.

Par salīdzinājumiem runā gan literatūras stilistika, gan valodas stilistika un gramatika. Tuvāk salīdzinājumus kā sintaktisku konstrukciju aplūkojis A.Ozols "Latviešu tautasdziesmu valodā"

18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā salīdzinājums kā stilistisks spēcīgums izmantots ļoti bieži, piem., *Es dzērves vizē iekliedzos, kā balodis izvaidējos* 136. J. N. R. (divi dažādi veidoti salīdzinājumi vienā teikumā)

A. Ozols sintaktiskos salīdzinājumus pēc leksiskās nozīmes un loģiskās vērtības iedala 3 veidos: 1) paskaidrojošos jeb eksplikatīvos sintaktiskos salīdzinājumos, 2) šķirojošos salīdzinājumos, 3) tēlojošos sintaktiskos salīdzinājumos.

18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā biežāk konstatējami **tēlojošie salīdzinājumi** (kad tiek salīdzinātas eksistenciālā un funkcionālā ziņā kvalitatīvi atšķirīgas parādības). *Dažs ļauna darītājs / kā zaltis izlokās* 139. J. N. R. *Tava taisnība stāv kā tie stipri Dieva kalni.* 151. J. N. R. *.. ģeķa sirds ir kā skriteļi pie ratiem, un viņa domas tā kā rumba apkārt tek.* 158. J. N. R.

Ļoti bieži konstatējami arī **šķirojošie salīdzinājumi**, "kur runātājs no subjektīvo izjūtu viedokļa izsaka zināmu vērtējumu par diviem vai vairākiem objektiem vai parādībām, no kuriem viens tiek savā ziņā akcentēts, otrs noraidīts, noliegts."⁵

Taču viņu vairāk ir, nekā to, kas caur niknu mēli krituši. 157. J.N.R.

Labāk dančus griežam/ Nekā kaktā spiežam 51. N. I.

Bieži realizējas arī **paskaidrojošie jeb eksplikatīvi sintaktiskie salīdzinājumi** (kur salīdzināmā un salīdzinātāja puse ir kvalitatīvi viennozīmīgas). *nebija tev ar tā lūgt kā es lūdzu* 144. J. N. R. *Jo kā klibam dancot, tā ģeķim no gudrības runāt.* 158. J. N. R. *Vēl vede viņš mani vienā kambarī, un tas kambaris bija ļoti tumšs, un tā tumsība bija kā Ejeptes [Ēģiptes] tumsība, ko ar rokām taustīt varēja* 145 J. N. R.

⁵ Ozols A. Op. cit., 389. lpp.

Stilistiski pilnskanīgāki ir tēlojošie salīdzinājumi, kuros vairāk jaunrades un pārsteiguma momentu: *es nodošu [jūs] tai mūžīgai nāvei, un tā, virs jums kā suns virs maitas gulēdama, jūs krimtīs mūžīgi.* 159. J. N. R.

Savrupinājumi

Savrupinājumi ir stilistiski spēcīnājumi, kas teikuma sastāvā nozīmes ziņā ir izcelti un nošķirti no pārējās teikuma daļas, tādējādi akcentējot jaunu domu. Piem., *Jo tu saki: es esmu bagāts tapis un man neir ne nieka vaijaga, un tu nezini, ka tu bēdīgs un nožēlojams nabags, kails un aklis.* 132. J. N. R.

Ķikuļa Jēkabs tēmas izcēlumam un izteiktās domas precizēšanai un paskaidrošanai bieži lieto proleptiskus savrupinājumus. Reizēm konstatēti nesaskaņoti savrupinājumi: **Brūzis un brenkūzis, kas nebija vairāk kā 5 gadus kamēr būvēts no jauniem un stipriem baļķiem, kas varētu vēl gan kādu 20 gadu stāvēt, to noplēse mūsu stākaldera lielskungs bez kādas vajadzības un mocīja mūs cauru vasaru ar būvēšanu un mūrēšanu, un kārbīņu vešanu ir pašā darba laikā, un uztaisīja šo brūzi un brenkūzi stendervērķos.** 75.

Interpunkcijas stilistiskās funkcijas

18. gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā izsaukuma zīmei ir **interpunkcijas stilistiskās funkcijas.**

Kaut gan 18. gs. latviešu rokraksta literatūrā konstatējamas pašas primitīvākās pieturzīmes, kas lietotas bez konsekvences un stingra principa, bez tam katram autoram interpunkcija veidota pēc individuāliem principiem, tomēr autori labi apzinājušies izsaukuma zīmes stilistiskā spēcīnājuma potences. Ķikuļa Jēkabs "Dziesmās" un Elferfelds, pierakstot Neredzīgā Indriķa "Dziesmas", izsaukuma zīmi lieto ne tikai teikuma beigās, bet biežāk aiz atsevišķiem teikuma komponentiem, kam autors vēlējis piešķirt izsaukuma modalitāti, **parasti aiz uzrunas.** *Sche mahzees, cilweks! prahtu celt / Uz augschu, ne eeksch dubļeem welt.* 3. N. I. *Ak, Kurzemme! ka jauki / Ar Deewa swehtibu / zeed tawas pļawas, lauki!* 24. N. I.

Ķikuļa Jēkabs izsaukuma zīmi stilistiskam spēcīnājumam lieto aiz uzrunām. Autors, turpinot lūgumrakstu tradīcijas, apzināti izvēlas pārmērīgu valdnieku slavinājumu. Izsaukuma modalitāte vēl spilgtina šo iezīmi.

Un Waldineeki! Pahr wissu To Augstu un Leelu Kreewu zemmi! Kungi! un Waldneeki Pahr wiseem Augsteem Kaiszariskeem Genneraleem Waldneeki Pahr wiseem Augsteem un zemmeem Kungeem; Un Pahr wissahm Tautahm, Kas appaksch Juhsu! wiss ceenigas Kaiszariskas Waldischanas! stahw; Kungi! un Waldneeki Pahr wiseem Muischneekem walditaji! un Pawehletajii! Pahr wisahm Teesahm un pahr wiseem nabageem wergeem.

A. Apīņa rediģētajā tekstā šī ir viena teksta vienība, bet Ķikuļa Jēkabs rokrakstā lietojis 8 izsaukuma zīmes.

Interpunkcijas stilistiskā slodze tiek papildināta ar atkārtotu vārdu konstrukcijām un uzrunu konstrukciju blīvējumiem. Bez tam kā stilistisku spēcīnājumu Ķikuļa Jēkabs rokrakstā izmanto arī burtu lielumu (runājot par kungiem) un burtu samazināšanu (runājot par dzimtcilvēkiem).

Ļoti bieži autori 18. gs. beigās mēdz izvēlēties vienā teksta vienībā vienlaicīgi dažāda veida sintaktiski stilistiskos spēcīnājumus.

Interpunkcijas stilistisko funkciju sakarā interesants konstatējums ir Ķikuļa Jēkaba "Dziesmās" bieži nemotivēti lietotās jautājuma zīmes. Manuprāt, autors izsaukuma modalitātes piešķiršanai lieto arī jautājuma zīmi.

Jautājuma zīmes lietojums ir ļoti nekonsekvents. Biežāk tas sastopams vēlējuma teikumos (11).

Lai tahpatt zeed cheem Gohda Krohns?

Ka paschu Debbes Namneek lohns?

Bet it ne kahdu Behdu?

Jautājuma zīme nekad netiek lietota aiz uzrunas konstrukcijas.

**SYNTAKTISCH-STILISTISCHE VERSTÄRKUNGEN IN
DER LETTISCHEN HANDSCHRIFTLICHEN
LITERATUR ENDE DES 18. JH.***Zusammenfassung*

Die Geschichte der lettischen Dichtung ist nicht allzu lang. Erst im 18. Jahrhundert greifen auch die Letten selbst zum Dichtwerk.

Im Beitrag werden Werke von drei mit Namen bekannten Autoren – Ķikuļu Jēkabs, J. N. Ramanis, Neredzīgais Indriķis (Blinder Heinrich) – analysiert.

Neredzīgais Indriķis war der erste lettische Dichter, dessen Werke 1806 gedruckt und veröffentlicht wurden. (Die Gedichte wurden am Ende des 18. Jahrhunderts verfasst.)

Im Beitrag sind syntaktisch-stilistische Verstärkungen vom Ende des 18. Jh. behandelt. Festgestellt wird, dass sich stilistische Verstärkungen hauptsächlich mit solchen syntaktischen Elementen wie, z. B., der Dichtung, Anapher, Adnominatio, Comparatio, Isolierung, Elidierung geäußert haben.

“Der Weber Ķikuļu Jēkabs mit seiner in Gedichtform geschriebenen Beschwerde ans Russische Reich über die bedrückende Lage der Bauern, und der Lehrer Georgs Natanaēls Ramanis, der in seinem religiös-didaktischen Buch “Krusta skola” (Kreuzschule) auch sein privates tragisches Schicksal abhandelt.”¹

¹ Skujenieks K. Die Lettische Lyrik im Überblick // Sonnengeflecht. Literatur aus Lettland. – Nordik, Riga, 1997, S. 149.

Laimute BALODE [uo], Ojārs [o] BUŠS
-O- UN -UO- LATVIJAS VIETVĀRDOS

-o- un -uo- problēma Latvijas vietvārdos galvenokārt ir uzskatāma par vēsturiskās fonētikas problēmu (sk. Rudzīte 1993, 143-145, 154-157). taču šai problēmai ir arī vismaz divi aktuāli aspekti, kas to padara par vienu no latviešu valodas mūsdienu problēmām. Pirmkārt, tas ir normatīvās izrunas aspekts un, otrkārt, jautājums par to, kā pārvarēt neērtības, ko rada vairāku atšķirīgu skaņu – [ō], [õ] un [uo] – apzīmēšana ar vienu un to pašu burtu o.

LR Ministru kabineta Vietvārdu komisijā savulaik tika veikts neliels eksperiments "Par burta o izrunu Latvijas vietvārdos": tika izvēlēti 100 burta -o- izrunas ziņā problemātiski Latvijas vietvārdi no dažādiem latvijas novadiem tā, lai šie vietvārdi daudz maz vienmērīgi pārklātu visu Latvijas teritoriju. Šī saraksta vietvārdi tika izanalizēti un sastatīti ar onomastiskajās publikācijās un Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā atrodamo informāciju par attiecīgo vietvārdu izrunu. Sastatījuma pirmais – matemātiskais – rezultāts bija šāds: no 100 vietvārdiem 38 jāizrunā ar [uo], 34 jāizrunā ar [õ], bet par atlikušajiem 28 vēl nepieciešama papildus informācija (Latvijas vietvārdu kopumā [uo] procents, protams, ir daudz lielāks.)

Lūk, kāds izskatās minētais saraksts:¹

1.	Abora	[uo]	Madonas raj.	Ošupes pag.
2.	Antonīca	[uo]	Madonas raj.	Kalsnavas pag.
3.	Apoļi	[o]?	Krāslavas raj.	Ķepovas pag.
4.	Arendole	?	Preiļu raj.	Rožkalnu pag.
5.	Asote	[uo]	Jēkabpils raj.	Kūku pag.
6.	Bočkas	[o]	Gulbenes raj.	Galgauskas pag.

¹ To sagatavojis MK Vietvārdu komisijas loceklis Dr. math. J. Cepītis, pārbaudījusi un ar LU LaVI vietvārdu kartotēku sastatījusi Dr. philol. L. Balode.

7.	Boksti	?	Aizkraukles raj.	Aiviekstes pag.
8.	Bordžēni	[uo]	Aizkraukles raj.	Aizkraukles pag.
9.	Borne	[o]	Daugavpils raj.	Salienas pag.
10.	Bozauka	?	Ludzas raj.	Malnavas pag.
11.	Bozēni	[uo]	Madonas raj.	Barkavas pag.
12.	Brodi	?	Jēkabpils raj.	Ābeļu pag.
13.	Budenbroka	[uo]	Valmieras raj.	Dikļu pag.
14.	Cirole	[uo]	Dobeles raj.	Bēnes pag.
15.	Čodarāni	[o]	Ludzas raj.	Blontu pag.
16.	Čonkas	[o]	Alūksnes raj.	Ilzenes pag.
17.	Doktas	[o]	Alūksnes raj.	Liepnas pag.
18.	Donaviņa	[o]	Jēkabpils raj.	Jēkabpils pilsētā
19.	Doras	[o]	Talsu raj.	Balgales pag.
20.	Doredas	[uo]	Valkas raj.	Blomes pag.
21.	Eiboki	?	Limbažu raj.	Ainažu pag.
22.	Goči	[o]	Jēkabpils raj.	Dignājas pag.
23.	Golvari	?	Balvu raj.	Bērzpils pag.
24.	Grozi	[o]	Preiļu raj.	Sīļukalna pag.
25.	Jogla	[o]	Limbažu raj.	Aloja
26.	Joniņi	[o]?	Krāslavas raj.	Robežnieku pag.
27.	Jorniņi	[uo]	Ventspils raj.	Ances pag.
28.	Kačori	[uo]	Valkas raj.	Trikātas pag.
29.	Karitoni	[uo]	Rēzeknes raj.	Gaigalavas pag.
30.	Kokini	[uo]	Daugavpils raj.	Ambeļu pag.
31.	Koriņi	[uo]	Dobeles raj.	Bukaišu pag.
32.	Korneti	[o]	Alūksnes raj.	Veclaicenes pag.
33.	Košķele	[uo]	Valmieras raj.	Vecates pag.
34.	Košrags	[o]	Talsu raj.	Kolkas pag..
35.	Kristobi	?	Preiļu raj.	Stabulnieku pag.
36.	Kropas	?	Alūksnes raj.	Zeltiņu pag.
37.	Lobērgi	[uo]	Valkas raj.	Bilskas pag.

38.	Lodumi	[o]	Balvu raj.	Medņevas pag.
39.	Logina	[o]?	Balvu raj.	Šķilbēnu pag.
40.	Lomi	[o]?	Preiļu raj.	Galēnu pag.
41.	Lonaste	[uo]	Ventspils raj.	Ances pag.
42.	Losis	[uo]	Saldus raj.	Nīgrandes pag.
43.	Ļovāni	[o]	Madonas raj.	Varakļānu pag.
44.	Meironi	?	Balvu raj.	Lazdukalna pag.
45.	Mordanga	[uo]?	Talsu raj.	Ģibuļu pag.
46.	Mosteņi	[uo]	Cēsu raj.	Jaunpiebalgas pag.
47.	Mošive	?	Balvu raj.	Lazdukalna pag.
48.	Nobeļe	[uo]?	Ventspils raj.	Popes pag.
49.	Notra	[o]	Rēzeknes raj.	Viļānu pag.
50.	Obsenieki	[o]?	Madonas raj.	Barkavas pag.
51.	Olavas	[uo]?	Cēsu raj.	Drabešu pag.
52.	Oleri	[uo]	Valmieras raj.	Jeru pag.
53.	Onti	[o]	Alūksnes raj.	Alsviķu pag.
54.	Opulītis	[o]	Gulbenes raj.	Beļavas pag.
55.	Oriši	[uo]	Preiļu raj.	Saunas pag.
56.	Ornicāni	[uo]?	Rēzeknes raj.	Viļānu pag.
57.	Osugals	?	Madonas raj.	Barkavas pag.
58.	Oviši	[o]	Ventspils raj.	Tārgales pag.
59.	Ozupiene	[o]	Ludzas raj.	Ciblas pag.
60.	Padole	[o]	Ludzas raj.	Mežvidu pag.
61.	Pilori	[uo]	Krāslavas raj.	Ezernieku pag.
62.	Pobūži	[uo]?	Talsu raj.	Valdgales pag.
63.	Pokaiņi	[uo]	Dobeles raj.	Naudītes pag.
64.	Pojakas	[o]	Alūksnes raj.	Gaujienas pag.
65.	Ponakste	[uo]	Kuldīgas raj.	Skrundas pag.
66.	Popervāle	[o]	Talsu raj.	Lubes pag.
67.	Porkaļi	[uo]	Ludzas raj.	Pildas pag.
68.	Porzas	[o]	Limbažu raj.	Aloja
69.	Prode	[uo]	Daugavpils raj.	Subates pag.
70.	Promulti	[o]?	Valmieras raj.	Mazsalacas pag.
71.	Robalti	[uo]	Kuldīgas raj.	Skrundas pag.

72.	Rokaiži	[uo]	Liepājas raj.	Kazdangas pag.
73.	Rolava	[uo]	Liepājas raj.	Grobiņas pag.
74.	Romāni	[o]	Jelgavas raj.	Sesavas pag.
75.	Rozēni	[uo]	Limbažu raj.	Staiceles pag.
76.	Rozu muiža	[uo]?	Rēzeknes raj.	Čornajas pag.
77.	Smoļi	[o]	Jēkabpils raj.	Ābeļu pag.
78.	Sodzeris	[uo]	Jelgavas raj.	Sidrabenēs pag.
79.	Solimi	[uo]	Krāslavas raj.	Kombuļu pag.
80.	Sortiņi	[uo]	Bauskas raj.	Vecumnieku pag.
81.	Strobuki	[uo]	Aizkraukles raj.	Pilskalnes pag.
82.	Stropica	[o]	Daugavpils raj.	Naujenes pag.
83.	Šļokas	[uo]	Alūksnes raj.	Ilzenes pag.
84.	Taborkalns	[o]?	Jēkabpils raj.	Sēlpils pag.
85.	Todaiži	[uo]	Kuldīgas raj.	Alsungas pag.
86.	Tolka	[o]	Madonas raj.	Vestienas pag.
87.	Tora	[o]?	Limbažu raj.	Skultes pag.
88.	Tore	[uo]	Liepājas raj.	Tadaiķu pag.
89.	Tosmare	[uo]	Liepājas raj.	Liepājas pilsētā
90.	Troškas	[o]	Gulbenes raj.	Tirzas pag.
91.	Ustrone	[o]	Rēzeknes raj.	Sokolu pag.
92.	Vaiņode	[uo]	Liepājas raj.	Vaiņodes pag.
93.	Vibroka	[uo]?	Rīgas raj.	Mālpils pag.
94.	Vitkopupīte	[o]	Ogres raj.	Birzgales pag.
95.	Voguriņa	[o]	Alūksnes raj.	Zeltiņu pag.
96.	Vormsāti	[o]	Kuldīgas raj.	Nīkrāces pag.
97.	Vosas	[o]	Alūksnes raj.	Gaujienas pag.
98.	Voveri	[uo]?	Krāslavas raj.	Grāveru pag.
99.	Zorģi	[o]	Bauskas raj.	Iecavas pag.
100	Zosuļi	[uo]?	Balvu raj.	Bērzpils pag.

Jāpiebilst, ka šajā sarakstā nav iekļauti tādi vietvārdi, kuru izruna nevienam šaubas nerada, resp., tādi, kas nepārprotami saistīti ar sugasvārdu (*Robežnieki* [uo], *Zosēni* [uo], vai arī ir

plaši pazīstami vietvārdi (*Kosa* [uo], , *Ogre* [uo], *Olaine* [uo]). Tomēr jāatzīst, ka pat dažiem pazīstamiem vietvārdiem, piemēram, *Roja* vai *Kolka*, pareizā izruna (*Roja* [uo], *Kolka* [õ]) nav vispārzināma. Ar mazāk pazīstamu ģeogrāfisku objektu nosaukumiem neskaidrību ir vēl daudz vairāk.

Katram no burta *o* izrunas variantiem Latvijas vietvārdos var būt vairāki priekšvēstures varianti un dažkārt itin raibs mūšs aiz muguras. Izmantojot jau minēto 100 vietvārdu sarakstu, kā arī citus materiālus, var izdalīt vismaz 10 šādus ar burtu *o* apzīmētas skaņas izrunas, cilmes un interpretācijas variantus.

1. [uo] vietvārdā, kas saskan ar vispārzināmu latviešu valodas sugasvārdu. Šādu piemēru ir ļoti daudz: *Avuotī*² z Cīravā E II 11, *Baluoži* c Drabešos E I 9, *Buõmji* z Vircavā E II 88, *Duobes-kalns* z Allažos E I 35, *Guovju diķis* dī Praviņos U V 490, *Kuoku-sils* z Līvānos E II 170, *Tuorņakalns* sta Rīgā utt. Lielākoties tie ir samērā jauni vietvārdi, galvenokārt mājvārdi, mikrotoponīmi, dažreiz arī urbanonīmi (resp. pilsētvides objekta nosaukumi). Divskaņa *-uo-* cilme šajos sugasvārdos, no kuriem darināti vietvārdi, var būt visdažādākā (sal. Rudzīte 1993, 154 - 157), turklāt šie sugasvārdi var būt ne tikai mantoti, bet arī aizgūti, kā, piemēram, daudzās *Ruozes* z Ogrē E I 31, Allažos E I 35, Sēļos E I 105 *Ruõzītes* z Allažos E I 35k, js Alsungā 1970, mz Anneniekos 1958, js Dunalkā 1964, *Ruõžkalni* mā Ādažos 1975, js Aisterē 1966, js Cirgaļos 1957, js Dobelē 1959, *Ruõžlapas* js Cirgaļos 1957, mā Kauguros 1977, mā Siguldā 1975, *Ruõžlauki* mā Ādažos 1975, js Bebreņē 1961, js Dundagā 1962 utt. Latvijas toponīmiskajā ainavā (latv. vārds *ruõze* aizgūts no vācu val. ME III 586). Taču sugasvārdu fonētikas vēsturisks apskats aizvestu pārāk tālu no raksta pamattēmas. Vēl jāpiebilst, ka dažkārt asociācija ar sugasvārdu var būt maldinoša. Tā, piemēram, Vidzemes vietvārda *Lode* izrunā gan nekas nemainās, vai nu tā cilme ir latviski vāciska (latv. *luõde* < vc. ME II 523–524), vai somugriska (sal. somu *luode* 'ziemeļrietumi'), vai arī ar antroponīmu saistīta, turpretim Latgales apdzīvotas vietas vārds *Grozi* Preiļu raj. (Dambe 1990, 53) tomēr nebūtu vienādojams ar

² Vietvārdiem, kas citēti no zinātniskajām publikācijām, saglabāta attiecīgajās publikācijās izmantotā skaņu sastāva pieraksta forma.

grūoziem ('ein Korb' ME I 672), bet gan izrunājams ar (dialektālas cilmes vai aizgūtu?) *o* (< *a*?) (sal. Zeps 1984, 154).

2. [uo] vietvārdos, kas tieši nesaskan ar sugasvārdu, taču acīmredzami atvasināts no kāda baltiska apelatīva ar [uo], piemēram: *Dobele* pilsēta (sal. *duobe*, *duobs*; plašāk par etimoloģiju sk. Lvv I 247), *Kuojenieki* z Skrundā U IV 157 (sal. liet. *kuojā* 'rauda' Lvv II 191), *Uōlaine* pilsēta E I 64: sal. *uolis* un liet. *uola* 'klints' u. c.

3. [uo] senos latviski baltiskos vietvārdos, kuru etimoloģija, resp., saistījums ar apelatīvo leksiku atklājams tikai pētījumu rezultātā. Problēmas ar izrunu un tās normēšanu sākas ar šo variantu, jo pirmajos divos, kā saprotams, kļūdas gadās reti (ja nu vienīgi cittautiešu izrunā). Senos baltiskas cilmes vietvārdus ar -uo- būtu iespējams dalīt vēl 3 apakšgrupās atkarībā no tā, vai baltu pirmvalodā šim -uo- atbilst **ō*, **ōu* vai **an* (sk. Rudzīte 1993, 154 - 157). Taču no mūsdienu valodas kultūras viedokļa šādam dalījumam nav principiālas nozīmes, jo neatkarīgi no cilmes šādu -uo- mazāk zināmos vietvārdos palaikam izrunā aplam. Piemēram, Daugavpils raj. pagasta un apdzīvotas vietas nosaukumu *Prode* (Dambe 1990, 125), kas pareizi izrunājams ar [-uo-], nereti nākas dzirdēt izrunājam ar [ō]. Savukārt cits vietvārds – *Mordanga* Pastendē, kas kļuvis plašāk pazīstams, pateicoties V Lāma romānam (taču romānā izruna nav norādīta...), J. Endzelīna un J. Plāķa krājumos (E II 118, U IV 213) ir fiksēts ar izrunu [uo], taču vietējo iedzīvotāju izrunā vairs nav konsekvences, tiek lietotas formas gan ar [o], gan ar [uo]. Acīmredzot arī vietējo iedzīvotāju apziņā vietvārds arvien vairāk saistās ar rakstisko formu, resp., ar burtu *o*.

4. Samērā jauns [uo] dažos Latvijas vietvārdos radies no neuzsvērtā -va-. Piemēram, *Ēduole* E II 148, sal. vācu nosaukumu *Edwahlen*, kas atspoguļo senāku izrunu, *Vecuogari* < *Vecvagari* z Pūrē E II 119 un Rāvā E II 43 (Rudzīte 1993, 156).

5. Skaņkopā -or- [uor] < -ur- kursiskajās izloksnēs. Lielāku objektu nosaukumos šāda dialektāla izruna literāro valodu visbiežāk nesasniedz, piemēram, *Durbe* mu, pilsēta E II 39, U IV 75 – vietējā izloksnē izrunājama kā [duorb]. Taču mājvārdos šāds [uor] vismaz palaikam saglabājas, piemēram, var

minēt daudzos *Pormaļus* [uo] (*Puormaļi* js 1958 Aizputē, js Kazdangā 1958, z Pastendē 1962, z Vānē E II 124 z Vārmē II 105 utt.); daļa no tiem gan radušies nevis izlokšnes izrunas ietekmē, bet ar uzvārda *Pormalis* [uo] starpniecību.

6. Gadījumos, kad tiek lietota nepārcelta augšzemnieku izlokšņu forma, *-uo-* var parādīties literārās valodas *-ā-* vietā. Piemēram, raksta sākumā citētajā sarakstā minētais Krāslavas raj. *Piluori* pārceltajā literārajā formā ir *Pilāri* (tā pierakstīts arī vietvārdu vākšanas ekspedīcijas laikā 1985).

7. Somugru cilmes latviešu vietvārdos [uo] var būt somugriskā *-uo-* vietā. Kā piemēru var nosaukt jau pieminēto vietvārdu *Lode*. Vidzemē ir ne tikai dzelzceļa stacija *Lode*, kuras nosaukums, cik zināms, radies no uzvārda, bet arī vesela virkne citu šīs saknes vietvārdu (*Luode* mu Lēdurgā E I 48, z Bauņos E I 84, z Jaunraunā E I 26, mu Kusā E I 16, mu Sērmūkšos E I 29, z Ozolos E I 109 u.c.), un vismaz daļa no tiem cilmes ziņā acīmredzot ir saistīti ar somugru valodām, sal. jau minēto *luode* 'ziemeļrietumi' (sastatīšanu tieši ar somu valodas materiālu pamato tas, ka somu valodu mēdz saukt par Baltijas jūras somu valodu ledusskapi, jo tieši šajā valodā vislabāk ir saglabājušās Baltijas jūras somu pirmvalodas īpatnības un formas).

8. Dažreiz [uo] latviešu vietvārdos parādās aizgūtos vārdos, aizstājot sākotnējo [o]. Te ir iespējams vēl sīkāks dalījums atkarībā no aizgūvuma avota, jo gan toponīmijas ģermānismiem, gan slāvismiem, gan somugriskiem ir sava specifika. Somugriskos [uo] biežāk ir donorvalodas *-uo-* vietā (sk. 7). Taču dažkārt latviskais [uo] var aizstāt arī somugrisko *-o-*, kas, starp citu, rada papildus grūtības etimoloģizēšanā. Viens no somugru cilmes vietvārdiem, kurā [uo] varētu būt radies gan no *-o-*, gan no *-uo-*, ir *Košķele* [uo] – z Burtniekos E I 90 (vc. *Kosküll*). Somugriskā sakne te varētu būt gan *kuošk*, gan *kuosk* (līb. *k'ošk* vai *k'ošk* 'grosses Stück abgeschälter Tannenrinde zum Dachdecken (liels noplēstas egļu mizas gabals jumtu klāšanai) (Liv W 174). Domājams, ka somugriskā cilme ir arī Siguldas apkārtnes hidronīmam *Lorupe*, ko J. Endzelīns min starp vietvārdiem ar *Luōr-*, cilmi atstājot neskaidrotu (Lvv II 357). Ir dzirdēti visi trīs izrunas varianti (t.i., arī ar *Lōr-* un *Lōr-*),

bet hidronīma pamatā varētu būt somugrīks skaņu verbs ar [o], sal. somu *lorina* 'čalošana (par ūdensteci)', *loru* 'plāpas' (sal. arī hidronīmus *Lōrsupe* Sarkanmuižā Lvv II 341 un *Lōremupe* Dundagā ibid. 342).

Visbiežāk [uo] aizstāj sākotnējo -o- vācu cilmes vietvārdos, piemēram, *Promulti* z Mazsalacā. Raksturīgi, ka šādu vietvārdu izrunā bieži vērojamas svārstības: J. Endzelīna publicējumā – *Pruōmults* E I 112, bet 1976. g. ekspedīcijas laikā fiksēts *Promulta kalns* [o]. Cilmes ziņā ar iepriekšējo identisks vācu personvārds ir pamatā arī citas zemniekmājas nosaukumam – *Bruomulti* z Kraukļos E I 15 (sal. citā avotā Bromoldi Cesv. 41). Cits piemērs: Dikļu pagastā ir mājvārds *Budenbruoki* un pagasta daļa *Budenbruoka* E I 91 (ar [uo]), arī 1974. g. ekspedīcija ir fiksējusi [uo] izrunu, turklāt vairākkārt: *Budenbruokas dzirnavas*, *Budenbruoku ezers* utt., kaut gan vietējās tradīcijas nezinātājs šos vārdus noteikti izrunātu ar -o-.

9. Latviešu vietvārdus, kas izrunājami ar [ō] vai [õ], varētu iedalīt divos pamattipos. Pirmais no tiem – aizguvumi, kas ir samērā neseni un kas ir saglabājuši donorvalodas ō vai õ, piemēram, ģermānismi *Olenderdīķis* Popē U IV 277, *Borsmiņde* mu Īslīcē E II 26, *Ombergas ezers* Lašos Lvv II 491. Sevišķi daudz te varētu minēt Austrumlatvijas slāvismu (raksturīgi, ka to pamatā ir galvenokārt slāviski personvārdi), piemēram, *Bogdāni* z Krustpilī E II 169, *Borislava* ap Labvāržos E II 182, *Dombrovski* z Skaistkalnē E II 36, *Noviki* z Zasā E II 71, *Kožnikas* z Laucienā E II 117, vairāku upju nosaukumi *Orehovkas strauts* Lup III 10, *Rosica* Lup II 40, *Šilovka* Lup IV 31. Pie šī tipa pieder arī daži somugrīsmi, piemēram, upes vārds *Jogla* (ietek Salacā) E I 113, vairāki mājvārdi un mikrotoponīmi Kurzemē un Ziemeļvidzemē: *Noķvīga* Dundagā u IV 254 k, *Oja* z Ainažos E I 88, *Oltus kruogs* Vitrupē E I 95k, *Oļļa* z Rūjienā E I 102, *Oma* z Ģeros E I 92.

Kā specifiski apakštipi te jāizdala tā sauktie pārnestie vietvārdi, piemēram, upju nosaukumi *Donava* un *Donaviņa* [o] Lup I 46, kā arī no aizgūtiem latviešu personvārdiem darināti vietvārdi, piemēram, *Olgas purvs* Cesvainē Latviešu konversācijas vārdnīca X 20405, *Oskarkalns* z Skultē E I 60,

Roberti mā Baltinavā 1974, *Roberti* z Jaunsaule E II 33, *Sofikalns* z Bejā E I 76 (protams, bieži vien nav iespējams droši konstatēt, vai vietvārda pamatā ir bijis aizgūts latviešu personvārds vai arī tieši, piem. vācu, krievu vai poļu personvārds, tāpēc dažu piemēru sadalījums starp šo un iepriekšējo rindkopu ir visai nosacīts).

10. Otrais pamattips – [ō] un [õ] Latvijas vietvārdos var būt radies dažādu izloksnēm raksturīgu fonētisku procesu rezultātā (sk. Rudzīte 1993, 143-145). Varbūt vispazīstamākais no šāda tipa vietvārdiem ir *Ovišciems* [ō] Sarkanmuižā U IV 282, par ko J. Endzelīns domā, ka šis *ō* varbūt < *au* Lvv II 492. Praksē gan ir dzirdēta izruna arī ar [uo] – *Uoviši*, kas laikam tomēr ir jauninājums, kas radies rakstītās formas nepareizas interpretācijas rezultātā.

Ļoti bieži [o] parādās nepārceltos vai daļēji pārceltos Latgales vietvārdos, piemēram, *Apoļi* c Krāslavas raj. (acīmredzot daļēji pārcelta forma), *Voguriņa* upe Alūksnes raj. Lup IV 60. Varētu teikt, ka šīs formas – atbilstoši pašreizējām vietvārdu pārcelšanas normatīvajām tradīcijām vispār nav korektas, taču dažādos rakstos tās parādās itin bieži.

No desmit minētajiem burta *-o-* izrunas un cilmes variantiem Latvijas vietvārdos un vēl daudziem sīkāk neraksturotiem apakštipiem skaidri redzams, ka izsecināt vai uzminēt pareizo izrunu palaikam nebūt nav viegli. To uzskatāmi pierādīja arī jau minētais eksperiments ar 100 vietvārdu sarakstu. Sākumā, pamatojoties tikai uz intuīciju, bet apzināti neizmantojot Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēku un publikācijas, viens no raksta autoriem [uo] izrunu atzīmēja tikai 26 vietvārdos. Pēc pārbaudes, kā jau minēts, izrādījās, ka tādu ir vismaz 38, bet, pierēķinot daļu no nenoskaidrotajiem, acīmredzot ap 50. Eksperiments apstiprināja to, kas empīriski jau bija zināms: tipisks latviešu literārās valodas runātājs, īpaši pilsētnieks, burtu *-o-* sev nezināmos vārdos parasti tiecas izrunāt kā [o] (arī tad, kad šie vārdi nosauc Latvijā lokalizētus objektus).

Jāsecina, ka savulaik tika pieļauta kļūda, nenoskaidrojot latviešu rakstībā *-uo-* un *-o-*. Arī šīs kļūdas cēlonis šķiet izskaidrojams: acīmredzot tolaik skaņas (un fonēmas) *-o-*

īpatsvars latviešu valodā bija mazāks un netika prognozēta tā ekspansija mūsu gadsimta (it īpaši gadsimta otrās puses) intensīvo valodu kontaktu rezultātā. Rodas slavenais jautājums: ko darīt? Vai revidēt alfabētu? Šobrīd tas būtu pārlieku dārgs pasākums. Turklāt, iespējams, ka šo kļūdu labot ar alfabēta reformas palīdzību ir jau par vēlu, jo tradīcija ir pārāk nostiprinājusies un eventuāla reforma radītu tikai jaunas jukas – šoreiz rakstībā, un tas būtu daudz sliktāk nekā izrunas nenormatīvas variācijas.

Tāpēc, noraidot vismaz šobrīd domu par alfabēta reformu, konkrēto problēmu Latvijas vietvārdu izrunā var risināt, tikai sagatavojot, publicējot un popularizējot izziņas materiālus rakstus un rokasgrāmatas. Derētu konsekventāk iekļaut norādījumus par izrunu dažāda rakstura vietvārdu publikācijās.

Literatūra

- Cesv. – Vītols A. G. F. Mūteļa piezīmes par Cesvaines draudzi (1762-1804). – 1934.
- Dambe 1990– Dambe V. Latvijas apdzīvoto vietu un to iedzīvotāju nosaukumi. – Rīga, "Zinātne", 1990.
- E I – Endzelīns J. Latvijas vietu vārdi. I daļa: Vidzemes vārdi. – Rīga, 1922.
- E II Endzelīns J. Latvijas vietu vārdi. II daļa: Kurzemes un Latgales vārdi. – Rīga, 1925.
- Liv W Kettunen L. Liwisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. – Helsinki, 1938.
- Lup Latvijas PSR ūdensteču nosaukumi. I-IV. Sastādītājas R. Avotiņa, Z. Goba. –Rīga, LVU, 1986.
- Lvv I – Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi. 1. sēj. 1. d. Rīga, 1956.
- Lvv II – Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi. 1. sēj. 2. d. Rīga, 1961.
- Rudzīte 1993– Rudzīte M. Latviešu valodas vēsturiskā fonētika. – Rīga, "Zvaigzne", 1993.

-
-
- U IV – Plāķis J. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I. Kurzemes vārdi. –Rīga, 1936.
- U V – Plāķis J. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. II. –Zemgales vārdi. – Rīga, 1939.
- Zeps 1984 – Zeps V J. Placenames of Latgola. A Dictionary of East Latvian Toponyms. –Baltic Studies Center, Madison, Wisconsin, 1984.

Saīsinājumi:

- c – ciems
dī – dīķis
js – jaunsaimniecība
k – koriģēta forma
mā – māja
mu – muiža
mz – maza zemniekmāja ("mazmājnieks")
u – upe
vc. – vācu val.
z – zemniekmāja

LETTLÄNDISCHE ORTSNAMEN MIT [-O-] UND [-UO-] *Zusammenfassung*

Das heutige Alphabet der lettischen Gemeinsprache gibt keine Möglichkeit, den Ausspracheunterschied zwischen [-o-] und [-uo-] erkennbar zu machen, da für beide Laute nur ein und derselbe Buchstabe -o- gebraucht wird. Es gibt aber ziemlich viele lettländische Ortsnamen, die den erwähnten Buchstaben -o- erhalten und deren Ausspracheeigentümlichkeiten nicht allgemein bekannt sind. Auch ein verhältnismäßig guter Kenner der lettischen Sprache pflegt öfters weniger bekannte (obwohl lettländische) Ortsnamen, die mit [-uo-] zu sprechen wären, dennoch mit [-o-] auszusprechen, seltener – aber doch – haben wir mit dem "entgegengesetzten" Aussprachefehler zu tun. Eine eventuelle Rechtschreibungsreform wäre als Lösung radikal, aber zu teuer, und würde auch neue Rechtschreibungsschwierigkeiten mit sich bringen. Es müssten aber möglichst viele Ausspracheerläuterungen in geographischen, kartographischen, sprachwissenschaftlichen und sonstigen Ausgaben, die sich mit Ortsnamen befassen, zu finden sein.

GRĀMATU APSKATS

PLAŠS PĒTĪJUMS PAR BALTIJAS TAUTU VALODĀM

Les politiques linguistiques des Pays baltes

Terminogramme. Québec, Juillet 1998. 230 p.

Terminogramme ir zinātnisks un informatīvs tematisks rakstu krājums, kas veltīts terminoloģijas un it sevišķi valodas plānošanas jautājumiem. To izdod kopš 70-tajiem gadiem četrus numurus gadā ar Kvebekas valdības finansiālu atbalstu Kvebekas provincē Kanādā franču valodā ar kopsavilkumu angļu un spāņu valodā.

1998. gada otrajā pusē nāca klajā krājuma speciālizdevums, kas veltīts valodas plānošanas jautājumiem Igaunijā, Latvijā un Lietuvā ar redaktora Žaka Morē (*Jacques Maurais*) priekšvārdu un pēc vārdu. Krājumā ievietoti Baltijā plaši pazīstamu valodnieku (A.Blinkenas, I.Druvietes, Dz.Hiršas, A.Rosina u.c.) raksti par valodas politiku un tās plānošanas jautājumiem no mūsu gadsimta astoņdesmito gadu beigām līdz deviņdesmito gadu vidum ar vēsturisku ieskatu problemātikā.

Krājums tapis vairāku gadu laikā, pateicoties redkolēģijas locekļa un Kvebekas valdības Franču valodas padomes Zinātnisko pētījumu direkcijas valodnieka Žaka Morē neatlaidībai un organizatoriskai prasmei izveidot pašreiz plašāko izdevumu franču valodā par mūsdienu valodā notiekošajām sociolingvistiskajām parādībām Baltijā. Katras valsts sociolingvistiskās situācijas novērtēšanai veltīti 2-3 plaši raksti.

Ievadā Ž. Morē norāda, ka, ja 60-ajos un 70-ajos gados valodnieku uzmanība tika pievērsta sociolingvistiskajai situācijai Kanādā, kā rezultātā tika izveidotas vairākas komisijas, izdoti vairāki likumi par valodas statusu (1969, 1974, 1977), tad kopš 70-to gadu beigām pētnieku uzmanības centrā nonāca Spānija ar katalāņu un basku valodas statusa juridisko pamatojumu.

Savukārt 80-to gadu beigās pasaules sociolingvistu interese pievērsās Baltijai. Samērā bagātā un reizē arī pretrunīgā Baltijas pieredze valodu politikas veidošanā, kā arī pieņemtie Valodu likumi izraisīja zinātnisku interesi par notiekošo Baltijā un vēlēšanos iepazīstināt pasaules valodniekus ar pieņemtajiem likumiem. Tā, piemēram, Baltijas valstu parlamentos pieņemtie **Valodu likumi** tika pārtulkoti un iespiesti gan franču valodā Kanādā (tulk. *J. Maurais*), gan basku valodā Basku zemē (tulk. *Jose Luis Alvarez Enparantza*).

Lai gūtu papildu informāciju par sociolingvistiskajiem procesiem uz vietas, krājuma redaktors vairākas reizes devās uz Baltiju, kā arī uzaicināja Baltijas valodniekus piedalīties krājuma sastādīšanā.

Trijos rakstos par lingvistisko situāciju Igaunijā autori (*Marju Toomsalu* un *Normand Labrie*, *Leeni Simm*, *Vello Pettai*) pievērsās 1989. gadā pieņemtā Valodu likuma, Pilsonības likuma (pieņemts 1992.gadā un 1995.gadā) un Likuma par nenaturalizētiem ārzemniekiem (1993) izstrādes gaitai, kā arī Valsts valodas pārbaudes komisijas darbam, ārzemju ekspertu vērtējumiem, integrācijas un etnopolitikas jautājumiem u.c.

Runājot par sociolingvistiskiem procesiem Latvijā, Dzintra Hirša akcentē Valsts valodas centra lomu. Ina Druviete sīki analizē latviešu valodas sociolingvistisko situāciju, nacionālās identitātes lomu, nacionālo minoritāšu attieksmi pret latviešu valodu. Savukārt Aina Blinkena aplūko latviešu valodas standartizācijas gaitu vēsturiskās attīstības aspektā un vienvalodu vārdnicu lomu literārās normas veidošanā.

Lietuviešu valodnieks Alberts Rosins devis pagaru ieskatu lietuviešu literārās valodas veidošanās vēsturē, bet Dangole Mikulēniene no Valsts valodas centra pievērsās jautājumam par lietuviešu valodas un Eiropas integrācijas jautājumiem (juridiskās bāzes veidošana, valsts valodas aizsardzības pasākumi, tuvināšanās Eiropas Savienības valstu normām, valodniecisko minoritāšu integrācija u.c.).

Krājuma noslēgumā Žaks Morē apkopo Baltijas tautu pieredzi valodnieciskajā plānošanā, raugoties no Kvebekas.

Kvebekas valodnieks uzskata, ka visi Valodu likumi, kuri tika pieņemti sākot ar 1989. gadu, bija bez nopietnas sociolingvistiskās situācijas analīzes. Autoraprāt, jācenšas arī novērst terminoloģiskas atšķirības, lai varētu veidot vienotu terminoloģiju. Ž.Morē atzīmē, ka likumu iemiestošanai trūcis arī vienotas koncepcijas un organizatoriskās uzbūves. Vesels jautājumu komplekss saistās ar cilvēku pamattiesību ievērošanu, ar kompetentu juristu plašāku piesaistīšanu likumu izstrādē, ar mācību bāzes izvēršanu un pilnveidošanu utt. Autors aicina arī nepieņemt sasteigtus lēmumus, jo, kā liecina Kvebekas pieredze, lai tos īstenotu ir vajadzīgs laiks vismaz vienas cilvēku paaudzes garumā.

Nobeigumā gribētos atzīmēt, ka zinātnisko rakstu krājums dod objektīvu ieskatu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sociolingvistisko norišu atspoguļojumā un tas var kalpot par labu izziņas avotu frankofonajiem valodniekiem visā pasaulē.

Andrejs BANKAVS

IN MEMORIAM**TERJE MATIASENS**

12. 04. 1938. – 9. 01. 1999.

Pirmdienas rīts atnāca ar smagu ziņu. 9. janvārī mūžībā iegājis mūsu kolēģis Oslo universitātes profesors Terje Matiasens. Profesors baltu un slāvu valodās kopš 1985. gada.

Sācis ar krievu valodas mācīšanos obligātajā karadienestā 50. gadu beigās, Oslo universitātē studējis norvēģu, krievu, vācu valodu, 60. gadu otrajā pusē pievērsies baltu valodām. Kā latviešu un lietuviešu valoda "ienāca" profesora dzīvē, tā arī, diemžēl, palika neizrunāts.

Gatavojot un lasot kursus latviešu, lietuviešu un senprūšu, krievu un senkrievu valodu dažādos aspektos, pētot šīs valodas, tapusi monogrāfija "Studien zum slavischen und indoeuropäischen Langvokalismus" (1974.), iespaidīgi apjomīgā "Russisk Grammatikk" (1990., labota un papildināta 1996.) un pēdējo gadu laikā viņa "dvīņi": "A Short Grammar of Lithuanian" (1996.) un "A Short Grammar of Latvian" (1997.). Profesoram gramatika bija valodas skelets un arī sirds.

Ar "dvīņiem" viņš jau steigās. Juzdams ko nelāgu, ka laika nav atlicis daudz. Atceros šo ļoti nopietno cilvēku, kurš prata patiesi uzmanīgi ieklausīties sarunu biedrā, kopš 1980. gada, kad profesoru ieraudzīju pirmoreiz baltistu kongresa laikā Rīgā. Iepazinu Terji tikai pēdējo piecu gadu laikā. Un jutos pagodināts ar Terjes uzticēšanos, pat draudzību. Iepazinu viņu kā strādīgu un ļoti apzinīgu, godīgu un principiālu cilvēku, kurš neko nedarīja pret savu sirdsapziņu un pirms darīja, pamatīgi apsvēra visus *par un pret*, lai izvairītos no pārsteidzīgiem soļiem.

Esmu juties privileģēts par man doto iespēju strādāt par viesprofesoru Terjes vietā viņa radošā atvaļinājuma laikā un arī vēlāk, gan tandēmā (kā Terjem patika izteikties), gan vienam pašam. Ievēroju Terjes demokrātiskumu un labvēlību saskarsmē

ar kolēģiem, pazīstamiem, svešiem, viņā nebija nekā no arogances, snobisma. Terje prata atzīt savas kļūdas, arī tādas, ko nebija viegli atzīt.

Slaveni, pat leģendāri ir kļuvuši Terjes atmiņu stāstījumi par skolotājiem, kolēģiem, draugiem. Eleganti tēlojumi. Kolēģi tos gaidīja, tie organiski iederējās saviesīgos brīžos. Apbrīnojama bija Terjes humora izjūta, pat runājot par likstām un nelaimēm, kas viņu vajāja pēdējos gados. Taču pat tās Terje prata pasniegt viņam vien raksturīgajā manierē. Toreiz pēc autokatastrofas ar bažām vēru viņa dzīvokļa durvis... Priekšstelpā sagaida Terje, atbalstījies uz kruķiem, tikko jaušami pasmaida, "Sveiks, Jāni! Tas esmu es ar saviem uzticamajiem draugiem. Viņi mani pavada visur", un viegli pacilā "savus draugus" Ieejam istabā, un Terje stāsta: "Zini, šajā vasarā es piedzīvoju brīnumainas pārvērtības. Dažas dienas pēc avārijas ieraudzīju spogulī īstu trolli ar varenu punu pierē kā trešo aci. Vēlāk, no rītiem ieskatoties spogulī, sāku pamazām manīt, ka ar katru reizi kļūstu skaistāks un skaistāks. Iedomājies, kāds pārsteigums! Tā taču nav parasta, ikdienišķa parādība manā vecumā, vai ne!?"

Kā jau īstam norvēģim pieklājas, Terje ir pabijis tuvākās un tālākās valstīs gandrīz visos kontinentos. Kā viesprofesors bijis ASV, Latvijā, Lietuvā, aktīvi piedalījies Baltijas izpētei veltītajās konferencēs Stokholmā, Toronto, Rīgā, Viļņā. Kolēģi vēl labi atceras profesora ierašanos uz baltistu kongresu Viļņā 1997. gadā... pēc autokatastrofas slimības atvaļinājuma laikā.

Profesora T. Matiasena paveiktajam ir izteikta atzinība dzimtenē un ārzemēs: Norvēģijas Zinātņu un Valodas un literatūras akadēmijas loceklis (1978.), AABS loceklis (1971.), Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis (1996.)

Izdarīts ir daudz. Ir arī iesākti darbi, tāds ir gandrīz pabeigtais kopdarbs (ar lietuviešu valodniekiem) "Lietuviešu-norvēģu, norvēģu-lietuviešu valodas vārdnīca" Daudz vēl bija iecerēts...

Sirsnīga pateicība profesoram par visu labo!

Jānis VALDMANIS

HRONIKA

XIV PASAULES SOCIOLOĢIJAS KONGRESSS KANĀDĀ

No 1998.gada 26.jūlija līdz 1.augustam daudz kultūru un daudzvalodu pilsētā Monreālā notika lielākais socioloģijas zinātnieku saiets, kas tiek organizēts ik pēc četriem gadiem pasaules kongress. Tas uzlūkojams par unikālu vairāku iemeslu dēļ pirmkārt, tā norises vienlaicīgums ar Starptautiskās sociologu asociācijas (kas arī bija kongresa organizatore) 50.gadadienu; otrkārt, tas bija hronoloģiski pēdējais kongress šajā gadsimtā, un gadsimta beigu sindroma analizēšana raksturīga galvenokārt filozofijai un socioloģijai; treškārt, līdz šim socioloģijā nebija noticis līdzīga mēroga pasākums tā dalībnieku skaita ziņā (kongresā piedalījās ap pieciem tūkstošiem dalībnieku), kā arī tā organizēšanas formu skaita dažādību ziņā septiņas dienas vienlaicīgi strādāja seši simpoziji, piecdesmit zinātniskās komisijas (to skaitā sociolingvistikas komisija), sešas darba, sešas tematiskās grupas un vēl daudzi citi detalizētāki organizēšanas veidi.

Kongresā par galveno vadmotīvu bija izvirzīti trīs savstarpēji saistīti komponenti sociālo zināšanu MANTOJUMS, PROBLĒMAS UN PERSPEKTĪVAS. Kongresa mērķi, pakārtoti nosauktai tēmai, bija sekojoši: analizējot socioloģijas mantojumu, novērtēt zinātnes par sabiedrību intelektuālo devumu un potences sociālo zinātņu attīstībā un savstarpējās sapratnes veicināšanā starp cilvēkiem, kā arī prognozēt izredzes sabiedrības procesos nākošā gadsimtā. Par galveno problēmu kongresa saturiskajā plāksnē, ņemot vērā pasaules aktualitātes, kā arī tā norises vietas specifiku Kanādā, tika nosaukta VALODU UN KULTŪRU DAŽĀDĪBA, kas pēdējā gadu desmitā ierindota starp aktuālākiem socioloģijas un antropoloģijas jautājumiem līdztekus citādības respektēšanai, tolerancei un atšķirīgā izzināšanai kultūrā, uzvedībā, interesēs, orientācijā u.c., jo, lai

saprastu - jāiepažīst. Darba valodas bija franču, angļu un spāņu, kurās tika veikts sinhronais tulkojums simpozijos, bet darba grupās - tādās kā, piemēram - *Sociolingvistika Baltijas valstīs* - referāti tika lasīti divās vai trīs valodās. Kongresa atklāšanas ceremonijā uzsvars tika likts uz angļu valodas bīstamo lomu attiecībā pret citām Eiropas valodām, jo t.s. jaunās valstis, pie kurām pieder arī Latvija, starptautiskajā intelektuālajā sfērā ir spiestas ienākt ar angļu valodu. Ikviens no tām tādējādi zaudē savu kapacitāti radīt oriģinālus materiālus, kas ir bīstami intelektuālai dzīvei gan lokālā, gan globālā mērogā. Tas ir attiecināms uz visām valodām, izņemot angļu.

Jau no 20.gadsimta vidus socioloģijas kongresos tiek pārstāvēta sociolingvistika. Ar katru reizi starptautiskajos pasākumos tā ieņem aizvien lielāku lomu, tomēr šoreiz īpaši sociolingvistikai tika veltīta prioritāte, kas izskaidrojama ar jau minēto valodu un kultūru dažādības nostādnes akcentēšanu pasākumā. Sociolingvistikas zinātniskās komisijas dalībnieki kongresa laikā veica lingvistiskās situācijas izpēti: novēroja, kādas valodas kuru valstu zinātnieku starpā prevalē, kādas ir dominējošās valodas starp atšķirīgu multilingvālu reģionu pārstāvjiem, un veica starpkulturālo attiecību vērojumus.

Piecpadsmit sociolingvistikas sekcijās tika nolasīti ap septiņdesmit referātiem. Pirmo reizi kongresā tika organizēta sekcija "Sociolingvistika Baltijas valstīs", kurā piedalījās Kanādas Franču valodas padomes loceklis Žaks Morē (*Jacques Maurais*) un šī raksta autore, kas pārstāvēja Latviju, kā arī neklātienē esošie referenti sekcijas vadītāja Ina Druviete un Jānis Valdmanis ar referātu "Valodas situācija un valodas politika Latvijā" Žaka Morē referātā "Valodas politika Baltijā: Kvebekas perspektīva" tika analizētas paralēles starp likumdošanas aktiem valodas tiesību jautājumos Baltijas valstīs un Kvebekā, kā arī vērtēta to produktivitāte katra reģiona attiecīgo valodu hierarhijas maiņā. Latvijai kopumā vairāk nekā divu stundu garumā tika veltīta galvenā uzmanība. Starp klausītājiem bija arī vairāki sociologi no pārējām Baltijas valstīm, un pēc referātu noklausīšanās sākās debātes, kurās

iesaistījās arī viens no sociolingvistikas klasiķiem profesors Viljams Makijš (*William F. Mackey*). Diskusijas vispārīgs secinājums valodas atdzimšana ir vienota ar likumu, respektējošu ikvienas tautības valodu, dodot prioritāti pamatnācijai valodai.

Atsevišķu reģionu sociolingvistika tika aplūkota tikai divās sekcijās *Sociolingvistika Baltijas valstīs* un *Krievu sociolingvistika*, kura, atšķirībā no Baltijas valstīm, bija pārstāvēta ar septiņiem referentiem no Krievijas Zinātņu akadēmijas. Viņu vidū bija **Konstantīns Bahņans**, kurš referēja par politikas un lingvistikas konvergenci. Šajā sekcijā tika analizētas Krievijas teritorijā dzīvojošās nacionalitātes un lingvistiskā situācija atsevišķos reģionos, piemēram, Ziemeļkaukāzā (**Natālija Koļesņika**), Kalmikijā (**Valentīna Kožemjakina**) u. c., ar lielvalstij piemītošu attieksmi pret problēmām mazākās teritorijās.

Valodas likumdošanai īpaši bija veltītas vairākas sekcijas - *Valoda un likums; Valodas politikas, valodu pastāvēšana un valodas maiņa*, kurās kā respektablākie zinātnieki uzstājās **Pēters Nelde** (Beļģija) un **Pēters Vēbers** (Vācija), **Makss Travers** (Anglija), **Jerzi Smolics** (Austrālija), kā arī **Kjells Herberts** (Somija) u.c.

Sekcijā *Sociolingvistika agrāk, tagad un turpmāk*, kuru vadīja asociācijas prezidente **Deirdre Bodena** (Dānija), tika referēts par sociolingvistiku, socioloģiju un valodas politiku, to pēdējām tendencēm un nākotnes izredzēm.

Sekcijā *Starptautiskās sabiedrības internacionalizēšanās* tika runāts par daudzvalodību un multikulturālismu zinātnes attīstībā nākotnē. Īpaši to analizēja Kvebekas zinātniece **Angelina Martela** (Kanāda).

Atsevišķā sekcijā ar nosaukumu *Angļu valodas kā zinātnes valodas dominējošā ietekme citvalodā runājošajās sabiedrībās* tika analizētas tās lietojuma priekšrocības un trūkumi.

Sociolingvistikas sekciju vidū bija vairākas, kuras pievērsās dzimumu atšķirībām valodā: *Dzimuma atšķirības daudzveidīgā vidē* referāti skāra vīriešu un sieviešu dzimumu

atšķirības attieksmē pret bērna valodu (*Annick De Houwer*, Beļģija), kā arī japāņu sieviešu sarunu stratēģiju Austrālijā (*Sumiko Iida*, Austrālija) u.c. Līdzīgi jautājumi tika analizēti arī sekcijā *Komunikācija veselības aprūpē*.

Kongress apliecināja to, cik sociolingvistikai vēl ir daudz izpētes uzdevumu, jo pasaule sevī slēpj neskaitāmas mazpētītas sfēras, kuru centrā ir sabiedrība un valoda. To attīstība nav apturams process, un tāpēc nebeidzamas izpētes iespējas var uzskatīt gan par sociolingvistikas zinātnes privilēģiju, gan par komplicētu grūtu uzdevumu.

“Uz tikšanos Brisbenē 2002.gadā!” kā vēlējums izskanēja kongresa nobeidumā.

Vineta PORIŅA

LATVIEŠU VALODNIEKI SLĀVISTU KONGRESĀ (līdzdalība un vērojumi)

Tāpat kā baltistu kongresi, arī slāvistu nozīmīgākā starptautiskā tikšanās notiek reizi piecos gados, taču slāvistu kongresos ir pārstāvētas visas filoloģijas nozares (t.i. ne tikai valodniecība, bet arī folkloristika un literatūrzinātne) un piedalās daudz vairāk dalībnieku (kā labi zināms, arī slāvu valodu skaits ir krietni prāvs un pavisam nesen palielinājies vēl par vienu, jo kādreizējo serbhorvātu valodu tagad uzskata par divām patstāvīgām valodām – serbu valodu un horvātu valodu). XII Starptautiskais slāvistu kongress norisinājās no 1998. gada 27. augusta līdz 2. septembrim Krakovā, un tajā bija pieteikušies nedaudz pāri par 1000 referentiem, tā kā tikai kongresa programma vien veidoja pabiezu grāmatu. Savukārt tieši valodniecības nozarē bija pieteikti nedaudz pāri 400 un tika nolasīti kādi 330 referāti, no kuriem pieci ieskaitāmi latviešu valodnieku kontā.

Antons Breidaks referātā "Dažas baltu-slāvu arhaiskas izomorfās verba sistēmā un ar formantu **-jā-* veidotā austrumbaltu preterita izcelsme" aizstāvēja viedokli, ka baltu

valodu īsās pagātnes formas ir indoeiropiešu pirmvalodas injunktīva relikti, bet garākās formas (ar formantu *-jā-) ir morfoloģiska inovācija, kuras saknes meklējamas austrumbaltu pirmvalodā. **Aina Blinkena** runāja par slāvismiem XVIII gadsimta latviešu vārdnīcās un sastatīja šo materiālu ar analogisko leksikas slāni mūsdienu latviešu valodā. **Jānis Rozenbergs** nolasīja referātu "Jānis Endzelīns caur laikmeta prizmu", kurā mūsdienu skatījumā izvērtēja J. Endzelīna vietu latviešu un baltu valodniecībā. **Ilgas Jansones** referātā "Aizguvumi no slāvu valodām latviešu valodas leksikā (apģērbu un apavu nosaukumi)" sīki izanalizēti minētās tematiskās grupas slāvismi un vārdi, kas aizgūti ar slāvu valodu starpniecību. Visbeidzot, **Ojāra Buša** referātā "Daži jaunākie krievu cilmes elementi Latvijas onomastiskajā sistēmā (ergonīmi, antroponīmi)" bija iekļauta informācija par dažiem onomastiskiem procesiem visjaunākajā laikā, t. i., 90-o gadu vidū un otrajā pusē. Saskaņā ar tradīciju slāvistu kongresa referāti tiek jau iepriekš publicēti; ir izdots arī krājums "Latvijas delegācijas referāti XII Starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.- 2.09.1998.)" (Rīga, Latviešu valodas institūts, 1998); bez jau minētajiem šajā krājumā atrodams arī kongresā nenolasītais **Inas Druvietes** apcerējums "The Sociolinguistic Situation of the Slavic Languages in Latvia" ("Slāvu valodu sociolingvistiskā situācija Latvijā"). Lai nedēļas laikā varētu nolasīt tik daudz referātu, cik bija pieteikts, kongresa darbs tika sadalīts daudzās sekcijās un apakšsekcijās, tāpēc katram dalībniekam nācās rūpīgi plānot savas gaitas un noklausīties izdevās tomēr tikai nelielu daļu no priekšlasījumiem, kas bija uzmanības vērti. Proporcionāli mūsu valodnieku referātu skaitam gribētos pieminēt sešus citzemju kolēģus, taču izvēle neizbēgami ir absolūti subjektīva. Vienīgo referātu (neskaitot, protams, latviešu un lietuviešu devumu), kurā daudz vietas bija atvēlēts baltu valodām, nolasīja **Rainers Ekerts** (Vācija), aplūkodams tēmu "Ko baltu valodas dod slāvu valodu vēsturiskajai fonētikai?" Savukārt ukraiņu valodnieks **Anatolijs Nepokupnijs**, ko baltisti arī uzskata par savējo, referēja par tēmu "Slāvu

paaugstinātā reljefa terminoloģija indoeiropēiskā aspektā" **Sims Karaļūns** (Lietuva) aplūkoja dažu slāvu etnonīmu atbilstes baltu valodās. Viskuplāk apmeklētais no sekciju referātiem, šķiet, bija **Nikitas Tolstoja** un **Sofijas Tolstajas** (Krievija) priekšlasījums "Personvārds kultūras kontekstā"; tas sniedza patiešām bagātīgu informāciju par slāvu tautu ierašām un ticējumiem, kas saistīti ar vārdošanu. Ļoti rosinošs šķita **L. Olivovas-Nezbedovas** (Čehija) referāts "Darbs pie Čehijas vietvārdu vārdnīcas ar skaitļotāju palīdzību"; čehu kolēģu pieredze īpaši noderētu gadījumos, kad iespējami īsā tekstā jāiekļauj liels toponīmiskās informācijas apjoms. **S. Mizņikovs** (Krievija) runāja par Baltijas jūras somu cilmes leksiku ziemeļkrievu izloksnēs lingvoģeogrāfiskā aspektā; dažos gadījumos viņa aplūkotās leksiskās izoglosas būtu turpināmas arī baltu valodu areālā.

Nākamais, XIII Starptautiskais slāvistu kongress paredzēts 2003. gadā Ļubļanā.

Ojārs BUŠS

**KONFERENCE "LIKUMS, VALODA UN
MULTILINGVĀLĀS PILSĒTAS"
VĀSA (SOMIJA) 1998. GADA 10.-13. SEPTEMBRIS**

Konferenci organizēja Obu (Åbo) universitāte (Somija) sadarbībā ar Vāsas universitāti un Valodas likumu akadēmiju. Valodas likumu akadēmija ir starptautiska multidisciplināra organizācija, ko 1984.gadā nodibināja juristi, valodnieki, sociālo zinātņu pētnieki, kuru zinātniskā un profesionālā darbība saistīta ar valodas likumu realizāciju. Valodas likumu akadēmijas organizētās konferences notiek ik pa diviem gadiem kopš 1988.gada. Šo konferenču mērķis ir pievērst sabiedrības uzmanību valodas likumiem, divvalodības un daudzvalodības problēmām un to risinājumam dažādās valstīs. Vāsā notikušajā konferencē galvenokārt tika analizēti tie valodas likumu aspekti, kas saistīti ar divvalodību un multikulturālismu lielpilsētās. Interesanti, ka arī Vāsa, kura gan nav lielpilsēta (ap 56000

iedzīvotāju), ir bilingvāla pilsēta, tajā ir 25% zviedriski runājošo un 75% somiski runājošo iedzīvotāju.

Obu konferencē piedalījās referenti un interesenti no 23 valstīm, arī Latviešu valodas institūta sociolingvistikas nodaļas vadītāja prof. I. Druviete un asistentes D. Baltaiskalna, V. Ernstsonē, V. Poriņa. Konferences darbs noritēja angļu un franču valodā.

Konferences laikā tika nolasīti 27 referāti, kuros multidisciplinārā aspektā tika analizētas gan agrāko tradicionāli divvalodīgo pilsētu problēmas, gan jaunas multilingvālas un multikulturālas situācijas, kas lielpilsētās veidojas iedzīvotāju migrācijas rezultātā.

Plenārsēdē atraktīva stāstījuma veidā, izmantojot vismodernāko teksta un attēla vizuālās prezentēšanas tehniku, prof. **Dž.Kobarubiass** (*Cobarrubias*) (Ņujorka) iepazīstināja ar savu zinātnisko pētījumu par bilingvālajām lielpilsētām. Referātu "Lingvistiskā situācija Somijas pilsētās vēsturiskā skatījumā" nolasīja Helsinku universitātes profesors **T. Modens**. Prof. **P. Nelde** (Briseles Multilingvālo pētījumu centrs) referēja par tematu "Valodas politika Eiropā un multilingvālas pilsētas" Konferences noslēgumā uzrunu teica Eiropas Mazāklietoto valodu biroja prezidents **B. Brezigars**.

Konferencē referēja arī sociolingvistes no Latvijas. 11. septembrī **V. Poriņa** nolasīja referātu "Daudzvalodība lielākajās Latvijas republikas pilsētās: realitāte un nākotnes iespējas" Referātā tika analizēta valodas situācija un reālais asimetriskais bilingvisms Latvijā. **V. Poriņa** atzina, ka valodu hierarhijā šobrīd vērojama pakāpeniska latviešu valodas statusa maiņa. Referātā tika atzīmēts, ka tieši valodas situācijas regulēšana ar valodas likumu palīdzību ir optimālākais ceļš, kā atjaunot valsts valodas lietošanu starp nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Referente analizēja valsts valodas lietojuma īpatnības trijās lielākajās Latvijas pilsētās (Rīgā, Daugavpilī un Liepājā), kur minoritāšu pārstāvji ir skaitliskā vairākumā.

12.septembrī konferencē uzstājās **I. Druviete** ar referātu "Etnisko minoritāšu valodu tiesības sabiedrības integrācijas

kontekstā Latvijā” Kā galveno problēmu referente izvirzīja minoritāšu etnisko un pilsoņu integrāciju, jo šis sabiedrības strīdus jautājums ietekmē iekšpolitiku un reģiona stabilitāti. I. Druviete Latvijā notiekošo integrācijas procesu raksturoja kā sarežģītu, jo valsts valodas prasme dažās iedzīvotāju grupās ir zema. Tika uzsvērts, ka minoritāšu divvalodība ir nepieciešams priekšnoteikums integrācijai sabiedrībai (aptuveni 45% Latvijas minoritāšu pārstāvju labi apguvuši latviešu valodu). Referente pierādīja, ka likumdošana Latvijā atbilst vispārpieņemtajiem valodas likumu standartiem, nodrošinot minoritāšu valodas lietojumu ikdienas dzīvē. Kā problēmu I. Druviete izvirzīja motivācijas radīšanu krievvalodīgajiem, kas nevēlas apgūt latviešu valodu vienīgo oficiālo valodu Latvijā. Referente pamatoja, cik svarīgi ir lietot latviešu valodu lietvedībā, izvairoties no kolektīvas divvalodības.

L. Oiharzabala-Rezolas referātā “Donostija - divvalodu lielpilsēta Basku zemē” tika aplūkota valodas situācija Spānijā, bija saskatāma zināma līdzība ar valodas situāciju Latvijā. Ja 70.gadu beigās, Basku zemei atgūstot autonomiju, basku valodu prata tikai ap 20% iedzīvotāju, tad pēc jaunākajiem datiem 27,3% iedzīvotāju runā gan spāņu, gan basku valodā, 26,1% runā spāņu un saprot basku valodu, bet 46,6% iedzīvotāju runā spāņu valodā, nesaprotot basku valodu. Referents īpašu nozīmi valodas atdzimšanā un mācīšanā ierādīja radio, TV, masu saziņas līdzekļiem, kā arī Valsts valodas politikai, īstenojot izglītības sistēmā ne tikai bērnu un jauniešu apmācību, bet īpašu uzmanību veltot ierēdņu apmācībai. Referents bilingvismu Donostijā raksturoja kā akadēmisku bilingvismu, jo vēl pastāvēt problēmas basku valodas reālā atjaunošanā.

Piedalīšanās konferencē latviešu sociolingvistēm bija lieliska pieredzes apmaiņa un pamudinājums turpmākiem sociolingvistiskiem pētījumiem valodas politikas jomā.

Daiga BALTAISKALNA

ĢERMĀNISTU DIENAS '98 RĪGĀ

1989.g. tika izveidota LU Svešvalodu fakultātes Vācu valodas vēstures pētnieku grupa, lai pētītu vācu valodas vēsturi Latvijā, aktivizētu ģermānistu (un ne tikai viņu) domu apmaiņu visā pasaulē.

Pirmās konferences šī grupa organizēja 1993.g. un 1995.g. Rīgā sadarbībā ar Rostokas universitāti, kurās bez dažādu valstu ģermānistiem piedalījās arī slāviski, baltisti, somugristi un latīnisti. Turpinot iesākto tradīciju, 1998.gadā no 24. līdz 27.septembrim LU notika Svešvalodu fakultātes Vācu filoloģijas katedras pasniedzēju rīkota konference, kura šajā gadā izvērsās par ģermānistu dienām, piedaloties atsevišķās sekcijās arī vācu literatūrzinātniekiem un didaktiķiem.

Ģermānistu dienas LU Mazajā aulā svinīgi atklāja Vācijas vēstnieks Latvijā **T. Veizels**, uzsverot šī pasākuma lielo nozīmi un apliecinot savu atbalstu turpmākajai abu valstu valodnieku sadarbībai. Konferences viesiem, noklausoties referātus, bija iespējams iepazīties ar vācu valodas stāvokli ne tikai Latvijā, bet arī visā Baltijā. **M. Makovskis** pievērsās pieaugušo vācu valodas mācīšanas perspektīvām Baltijas valstīs, par Gētes institūta lomu šajā procesā. Interesanti bija salīdzināt ģermānistikas studentu iespējas un perspektīvas Latvijā (par to informēja - **M. Smiltena** (LU), **I. Muižniece** (Liepājas Pedagoģijas akadēmija), **V. Rudziša** (Ventspils augstskola), **G. Tuka** (Daugavpils Pedagoģiskā universitāte)), kā arī Igaunijā (t.i. Tallinas Pedagoģiskajā universitātē - **H. Ridali**) un Lietuvā (Vītauta Dižā universitātē Kauņā - **D. Lukšīte**).

Nākamajā dienā darbu sāka didaktikas un valodniecības sekcijas. Didaktikas sekcijas referenti pārstāvēja LU, DPU, Ventspils augstskolu un Rīgas Pedagoģisko augstskolu un dalījās dažādu mācību līdzekļu izmantošanas pieredzē, kā arī vācu valodas fonētikas, gramatikas mācīšanas metodikas pilnveidošanā.

26.IX. darbā iesaistījās litertūrzinātnes sekcija, darbu turpināja valodnieki. Literatūrzinātnieki pievērsās gan literatūras

teorijas, gan literatūrkritikas procesiem Latvijā un Vācijā dažādos laika posmos.

Valodnieku konference ar nosaukumu "Vācu valoda kontaktos un kontrastos. Valodas problēmas Baltijas jūras reģionā" pulcēja zinātniekus no Baltijas, Vācijas, Dānijas, Nīderlandes un Somijas. Pirmajā konferences darba dienā liela uzmanība bija pievērsta 16. un 17.gs. valodas pieminekļiem. **S. Pavidē**, pētot 16.gs. tekstus, referātā secināja, ka latviešu valodas ģermānismos atspoguļojas pašas vācu valodas vēstures attīstība. Gan šī gadsimta politiskie, gan vēsturiskie procesi atstāj ietekmi arī uz valodas formām. Diskusijas izraisīja **V. Rīmšas** (Kauņa) atziņas par vācu baltismiem. **P. Hesmans** (Antverpene) savā referātā analizēja Augšvēzeres 16.gs. viduslejasvācu rakstu valodu. Savukārt **J. E. Mogensens** (Kopenhāgena) izvērtēja 2 laiku formu - perfekta un preterita dažādību agrīnajā jaunaugšvācu periodā. 2 referāti konferencē bija veltīti ģermāņu (vācu) un senkrievu valodas kontaktiem. **I. Reslere** (Rostoka) analizē izmantoja 16. un 17.gs. krievu-vācu sarunvārdnīcas, savukārt **I. Koškins** referātā apliecināja, ka ziemeļu senkrievu valodas pieminekļos ir atrodamas dažas no senģermāņu valodām (piem., semantikas līmenī) aizgūtas tradicionālas formulas. Vairāki referāti dažādos aspektos bija veltīti vācu un dāņu valodas kontaktiem un to izpausmēm (**H. Menke** Ķīle, **F. Vinge** Kopenhāgena). **H. Nībaums** (Groningena) referātā pievērsās interesantam tematam nīderlandiešu reformētās Sanktpēterburgas draudzes valodas pārmaiņām 19.gs. Uzsverot, ka draudzes locekļu nīderlandiešu valoda pārmainījās un sāka zust, zūdot iespējai baznīcā lietot savu valodu. Vācijas zinātnieki **A.Hampela** (Rostoka), **I. ten Fenne** (Greifvalde) analizēja Hanzas pilsētu korespondences valodu un 14., 15.gs. vācu valodā rakstītos Rīgas dokumentus. **Dz. Lele-Rozentāle** pētot Lielās ģildes eltermaņu hronikas kodeksu maiņu 17.gs. sākumā, analizēja lejasvācu valodas nomaiņu pret agrīno jaunaugšvācu valodu. **S. Barniškiene** (Kauņa) savā referātā pievērsās reliģisko vārdu krājuma anlīzei **V. Storosta** Vīdūna rakstos. Ventspils augstskolas ģermāniste

M. Leitāne demonstrēja un pastāstīja par rezultātiem, kuri iegūti auditīvi pētot latviešu valodas ietekmi uz Baltijas vāciešu izrunu. **N. Dainoviča**, **V. Galuško** atklāja klausītājiem, kā vārdu interpretē daži vācu domātāji. Īpaši jāuzsver **G. Brantes** (Berlīne) interese par 18.gs. Baltijā vācu valodā iznākošajām avīzēm. Šajā konferencē valodniece bija pievērsusies "Mitauschen politischen und gelehrten Zeitungen", to dažādo tekstu veidu un stilu analīzei. **M. Škapare** turpinot šo tēmu, analizēja specifiskāku tekstu dienasgrāmatu (konkrēti Rīgā dzīvojošā Jirgena Padela dienasgrāmatu (1539-1557)), novērtējot to ne tikai no valodiskā, bet arī vēsturiskā un kultūras viedokļa. Vairāki referāti bija veltīti gramatikas jautājumiem kontrastīvā aspektā. Tā **I. Brizna** salīdzināja laika formu lietojumu latviešu un vācu valodā, **L. Līflendere-Koistinene** (Savonlinna) modālās partikulas somu un vācu valodā, **H. Ridali** (Tallina) prievārdus vācu un igauņu valodā. **I. Migla**, pamatojoties uz R.Ezeras daiļdarbu tulkojumiem vācu valodā, referēja par frazeologismu atveides iespējām vācu tulkojumā. Savukārt **I. Dīmante** mēģināja ieskicēt valodu attīstības tendences kontrastīvā aspektā.

Pateicoties G. Brantes fanātiskajam darbam, ir izdots iepriekšējo konferenču referentu raksti krājumā "Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum". Arī šajā konferencē nolasītie referāti tiek apkopoti izdošanai.

Konferences dalībniekiem tika piedāvāta iespēja neformālā gaisotnē satīties Mencendorfa namā, kā arī ekskursijas pa Rīgu. Paliekot cerībā, ka organizētāju entuziasms nemazināsies, konferenci slēdza ar domu satīties nākamajā konferencē 2001.g.

Ilga MIGLA

ZINĀTNISKĀ KONFERENCE "PĒTNIEKI UN PĒTĪJUMI" VIĻNĀ

Jau par tradīciju kļuvušas Lietuviešu valodas institūta organizētās rudens konferences "Pētnieki un pētījumi" ("Tyрэjai

ir tyrimai"). Šogad Institūts to organizēja kopā ar Viļņas Pedagoģiskās universitātes Lituānistikas fakultāti.

Šā gada 22. un 23. oktobrī notikusī konference bija veltīta lietuviešu valodnieka Kazimiera Jauņus 150. dzimšanas un 90. nāves dienai.

KAZIMIERS JAUŅUS (Kazimieras Jaunius), katoļu garīdznieks un valodnieks, dzimis Kauņas guberņā, bijis leišu valodas un homilētikas profesors Kauņas garīgajā seminārā, bet no 1898. 1906. gadam klasisko valodu un senebreju valodas profesors Pēterburgas katoļu garīgajā akadēmijā. Pievērsies lietuviešu izlokšņu pētīšanai, daudz uzmanības veltījis etimoloģijas jautājumiem, uzrakstījis arī lietuviešu valodas gramatiku. K. Jauņus skolnieks ir bijis slavenais leišu valodnieks K. Būga (1879-1924).

Plenārsēdes referāti tematiski bija saistīti ar Kazimiera Jauņus devumu valodniecībā.

Profesors **V. Drotvins** (VPU) iepazīstināja ar K. Jauņus ģeoneoloģiju, minot dažus precizējumus biogrāfijā kā, piemēram, pat dzimšanas gadu. Kā allaž emocionāla un atraktīva bija profesora **A. Nepokupnija** (Kijeva) uzstāšanās, kas bija veltīta vienai S. Gimžauska vēstulei K. Jauņum. Tajā minētie divi lituāņismi, kas konstatēti kādā draudzē netālu no Grodņas (Baltkrievijā) ar K. Jauņus starpniecību nonākuši viņa skolnieka K. Būgas rokās un tā iekļuvuši lingvistiskajā aprītē.

L. Vaba (Tallina, Tampere) aplūkoja dažas K. Jauņus izvirzītās Baltijas somu valodu aizguvumu etimoloģijas lietuviešu valodā, uzsverot, ka ne visas no mūsdienu viedokļa ir pieņemamas nekritiski.

G. Akelaitis (Viļņa) analizēja K. Jauņus veikumu sintaksē, bet **G. Akelaitiene** – patskaņu miju aprakstus K. Jauņus darbos salīdzinājumā ar citu autoru (A. Šleihera, F. Kuršaiša, A. Baranauska) pētījumiem. **K. Garšvas** (Viļņa) referāts, kas izpelnījās fonētiķu diskusiju konferences noslēgumā, bija veltīts vienai fonētiskai parādībai t.s. "murmināmajām skaņām" ("murmamieji balsiai") Paņevezas apkārtnes izloksnēs vēsturiskā skatījumā ("no K. Jauņus līdz A. Girdēnim").

Tradicionāli vairāki referāti bija veltīti seno rakstu dotumu interpretācijai salīdzinājumā ar izlokšņu faktiem. **A. Ivanaus-**

kiene (Viļņa) aplūkoja lietvārdu locījumu tipu hierarhiju M. Daukšas Postilā. Dažus Voltenbiteļa Postilā sastopamos izlokšņu faktus vēlreiz interpretēja **J. Karaciejs** (Viļņa). **I. Jansone** (Rīga) iepazīstināja ar galvas un plecu segu nosaukumiem latviešu valodas vārdnīcās. Latgaliešu rakstībai 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā bija veltīts **L. Leikumas** (Rīga) referāts, kurā tika izvirzīta hipotēze, ka Pēterburgā ar K. Jaunu varētu būt ticis arī ievērojamais Latgales kultūras darbinieks un valstsvīrs Francis Trasuns, bet **A. Stafecka** (Rīga) aplūkoja izlokšnes, normas un tradīcijas mijiedarbību Latgales rokraksta literatūrā drukas aizlieguma laikā pagājušā gadsimta otrajā pusē (jāatzīmē, ka šāds drukas aizliegums bija arī Lietuvā).

Atsevišķām konkrētām valodas parādībām kā vēsturiskā, tā salīdzinošā aspektā bija veltīti vairāki referāti. Vienas paradigmas izcelsmi (vecleišu *zmū*, acc. *zmūņi*, nom. du. *zmūne*) analizēja profesors **V. Smočinskis** (Krakova, Varšava). **S. Ambrāzs** (Viļņa) pievērsās lietuviešu un latviešu valodas lietvārdu darināšanas svarīgākajām atšķirībām, savukārt latviešu un lietuviešu valodas sintakses jautājumus aplūkoja **A. Holvūts** (Viļņa), uzskatāmi pierādot, ka mūsdienu sintakses pētījumos būtiska loma ir ne tikai vēsturiskās sintakses, bet arī mūsdienu izlokšņu dotumiem. Salīdzinājumu īpatnībām krāsu apzīmējumos bija veltīts **I. Andrukaitienes** (Viļņa) referāts, Baltijas somu valodu elementus radniecības apzīmējumos aplūkoja **N. Kaselīte** (Viļņa), par formas *laukan* nozīmēm un iespējamajām alternatīvām lietuviešu valodas izlokšnēs referēja **E. Liparte** (Rīga, Viļņa).

Īpaša uzmanība Lietuvā, kā zināms, tiek pievērsta dialektu fonētikai un fonoloģijai. Par to lieliski varējām pārliecināties arī šīs konferences noslēguma sēdē. Kā allaž ar lielu interesi varēja klausīties profesora **A. Girdēņa** (Viļņa) interesanti interpretētās ziemeļzemaīšu izlokšņu intonāciju atšķirības, pamatojoties uz eksperimentālajiem pētījumiem. Tika demonstrēti arī dažādi intonāciju ieraksti. Konkrētiem fonētikas jautājumiem bija veltīti **D. Mikulēnienes** (Viļņa), **D. Atkočaitītes** (Viļņa), **V. Lazauskaites** (Viļņa), **R. Bacevičūtes** (Viļņa) referāti. Šķiet, ka

visdzīvākā diskusija šajā konferencē bija tieši par fonētikas jautājumiem.

Noslēgumā daži referāti bija veltīti arī praktiskiem valodas jautājumiem. Tematiski saistīti bija **E. Milčonokas** (Rīga) un lietuviešu kolēģu **V. Grumadienes** (Viļņa) un **V. Žilinskienes** (Viļņa) referāti. **E. Milčonoka** informēja par latviešu valodas automatizētās terminu bāzes veidošanu, savukārt lietuviešu kolēģu referāti bija balstīti uz jau publicētajām grāmatām – **L. Grumadiene** pievērsās svešvārdiem "Mūsdienu lietuviešu valodas biežuma vārdnīcā", bet **V. Žilinskieni** stāstīja par nule iznākušo valsts valodas prasmes minimuma vārdnīcu.

Konferences noslēgumā bijām patīkami pārsteigti un gandarīti par lietuviešu kolēģu patieso prieku par Franča Trasuna rehabilitāciju šā gada augustā.

Paldies viesmīlīgajiem konferences organizētājiem – **V. Drotvinam**, **A. Sabaļauskam**, **K. Morkūnam**, **D. Mikulēnienei!** **K. Jauņus vārdi " be dialektologijos duomenų lietuvių kalbos faktų teisingai suprasti negalima" (Bez dialektoloģijas dotumiem lietuviešu valodas faktus pareizi izprast nav iespējams)**, kas bija arī konferences moto, šodien ir aktuāli ne tikai Lietuvā, bet vēl jo vairāk Latvijā.

Anna STAFECKA

PROFESOREI M. RUDŽĪTEI VELTĪTIE DIALEKTOLOĢIJAS LASĪJUMI

1998. gada 4. novembrī, profesores Martas Rudzītes 74. dzimšanas dienā, LU Filoloģijas fakultātes nelielajā lasītavā pulcējās dialektologi, studenti, lai godinātu izcilās latviešu valodnieces piemiņu. Profesorei veltītos lasījumus organizēja un vadīja viņas audzēkne un darba turpinātāja LU docente Lidija Leikuma.

Ieskatu būtiskā dialektologu darba jomā sniedza Baltu valodu katedras lektors **Jānis Kušķis**. Viņš iepazīstināja ar izlokšņu materiālu ieskaņošanu, tās vēsturi, raksturoja LU arhīvos esošo fonotēku.

Ir pagājuši 40 gadi, kopš sadarbībā ar ZA Valodas un literatūras institūta dialektologiem un fonētiķiem dialektologu ekspedīcijās tika uzsākta izlokšņu ieskaņošana. Ideja jau bija radusies 1956. gadā, tikai tehnikas, arī lenšu trūkums to kavēja īstenot. Bet 1958. gadā, kad no radiofona bija dabūti daži kilometri norakstītu magnetofona lenšu, J. Kušķis kopā ar VLI zinātnisko līdzstrādnieku Laimdotu Ceplīti dialektoloģes Elfrīdas Šmites vadītās ekspedīcijas laikā Aizputes rajonā Apriķos ieskaņoja pirmo izlokšnes fragmentu apmēram 10 minūšu garumā. Sākumā magnetofons (ļoti liels un smags!) bija tikai LVU darbinieku rīcībā, bet ap 1962. gadu magnetofonu iegādājās arī VLI. Kopš tā laika izlokšņu materiāli vienlaikus tika ierakstīti divos magnetofonos.

No 1958. gada līdz 1973. gadam ir ieskaņoti izlokšņu paraugi aptuveni 300 izlokšnēs visās sēliskajās izlokšnēs, Zemgales izlokšnēs (izņemot Ukru izlokšni, jo Ukros ekspedīcijas autobuss ar smago tehniku esot iestidzis Zemgales mālainajā ceļā un nav sasniedzis mērķi), daļēji Kurzemes un Vidzemes izlokšnēs. Ieraksti vairāku stundu garumā ir no Dundagas izlokšnes, plašs materiāls ir arī no Braslavas, Cēsaines. Mazāk izlokšņu paraugu ir ieskaņots Latgalē. Piezīmējams, ka VLI dialektologu ekspedīcijās ierakstītā fonotēka glabājas Latviešu valodas institūta arhīvā, otrs (identais) ieraksts – LU Baltu valodu katedrā.

Par to, ka arī jaunāko valodnieku paaudzi interesē izlokšņu parādības un ka viņi veiksmīgi spēj risināt ar dialektoloģiju saistītus jautājumus, liecināja nākamais referāts filoloģijas maģistres **Asnates Baņģieres** stāstījums par daļā zemgalisko izlokšņu reģistrēto anaptiksi. Referente iepazīstināja ar šīs valodas parādības pētīšanas vēsturi un maģistra darbā gūtajām atziņām. A. Baņģieres maģistra darbs ir vērtīgs papildinājums anaptikses izpētē, un gribas rosināt jauno valodnieci turpmākajā darbā apzināt arī izlokšņu fonotēkas materiālus un mūsdienu izlokšnes, kurās anaptikse ir fiksēta.

Daugavpils Pedagoģiskās universitātes Humanitārās fakultātes docente, profesore M. Rudzītes kādreizējā aspirante,

Augšzemes sēlisko izlokšņu pētniece **Vilma Šaudiņa** raksturoja etnolingvistisko situāciju Sēlijā (Prodē, Lašos, Aknīstē, Gārsenē, Raudā), sākot ar 19. gs. V Šaudiņa minēja daudzus faktorus, kas ir nosacījuši sarežģīto valodas situāciju šajā izsenis daudznacionālajā novadā, kurā arī mūsdienās vērojama liela migrācija, atzīstot, ka pēdējos gadu desmitos liela ietekme ir arī literārajai valodai.

Ar saviem vērojumiem par daiļliteratūrā izmantoto izlokšņu leksiku iepazīstināja studentes **Inga Ivanova** (N. Neikšānīša romānā "Myura kolns") un **Diāna Auziņa** (A. Brigaderes trilogijā "Dievs. Daba. Darbs").

Profesores piemiņai veltītos lasījumus kuplināja divas teicējas nautrēniete (rogovkiete) **E. Astiča** un galēniete (vidsmuižiete) **V. Sprindža** –, kas atklāja vairākas atšķirības abu izlokšņu fonētikā, gramatikā, leksikā.

Tika nolasīti dažu izlokšņu paraugi: **Elga Kagaine** norunāja Kārķu izlokšnes tekstu, **Agris Timuška** – Jeru, **J. Kuškis** – Lazdonas, studente **Līga Andronova** – Viļakas izlokšnes fragmentu.

Pēcpusdienas nobeigumā (pie kafijas tases) profesores M. Rudzītes dzīvesbiedrs **Tenu Karma** atskaņoja pirms apmēram 20 gadiem tapušu radioierakstu, kas ne tikai deva iespēju ieklausīties nu jau mūžībā aizgājušo valodnieku M. Rudzītes un J. Kārķliņa sarunā par aktuāliem valodas prakses jautājumiem, bet arī bija spilgta liecība profesores attieksmei pret valodu, proti, visu pamatot, argumentēt, rast skaidrojumu valodas vēsturē.

Profesorei M. Rudzītei veltītie lasījumi noslēdzās ar klātesošo vienotu atziņu, ka tie ir jāturpina. Tie varētu kļūt par ikgadējiem dialektologu saietiem, kuros būtu vieta gan referātiem par dialektoloģijas jautājumiem, gan arī izlokšņu demonstrējumiem (magnetofona ierakstos, izlokšņu pārstāvju priekšnesumā). Ir jāatzīst, ka dialektologiem vēl darbu ir gana, apzinot, izpētot un publicējot arī fonotēkas materiālus.

Brigita BUŠMANE

ASTOTĀ TEKSTA KONFERENCE ŠAULOS

1998.gada 11. un 12.novembrī Šauļu universitātes Humanitārajā fakultātē pulcējās valodnieki, literatūrzinātnieki, pedagogi, kā arī tie, kas interesējas par dažādiem teksta pētīšanas aspektiem tur notika konference “Teksta analīze un interpretācija”, astotā no teksta problēmām veltīto konferenču cikla. To sākums meklējams toreizējā Pedagoģiskajā institūtā 1991.gadā, tagad tās tradicionāli notiek ik rudenī. Šogad konferenci raksturoja vairāki jauninājumi: pirmoreiz īsti starptautiska konference, jo puse pieteikto referātu bija no ārzemēm, pirmoreiz izveidota organizācijas komiteja, kuras sastāvā bija arī pārstāvji no ārzemēm, pirmoreiz publicētas nevis tēzes, bet raksti par pieteiktajiem tematiem. Konferenci (īpaši materiālu izdošanu) finansiāli atbalstīja Lietuvas Valsts zinātnes un studiju fonds. 185 lappušu rakstu krājumā iekļauti 48 raksti, kuru autori ir no 8 valstīm: Bulgārijas, Francijas, Igaunijas, Krievijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas un Slovēnijas. Latviju konferencē pārstāvēja 14 referenti: no Rīgas (7), Rēzeknes (3), Daugavpils (3) un Liepājas (1).

Plenārsēdē pēc organizācijas komitejas priekšsēdētāja, universitātes prorektora **J. Pabrežas** uzrunas klātesošie noklausījās trīs referātus, ko nolasīja Šauļu universitātes profesori **K. Župerka** (par analīzes un interpretācijas jēdzieniem), **A. Gudavičs** (par valodiskā un nevalodiskā teksta interpretācijas elementiem), kā arī profesors **A. Bartoševičs** no Olštinas universitātes (par vārda un daiļdarba izomorfismu). Vēlāk darbs noritēja trijās sekcijās atbilstoši pētniecības pamatvirzieniem: “Valodas elementi tekstā”, “Māksliniecisko tekstu pētīšanas aspekti” un “Teksts kā didaktikas objekts” Plašāk pārstāvētas bija valodas un literatūras sekcijas, mazāk dalībnieku šoreiz bija didaktikas sekcijā.

Valodniecības sekcijā tika runāts gan vairākās valodās, gan par vairāku valodu pētījumiem – lietuviešu, latviešu, krievu, angļu, franču. **J. Rozenbergs** (LU PPF) krājumā iesniedza publicēšanai rakstu par teksta kultūras, stilistikas un normas

attieksmēm, bet referēja par valodas elementiem tekstā. **A. Bankavs** (LU SvF) aplūkoja leksikogrāfisko kontekstu jaunākajās divvalodu vārdnīcās, konkrēti par franču valodas vārdnīcām. **I. Jansone** (LU LaVI) runāja par ilustratīvo materiālu latviešu valodas vārdnīcās, **V. Kuzina** (RPIVA / LU LaVI) par statistikas nozīmi lingvodidaktikā. **Z. Ikere** (DPU) analizēja filozofijas terminu interpretāciju un to tulkojumus, **R. Kvašīte** (ŠU / LU LaVI) – oficiālo sludinājumu valodu. Literatūras sekcijā **A. Juško-Štekele** (RPA) aplūkoja folkloras un rokraksta literatūras attieksmes Latgalē 19. un 20.gadsimta mijā, bet viņas kolēģe **I. Muizniece** – sapņa poētiku vācu okupācijas lirikā.

Šogad jaunums bija arī plaša sekciju (un konferences kopumā) darba apspriešana. Tā kā organizētāji ir apņēmušies turpināt tik veiksmīgi iesākto tradīciju vismaz līdz desmitajai konferencei, kam vajadzētu notikt 2000.gadā, bija derīgi uzzināt, kas saglabājams pa vecam, kas uzlabojams. Izskanēja daudz pateicības vārdu, netrūka arī ieteikumu, kā uzlabot darbu turpmāk, piem., tika ieteikts konferences organizēšanu reklamēt *Internet* tīklā, lai piesaistītu jaunus dalībniekus, kas pēta tekstu. Pagaidām galvenie informācijas avoti ir personīgie kontakti, tāpēc pilnīgi iespējams, ka netiek aptverti visi interesenti. Līdz šim tādas mūsdienu tehnikas iespējas netika pietiekami plaši izmantotas.

Konferences nav iedomājamas bez personīgo kontaktu dibināšanas, dalībnieku tuvākas iepazīšanās. To ne vienmēr var izdarīt sekciju sēžu laikā vai starpbrīžos, tāpēc šoreiz notika vakarēšana ŠU jauniegūtajā ēkā, bijušajā Inženieru namā. Tā notika ļoti draudzīgā un sirsnīgā gaisotnē.

Jāatzīst, ka konferences rīkošana šogad prasīja daudz enerģijas, jo Šauļu universitātei šis rudens bija īpaši saspringts. Septembrī Lietuviešu valodas katedra, kas ir viena no konferences organizētājām, atzīmēja savu piecdesmitgadi. Savulaik bija apvienotā Lietuviešu valodas un literatūras katedra – tā vairākas reizes tika dalīta un atkal apvienota (pēdējo reizi tas notika 1982.gadā). Zīmīgi ir tas, ka vēl joprojām daudzus pasākumus, arī teksta konferences, valodnieki un literāti rīko

kopīgiem spēkiem. Savukārt oktobra otrajā pusē plaši tika atzīmēta arī pašas augstskolas piecdesmitgade 1948.gadā Šauļos darbu sāka Skolotāju institūts, kas 1954.gadā kļuva par Pedagoģisko institūtu. 1997.gadā uz tā un Kauņas Tehnoloģijas universitātes filiāles bāzes tika izveidota Šauļu universitāte, kas pagaidām ir jaunākā Lietuvā, taču ar pietiekami spēcīgu zinātnisko potenciālu.

Regīna KVAŠĪTE

PROFESORES ANTOŅINAS REĶĒNAS PIEMIŅAS KONFERENCE LIEPĀJĀ

1998. gada 27. novembrī Liepājas Pedagoģijas akadēmijas valodnieki atkal aicināja kolēģus uz konferenci "Vārds un tā pētīšanas aspekti". Šī konference (jau trešā Liepājā) bija veltīta 25. februārī mūžībā aizgājušās valodnieces, LPA profesores Antoņinas Reķēnas piemiņai, viņas darba mūža atcerei.

Gan mājinieki, gan Liepājas viesi atzina, ka konferencē jūtama profesores gara klātbūtne: plenārsēdes un sekciju referātu tematikā, konferences lietišķajā un vienlaikus sirsnīgajā gaisotnē, profesores kolēģos un audzēkņos. Jāatzīst, ka daudzas LPA Latviešu valodas katedras akadēmiskās dzīves un zinātniskā darba tradīcijas veidojušās un attīstījušās A. Reķēnas aktīvās darbības un zinātnisko kontaktu ietekmē.

Konferencē bija pieteikts 31 referāts, nolasīti 29 referāti.

Plenārsēdē LPA Zinātniskā darba prorektore **Gunta Smiltnece** raksturoja A. Reķēnu kā valodnieci, jauno zinātnieku un skolotāju audzinātāju, katedras vadītāju un kolēģi. **Elga Kagaīne** (LU LaVI), izmantojot "Ērgemes izloknes vārdnīcas", "Kalupes izloknes vārdnīcas" un topošās Vainižu izloknes vārdnīcas dotumus, analizēja šo vārdnīcu lomu valodu vēsturiskajā izpētē. Arī citi referenti bija izmantojuši izlokšņu vārdnīcu materiālus, tādējādi apliecinot to nozīmi ne tikai vēsturiskajos un ģeolingvistiskajos, bet arī dažādu valodas līmeņu sinhroniskajos pētījumos. **Lidijas Leikumas** (LU FF) referāts "Par slāvismiem Latgales latviešu valodā" rosināja

pārdomām par aizguvumu un mantotās leksikas, slāvismu un ģermānismu attiecībām izloksnēs un literārajā valodā. Klausītājus saistīja gan interesantie piemēri, gan ļoti dzīvā uzstāšanās. Liepājniece **Maigone Beitiņa** mudināja kolēģus vairāk pievērsties izlokšņu sintakses izpētei. Referātā tika sniegts pārskats par to, kas latviešu izlokšņu sintakses pētīšanā jau paveikts (un paveiktā ir gaužām maz), kā arī par to, kādas sintakses īpatnības visbiežāk pamanījuši dažādu izlokšņu aprakstu autori un materiālu vācēji. A. Reķēnas studiju biedre un vistuvākā kolēģe **Vaira Strautiņa** referātā "Zilbe un vārda pārnesumpārdale" ieteica atsacīties no mehāniskās "līdzskaņu skaitīšanas", veidot daudz brīvākus vārdu pārnesanas nosacījumus. Šis referāts izraisīja visvairāk jautājumu, V Strautiņas ieteikumi guva atbalstu. Plenārsēdē tika nolasīta arī Klaipēdas universitātes profesores **Aldonas Kaukienes** sirsnīgā vēstule, kurā viņa dalījās atmiņās par Klaipēdas valodnieku un A. Reķēnas iepazīšanos un sadarbības sākumu.

Konferences dalībnieki tika aicināti uz piemiņas izstādi LPA lasītavā: blakus A. Reķēnas sarakstītajām grāmatām un citām publikācijām bija apskatāmi profesores rokkraksti un dažādi darba dokumenti, pirmais profesores vadītais diplomdarbs, kursadarbi. Studentiem tā bija iespēja iepazīties arī ar daļiņu no augstskolas vēstures.

Kluss un gaišs, sveču liesmiņu sasildīts bija piemiņas brīdis Liepājas Centrālkapos – A. Reķēnas atdusas vietā.

Trijās konferences sekcijās tika risināti vietvārdu un izlokšņu leksikas izpētes, latviešu valodas gramatikas, valodas kultūras, stilistikas un terminoloģijas jautājumi.

Secijā "O n o m a s t i k a u n ģ e o l i n g v i s t i k a" (vadītāji – **Benita Laumane** un **Ojārs Bušs**) tika nolasīti 8 referāti, kas skaita ziņā proporcionāli līdzvērtīgi bija veltīti īpašvārdu un dažādu izlokšņu parādību apskatam.

Secijas darbu ievadīja **Anītras Tisiņas** (LU LaVI) referāts "Īpašvārdu vieta mūsdienu latviešu literārajā valodā" Referātā tika risināti uzņēmumu nosaukumu veidošanas un lietošanas problemātiskie jautājumi valodas kultūras aspektā, kā

arī apskatītas biežāk sastopamās kļūdas personvārdu rakstībā un lietojumā. **Sanda Rapa** (LU LaVI) referātā "Dažas semantiskas pārbīdes hidronīmijas nomenklatūras vārdos Zemgalē" mēģināja risināt latviešu toponīmijā maz pētītu jautājumu par nozīmju attīstību nomenklatūras vārdu semantiskajā mikrolaukā. **Maijas Poišas** (Rīga) referātā "Dažu fonētisko īpatnību atspoguļojums sēliskā novada vietvārdos" uzmanība tika pievērsta vairākām raksturīgām un regulārām sēlisko izlokšņu fonētikas īpatnībām, kas nereti tiek saglabātas vai arī atspoguļotas vietvārdos. Dažkārt viena objekta nosaukuma varianti tiek uztverti pat kā cilmes ziņā atšķirīgi vārdi. **Ojārs Bušs** (LU LaVI) referātā "*Turaida* un daži citi Turaidas novada senie vietvārdi" aplūkoja gan līdz šim zināmos hipotētiskos vietvārda *Turaida* cilmes skaidrojumus, gan piedāvāja jaunu, pārliciecināšu alternatīvu, saistot vietvārda etimoloģiju ar somugriskas cilmes fiziogēogrāfisko apelaīvu. **Anna Stafeca** (LU LaVI) referātā "Izlokšnes un rakstu valodas saskarsme A. Jūrdža kalendāros" iepazīstināja klausītājus ar rokraksta literatūras veidošanas Latgalē drukas aizlieguma laikā un autora individuālās rakstības tradīcijas veidošanas. **Asnate Baņģiere** (LU LaVI) sīki un pamatīgi referātā "Zemgalisko un dažu citu izlokšņu anaptikses izpētes pamatposmi" aplūkoja reģistrētos anaptikses piemērus dažāda laika avotos. **Benita Laumane** (LPA) referātā "Vižņu nosaukumi latviešu valodā" parādīja ar dabas parādībām saistītās leksikas bagātību latviešu valodā un skaidroja šo nosaukumu cilmi. **Agra Timuškas** (LU LaVI) referāts "Ģeolingvistiski komentāri kāda salikta skaitļa vārda sakarā" bija izstrādāts uz ļoti plaša materiāla, ko autors ieguvī, aktīvi darbojoties starptautiski nozīmīgā projektā "Eiropas valodu atlants" Referents iepazīstināja klausītājus ar atšķirīgiem salikto skaitļu vārdu veidošanas modeļiem dažādās Eiropas valodās.

Sekcijā "Valodas kultūra, terminoloģija, stilistika" (vadītāji **Valentīna Skujiņa** un **Jānis Rozenbergs**) tika nolasīti 8 referāti. Tās darbu ievadīja **Melīta Stengrevica** (LU LaVI) referāts "Vārds mūsdienu valodas kultūrā" Izmantojot izrakstus no jaunākajiem preses

izdevumiem, radio un televīzijas raidījumu valodas piemērus, referente aicināja visus aktīvāk darboties valodas kopšanā. **Jānis Rozenbergs** (LU PPF) analizēja vārdus kā teksta komponentus tradicionālā teikuma locekļu dalījuma aspektā, iesakot vienkāršot teikuma locekļu analīzi skolas sintakses kursā. Mūsdienų terminoloģijas un tās vēsturiskās attīstības aspekti tika risināti vairākos referātos. **Iveta Pūtele** (LU LaVI) iepazīstināja ar pētījumu par seno darītāJVārdu īpatnībām 17.–19. gs. rakstu avotos. **Māris Baltiņš** (LU MF) referātā "Abstrahētu veselības traucējumu un slimību apzīmējumu lietojums latviešu valodā laika gaitā" izsekoja šādu apzīmējumu (piem., *kaite, vaina, slimība*) semantikas pārmaiņām rakstu valodas vēsturē. **Valentīna Skujiņa** (LU LaVI, LPA) ieteica izmantot apvidvārdus kā vienu no jaunu terminu avotiem, šādam nolūkam noderīga arī A. Reķēnas sarakstītā "Kalupes izloknes vārdnīca" (referātā tika izmantoti šīs vārdnīcas dotumi). **Regīna Kvašīte** (LU LaVI, ŠU) pievērsās darījumsrakstu valodas īpatnībām – šai stilā lietotajiem frazeoloģizētajiem savienojumiem. **Inas Druvietes** (LU LaVI, LU PPF) un **Daigas Baltaiskalnas** (LU LaVI) referāti analizēja valodas politiku Latvijā.

Sekcijā "Latviešu valodas gramatika" (vadītājas – **Brigita Bušmane** un **Maigone Beitīņa**) nolasīti 8 referāti. **Raita Makare** (Rīga) apskatīja deminutīvus no skolas gramatikas viedokļa, pievērsot uzmanību tām formām, kam nav deminutīviem raksturīgo nozīmju nianšu. **Brigita Bušmane** (LU LaVI) izmantoja bagātīgu "Latviešu valodas dialektu atlanta" leksikas karšu materiālu, lai raksturotu *ījo*-celma lietvārdu produktivitāti dažādās leksikas grupās un atklātu paralēles ar pārējo celmu lietvārdiem. **Imants Šmidebergs** (LU LaVI) rosināja pārdomām par iteratīvo priedēkļa verbu iekļaušanu vārdnīcās, par šo verbu izplatību latviešu literārajā valodā un izloksnēs. **Normunds Dzintars** (LPA) analizēja P. Šmita pasaku izdevumā iekļautu Bārtā pierakstītas pasakas tekstu, kurā ļoti blīvi lietotas daudzveidīgas arhaiskas verbu formas. Izraisījās diskusija par šī teksta cilmi un atbilstību Dienvidkurzemes izloksnēm.

Daļa referātu risināja sintakses problēmas gan sinhroniskā, gan diahroniskā skatījumā. **Agita Kazakeviča** (LU LaVI) iepazīstināja ar daļu no plašāka pētījuma par divdabja teicienu latviešu valodā: referātā tika salīdzināts dažādu gramatiku viedoklis par šo sintaktisko konstrukciju. **Ieva Ozola** (LPA) referēja par daļēji lokāmā divdabja atributīvo lietojumu rakstu valodas vēsturē. **Linda Lauze** (LPA) raksturoja subjekta realizāciju latviešu sarunvalodas sintaksē, akcentējot konteksta un runas situācijas lomu subjekta noteikšanā. **Vilma Kalme** (LPA) nolasīja referātu "Vingrošanas terminu komponentu sintaktiskie sakari"

Konferences nobēigumā dalībnieki atzina, ka temats "Vārds un tā pētīšanas aspekti" izvēlēts veiksmīgi, jo tas pulcina dažādu nozaru valodniekus. Patīkami, ka Liepājas konferenču dalībnieku vidū vienmēr ir gan ļoti pieredzējuši valodnieki, gan pavisam jauni pētnieki, kas tikai sāk savu ceļu zinātnē.

Konference beidzās vēlā vakarā Liepājas jūrmalā, jau domājot par nākamo rudeni, kad atkal visi tiks mīļi gaidīti Liepājas Pedagoģijas akadēmijā.

Ieva OZOLA

LATVIEŠU VALODNIECĪBA 1998. GADĀ**GRĀMATAS, BROŠŪRAS, TĒZES**

Angļu-latviešu skaidrojošā datorvārdnīca. Sastādījuši Lidija Leikuma, Skaidrīte Zariņa un Māris Ābeltiņš. Rīga: Jumava, 1998, 398 lpp.

Breidaks Antons. Ievads baltu valodniecībā. 1.daļa. Daugavpils: DPU "Saule", 1998, 100 lpp.

Brizna Ilga, Veinerte Biruta. Latviešu-vācu sarunvārdnīca. Rīga: Avots, 1998, 288 lpp.

Dannemarks Nils, Bērugs Rihards, Kačevska Ilze. Latviešu-norvēģu, norvēģu-latviešu vārdnīca. Rīga: Norden, 1998, 693 lpp.

Druvieta Ina. Latvijas valodas politika Eiropas Savienības perspektīvā. Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 1998, 195 lpp.

Dzimtā valoda un literatūra kultūras aprītē. LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras mācību metodikas katedra. Zinātniskie raksti. Atb. redaktore Inita Vītola. Rīga: LU, 1998, 137 lpp.

Fennel Trevor G. Fürecker's dictionary: the second manuscript. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 1998, 382 lpp.

Franču-latviešu vārdnīca. Sast. Jean Marc Sulcs. Rīga: apgāds "Sniegs", 1998, 527.

Instrukcija par vārdu un uzvārdu lietošanu un rakstību latviešu literārajā valodā. Rīga: LR Valsts valodas centrs, 1998, 73 lpp.

Kalve Helēna. Latviešu-franču sarunvārdnīca. Red. A.Bankavs. Rīga: Jumava, 1998, 360 lpp.

Kļaviņa Sarma. Valodas daba. Ievads vispārējā valodniecībā. Lielvārde: Lielvārds, 1998, 80 lpp.

Kramiņa Ingrida. B.A.L.T.I.C. Basic and Advanced Language Translational Interactive Course. Mācību līdzeklis. Rīga: Mācību grāmata, 1998, 24 lpp.

Krievu-latviešu celtniecības terminu vārdnīca. Sast. T.Keivs. Zin. red. Valentīna Skujiņa. Rīga: KDIU "Kaiva", 1998, 896 lpp.

Kušķis Jānis, Laua Alise, Lokmane Ilze, Paegle Dzintra, Rudzīte Marta. Latviešu valoda 10-12.klasei. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.

Kuzina Viktorija. 3000 latviešu sarunvalodas biežāk lietotie vārdi ar tulkojumu krievu, vācu un angļu valodā. Rīga: LR Valsts valodas centrs, 1998, 278 lpp.

Latviešu-franču vārdnīca. Ap 20'000 vārdu. Sast. Luīze Šternberga. Rīga: Avots, 1998, 550 lpp.

Latviešu-vācu vārdnīca. Ap 7000 vārdu. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga: Avots, 1998, 512 lpp.

Latviešu valodas, literatūras, kultūrvēstures un pedagoģijas vēstures izpētes problēmas. Zin. konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1998, 133.

Latviešu valodas vārdnīca. 2. izd. Atb. red. Dainuvīte Guļevska. Rīga: Avots, 1998, 888 lpp.

Latvijas delegācijas referāti XII starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.-2.09.1998.). Contributions of the Latvian Delegation to the XII International Congress of Slavists (Krakow, 27.08.1998.-2.09.1998.). Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 130 lpp.

Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 114 lpp.

Laumane Benita. Literatūra onomastikā. Avoti un pētījumi. Metodiskais līdzeklis studentiem. Liepāja: LPA, 1998, 16 lpp.

Linguistica Lettica, Nr.2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 315 lpp.

Linguistica Lettica, Nr.3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 296 lpp.

Maršavs Harijs. English for Senior Students.Part I. Daugavpils: DPU "Saule", 1998, 217 lpp.

Maršavs Harijs. English for Senior Students. Part II. Daugavpils: DPU "Saule", 1998, 230 lpp.

Maršavs Harijs. Phrase Structure in Modern English and Latvian. Daugavpils: DPU "Saule", 1998, 60 lpp.

Mežtehnikas, mežsaimniecības un kokrūpniecības terminu vārdnīca (latviski-angliski-vāciski-franciski-krieviski). Sast. J.Dolacis. (Izskat. Marika Ķirīte). Rīga: ANTERA, 1998, 672 lpp.

- =====
Murane S.N. L'eksika russkogo i latyškogo jazykov v aspekte sopostavitel'noi semasiologii (na material'e glagolov zvučan'ija). Daugavpils: DPU "Saule", 1998, 120 lpp.
- Ošleja Irina.* Franču-latviešu ekonomikas terminu mazā vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 84 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. Lasāmā grāmata un ievadījums valodas mācībā 2. klasei. II daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 110 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. Latviešu valodas burtnīca 2. klasei. 3. Dzijā ziema. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 57 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. Latviešu valodas burtnīca 2.klasei. 4. Jaukais pavasaris. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 79 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. 2.klases mācību grāmatas un darba burtnīcu metodiskā apdare.II daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 64 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. Lasāmā grāmata un ievadījums valodas mācībā 3. klasei. I daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 119 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. Latviešu valodas burtnīca 3.klasei. 1. burtnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 32 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. Latviešu valodas burtnīca 3.klasei. 2. burtnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 81 lpp.
- Paegle Dzintra.* Vārds. 3.klases mācību grāmatas un darba burtnīcu metodiskā apdare. I daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 46 lpp.
- Personālie datori. Angļu-latviešu-krievu skaidrojošā vārdnīca. Sast. autoru grupa G.Fricoviča vadībā. Zin. red. Valentīna Skujiņa. Rīga: A/s "Dati", 1998, 256 lpp.
- Plaude Nīna.* Latviešu-spāņu sarunvārdnīca. Rīga: Avots, 1998, 256 lpp.
- Poļu īpašvārdu pareizrakstība un pareizrūna latviešu valodā. Sast. Velta Staltmane, papild. Irēna Birzvalka. Rīga: Zinātne, 1998.
- Sardiko Larisa.* Angļu valodas mācīšanas metodika sākumskolā. Promocijas darba kopsavilkums. Daugavpils: DPU "Saule", 1998, 48 lpp.
- Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: AndrejsVeisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 196 lpp.

Skujiņa Valentīna. Lietišķo rakstu paraugi. Rīga: Zvaigzne ABC, 1998, 40 lpp.

Starptautiskās civilās aviācijas terminoloģija, terminu definīcijas un saīsinājumi (angļu-latviešu un latviešu-angļu valodā). Sast. M. Ansons, I. Viškers. Konsult. Valentīna Skujiņa. Rīga: "Latvijas Vēstnesis", 1998, 332 lpp.

Šalme Arvils, Ūdris Pēteris. Skolēna grāmata. 1. daļa. Dialogs jauniem cilvēkiem. Rīga: SI, 1998, 146 lpp.

Šalme Arvils, Ūdris Pēteris. Skolēna burtnīca. 1. daļa. Dialogs jauniem cilvēkiem. Rīga: SI, 1998, 120 lpp.

Ungāru īpašvārdu pareizrakstība un pareizrūna latviešu valodā. Sast. Elga Sakse. Rīga: Zinātne, 1998, 111 lpp.

Ūsele Veneranda. Tilžas izloksnes apraksts. Red. Anna Stafecka. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 152 lpp.

Valdmanis Jānis. Latviešu valodas sintakses materiāli. Rīga: Latviešu valodas institūts, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte, 1998, 349 lpp.

Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998. gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 127 lpp.

Vanags Pēteris. Visvecākā perioda (XVI gs.-XVII gs. sākuma) latviešu raksti: avotu vēsture un dažas problemātiskas fonoloģijas, morfoloģijas, sintakses un leksikas īpatnības. Habilitācijas darbs. Viļņa: Viļņas universitāte, 1998, 85 lpp.

Vanags Pēteris. Latvian Texts from the earliest Period (16th-early 17th century): Translation Sources and some Problems of Phonology, Morphology, Syntax and Vocabulary. Summary of the Paper submitted for Dr. habil degree. Seniausiojo periodo latvių raštai: šaltinių istorija ir kai kuriuos problemiškos fonologijos, morfoloģijos, sintaksės ir leksikos ypatybės. Habilitacinio darbo satrauka. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1998, 75 lpp.

Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sastād. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 140 lpp.

Veisbergs Andrejs. Latvian-English Dictionary. Rīga: SIA EAI, 1998, 64 lpp.

RAKSTI

Andronovs Aleksejs. Par vārda gramatisko raksturojumu vārdnīcā. *Linguistica Lettica*, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 141-152.

Baldunčiks Juris. Translation as Terminology Development Factor. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31, 1998. Ventspils, 1998, 22-23.

Balode Laimute. Baltijskaja onomastika segodn'a situacija i perspektivy. Materialy XXVII mežvuzovskoj naučnometodičeskoj konferencii prepodavatelej i aspirantov. Vypusk I. Sekcija baltistiki. 10-12 marta 1998 g. Tezisy dokladov. Sanktpeterburg: Izdatel'stvo S. Peterburgskogo universiteta, 1998, 5-6.

Balode Laimute. Baltisti tiekas Ņevas krastos. *Linguistica Lettica*, Nr.3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 280-283.

Balode Laimute. Hidronīmi 16.-17.gadsimta Latvijas kartēs. *Baltistica*. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 47-52.

Balode Laimute. Kas žinoma apie lietuvų kalba, literatūrą ir tautosaką Latvijoje. *Lituanistika pasaulyje šiandien: darbai ir problemos*. 3. Vilnius, 1998, 95-102.

Balode Laimute (kopā ar E.D.Lawson). "Latvian Naming Patterns, 1880-1991."- Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Vol. III. Aberdeen: University of Aberdeen, 1998, 244-249.

Balode Laimute. Latvian Onomastic Bibliography (1993-1996). - Interneta adrese: <http://sme.belgium.eu.net/~eu001797/ICOSWEB>

Balode Laimute. Latvijas vietvārdi gadsimtu gaitā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 7-9.

Balode Laimute. Leksikogrāfijas paralēles 20.gs. Lietuvā un Latvijā. - Lietuva ir Latvija XX amžiuje. Pranešimų tezės. 1998 m. spalio 22-24 d. Kaunas, 1998, 9-10.

Balode Laimute: Lituānistu ikgadējā konference. Linguistica Lettica, Nr.3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 292-294.

Balode Laimute. Perspectives and Research on Latvian Hydronyms. - Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Vol. I. Aberdeen: University of Aberdeen, 1998, 68-71.

Baltaiskalna Daiga. Konsituatīvie saistījumi J.N.Ramaņa "Krusta skolas grāmatā" Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 10-11.

Baltiņa Maija. Interrelation of Source Text, Target Text and Stylistic Paradigm. - Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31, 1998. Ventspils, 1998, 11-12.

Baltiņš Māris. Ar negāciju veidoto slimību apzīmējumu jēdzieniskā struktūra un atveide latviešu valodā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 12-15.

Baņģiere Asnate, Bušs Ojārs. Dažas pārdomas par literārās valodas leksisko adstrātu izloknes tekstā. - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 43-48.

Bankava Rota. Datoru izmantošana angļu valodas apmācībā. Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 27-28.

Bankavs Andrejs. Arhaiskā leksika un leksikogrāfija. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 16-18.

Bankavs Andrejs. De la typologie des gallicismes. - Canada and the Nordic Countries in Times of Reorientation: Cultur & Politics. Ed. by Jorn Carlsen. The Nordic Association for Canadian Studies Text Series. Vol. 13. 1998, 45-49.

Bankavs Andrejs. Franču-latviešu vārdnīcas latviešu leksikogrāfijā. - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 160-165.

Bankavs Andrejs. Franču rakstu avoti par lietuviešiem, latviešiem un igauņiem. Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 53-56.

Bankavs Andrejs. Leksikogrāfija un arhaiskā leksika. Linguistica Lettica, Nr.3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 5-11.

Bankavs Andrejs. Leksikogrāfiskais konteksts jaunākajās divvalodu vārdnīcās. - Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 13-16.

Bankavs Andrejs. Leksikogrāfisko avotu loma valodu apmācībā.

Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 30.

Bankavs Andrejs. Lietuviešu zinātnieki - Goda doktori Latvijā. - Lietuvių kalba: turėjai ir tyrimai. Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinēms paminėti. Konferencijos pranešimų tezēs 1998 m. spalio 22-23 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 1998, 16-17.

Bankavs Andrejs. Pirmās svešvārdu vārdnīcas atcerei. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 11-19.

Bankavs Andrejs. Reģionālā leksikogrāfija un Rēzekne. Latviešu valodas, literatūras, kultūrvēstures un pedagogijas vēstures izpētes problēmas. Zin. konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1998, 80-85.

Bankavs Andrejs. Zinātniskā konference Rēzeknē. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 286-288.

Baumanis A. Šis nelaimīgais pie... - Diena, 1998, 25.aprīlis.

- Beitiņa Maigone*. Teikumu sinonīmija G.Manceļa, E.Glika, A.Bīlenšteina tulkotajās Bībeles nodaļās. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 19-20.
- Bibliogrāfija. Latviešu valodniecība 1997. (sagat. I.Migla). Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 277-312.
- Blinkena Aina*. Jēkaba Dravnieka mantojums. Literatūras Avīze, 1998, 17.novembris, 18-19.
- Blinkena Aina*: Kristofora Fīreķera vārdnīcas atdzimšana. - Rīgas Balss, 1998, 18. dec.
- Blinkena Aina*. Latvijas valsts un latviešu valoda. Latvijas Vēstnesis, 1998, 3. decembris, 7.
- Blinkena Aina*. La standardisation de la langue lettone: Résultats, problèmes et perspectives d'avenir. Terminogramme. Les politiques des Pays baltes. Numéro préparé sous la direction de Jacques Maurais. Numéro hors série. Juillet 1998. Quebec: Office de la langue française, 1998, 151-169.
- Blinkena Aina, Morkūms Kazis*. Die Baltischen Sprachen. – In: Atlas Linguarum Europae. Perspectives nouvelles en géolinguistique. Rome: Istituto Poligrafico, 1997, p. 69-102.
- Blinkena Aina*. Slavisms in Latvian dictionaries of the 17-18th centuries and in contemporary Latvian. XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Warszawa: Wydawnictwo energia, 1998, 115.
- Blinkena Aina*. Latvijas zinātnieki XII Slāvistu kongresā. Latvijas Vēstnesis, 1998, 15. sept.
- Blinkena Aina*. Komentāri par J. Raiņa tulkotā J. V. Gētes "Fausta" leksiku. – J. V. Gēte. Fausts. R.: Zvaigzne ABC, 1998, 489.-496.
- Blinkena Aina*. Izglītība un latviešu valoda. – Latvijas Vēstnesis, 1998, 3. jūl.
- Blinkena Aina*. ņ – vēsturiskā ortogrāfija. – Latvijas Vēstnesis, 1998, 8. okt.

- Blinkena Aina*. Referendums tautas gribas izteicējs. Diena, 1998, 1. aug.
- Blinkena Aina*. Atvadu vārdi baltu filoloģei. Izglītība un kultūra, 1998, 28. sept.
- Blinkena Aina*. Viena mātes valodiņa... – Latviešu saraksti. R.: ALBA, 1998, 159.-166.
- Blinkena Aina*. Baltu filoloģes skatījums uz filozofijas vēsturi. A. Millere. Filosofijas vēsture citā skatījumā. R., 1998, 118.-119.
- Latviešu valoda atjaunotajā Latvijā. – LZA Vēstis, 1998, 3. nr.
- Blinkena Aina*. Juris Riņķis /nekrologs/. – Linguistica Lettica, 1998, nr. 3, 256.
- Brēde Maija*: Daži vērojumi par sonanta // variantiem latviešu valodā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 21-22.
- Brēde Maija*. Daži vērojumi par sonanta // variantiem latviešu valodā. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 181-187.
- Brēde Maija*. Fonostilistikā aspekta pragmatiskā funkcija. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 256-262.
- Brēde Maija*. Latvian. Encyclopedia of the Languages of Europe. Ed. by G.Price. Oxford, Blackwell, 1998, 294-298.
- Brēde Maija*. Pragmatic Meanings of Discourse Markers in Spoken Latvian. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 5-16.
- Breidaks Antons*. Latgales dziļo izlokšņu līdzskaņu fonemātiskās apakšsistēmas austrumu variants. Tarmēs: tyrimas ir perspektyva. Pranešimų tezės. Šiauliai, 1998 m. balandžio 24 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 4-5.
- Breidak Anton*. K voprosu o fonologičeskoj interpretacii v glubokih govorah vostočnoj i južnoj Latgal'ii: v'ljan'ie slavjanskijh jazykov. - Sławistyka. Nr. 9. Gdansk: Wydawnic two Uniwersytetu Gdanskiego, 1998, 61-63.

Breidak Anton. N'ekotorye balto-slavjanskije arhaičnye izomorfy v sisteme glagola i istoki vostočnobaltijskovo preterita c formantom *-ja-. Latvijas delegācijas referāti XII starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.-2.09.1998.). Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 31-38.

Breidak Anton. N'ekotorye balto-slavjanskije arhaičnye izomorfy v sisteme glagola i istoki vostočnobaltijskovo preterita c formantom *-jā-. XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Warszawa: Wydawnictwo energia, 1998, 115-116.

Breidaks Antons. Verba būt/byut preterita formas ar sakni *buv-/byv-* latviešu valodā. Jono Kazlauskio diena: istorinės gramatikos dalykai. Tarptautinės konferencijos programa ir tezės. Vilnius, 1998 m. lapkričio 6 d. Vilnius: Vilniaus universitetas Baltų filologijos katedra, 1998, 5-6.

Bušmane Brigita. Antoņina Reķēna (1928. 13.08.-1998. 25.02.). Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 251-255.

Bušmane Brigita. Grāmata par Tilžas izloksni.[Veneranda Ūsele. Tilžas izloksnes apraksts. Rīga; Latviešu valodas institūts, 1998, 151.] - Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 09.04.-16.04., Nr. 14, 10.

Bušmane Brigita. *i-* un *u-* celma lietvārdi Latviešu valodas dialektu atlanta Leksikas daļā. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums.2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 20-31.

Bušmane Brigita. Izlokšņu tekstu fragmenti Latviešu valodas dialektu atlantā. Tarmēs: tyrimas ir perspektyva. Pranešimų tezės. Šiauliai, 1998 m. balandžio 24 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 6-7.

Bušmane Brigita. Izlokšņu tekstu fragmenti "Latviešu valodas dialektu atlantā" Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 70-83.

Bušmane Brigita. Nokrejata piena nosaukumu semantika un dinamika latviešu izloksnēs. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 25-27.

Bušs Ojārs. Ein unbemerkter Finnougrismus in der Toponymik Lettlands. - Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagearii 16. V. 1998. Helsinki, 1998, 72-75

Bušs Ojārs. Eine Streitfrage der lettischen Namenkunde (Ortsnamen mit *Paun-*). Baltistik: Aufgaben und Methoden. Hrsg. von Alfred Bammesberger. Heidelberg: Winter, 1998, 371-378.

Bušs Ojārs. Einige neuere Bestandteile des Lettlandischen onomastischen Systems (Ergonyme, Anthroponyme). XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Warszawa: Wydawnictwo energieia, 1998, 116.

Bušs Ojārs. Grāmata par latviešu valodas ietekmes pēdām igauņu valodā. [Lembit Vaba. Uurimusi läti-eesti keelesuhestest. Tallin-Tampere, 1997]. - Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 26.02.-4.03. Nr. 8,11.

Bušs Ojārs. J.Endzelīna un citu autoru jaunvārdi Ed.Ozoliņa "Vāciski-latviskā vārdnīcā" Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 28-29.

Bušs Ojārs. Ješčo odno svigitel'ctvo finnougorskogo substrata v latyšskoj toponimike.- Materialy XXVII mežvuzovskoj naučno-metodičeskoj konferencii prepodavatelej i aspirantov. Vypusk I. Sekcija baltistiki. 10-12 marta 1998 g. Tezisy dokladov. Sanktpeterburg: Izdatel'stvo S.Peterburgskogo universiteta, 1998, 8-9.

Buš Ojars. Nekotorye noveišije elementy russkogo proišhož'enija v latvijskoj onomastičeskoj sisteme (ergonimy, antroponimy). - Latvijas delegācijas referāti XII starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.-2.09.1998.). Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 39-45.

Bušs Ojārs. Okazionālie jaunvārdi mūsdienu publicistikas teksto funkcionālā skatījumā. - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 38-42.

Bušs Ojārs, Hirša Dzintra (Vietvārdu komisijas lēmums). Par Latvijas [virsr.: latviešu] vietvārdu atveidi angļu valodā.

Latvijas Vēstnesis, 1998, 19.maijs, Nr. 138/141, 6.

Cimmermanis Saulvedis. Iet tālāk un dziļāk mūsu humanitārās zinātnes. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 7.janv., 8.

Cirša Līga. Valodnieciskie izdevumi pēc 1918. gada ortogrāfijas konferences. Latviešu valodas, literatūras, kultūrvēstures un pedagogijas vēstures izpētes problēmas. Zin. konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1998, 85-90.

Druvieta Ina. Jazykovye prava čeloveka. Rossijskie n'emci. Politika, kultura. obrazovanie. Informacionnyi bjulleten meždunarodnogo sojuza rossijskih nemcev. Nr. 4, Moskva, 1998, 52-56.

Druvieta Ina. K.Mīlenbaha tradīcija latviešu valodniecības vēsturē. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 34.

Druvieta Ina. La situation sociolinguistique de la langue lettone. Terminogramme. Les politiques des Pays baltes. Numéro préparé sous la direction de Jacques Maurais. Numéro hors série. Juillet 1998. Quebec: Office de la langue française, 1998, 105-149.

Druvieta Ina. Latvijas bilingvālās izglītības koncepcijas sociolingvistiskie aspekti. - Dzimtā valoda un literatūra kultūras aprītē. LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras mācību metodikas katedra. Zinātniskie raksti. Atb. redaktore Inita Vītola. Rīga: LU, 1998, 59-77.

Druvieta Ina. Lingvistisko cilvēktiesību problemātika zinātnē un politikā. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 274-280.

Druvieta Ina. Republic of Latvia. Linguistic Minorities in Central and Eastern Europe. Ed. by C.B.Paulston. Clevedon: Multilingual Matters, 1998, 160-183.

Druvieta Ina. Slavic Minorities in Latvia: Sociolinguistic Survey (1995-1998). - XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów.

Jezykoznanstwo. Warszawa: Wydawnictwo energiea, 1998, 116-117.

Druvieta Ina. The Sociolinguistic Situation of the Slavic languages in Latvia. Latvijas delegācijas referāti XII starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.-2.09.1998.). Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 5-30.

Druvieta Ina. Valodas pārmaiņas kontaktvalodu (kontaktsistēmu) ietekmē. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 5-18.

Druvieta Ina. Valodas politikas loma Latvijas sabiedrības integrācijā. - Nacionālās attiecības un nacionālā politika Latvijā. Domas un vērtējumi. Rīga: Latvijas Intelīgences apvienība, 1998, 35-41.

Druvieta Ina. Vienota valsts nacionālās politikas koncepcija. Valsts valoda nacionālās politikas kontekstā. - LZA Vēstis, 1998, Nr. 1/2, 18-19.

Ēdelmane Inese. Asociācijas latviešu valodas augu nosaukumos. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 108-116.

Ēdelmane Inese. Leksiskās asociācijas latviešu valodas augu nosaukumos. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 35-36.

Ēdelmane Inese. Personvārdi latviešu valodas augu nosaukumos. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 78-88.

Ēdelmane Inese, Ozola Ārija. Lilija, līlija, lilje... Latvijas Luterānis, 1998, 1.augusts, Nr. 15, 15.

Eglīte Pārsla: Par latviešu valodu darba tirgus apstākļos. Latvijas Vēstnesis, 1998, 15.maijs, 3.

Elksne Anastasija. Pat poliglotam būtu grūti orientēties. - Diena, 1998, 20.marts, 14.

Ernstsona Vineta. "Sarunvalodas" leksikas normatīvais un stilistiskais vērtējums latviešu vārdnīcās un lingvistiskā praksē. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes.

1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 37-38.

Ernstsons Vineta. Slenga elementi mūsdienu reklāmā. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums.2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 32-36.

Gorohovskaja Eleonora. Vospitan'ije čitatel'ja (konceptija učeбноgo posobija po razvitiju reči). Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimū tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 35-39.

Graustiņa M., Broka V. Problems of the Translation of Euroterms into Latvian. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31, 1998. Ventspils, 1998, 19-20.

Grigorjevs Juris. Latviešu valodas patskaņu akustisko ideālformu noteikšana. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 39-43.

Grigorjevs Juris. Latviešu valodas patskaņu akustisko ideālformu noteikšana. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: latviešu valodas institūts, 1998, 163-180.

Grīšle Rasma. Lai mūsu darbs ne vien patīk, bet arī der. Piemīņu pelnījis arī Stērstu Andrejs. Latvijas Vēstnesis, 1998, 10.decembris, 5.

Grīšle Rasma. Par tēv(u) zemi jeb tēviju no valodnieka viedokļa. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 19.maijs, 6.

Grīšle Rasma. Šodienas latviešu valoda un instrumentālis. Latvijas Vēstnesis, 1998, 3.marts, 13.

Hirša Dzintra. La politique linguistique de la Lettonie après le retour de l'indépendance. Terminogramme. Les politiques des Pays baltes. Numéro préparé sous la direction de Jacques Maurais. Numéro hors série. Juillet 1998. Quebec: Office de la langue française, 1998, 91-103.

Ikere Zaiga. Changing Attitudes towards the Otherness. Migration, Preservation and Change. The Seventh Biennial Maple

Leaf and Eagle Conference on North American studies. Helsinki: University of Helsinki, 1998, 39-40.

Ikere Zaiga. Filozofijas terminoloģija: dažu M.Heidegera jēdzienu interpretācija un tulkojums. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 44-47.

Ikere Zaiga. Filozofijas terminu interpretācija un tulkojums. Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 35-39.

Īvāns Dainis. Piemineklis vārdam (A.Reķēnas piemiņai). Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 5.03.-11.03., 21.

Jansone Ilga. Dvieļu nosaukumu semantika, cilme un areālā izplatība. – Baltistica. XXXII (1). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, 83-87.

Jansone Ilga. Apģērba nosaukumi 17.gadsimta latviešu valodas vārdnīcās. - Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 105-118.

Jansone Ilga. Galvos ir pečių apdangalų pavadinimai latvių kalbos žodynuose. - Lietuvių kalba: turėjai ir tyrimai. Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinėms paminėti. Konferencijos pranešimų tezės 1998 m. spalio 22-23 d. Vilnius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 1998, 23-25.

Jansone Ilga. Ilustratīvais materiāls latviešu valodas vārdnīcās (17.gadsimta vidus 20.gadsimta beigās). Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 39-44.

Jansone Ilga. Izcilā valodnieka 125. jubilejā. Zinātnes Vēstnesis, 1998, 9. marts, Nr. 5, 2.

Jansone Ilga. Jauna Latviešu-angļu vārdnīca (prof. A.Veisberga redakcijā. R.:EAI, 1997, 756 lpp.). Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 263-266.

Jansone Ilga. J.Endzelīna atceres dienas konference "Valoda un tās elementi" - Izglītība un Kultūra, 1998, 19. febr., Nr. 7, 5.

Jansone Ilga. Kristofors Fīrekers - valodnieks un dziesminieks. Latviešu valodas, literatūras, kultūrvēstures un pedagoģijas

vēstures izpētes problēmas. Zin. konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1998, 74-80.

Jansone Ilga. Lakats..., bet varbūt *drāna, skara, skusts* vai *auts*? - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: latviešu valodas institūts, 1998, 67-77.

Jansone Ilga. Semantisko pārmaiņu atspoguļojums vārdnīcās. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze.Liepāja: LPA, 1998, 37-46.

Jansone Ilga. Sesto reizi Viļņā (par VIII Starptautisko baltistu kongresu). Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 257.-263.

Jansone Ilga. Slavic Element in Latvian: Names of Clothing. - XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII - 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Warszawa: Wydawnictwo energieia, 1998, 117.

Jansone Ilga. Slavjanskije zaimstvovan'ija v leksike latyškogo jazyka (na material'e nazvanij odežgy i obuvi). Latvijas delegācijas referāti XII starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.-2.09.1998.). Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 52-129.

Jansone Ilga. Valodniecības teorētiskās problēmas un to praktiskie risinājumi žurnālā Linguistica Lettica. Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 19.03.-25.003, Nr. 11, 11.

Jansone Ilga. Varianti izlokšņu vārdnīcās: problēmas un risinājumi. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 27-36.

Kagaine Elga. Artūra Ozola konference "Valodas vēsture un dialektoloģija" 1998.gada 18.martā. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 270-274.

Kagaine Elga. Daži mazāk aplūkoti Baltijas somu valodu aizguvumi Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 50-51.

Kagaine Elga. Einige weniger betrachtete Entlehnungen aus den ostseefinnischen Sprachen in Mundarten des Lettischen. -

- Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagearii 16. V. 1998. Helsinki, 1998, 202-208.
- Kagaine Elga*. Hipotēzes dažu Ziemeļrietumvidzemes izlokšņu dialektālo vārdu cilmes skaidrojumā. Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 119-126.
- Kagaine Elga*. Oriģināls pētījums par mazpazīstamu tēmu. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 266-267.
- Kagaine Elga*. Oriģināls pētījums par mazzināmu tēmu. Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 26.02.- 4.03., Nr. 8,11.
- Kagaine Elga*. Trešais stūrakmens latviešu dialektālajā [virsr.: dialektiskajā] leksikogrāfijā. Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 16.04.- 23.04, Nr. 15,10-11.
- Kagaine Elga*. Vārdu cilmes norādes dialektālajās vārdnīcās. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 37-60.
- Kagaine Elga, Timuška Agris*. In memoriam. Konstantīns Karulis 10.II.1915 - 3.XI. 1997. - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 275-276.
- Kalniņa B.*: Vārdu oriģinālrakstība arī ir ceļš uz Eiropu. - Diena, 1998, 1.aprīlis.
- Kalnača Andra*. Darbības vārda veida opozīcijas kontekstuālā izpausme latviešu valodā. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 247-255.
- Kalnača Andra*. Par latviešu valodas iestājpārbaudījumiem Latvija Universitātē. - Izglītība un Kultūra, 1998, 16. apr.
- Kalnača Andra*. Polisēmija un sinonīmija gramatikā. Nezināmais par zināmo. Rīga: Seiva, 1998, 85-90.
- Kalnača Andra*. Synonymy of Modes in Latvian - International Conference on Germanic and Baltic Linguistic Studies, Teaching and Translation. Vilnius: University of Vilnius, 1998.
- Kalnača Andra*. Verba darāmās un ciešanās kārtas sinonīmija. - Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 52-53.

Kalnača Andra. Verba darāmās un ciešanās kārtas sinonīmija. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 155-162.

Kalnača Andra. Verba laika un modalitātes mijiedarbība darbības vārda izteiksmju formās. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 47-56.

Kanča Ksenija. Stoffauswahl und -anordnung im Lehrbuch auf der Anfangsstufe. Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 34-35.

Kartaja Zaldivar Angelika. Problematik der Sprachkultur. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 54-55.

Kiraly Donald C. Why Learning is not enough: second Language Acquisition and Translator Education. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 17-40.

Kļaviņa Sarma. Kam gribam būt līdzīgi islandiešiem vai papuasiešiem? - Diena, 1998, 28.janv.

Kļaviņa Sarma. Kur meklēt valsts valodas optimālo mācību minimumu cittautu mācībvalodu skolām? Nezināmais par zināmo. Rīga: Seiva, 1998.

Kļaviņa Sarma. Mūsu, zinātnieku, atbildība par mūsu tautas valodu. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 22. apr., Nr. 107/108.

Kļaviņa Sarma. Valodas daba. - Skolotājs, 1998, Nr. 1.

Korolyova Svetlana. Teaching Interpreting to B.A. Students of the University of Latvia. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 41-50.

Kristovska Ineta. Dzimtās valodas apguves problēmas vidusskolā. Latviešu valodas, literatūras, kultūrvēstures un pedagogijas vēstures izpētes problēmas. Zin. konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1998, 91-92.

Kurzemniece Ineta. Aizguvumi no Baltijas somu valodām žogu nosaukumos. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 59-60.

Kurzemniece Ineta. Par vārda *sēta* nozīmēm latviešu valodas izloksnēs. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 60-66.

Kušķis Jānis. Churchill, Dutilleux, Jaques, Quale, Vieuxtemps? - Nacionālā Neatkarība, 1998, 27.maijs-2.jūnijs; Latvija Amerikā, 1998, 15.augusts.

Kušķis Jānis. Jaunās latviešu rakstības 90 gadi. - Skolotājs, 1998, Nr. 5.

Kušķis Jānis. Kārlis Mīlenbahs, Jānis Endzelīns un latviešu ortografija. - Skolotājs, 1998, Nr. 1.

Kušķis Jānis. Latviešu valodas pašreizējais stāvoklis Universitetas, 1998, Nr. 78 (241).

Kušķis Jānis. Latviešu valodas stāvoklis. - Akadēmiskā Dzīve, 1998, Nr. 38.

Kušķis Jānis. Mancelis un latviešu valoda. - Skolotājs, 1998, Nr. 3.

Kušķis Jānis. Par latvisku rakstību. - Latvietis Latvijā, 1998, Nr. 1.

Kušķis Jānis. Pasaules vecmāmiņa (interv.). - Latvijas Luterānis, 1998, 5. dec.

Kušķis Jānis. 50 000 skaņuplašu valodniekam (interv.). - Rīgas Balss, 1998, 7. aug.

Kušķis Jānis. Piemirsti mantojumi mūsu valodniecībā. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 5.maijs, 7; Latvija Amerikā, 1998, 29. augusts.

Kušķis Jānis. Vai atkal trīs burtu kombinācija? (interv.) - Rīgas Balss, 1998, 16.okt.

Kušķis Jānis. Valodnieku jubilejas un pareizrakstība. - Nacionālā Neatkarība, 1998, 18-24. febr.; Latvija Amerikā, 1998, 22. augusts.

Kuzina Viktorija. Leksisko minimumu izstrāde Latvijā. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 174-179.

Kuzina Viktorija. Statistikas nozīme lingvodidaktikā. Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 53-56.

Kuzņecov A.M.. Mestoimennye glagoly v russkoi reči. - Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 159-165.

Kvašīte Regīna. Apie Latvijas lietuvīų gimtosios kalbos savitumu. Tarmēs: tyrimas ir perspektyva. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 20-21.

Kvašīte Regīna. Internationalisationstendenzen in der gegenwärtigen offiziellen Kommunikation. 16th conference on Baltic Studies, "Baltic Issues in International Perspectives" Indiana, 19-21 June 1998. Indiana: Indiana University, AABS, 1998, 47.

Kvašīte Regīna. Lietišķie termini dažādos leksikogrāfijas avotos.

Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 61-62.

Kvašītē Regīna. Lietuviškų tikrinių vardu perteikimas Latvijos spaudoje. - Lietuva ir Latvija XX amžiuje. Pranešimų tezēs. 1998 m. spalio 22-24 d. Kaunas, 1998, 34-35

Kvašīte Regīna. 1996.-1997. gadā Lietuvā izdotās vārdnīcas. *Linguistica Lettica*, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 268-274.

Kvašīte Regīna. On the Development of Terminology of Clerical Documents. Towards a European Terminology. Programme. Abstracts. International Conference May 20-22, 1998. Budapest, 1998, 34-35.

Kvašītē Regīna: Parnāstymai iš šalies. "Draugas", 1998. g. 1.augusts.

Kvašīte Regīna. Par 16. un 17.gadsimta latviešu lietišķo tekstu pētījumiem. - *Baltistica*. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 141-146.

Kvašītē Regīna. Skelbimų kalbinė raiška. Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 57-61.

Kvašytė Regina. Trys dienas Blumingtonē ir po to... - "Draugas", 1998. g., 23.jūlijs.

Lācis Miervaldis: Valodas kopēji nostājušies pret progresu. Diena, 1998, 3. aprīlis, 14.

Lagzdiņa Sarmīte. Mūsdienu principu izmantošanas iespējas latviešu valodas vārdšķiru klasifikācijā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 63-64.

Lagzdiņa Sarmīte. Mūsdienu principu izmantošanas iespējas latviešu valodas vārdšķiru klasifikācijā. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 125-139.

[Latviešu valodas institūts]: In memoriam. Antoņina Reķēna (13.08.1928.-25.02.1998.). Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 5.03.-11.03., 21.

Laumane Benita. Braucīt un citi tautā lietotie masāžas paņēmienu nosaukumi. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 84-99.

Laumane Benita. Efiēde par *krupja* un *vardes* nosaukumu semantiku. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze.Liepāja: LPA, 1998, 57-79.

Laumane Benita. Tautas dziednieku un zintnieku nosaukumi. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 65-67.

Lauze Linda. Predikāta realizācija latviešu sarunvalodas sintaksē. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze.Liepāja: LPA, 1998, 80-90.

Leikuma Lidija. Korotko o latgal'skoi pic'mennocī. - Materialy XXVII mežvuzovskoj naučno-metodičeskoj konferencij prepodavatelej i aspirantov. Vypusk I. Sekcija baltistiki. 10-12 marta 1998 g. Tezisy dokladov. Sanktpeterburg: Izdatel'stvo S.Peterburgskogo universiteta, 1998, 21-22.

Leikuma Lidija. Latgaliešu rakstība 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā. - Lietuvių kalba: turėjai ir tyrimai. Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinēms paminėti.

Konferencijas pranešimų tezės 1998 m. spalio 22-23 d. Vilnius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vilnius pedagoginis universitetas, 1998, 28-29.

Leikuma Lidija. Pētījums par senajiem latviešu rakstiem. LU docents izpelnās atzinību Viļņā. Latvijas Vēstnesis, 1998, 22.oktobris, 16.

Leikuma Lidija. Tōli tyvajā Sanktpēterburgā. Katōļu Dzeive. Nr. 11 (288). Viļānos, 1998, 25-28.

Leitāne Māra. Zur Relevanz der Textanalyse im Übersetzungsunterricht. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31. Ventspils, 1998, 14-16.

Liparte Evija. Formos laukas reikšmēs ir galimos alternatyvos lietuvių kalbos tarmėse. Lietuvių kalba: turėjai ir tyrimai. Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinėms paminėti. Konferencijos pranešimų tezės 1998 m. spalio 22-23 d. Vilnius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vilniaus pedagogini universitetas, 1998, 30-31.

Ločmele Gunta. A New Journal for Latvian Linguists. Humanities and Social Sciences. Latvia. Gender Equality a Precondition of Democracy Ed. V.Ivbulis. Nr. 1 (18). Rīga: LU, 1998, 83-85.

Ločmele Gunta. Compression of Information in Advertising Headlines. - Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 51-63.

Ločmele Gunta. Jauns žurnāls latviešu valodniekiem. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 14.janv., Nr. 9, 3.

Ločmele Gunta. Latviešu reklāmas valodas attīstības tendences: informācijas kompresija. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 68-69.

Ločmele Gunta. Latviešu reklāmas valodas attīstības tendences: informācijas kompresija. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 210-218.

Ločmele Gunta. On the Development of Latvian and English Languages of Advertising: Compression of Information and Methods of Translation. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31. Ventspils, 1998, 12-13.

Lokmane Ilze. Sintaktiskais sinkrētisms teikumā un tekstā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 70-71.

Lokmane Ilze. The impact of context on sentence structure in modern Latvian. 16th conference on Baltic Studies. "Baltic Issues in International Perspectives" Indiana University, Bloomington, Indiana, 19-21 June, 1998.

Lokmane Ilze. Tradīcijas un novatorisms skolu sintaksē. Nezināmais par zināmo. Rīga: Seiva, 1998, 91-98.

Lomholts Karstens. Skandināvu valodu politika attiecība pret svešvārdiem un valodas ietekmes sfēru zudums. - Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 64-103.

Makare Raita. Teksta sintaktiskie procesi un attieksme pret tiem skolā. - Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 64-67.

Markus Dace. Zilbe baltu valodās: teorija un prakse. - Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 72-76.

Migla Ilga. Frazeoloģismu okazionālie pārveidojumi R.Ezeras darbos. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 77-78.

Moze Marta. Palīgteikumi ar problemātisku struktūru? Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze.Liepāja: LPA, 1998, 91-97.

Načiščione Anita. Phrasiological Puns in Discourse: How do they Come About? Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 104-125.

Nitiņa Daina. Vārdu izvēles pragmatika. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 79-80.

Nitiņa Daina. Vārdu izvēles pragmatika. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 195-202.

Nitiņa Daina. Verbu pamatformas un verbu locīšana. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 140-154.

Nitiņa Daina. Zentas Mauriņas valoda: izvēle un jaunrade. Eiropa, Latvija kultūru dialogs. Konferences materiāli. R.: Nordik, 1998, 191-205.

Oldere Laimdota. Adjektīva semantikas interpretācija skaidrojošā vārdnīcā. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 127-133.

Oldere Laimdota. Adjektīvu *labs* un *jauns* semantiskie lauki un to attieksmes. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 81-83.

Ozola Ārija. " Ak, kaut man tūkstoš mēles būtu..." (par skaitļa vārdu *tūkstotis* un *tūkstoš* lietošanu). - Latvijas Luterānis, 1998, 2.maijs, 15.

Ozola Ārija. Bībele daudz latviešu valodas stabilu vārdu savienojumu, teicienu avots. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 84-87

Ozola Ārija. Jāvēlē jaunā Saeima un jāvēl tai veiksmē! - Latvijas Luterānis, 1998, 19.sept., Nr. 18, 15.

Ozola Ārija. Kā pareizāk: *jūs celsit* vai *jūs celsiet*? Latvijas Luterānis, 1998, 5.septembris, Nr. 17, 15.

Ozola Ārija. Latviskais *lietot* un nelatviskais *pielietot*. - Latvijas Luterānis, 1998, 21.marts, 15.

Ozola Ārija. Par *beigties* un *noslēgties* sinonīmiskajām nozīmēm. - Latvijas Luterānis, 1998, 20.jūnijs, 15.

Ozola Ārija. Savas tautas kalps (raksts par Jāni Endzelīnu). Latvijas Luterānis, 1998, 21.februāris, Nr. 4, 3.;15.

Ozola Ārija. Svešvārdi *ignorance* un *ignorēšana* lietojami atšķirīgās nozīmēs. - Latvijas Luterānis, 1998, 7.februāris, 15.

Ozola Ārija. Vārdus *vispārīgs* un *vispārējs*, arī *ilgadīgs* un *ilgadējs* lieto atšķirīgās nozīmēs. Latvijas Luterānis, 1998, 4.jūlijs, 15.

Ozola Ieva. Atstāstījuma izteiksmes laiku sistēma Vidzemes lībiskajās izloksnēs. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze.Liepāja: LPA, 1998, 98-103.

Ozola Ieva. Zinātniskā konference "Vārds un tā pētīšanas aspekti" Liepājā. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 264-266.

Ozola Ieva, Smiltneiece Gunta. Profesore Antoņina Reķēna: dzīve un darbs. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 3-6.

Ozoliņa Olga. Corrélacion sémantique et fonctionelle des latinismes et de leurs équivalents populaires dans les textes littéraires et documentaires du Moyen Age. Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza. Palermo 18-24 settembre 1995. Tübingen 1998, 383-390.

Ozoliņa Olga. Daži sistēmas un normas mijiedarbības attīstības aspekti. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 88-91.

Ozoliņa Olga. Daži sistēmas un normas mijiedarbības attīstības aspekti. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 203-209.

Ozoliņa Olga. Franču valoda Latvijā. Izglītība un Kultūra, 1998, 20.aug., 3.

- Ozoliņa Olga.* Leksikas īpatnības valodas apgūšanas procesā. Latvijas Universitātes 4.akadēmiskās konferences "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 29-30.
- Ozoliņa Olga.* Vivre en français. - Dialogues et Cultures, Nr. 42. Bruxelles, 1998, 93-98.
- Paegle Dzintra.* Latviešu valodas un tautas liktenis ir arī skolotāju rokās. - Neatkarīgā Rīta Avīze, 1998, 7.maijā.
- Paegle Dzintra.* Par skolas devumu augstākjai izglītībai latviešu valodā. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 24. aprīlis.
- Palu Selga.* Uzvārdi pētnieku objekts. Saruna ar Dr.habil. philol. Ojāru Bušu. - Ceļabiedrs, 1998, Nr.4, 13.
- Pavela Justīna.* Par dažām verbu formu īpatnībām G.Elgera *Dictionarium polono-latino-lottavicum.* - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 180-187.
- Pavidis Silvija.* Schwierigkeiten beim Übersetzen der deutschen Rechtstexte ins Lettische. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31. Ventspils, 1998, 3-4.
- Pavidis Silvija.* Zur sprachlichen Leistung der deutschen Pastoren im soziokulturellen Kontext. Res Baltici. Piza: Pizas universitāte, 1998, 15.
- Pavlovskaja L.G.* Frazeologizmy v hudožestvennom kontekste pri obučenii russkomu jazyku kak inostrannomu. - Teksto analizē ir interpretacija. Pranešimų tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 172-177.
- Pavlovskaja Larisa, Meļentejeva Valentīna.* Vzaimosvjaz frazeologičeskoj raboty na urokah russkogo jazyka kak inostrannogo i latyšskogo jazyka kak rodnogo. - Latviešu valodas, literatūras, kultūrvēstures un pedagoģijas vēstures izpētes problēmas. Zin. konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1998, 92-97.
- Poiša Maija.* Dažas īpatnības ar priedēkli *aiz-* atvasināto darbības vārdu leksiski semantisko variantu lietojumā Vidzemes sēliskajās izloksnēs. Vārds un tā pētīšanas aspekti Rakstu krājums.2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 104-106.

Poiša Maija. Patskaņu diftongizācijas īpatnības Vidzemes sēliskajās izloksnēs. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 92-96.

Pokrotiece Kornēlija. Salikts teikums un tā daļu saistījuma veidi pirmajā latviešu grāmatā "Cathechismus catholicorum.." (1585). Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 177-186.

Pokrotiece [virsr.: Pakratniece] Kornēlija. Vārddarināšanas jautājumi latviešu valodniecībā. Lietuva ir Latvija XX amžiuje. Pranešimų tezės. 1998 m. spalio 22-24 d. Kaunas, 1998, 50-51.

Poriņa Vineta. Minoritāšu lingvistiskās tiesības Latvijā. - Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 97-98.

Profesore Dr.Habil. philol Antoņina Reķēna (1928-1998). Publikācijas. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 7-10.

Pūtele Iveta. Dažas problēmas profesiju nosaukumu lietošanas praksē. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 99-100.

Pūtele Iveta. Latvian Professsion Names: Basic Principles of Formation and History of Development. Towards a European Terminology. Programme. Abstracts. International Conference May 20-22, 1998. Budapest, 1998, 15.

Pūtele Iveta. Terminu vārdnīcu specifika. Problēmas un risinājumi profesiju nosaukumu vārdnīcas veidošanā.- Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 166-173.

Riņķis J. Pidžinizācija kā letiņu un latvijāņu negaholisma sekas. - Diena, 1998, 12.marts, 12.

Rozenbergs Jānis. Dažas problēmas latviešu literārās valodas izveides procesā. Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 185-192.

Rozenbergs Jānis. Jānis Endzelīns laika ritumā. - Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 101-102.

Rozenbergs Janis. Janis Endzelin skvoz prizmu vremeni. Latvijas delegācijas referāti XII starptautiskajam slāvistu kongresam (Krakova, 27.08.1998.-2.09.1998.). Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 46-51.

Rozenbergs Jānis. J.Endzelins in Slavonic Aspect. XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII 2 IX 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Warszawa: Wydawnictwo energieia, 1998, 117-118.

Rozenbergs Jānis. Teksta kultūra, stilistika, norma. Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimų tezes. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 93-97.

Rozeniece Aina. Atzinība Veltai Rūķei-Draviņai. Latvijas Vēstnesis, 1998, 3.marts, 13.

Rudziša Valda. Die Gesetzestexte im deutschen und lettischen GmbH-Recht. Eine kontrastive Analyse. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31. Ventspils, 1998, 4-5.

Rumaka Sanda. Onomastiskā leksika latviešu dzejā (īss atskats uz vēsturiskajām tendencēm). - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 19-25.

Rumpīte Diāna. Creative Vocabulary Acquisition. Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 35-37.

Sīlis Jānis. Certain Sociolinguistic Aspects of Translation and Interpreting. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31. Ventspils, 1998, 7-9.

Skrābāne Astra. Lidojums pāri jaunai pasaulei. Mūsdienų Kanādas frankofonā literatūra. - Karogs, 1998, Nr.5, 204-210.

-
- Skrābāne Astra*. Valoda un literatūra divvalodu situācijā. Kanādas Kvebekas precedents. Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 31-32.
- Skujiņa Valentīna*. Adventes laiks? - Diena 1997, 18. dec.
- Skujiņa Valentīna*. A. Kronvalda piemiņai veltītā jaunvārdu konkursa gadam beidzoties. - Diena, 1997, 22. dec.
- Skujiņa Valentīna*: Būt pārstāvēniecībai Eiropas Savienībā, nevis "pie" tās. - Diena, 1998, 25.augusts, 14.
- Skujiņa Valentīna*. Doktorants doktorantūra, maģistrants maģistrantūra. - Izglītība un Kultūra, 1998, 8. janv., Nr.1,12.
- Skujiņa Valentīna*. Izglītība, zinātne, kultūra un valoda. - Dzimtā valoda un literatūra kultūras aprītē. LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras mācību metodikas katedra. Zinātniskie raksti. Atb. redaktore Inita Vītola. Rīga: LU, 1998, 92-104.
- Skujiņa Valentīna*. Izglītība, zinātne un kultūra valodas spoguļī. Latvijas Vēstnesis, 1997, 8. okt.
- Skujiņa Valentīna*. Kārtējā Baltijas studiju konference ASV Linguistica Lettica, Nr.3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 290-292.
- Skujiņa Valentīna*. Latin and Greek Elements in the Term-Stock of Latvian Language. - 16th conference on Baltic Studies "Baltic Issues in International Perspectives" Indiana 19-21 June 1998. Indiana: Indiana University, AABS, 1998, 63.
- Skujiņa Valentīna*. Latvijas pārstāvis ārvalstīs ar godu, ne pazemību. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 21.augusts, 10.
- Skujiņa Valentīna*. Nacionālās valodas, terminoloģija un starptautiskā sadarbība. - Latvijas Vēstnesis, 1998, 5.maijs, 7.
- Skujiņa Valentīna*. Nost ar džezu, blūzu, rokenrolu? Diena, 1998, 8.jūnijs, 20.
- Skujiņa Valentīna*. Noturīgais un mainīgais latviešu valodas tehnisko zinātņu terminoloģijā. Tehnikas Apskats, 132. R., 1998, 21-25.
- Skujiņa Valentīna*. Par jauno terminu *dibinājums*. Latvijas Vēstnesis, 1998, 3.marts, 13.

Skujiņa Valentīna. Progress anglofilu gaumē. - Diena, 1998, 12. maijs, Nr.109, 14.

Skujiņa Valentīna. Risinot Eiropas valstu terminoloģijas problēmas. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 288-290.

Skujiņa Valentīna. Semantic Aspects of International Term Elements. Proceeding of the 11th European Symposium on Language for Special Purposes "LSP Identity and Interfacia Research, Knowledge and Society", vol. 1. Copenhagen, 1998, 399-407.

Skujiņa Valentīna. Semantiskās kategorijas īpatnības terminoloģijā. - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 49-59.

Skujiņa Valentīna. Terminologi iesaka [*doktorants, maģistrantūra* u.c.] - LZA Vēstis, 1997, Nr. 5/6, A daļa, 149.

Skujiņa Valentīna. Terminu modeļi J.Endzelīna caurlūkotajā elektrotehnikas vārdnīcā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 103-104.

Skujiņa Valentīna. The Development of Modern Law and Business Terminology. Towards a European Terminology. Programme. Abstracts. International Conference May 20-22, 1998. Budapest, 1998, 29-30.

Skujiņa Valentīna. Viedokļu raibumi vienotai īpašvārdu rakstībai. - Diena, 1998, 7.maijs, Nr. 105, 11.

Skujiņa Valentīna. Zvaigznes apspīdētais (rec. par Z.Skujiņa "Jātņiņks uz lodes"). - Literatūra. Māksla. Mēs, 15.01.98.-21.01., 98, 9.

Skulte Ilva. Bībeles teksts un personvārdu atveide tulkojumos. - Teksto analizē ir interpretācija. Pranešimū tezēs. Šiauliai 1998 m. lapkričio 11-12 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 103-108.

Smiltēna Mudīte. "Man sollte mal..." Gerhart Hauptmann auf lettisch. Travemünder Protokolle. Berichte aus der Ostsee-Akademie. Nr. 4. Travemünde, 1998, 165-174.

Spektors Andrejs. Computer-Aided Language Learning Resources for the Latvian Language. - International Conference

and Exhibition "Information Technologies and Telecommunications in the Baltic States" Riga, April 15-18, 1998, 234-237.

Sproģis Andris. Balta igauņu zvaigzne Latvijas debesīs (T.Karma saņem Igaunijas ordeni). - Latvijas Vēstnesis, 1998, 15.maijs, 1.

Stafecka Anna. Dažas valodas īpatnības senākā posma latgaliešu rakstu avotos (kopsav. angļu val.). Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 193-200.

Stafecka Anna. Jēdziena (*pērkons*) rūc leksiski semantiskā realizācija. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 107-112.

Stafecka Anna. Latgales rokraksta literatūras dialektālā specifika. - Tarmēs: tyrimas ir perspektyva. Pranešimų tezės. Šiauliai, 1998 m. balandžio 24 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 27-29.

Stafecka Anna. Leksēmas *ēna* un *pakrēslis* latviešu valodas izloksnēs (kopsav. angļu val.). - Baltistica, XXXII (1). Vilnius, 1997 (faktiski 1998), 77-82.

Stafecka Anna. Tarmē, norma ir tradīcija Latgalos rankraštīnejē literatūrojē. Lietuvių kalba: turėjai ir tyrimai. Kazimiero Jauniaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinēms paminėti. Konferencijōs pranešimų tezės 1998 m. spalio 22-23 d. Vilnius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 1998, 35-36.

Stafecka Anna. Verbi ar nozīmi 'rakt' un 'apbedīt' latviešu valodas izloksnēs. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelina 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferencēs tēzēs. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 105-107.

Stafecka Anna. Verbi ar nozīmi 'rakt' un 'apbedīt' latviešu valodas izloksnēs. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 100-107.

Stengrevica Melita. Daži vārdi par Latviešu literārās valodas vārdnīcu (sakarā ar pēdējā sējuma iznākšanu - pēcvārda vietā). Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 115-120.

Stengrevica Melita. Vārds leksikogrāfijā. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 113-117.

Stradiņš Jānis. Konstantīns Karulis (1915.10.II. 1997.3.XI.). - Karogs, 1998, Nr. 1, 244-248.

Šmidebergs Imants. Leksikogrāfiski vērojumi izlokšņu priedēkļvārdos. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 108-109.

Šmidebergs Imants. Skaņu verbi vārdnīcā. - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 134-140.

Šnē Māra. Latviešu valodas putnu nosaukumi (leksiskās motivācijas analīze sinhronajā aspektā). - Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 26-37.

Šnē Māra. Par vistas nosaukumiem latviešu valodas izlokšņu leksikā. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 117-124.

Šnē Māra. Putnu nominācija pēc to balss skaņām; diahroniskais un sinhroniskais aspekts. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 110-111.

Švambarytė Janina. A.Reķēna Kalupes izlokšnes vārdnīca, 2 t. Rīga, Latviešu valodas institūts, 1998. Gimtoji kalba, 1998, Nr.10, 34-35.

Šulce Dzintra. Vārda garums dažāda stila tekstos. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 118-122.

Timuška Agris. Diachronic Research at the Latvian Language Institute. Dialectologia et Geolinguistica. Dig Journal of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. 6/1998. Ed. Wolfgang Viereck. Assistant to the editor: Gabriele Knappe. Italy: Edizioni dell'Orso, 1998, 99-104.

Timuška Agris. Dialektālu aspekta vārdnīcu izveides aktuālās problēmas. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 188-196.

Timuška Agris. Izloksnes: pētniecība un perspektīva. LZA Vēstis, 1998, Nr.3, 88.

Timuška Agris. Izloksnes: pētniecība un perspektīva. Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 283-285.

Timuška Agris. JLTŽ latvių tarminės leksikografijos tradicijų kontekste. Tarmės: tyrimas ir perspektyva. Pranešimų tezės. Šiauliai, 1998 m. balandžio 24 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998, 32-33.

Timuška Agris. Latviešu izlokšņu materiāli *Eiropas valodu atlantā*. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 123-130.

Timuška Agris. Leksikogrāfiskas pārdomas par dialektālās frazeoloģijas variabilitāti. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 112-113.

Timuška Agris. Leksikogrāfiskas pārdomas par dialektālās frazeoloģijas variabilitāti.- Linguistica Lettica, Nr.3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 61-69.

Timuška Agris. Reģionālas dialektālas komparatīvkonstrukcijas salīdzinoši vēsturiskā aspektā. Baltistica. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, 227-232.

Timuška Agris. Savas tautas valodai tās daudzveidībā un krāšņumā. - LZA Vēstis, 1998, Nr. 3, 93-95.

Timuška Agris. Senlolota velte savas valodas pētniekiem un kopējiem. Literatūra. Māksla. Mēs, 1998, 19.03.-25.03. Nr. 11,11.

Timuška Agris. Valoda un tās elementi. - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 266-269.

Tišņa Anitra. Okazionālie krāsu nosaukumu salikteni semantiskā un morfoloģiskā aspektā. -Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 2. Sast. Marta Moze. Liepāja: LPA, 1998, 131-138.

Vaba Lembits. Par latviešu un Roņu salas zviedru kontaktiem. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes.

1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 114.

Valdmanis Jānis. Dynamics of the Language Situation in Latvia during 1988-1996. XII międzynarodowy kongres slawistów Kraków 27 VIII 2 IX 1998. Streszczenia referatów I komunikatów. Językoznawstwo. Warszawa: Wydawnictwo energia, 1998, 118.

Valdmanis Jānis. Linguistic Aspects of Integration of Latvia in the European Union. 14 th World Congress of Sociology: Sociological Abstracts. Montreal, 1998, 387.

Valdmanis Jānis. Literārās valodas lietojuma veidi, varianti, "reģistri" Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 115-118.

Valdmanis Jānis. Vajadzīga un noderīga grāmata (T. Mathiassen. A Short Grammar of Latvian. Slavica Publishers, 1997. 236 p.). - Linguistica Lettica, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 244-250.

Vanags Pēteris. Die altlettischen Texte und einige Probleme ihrer Erforschung. Baltistik: Aufgaben und Methoden. Hrsg. von Alfred Bammesberger. Heidelberg: Winter, 1998, 359-369.

Vanags Pēteris. Upotrblenije form debitiva v pamjatnikax starolatyšskoj pis'mennosti XVI-XVII vekov. - Materialy XXVII mežvuzovskoj naučno-metodičeskoj konferencii prepodavatelej i aspirantov. Vypusk I. Sekcija baltistiki. 10-12 marta 1998 g. Tezisy dokladov. Sanktpeterburg: Izdatel'stvo S.Peterburgskogo universiteta, 1998, 11-12.

Veisbergs Andrejs. Borrowing in English and Latvian. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Red. kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 126-163.

Veisbergs Andrejs. Dažas problēmas divvalodu vārdniču veidošanā. Linguistica Lettica, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 153-159.

Veisbergs Andrejs. False Friends in Latvian Dictionaries, Current Problems. *Linguistica Lettica*, Nr. 3 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 12-26.

Veisbergs Andrejs. Garīgo kapitālu nevar atņemt. - Universitātes Avīze, 1998, 11.martā.

Veisbergs Andrejs. Kāpēc jālīdzinās islandiešiem vai papuasiem? - Diena, 1998, 30.janv.

Veisbergs Andrejs. Latvian-English Dictionary. *JTP Bulletin*. Nr. 40. Praga, 1998, 44.

Veisbergs Andrejs. Sastatāmā valodniecība kā tulku un tulkotāju teorētisko zināšanu pamats. Latvijas Universitātes 4.akadēmiskā konference "LU akadēmiskās attīstības uzdevumi" Tēzes. 1998.gada 19.-26.janvāris. Rīga: LU, 1998, 28-29.

Veisbergs Andrejs. [Rec.] Skatuves ABC. Terminu glosārijs by Alfreds Straumanis. *R.Sprīdītis*, 1997, 204. Sastatāmā un lietīškā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Red. kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 188-189.

Veisbergs Andrejs. Translation as a Form of Language Contact and its Impact on Modern Latvian. - Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31. Ventspils, 1998, 9-10.

Veisbergs Andrejs. Vai valoda pūst, satrun vai mainās, un ko dara valodnieki. - Diena, 1998, 27. aprīlis, 14.

Veisbergs Andrejs. Viltus draugi latviešu valodā, problēmas un atspoguļojums. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 119-120.

Vulāne Anna. Par kādu problēmu vārddarināšanā. - Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23. 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 121.

Zauberga Ieva. English as the "Gateway Language" for Minor Literatures. The 7th Nordic Conference for English Studies. Finland, 28-31 May 198. Abstracts. Turku, 1998.

Zauberga Ieva. Feminisma ietekme uz mūsdienu tulkošanas teoriju un praksi. *Linguistica Lettica*, Nr. 3, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 233-243.

Zauberga Ieva. Literary Anthologies as Cultural Bridgeheads - EST Congress Granada 23-26 September 1998. Abstracts. Granada, 1998, 84-85.

Zauberga Ieva. Neliterārās leksikas uztveres atspoguļojums latviešu tulkojumos. *Linguistica Lettica*, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 89-100.

Zauberga Ieva. Place of Translator in the Modern World. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Red. kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 164-176.

Zauberga Ieva. Pragmatiskās interferences nenovēršamība tulkojumu valodā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 122 -123.

Zauberga Ieva. Rethinking Translator's Reliability. - Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Abstracts. Ventspils College, October 29-31.Ventspils, 1998, 16-17.

Zuicena Ieva. Grāmata "Latviešu valodas prasmes līmenis" latviešu valodas apraksts funkcionālajā aspektā. Valoda un tās elementi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 125.dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1998.gada 23., 24. februāris. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 124 -125.

Zuicena Ieva. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca: projekts un tā realizācija. *Linguistica Lettica*, Nr. 2, 1998. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998, 121-126.

Žigure Vineta. Norvēģu un latviešu sakāmvārdu tipoloģisko īpatnību salīdzinājums. - Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Red. kolēģija: A.Veisbergs, M.Brēde, I.Zauberga. Rīga: SIA "Jumi", 1998, 177-187.

Bibliogrāfiju sagatavoja Dr. philol. I. Migla, tajā iekļauti Latviešu valodas institūta žurnāla redkolēģijai iesniegtie materiāli.

ZIŅAS PAR AUTORĪEM

Laimute BALODE (1953) Dr. philol. LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece, Helsinku universitātes lektore.

Daiga BALTAISKALNA (1966) Mg. philol. LU Latviešu valodas institūta asistente, LU doktorante.

Kersti BOIKO (1962) Dr. philol., LU Svešvalodu fakultātes Somugru katedras vadītāja.

Brigita BUŠMANE (1939) Dr. habil. philol. LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece.

Ojārs BUŠS (1944) Dr. habil. philol., LU Latviešu valodas institūta vadošais pētnieks, direktora vietnieks.

Regīna KVAŠĪTE (1962) Dr. philol., LU Latviešu valodas institūta pētniece, Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes docente.

Iveta PŪTELE (1965) – Mg. philol., LU Latviešu valodas institūta asistente, doktorante.

Jānis ROZENBERGS (1927) Dr. habil. philol. LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes profesors, LU Latviešu valodas institūta vadošais pētnieks.

Valentīna SKUJIŅA (1937) Dr. habil. philol., LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece, Liepājas Pedagoģijas akadēmijas profesore, LZA īstenā locekle.

Ilva SKULTE (1968) – Mg. philol., LU doktorante.

Māra ŠNĒ (1970) – Mg. philol., LU Latviešu valodas institūta asistente, LU doktorante.

Jolanta VASKELIENE (1964) Dr. human., Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes asistente.

Kazimiers ŽUPERKA (1937) - Dr. habil. human., Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes profesors.

LINGUISTICA LETTICA 4

**Salikts LU Latviešu valodas institūtā
Iespiests Latvijas – Somijas SIA "Madonas poligrāfists"**

Metiens 500 eks.

Pasūtījuma Nr. 150